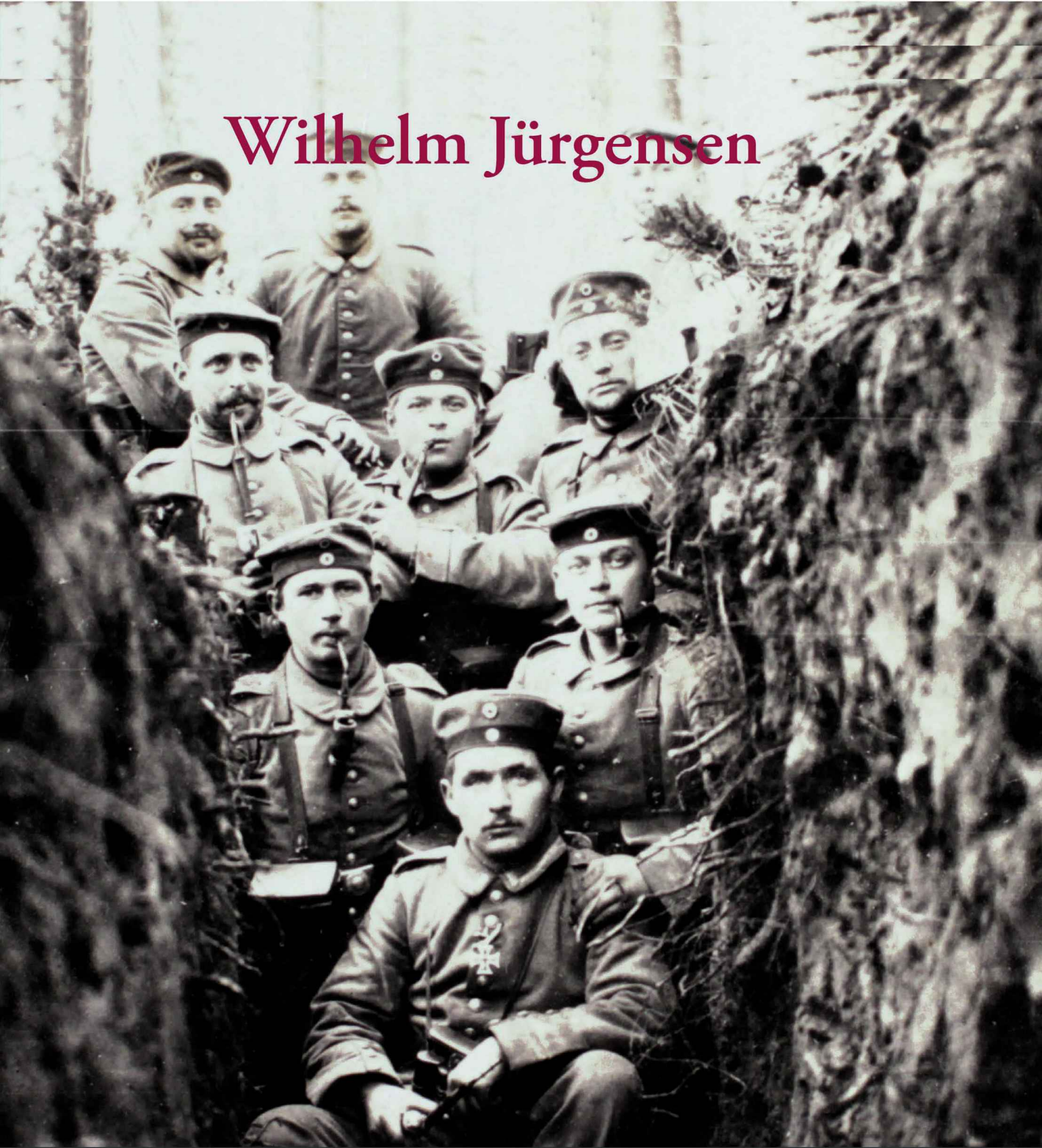

Wilhelm Jürgensen

Füsilierregiment "Königin" Nr. 86

De slesvigske regimenter i Verdenskrigen 1914-1918

FÜSILIERREGIMENT "KÖNIGIN" NR. 86

Füsilier-Regiment "Königin" Nr. 86

Redaktion: Martin Bo Nørregård og René Rasmussen
Udgivet af Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot &
Historisk Samfund for Als og Sundeved
Sønderborg 2014

Produktion: Museum Sønderjylland
Tryk: P. E. Offset

© Forfatterne og udgiverne

ISBN: 978-87-87153-24-9
ISSN: 0085-0845

Illustrationer på omslaget:

Forsiden:

Bagsiden:

Oversat fra Füsilier-Regiment "Königin" Nr. 86
im Weltkrieg udgivet af Gerhard Skilling,
Oldenburg i o. 1925.

Det er trods ihærdig indsats ikke lykkedes at opspore
rettighedshaverne til dette værk. En eventuel krænkelse af
udgiverrettighederne er derfor utilsigtet.

Fra Als og Sundeved – Bind 92

Füsilierregiment "Königin" Nr. 86 i verdenskrigen

ud fra officielle krigsdagbøger, private
optegnelser og personlige erindringer

af
Dr. Wilhelm Jürgensen
i felten Løjtnant (R) og kompagnifører i regimentet

Oversat af
Jørgen Lorenzen
med bidrag af
Inger Holm Lorenzen og
Thorkild Nielsen

2014
Historisk Samfund for Als og Sundeved &
Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot

Indhold

Forord side	11	24. Slaget ved Arras.....	173
Indledning: Füsilier Regimentet før Verdenskrigen.....	13	25. Sommeren foran Havrincourt.....	185
1. Krigsudbrud	15	26. I Flandernslaget	201
2. Mobilisering og opmarch.....	17	27. Wilna og Mülhausen.....	213
3. Ilddåben ved Tirlemont	23	28. Det store slag.....	219
4. Slaget ved Mons	27	29. Stillingskrig ved Ancre og hvil i Tournay.....	237
5. Fremmarch i Frankrig	31	30. Tilbagetogskampe ved Vesle, Aisne og på Damenweg	241
6. Regimentet i Marneslaget	37	31. Den bitre ende	251
7. Slaget ved Ourcq. Tilbagetogskampe	43	Regimentets kampkalender	259
8. De første stillingskampe	51	Officersbesætning i regimentet ved udmarchen 1914.....	
9. Tilbage til Moulin	61	Ærestavle	
10. Forårskampe foran Quennevières-Ferme	67		
11. Den sorte dag ved Moulin	73	Årsberetninger for 2013.....	297
12. De sidste stillingskampe foran Moulin	85	Historisk Samfund for Als og Sundeved	
13. I Champagne	89	Museum Sønderjylland – Sønderborg slot	
14. Stormen på Navarin-Ferme	101		
15. De sidste kampe i Champagne.....	111		
16. Livet i skyttegraven	117		
17. Spidshakke og spade.....	125		
18. Afsked med Champagne	129		
19. Helvedet ved Somme	131		
20. For anden gang ved Somme	147		
21. I stilling foran Arras	153		
22. Vinteren ved Ancre.....	159		
23. Alberich.....	169		

Forord

De Slesvigske Regimenter

Den sønderjyske historie under verdenskrigen 1914-1918 adskiller sig drastisk fra det øvrige Danmarks. Landsdelen var den gang en del af Tyskland, og selvom krigsudbruddet også betød mobilisering i Danmark, så slap de danske indkaldte med vagttjeneste til opretholdelse af landets neutralitet, mens de sønderjyske afgik til fronterne og nogle af verdenshistoriens mest voldsomme og blodige slag.

I alt faldt omkring 6.000 af de omtrent 35.000 mand, der blev indkaldt fra Sønderjylland. Sønderjyderne tjente i stort set alle våbenarter og mange forskellige enheder. En stor del af dem kom dog, i hvert fald i begyndelsen af krigen, til at gøre tjeneste ved *Infanterie-Regiment von Manstein (Schleswigsches) Nr. 84* og *Füsilier-Regiment "Königin" (Schleswig-Holsteinisches) Nr. 86*. Begge regimenter var hjemmehørende i landsdelen Slesvig, og hver havde en bataljon i garnison i Nordslesvig, dvs. det der i dag er Sønderjylland. 84'ernes anden bataljon lå i Haderslev, mens 86'ernes tredje lå på Sønderborg Slot.

For at markere 100-året for udbruddet af Første Verdenskrig har *Historisk Arkiv for Haderslev Kommune, Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev, Historisk Samfund for Als og Sundeved* og *Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot* valgt at udgive oversættelser af deres "lokale" regiments regimentshistorier for verdenskrigen.

Stort set alle tyske linje- og reserveregimenter fik i løbet af mellemkrigsårene en regimentshistorie, enkelte fik endda flere. Mange af dem indgik i udgivelsesrækker, som der fandtes en lille håndfuld af, mens andre udkom på privatforlag eller lignende. Uanset hvordan de udkom, kan der være stor forskel på de enkelte regimentshistorier. De mest simple er nærmest blot en kalendermæssig opremsning af de vigtigste begivenheder, mens andre består af let redigerede erindringsglimt fra krigsdeltagerne. De fleste regimentshistorier er dog en sammenhængende, kronologisk beretning om regimentet. Men udstyret og omfanget kan være meget forskelligt. Nogle kom i pragtbind og var fulde af tegninger, vignetter, kort og fotografiske optagelser, mens andre blev udgivet i mere ydmyge papbind uden nogen former for illustrationer. Detaljeringsgraden er især høj i de sene udgivelser, mens de tidligere som oftest er mere overordnede. De fleste regimentshistorier er som regel ganske sobre i deres fremstilling af selve krigsbegivenhederne. Det afhænger dog meget af den enkelte forfatter. Det var ofte tidligere officerer. Navnlig i forbindelse med beskrivelsen af krigsudbruddet og -afslutningen er de dog ofte i meget

høj grad farvet af deres tid, og deres udlægning af krigsskyld og fredsslutning kraftigt præget af deres tysknationale sindelag.

De to oversatte regimentshistorier er meget forskellige. 84'eren består af soldatererindringer, der fra 1921 til 1929 løbende blev udgivet i hæfter, med oversigtsartikler af udgiveren fhv. oberstløjtnant Hülsemann. 86'eren er en mere almindelig regimentshistorie, skrevet som en samlet beretning af en tidligere officer ved regimentet.

Denne regimentshistories tyske forfatter, Dr. Wilhelm Jürgensen, havde under Første Verdenskrig rang af løjtnant (R) i felten og gjorde tjeneste som kompagnifører i Regiment 86. Dr. Jürgensen havde således gode forudsætninger for at skrive en regimentshistorie i øjenhøjde med soldaterne i kamp og i dagligdag. Fremstillingen er tydeligvis forfattet af en skrivevant person, der magter et lettilgængeligt, flydende og fremadskridende sprog.

Dr. Wilhelm Jürgensens *Das Füsilier-Regiment „Königin“ Nr. 86 im Weltkriege* blev udgivet i 1925 på forlaget Gerhard Stalling, Oldenburg i.O. (in Oldenburg). Udgivelsen var del af serien *Erinnerungsblätter deutscher Regimenter*. Serien udkom i perioden 1920-1930 og omfattede flere end 250 udgivelser om de fleste af Tysklands aktive regimenter under Første Verdenskrig.

Forlaget blev grundlagt 1789 og har bl.a. udgivet lærebøger til skolebrug. I Weimar Republikken hældede forlaget til den højrenationale side og udgav krigsromaner som modstykke til antikrigsbøgerne som Erich Maria Remarques *Intet Nyt fra Vestfronten*. I nazitiden havde forlaget nære kontakter til Wehrmacht, og fik ved Anden Verdenskrigs slutning udgivelsesforbud af de allierede. Da forlaget igen fik licens til udgivelser, knyttedes igen lektører med nazifortid til forlaget. I den periode blev forlaget også kendt for trykning af Brockhaus Enzyklopädie, børnebilledbøger og kunsthøker samt maritime bøger. Forlaget eksisterede indtil 1983.

På tidspunktet for regimentshistoriens udgivelse var Dr. Jürgensen lektor (Studienrat) ved *Klaus-Groth-Schule* (Gymnasium) i Neumünster og boede privat i Klosterstrasse. Jürgensen har også tilsyneladende været tilknyttet universitetet i Kiel som litterat eller sprogmand. Han blev doktor på afhandlingen *Martinslieder. Untersuchung und Texte*, udgivet i 1910 i Breslau på forlaget M. u. H. Marcus. I 1957 udgav han en bog om renaissancedigteren Joachim Beccau på forlaget Wachholtz i Neumünster. Dr. Jürgensen har ikke efterladt sig yderligere spor i eftertiden. Forespørgsler på biblioteket i Neumünster og Klaus Groth-Schule har været resultatløse.

Regimentshistorien indeholder en række kort, der alle er medtaget i denne oversættelse, en del vignetter, som er medtaget i et udvalg, og 13 tavler med omkring 90 billeder. Kvaliteten og størrelsen af disse billeder blev skønnet uegnet til reproduktion, men heldigvis findes der i Sønderjylland bevaret et righoldigt materiale af fotos fra regimentets krigsdeltagelse. Det har derfor været muligt at illustrere denne bog med fotografier, der for langt de flestes

Oversætterens far med sine soldaterkammerater. Christian Lorenzen er underofficeren i midten bagest med kasket. På fotografiet i øvrigt (ifølge notat på bagsiden): Georg Döring, Karl Burmeister, Gust. Hamann, Adolf Schnur?, Paul Thiele, Johann Schult, Gust. Kanzler, Hans Zippert, Peter Kjer, Wilh. Schade, Otto Lappen, Christ. Marzer?, Otto Suhr, Ernst Bock, Jørgen Petersen, Herm. Snitz, Gefr. Ludw. Hass (privateje).

vedkommende har en direkte forbindelse til regimentet. De er ikke alle af lige høj kvalitet, nogle af dem er optaget af amatører, andre har lidt under tidens tand, men der er tale om øjebliksbilleder af de personer og de steder, som denne bog handler om.

En stor tak til de institutioner og privatpersoner, der har stillet deres fotografier til rådighed for denne udgivelse. Det drejer sig om Sønderborg Slot, der har fire album og mange løse fotografier fra 86'erne i sin samling, Jørgen Bendorff, Mimi Philipsen, Dirk Sina, Dan Obling, Alex Jordt, Historisk Arkiv for Haderslev kommune, Arkivet og Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, og Tønder Zeppelin- og Garnisonsmuseum.

En stor tak også til oversætter Jørgen Lorenzen, og hans datter, Inger Holm Lorenzen, og svigersøn, Thorkild Nielsen, for udarbejdelse af den statistiske oversigt og for undersøgelser vedrørende Dr. Wilhelm Jürgensen.

Oversætterens forord

Af Jørgen Lorenzen

Den foreliggende tekst er en oversættelse af en udstyrsmæssigt beskeden tysk bog, forfattet af Dr. Wilhelm Jürgensen.

Forfatterens militære tilgang til emnet fremgår af teksten, mens hans civile tilværelse ikke har sat sig mange spor. Han synes at have undervist i litteratur ved Klaus Groth Gymnasiet i Neumünster.

Bogen har ført en ret upåagtet tilværelse i først min afdøde fars, tandlæge dr. Christian Lorenzen, ret store bogsamling, siden i min, indtil min "historiske" svigersøn, cand.mag. Thorkild Nielsen, i anledning af 100 års jubilæet for første verdenskrigs udbrud fik mig til at finde frem til denne bog og snart også andre erindringer om og fra krigen.

I historikerkredse har man ment, at bogen kunne fortjene større udbredelse, og man har anbefalet oversættelse.

Regiment 86 er det ene af to såkaldte "danske regimenter" i den tyske hær, nemlig enheder, der hovedsageligt rekrutterede blandt danske nordslesvigere. Oversættelsen vil derfor især henvende sig til efterkommere af disse, efterhånden børnebørn og oldebørn, som næppe vil gå i gang med den tyske originaludgave.

Min egen tilgang til teksten er dels af familiær art, dels byggende på et rimeligt godt kendskab til den anvendte sproglige form.

Både min far, Christian Lorenzen, samt hans to brødre, Hans og Søren, har gjort krigstjeneste i regiment 86. Søren og Hans blev indkaldt til Regiment 84 allerede i august 1914. Den ældste, Søren Lorenzen, faldt 22. november 1914 ved Moulin, og manglende kendskab til hans grav har med mellemrum givet anledning til undersøgelser og spekulationer. Ikke mindst har det været et stort savn for forældrene, førstelærer, degn og organist Hans Lorenzen og hustru Bertha, født Harck, Øsby v/Haderslev.

Hans Lorenzen blev hjemsendt fra Regiment 86 i december 1918. Christian Lorenzen, blev indkaldt i januar 1917. Rekruttiden blev tilbragt ved Regiment 75. Senere blev han overført til Regiment 86, hvorfra også han blev hjemsendt i december 1918.

De to overlevende brødre slap hver med fingerskader. Hans Lorenzen pådrog sig alvorlig og langvarig betændelse i højre tommelfinger, Christian Lorenzen beskadigede det yderste led på højre langfinger. Begge slap uden varige fysiske mén. Hans havde efter krigen et langt liv som lærer i Brødstrup og min far, Christian, drev tandlægepraksis i Ribe til slutningen af 1960'erne.

Stillet over for ældre og sine steder noget højtravende tysk har jeg haft fordel af min fremskredne alder. Selv om min far i lighed med mange andre tid-

Oversætterens onkel Hans Lorenzen (i midten med ordensbånd) og far Christian Lorenzen mellem forældrene Bertha og Hans Lorenzen. Lillebror Theodor i matrostøj (privateje).

ligere frontkæmpere sjældent har fortalt om egentlige kamphandlinger, har han i stor udstrækning fortalt anekdotiske beretninger med mange soldaterudtryk. Min uddannelse til løjtnant af reserven ved 7. regiment har efterladt et ret godt kendskab til det ældre, danske, militære glosarium.

Med den nævnte baggrund har jeg forsøgt at oversætte så tæt op ad den tyske tekst, som det sprogligt syntes forsvarligt. Det har af og til været fristende at polere lidt på det sproglige udtryk eller på sætningsbygningen, men frygten for at forfalde til fortolkning har holdt mig "på måtten". Der er uden tvivl passager, som kunne være oversat bedre, gloser, der kunne have været mere præcise osv., men som oversætter er jeg amatør, og som sådan har jeg vel lov til at forvente lidt overbærenhed.

Den omstændighed, at bogen er skrevet af én person på grundlag af forskellige, sammenholdte kilder, bevirker, at den med sin kronologi og i sin opbygning fremstår som en læseværdig helhed. Det er som regel ikke tilfældet ved private krigsberetninger.

Jeg ønsker læseren god læsning!

Jørgen Lorenzen

Forfatterens forord

Kilderne til denne regimentshistorie er nævnt på titelbladet. Til trods for at jeg foruden det officielle også i vid udstrækning har anvendt privat materiale og også har inddraget mange personlige oplysninger, er jeg bevidst om, at jeg i enkeltheder kan have taget fejl, og at mangen en tapper enkeltpræstation ikke er blevet nævnt. Årsagerne hertil ligger i kildematerialets natur. Den subjektive forudindtagethed i private optegnelser behøver jeg næppe at nævne; men heller ikke de officielle dagbøger er helt fri for fejltagelser og fejlslutninger. De er for det meste nedskrevet af folk, der ikke selv har deltaget i kamphandlingerne og bygger på meldinger, der ofte i kampens hede og efter tunge indtryk hurtigt er kradset ned på papir. Deraf kommer det, at regimentets og bataljonernes dagbøger fra de hårde kampe ofte er knappere og sparsommere end fra de rolige perioder, mens det omvendte ville have været mere ønskværdig for en regimentshistorie. Det er især smerteligt for mig, at optegnelser om enkeltpræstationer under Somme-slaget og marts offensiven 1918, som regimentet havde samlet, er gået tabt. Mangen en heltedåd forbliver således ubemærket, fordi den ikke er kommet til mit kendskab. Jeg vil være taknemlig for beretninger og supplerende oplysninger. Disse vil så finde anvendelse i et eventuelt 2. oplag.

De tab, som efter næsten hver kampperiode bliver nævnt, er regnet sammen af dagbøgernes angivelser. Dødstallet er i hvert tilfælde for lavt, fordi alle sårede og syge, der er døde uden for regimentets sfære på lazaretter, ikke er talt med, ligesom også mange af de savnede må anses for døde. Summen af alle de tal, der er angivet i dagbøgerne, udgør 2690 døde, men det samlede tal fra tabslisterne hos den centrale myndighed i Spandau andrager 3905 døde officerer og mandskab, altså halvanden gang flere.

Man kommer derfor sandheden nærmere, hvis man hver gang forhøjer tabstallet i slutningen af hvert afsnit med halvanden.

Ved udarbejdelsen af regimentshistorien har jeg udelukkende ladet mig lede af sandhedens ånd og afvist ethvert tilløb til sløring og skønmaleri. Regimentets store indsats taler for sig selv, og en enhed, der i overvejende grad har ydet på så fremragende vis, behøver ikke at frygte en fremstilling af sine nederlag.

Pennetegningerne er fremstillet af hr. Werner, Neumünster, efter fotografier, der ikke var tydelige nok til trykt gengivelse. Kortene har hr. Langmaak fremstillet, II bataljons tegner i felten. Til disse ligesom til alle dem, der har stillet materiale til min rådighed eller samlet oplysninger til mig udtaler jeg på kammeraternes vegne min hjerteligste tak.

Måtte denne bog, som jeg i stolt genoplevelse har skrevet i frontkæmperens ånd, knytte kammeratskabets bånd tættere, måtte den bringe hjem og børn kundskab om regimentets lysende heroisme.

Neumünster, den 6. juni 1925, 10-års dagen for slaget ved Moulin.

Dr. Jürgensen

Generalmajor Paul Bloch von Blottnitz. Kommandør for (Schleswig-Holsteinische) 18. Division. Faldet 21. marts 1918.

Indledning

Füsilier-regimentet før Verdenskrigen (efter Hans Detlef von Ahlefeld)

Regimentets fødselsdag er den 27. september 1866. I dette år havde Preussen efter sejren over Østrig erhvervet Slesvig-Holsten, Hannover og Hessen-Nassau. Denne voldsomme udvidelse af Preussens landområde nødvendiggjorde en forøgelse af hæren. På den nævnte dag forelå en kabinetsbeslutning fra højeste sted om at formere infanteriregiment 86 ud af fire regimenter fra den vestfalske 14. division. Den 9. november 1866 var fusionen tilendebragt. Som garnisoner fik det nye regiment anvist Halle og Zeitz. Regimentet hørte dengang til 4. armékorps, 8. division, 6. infanteribrigade. Ved den første rekrutindkaldelse fik regimentet sin mandskabsforstærkning fra Slesvig-Holsten. På årsdagen for slaget ved Königgrätz den 3. juli 1867 fik regimentet sin nye fane og felttegn. Den 27. september 1867 blev det underlagt 9. armékorps og fik fra nu af også sin rekruttering fra dettes distrikt. Fra nu af fik det betegnelsen "Schleswig-Holsteinisches Füsilier-Regiment Nr. 86^{*)}", men forblev imidlertid foreløbigt under 4. armékorps' kommando.

Soldater fra regimentets tredje bataljon foran Sønderborg Slot. De er i fuld paradeuniform med hjelmdusken, som regimentschefen, dronning og kejserinde Augusta Victoria, havde skænket regimentet. Hende skyldte regimentet også tilnavnet "Königin" (dronning), og det var hendes monogram på skulderstropperne. (Sønderborg Slot)

Sammen med 4. armékorps rykkede det den 26. juli 1870 i felten mod Frankrig. Korpset hørte til prins Friedrich Karls armé. Regimentet deltog ikke i denne armés kampe om Metz. Straks efter blev regimentet underlagt den nyformerede Maas-armé, som havde til opgave at hindre marskal Mac Mahon i at undsætte general Bazaine i Metz.

Ved Beaumont stødte 4. korps på en del af den franske undsætningsstyrke den 30. august. Her fik füsiliererne deres ilddåb. Regimentet udmærkede sig her ved storm mod den fjendtlige lejr og så ved forfølgelsen af fjenden indtil floden Maas. Dagen kostede 24 officerer, 42 underofficerer og 393 menige døde og sårede. Blandt de døde var kommandøren for *II bataljon*, oberstløjtnant Hasse. Under slaget ved Sedan lå regimentet som reserve.

Efter dette slag marcherede regimentet via Laon og Soissons til Paris, hvortil det kom den 19. september. Sammen med 4. korps blev det indsat i belejringsringens nordre afsnit. 10. og 2. kompagni skulle således klare forpostkampe. Den 18. januar, dagen for Tysklands samling,¹ blev den 16. infanteribrigade, hvortil regimentet hørte, transporteret til general von Goebens nord-armé. *II bataljon* deltog dagen efter i slaget ved St. Quentin og drev franskmændene tilbage i byen. De to andre bataljoner kom ikke i kamp. Tilbage i stillingerne foran Paris oplevede regimentet den 27. januar byens kapitulation. Sammen med prins Friedrich Karls armé marcherede det så mod Le Mans. En dagsmarch fra denne by fik man underretning om, at den foreløbige fred var blevet undertegnet i Versailles. Indtil slutningen af maj måtte regimentet forblive foran Paris. Derefter tiltrådte det transporten hjem til de nye garnisoner. Ved en kejserlig kabinetsordre af 11. april 1871 blev Flensborg, Sønderborg og Augustenborg anvist som garnison for regimentet. 6 officerer, 106 underofficerer og menige måtte man efterlade i fransk jord. På slagmarken ved Beaumont blev der 1873 rejst et mindesmærke for de faldne kammerater.

1876 flyttede *I* og *II bataljon*, sidstnævnte fra Augustenborg, ind i den nybyggede kaserne i Flensborg. *III bataljon* havde siden 1871 kvarter på Sønderborg Slot. Skønt det var fredstid, blev regimentet holdt i kampklar stand. Af den grund blev regimentet ved en kejsermanøvre den 9. september 1890 tildelt en udmærkelse: Kejserinde Auguste Viktoria blev udnævnt til chef for regimentet. Hendes navnetræk prydede herefter füsilierernes skulderstropper. Fem år senere på kejserindens fødselsdag (22. oktober) benådede kejseren regimentet med en hjelmbusk. 1909 blev regimentet udvidet med et maskingeværkompagni, der fik hjemsted på kasernen på Junkerhohlweg i Flensborg, der oprindeligt blev etableret til den nu nedlagte *IV bataljon*.

Da verdenskrigen brød ud, nærmede et uddannelsesår sig sin afslutning, så regimentet drog godt rustet i krig.

*) Füsilier er en ældre betegnelse for infanteri. En hædersbetegnelse der også er omtalt i denne oversættelse.

1. 1914 - Krigsudbrud

Den 28. juni 1914 myldrede det med feststemte mennesker i Dybbølskanserne. Det gjaldt højtideligholdelse af 50-årsdagen for kampene ved Dybbøl og på Als. Kejserens broder, mange tyske og østrigske veteraner, herunder feldmarskallerne Häseler og von der Goltz, officerer og menige fra regiment Königin fra Flensborg og Sønderborg, flokkedes om mindesmærket og lyttede til prins Heinrich og den ældgamle Häseler taler, i hvilke formaninger om at være på vagt skinnede tydeligt igennem. For deres fødder videde Flensborg fjord sig dybblå ud mod det åbne hav og indrammede de yndige marker på Sundeved, Angel og Als. Det gamle slot spejlede sig i Alssund. En skinnende søndag lyste over hav og enge. Dyb fred herskede overalt.

Samtidig med, at det tysk-østrigske våbenbroderskab blev fejret her på Dybbøl Banke, bragede to skud langt borte i det fjerne Sarajevo. De dræbte den østrigske tronfølger og dennes gemalinde. De skulle vise sig få uger senere at sætte den frygtelige verdensbrand i gang.

Østrig forlangte en streng men retfærdig udsoning af Serbien, hvis medskyld i attentatet var fundet bevist. Og nu oplevede tyskeren med forbavselse, hvilken flod af had og nid der rejste sig mod hans våbenstærke og blomstrende fædreland. Nu begyndte den forbundsmekanisme at fungere, som vore fjender i et årtis diplomatisk arbejde havde sammenføjet. Rusland blev fortørnet over Østrigs gengældelsesaktion mod Serbien og mobiliserede hele hæren den 31. juli. Tyskland holdt sit våbenbroderskabsløfte over for sin forbunds-fælle og erklærede Rusland krig den 1. august. Det var man nødt til, idet man ikke kunne tillade at have den samlede russiske krigsmagt lige ved sine grænser. Hvordan arvefjenden Frankrig ville reagere på dette, kunne der ikke være nogen tvivl om. Adskillige grænsekrænkelser i Elsass krævede den 3. august Tysklands krigserklæring. I kredsen af Tysklands fjender ville England ikke stå uden for. Den 4. august erklærede briterne krig mod Tyskland med den tyske indmarch i Belgien som begrundelse. Således havde slavisk erobringslyst, hævntørst samt handelsnid smedet en ring rundt om de mellemeuropæiske magter. Ville de være i stand til at sprænge den?

Det tyske folk holdt vejret et øjeblik, da den truende krigstilstand blev erklæret den 31. juli. Man kunne ikke fatte, at folkets fredelige arbejde kunne afstedkomme sådan en flod af giftigt had. Men så greb man tillidsfuldt til sværdet, i tiltro til sin gamle styrke og den gode sag. Enhver vidste det eller følte det: Det tyske folk og dets regering havde ikke ønsket krigen, men hvis de fremmede magter ville duellere på liv og ære, så kunne de få den. Hvis ikke

Tysklands sag havde været så ren, så ville den vidunderlige og hellige følelse af fællesskab ikke have sænket sig over vort folk, således som vi forbavsede og rystede oplevede det i augustdagene 1914.

Ved 50-års jubilæet for sejren over Danmark i 1864 var kejserens bror, Prinz Heinrich (forrest), til stede (Sønderborg Slot).

2. Mobilisering og opmarch

Da det uundgåelige stod klart, var officerer og menige lige så langt fra overmod og letsind som fra modløshed. I tillid til deres hårde og grundige fredstidsarbejde håbede de på at være overmagten voksen, ja, endog overlegen. Men de ville jo ikke have været rigtige soldater, hvis ikke de havde set frem til at kunne betale fjenden tilbage for hans brud på freden.

Mobiliseringen forløb som et velgennemtænkt urværk. Uden tøven og uden hastværk. Den første mobiliseringsdag var den 2. august, og den 7. kunne bataljonerne melde alt klart.

Den følgende dag skulle der være afgang. "Parole Frankrig" gik det fra mund til mund. Enhver følte, hvad det betød. Nemlig, at det ikke ville blive et let stykke arbejde, og at det var anderledes end i 1870-71. Men tanken om at forsvare det dyrebareste, hjem og arne, mod overmodige og begærlige naboer gav hver af os styrke og fortrøstning om, at vi sejrrikt ville klare den os påtvungne krig. Denne følelse blev i høj grad styrket ved afgang. Om natten og i den tidlige morgenstund marcherede bataljonerne ud af kasernen til banegården. Hver gang – både i Sønderborg og i Flensborg – var gader og vinduer fyldt med mennesker, der tilråbte deres garnison et sidste og smerteligt "Lev vel". Tørklæder vajede, og blomster regnede ned og smykkede både hjelm og gevær. Dertil lød kraftfuldt troppernes marchtakt, og "die Wacht am Rhein"² rungede alvorligt og højt til regimentsmusikken. Således hvilede de tilbageblivendes håb og trøst på denne kraftfulde, bortdragende magt. Men også soldaterne vidste nu, at de drog i kamp løftet og båret af et helt folks kærlighed. Det gav dem oven i fortrøstningen den høje og hellige begejstring, der rigtigt adler den kæmpende.

Den 8. august kl. 3 om morgenen forlod *I bataljon*, kl. 7 om morgenen *II bataljon* Flensborg, og ved samme tid *III bataljon* Sønderborg. Turen gik over Hamburg, Bremen, Osnabrück, Wesel, Krefeld til Aachen. Overalt en begejstret modtagelse, og hvad der ikke betyder mindre for en soldat, en strålende forplejning. På turen så 86'erne endnu engang i glimt det fædrelandske liv, som de nu skulle beskytte: I Slesvig-Holsten, Hannover, Westfalen og i Rhinlandet sås bonden i gang med høsten, fra Hamburger Elbbroen kunne de se handelsflådens masteskov, og i Ruhrområdet rygende skorstene, højovne og minernes elevatorårne. Ved Wesel gik det over Rhinen. Hvor smukt er dog vort store fædreland, og hvor skøn var dog freden! Det kommer til alles bevidsthed nu, da der er krig. Lørdag den 9. august i løbet af eftermiddagen og aftenen steg bataljonerne ud i Aachen, den gamle kejserby. Kompagnierne blev indkvarteret i skoler og sale. Modtagelsen var også her yderst hjertelig.

Stabslæge Dr. Schenke indtager et måltid midt på gaden i nærheden af det belgiske Fort Fléron, som regimentet lå foran 13. til 14. august 1914. (Sønderborg Slot)

Næste morgen afholdt det samlede regiment øvelsesmarch i Aachens omegn. Det var gloende hedt. Mange af de endnu uøvede reservister blev dårlige. Heden krævede det første krigsoffer. Overlæge Dr. Riis fra *I bataljon* fik hedeslag og døde umiddelbart efter.

Tirsdag den 11. august om morgenen kl. 5 trådte regimentet an til fremmarch. Mod sydvest i retning af Lüttich (Liège). Belgien havde ikke kunnet beslutte sig til at opfylde Tysklands krav om fri gennemmarch. Tyskland måtte altså hjælpe sig, som det bedst kunne. I nødværge måtte Tyskland derfor gennemtvinge en march gennem Belgien til Frankrig. Den 7. august var byen og fæstningen allerede faldet. Men den befæstede zone om byen var endnu ikke helt tvunget til overgivelse. Det var et spørgsmål, om regimentet ville kunne komme uhindret gennem Lüttich.

Rækkefølgen i marchkolonnen var *I, II, III bataljon*. Soldaterne fik det indtryk, at de kun var et ganske lille led i den uhyre hærslange, der bevægede sig vestpå. Regimentet marcherede bag ved det tunge artilleri. Snart blev grænsen overskredet under hurra-råb. En ny mærkværdig følelse af at trænge ind i fjendeland. Indtrykkene af krig lod heller ikke vente længe på sig. Udbrændte, ja endnu rygende huse, ødelagte vinduer og døre, udsmidte møbler og husgeråd vidnede om mindre træfninger med civilbefolkningen og de nødvendige

modforholdsregler.³ Befolkningen var overalt flygtet. I staldene og på markerne brølede herreløst kvæg. Ved vejen den første, endnu friske soldatergrav. Billederne af ødelæggelse blev ved med at komme. Selvom 86'erne senere ofte kom til at opleve meget større gru, så gjorde synet dog aldrig så dybt et indtryk som nu, da regimentet lige kom fra et land i fred og ro. Dette syn stod i sørgelig modsætning til det herlige landskab, som regimentet marcherede igennem. Marchvejen løb langs en højderyg, hvor frugtbare dale bredte sig til begge sider. Smukt og dejligt som en have er dette land. Gennemskåret af levende hegn, helt som i Slesvig-Holsten. Landsbyerne, rødstensbygninger med sorte tegl, gør indtryk af velstand. Langs vejen og foran husene findes der krucifikser.

Marchen gik over Henri Chapelle og Battice. I sidstnævnte lille by, som på nær nogle få huse var totalt udbrændt, forekom ødelæggelserne særligt skrækelige. I landsbyen Bolland, 6 km fra Lüttichs fæstningsbælte, blev der om eftermiddagen kl. 5 gjort holdt og bivuakeret. I meget stærk varme var der tilbagelagt 35 km. Igen havde det resulteret i et betragteligt antal marchsyge. Regimentet skulle sikre i retning mod Fort Evegnée, som imidlertid faldt samme eftermiddag. Om natten blev trossen beskyttet fra mørket, og ved *II bataljon* var der lidt forpostskyderi med civilister, ved hvilket en ordonnansrytter blev dræbt.

Den 12. august kl. 5.30 om formiddagen marcherede *I og II bataljon* i retning af Fort Evegnée. *III bataljon* blev i Mélen til rådighed for brigaden. Fortet var, som nævnt, faldet dagen i forvejen, men fra landsbyen skød civilister uophørligt på *I bataljon*. Vore egne soldaters liv var for kostbare til, at man kunne undlade hårde forholdsegler. En del af landsbyen blev sat i brand. 7 civilister blev overgivet til krigsretten. Nu afleverede stedets præst våben og ammunition. 2. kompagni besatte fortet og fandt der et værre roderi, men også et godt bytte, der kom hele bataljonen til gode. Iøvrigt bivuakerede begge bataljoner ved Evegnée. *I bataljon* oplevede derved de første shrapnell-granater.⁴ En mand blev let såret, ellers gik alt godt. Et øjeblik forbløffelse og lamslåethed, så bliver den fornøjelige bivuakstemning hurtigt genetableret ved et par kraftige vittigheder.

Den næste dag fik regimentet til opgave at gå frem mod Fort Fléron, der hævdede sig sydøst for Evegnée, og overtage sikringen af de opmarcherede 21 cm mørsere. *I og II bataljon* deployerede sig 1000-1800 meter borte fra fortet. *III bataljon* skulle med to kompagnier skubbe sig ind mellem Fléron og Lüttich for at afskære besætningen fra et tilbagetog og for at give dækning til de minekastere, der skubbede sig helt tæt til fortet. Bataljonen måtte også i dag i landsbyen Fléron, lige som dagen i forvejen i Mélen, føre en modbydelig krig mod civilbefolkningen, der var blevet bevæbnet, opfanatiseret og organiseret af regeringen. Foran Fléron betragtede 86'erne virkningen af 21 cm mørserne, der uophørligt hylede hen over deres hoveder. Derovre steg der så

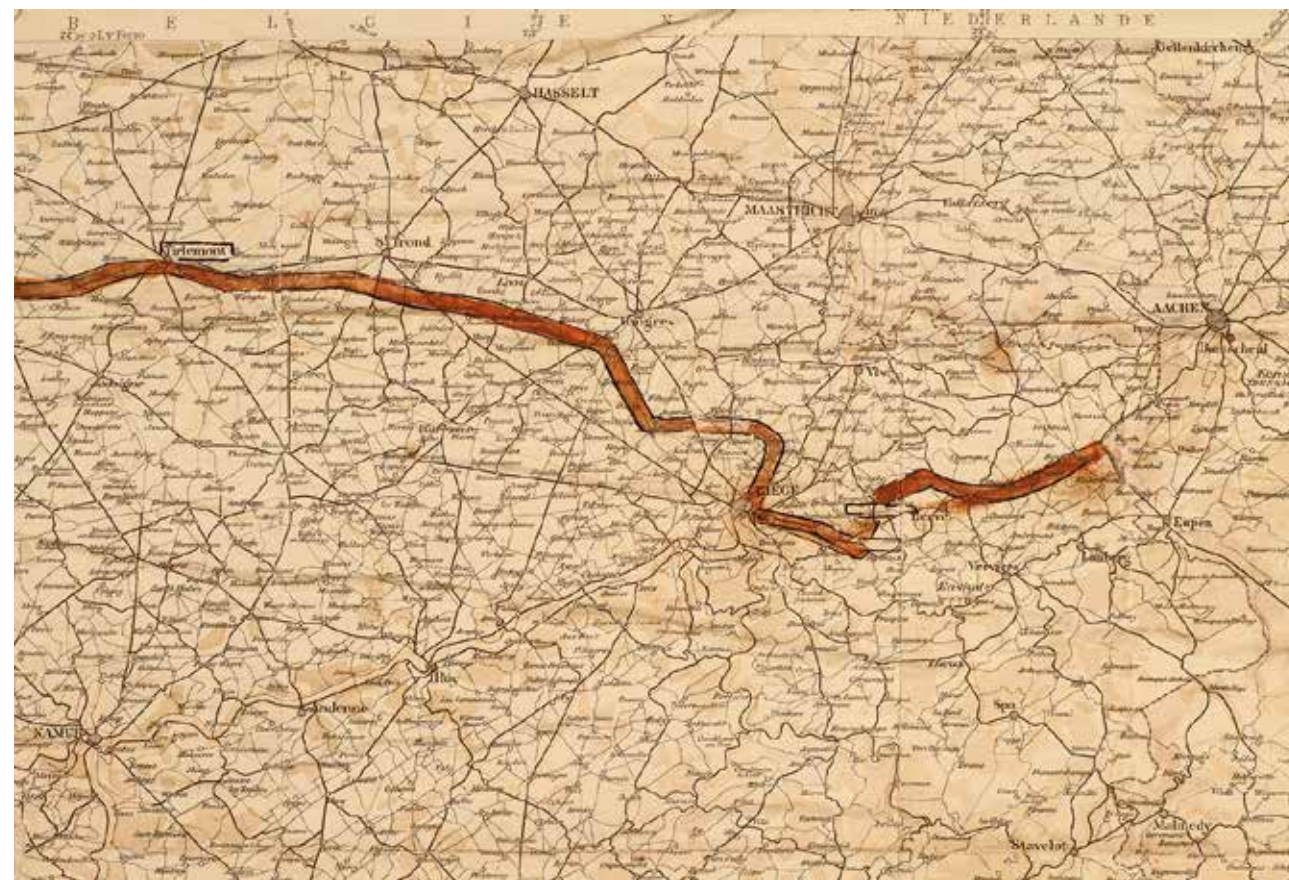
en vulkan af jord, sten og bjælker op. Også virkningen af minekasterne kunne tydeligt iagttages. Imidlertid overgav fortet sig ikke på den dag. Det var endnu om natten i stand til at sende nogle shrapnell-hilsener over 86'ernes bivakpladser. Ganske vist uden at gøre nogen skade.

Den 14. om morgenen fik man i stedet for den ventede stormbefaling ordre til at marchere mod Lüttich. Efter 3 timers march drog regimentet ind i den gamle Maas-fæstning. På eksercerpladsen i Lüttich gjorde man holdt og ventede et par timer på fordeling af kvarterer. I den tid kom der besked om, at Fléron var faldet, og man hilste det med hurra-råb. Så blev tropperne indkvarteret i skoler, sale og privatboliger. Adskillige tillod sig at besøge et værtshus eller et hotel og helt fredeligt at spise til aften og nyde et glas rødvin.

Den følgende morgen marcherede regimentet allerede kl. 4.30 igen til den store eksercerplads, hvor hele divisionen samledes. Derfor nævnes nu de større enheder, som regimentet sorterede under samt deres kommandører. 86'erne under kommando af oberst von Obernitz dannede sammen med infanteriregiment 84 den 35. infanteribrigade under kommando af general-

Officerer fra I bataljon holder pause ved slottet Voort på marchen ad Romervejen. De har fået selskab af flere af slottets beboere, blandt andet baronesseinde de Tornaco. (Sønderborg Slot)

Regimentets marchrute fra den tysk-belgiske grænse til Tirmont. Udsnit af kort over regimentets marchrute i august og september 1914. (Sønderborg Slot)

major Hunäus. Denne brigade hørte til den 18. infanteridivision, hvis kommandør var generaløjtnant von Kluge, denne hørte igen til 9. armékorps, som stod under kommando af general von Quast. Det 9. armékorps var en del af 1. armé, der under kommando af general von Kluck var opmarcheret på den tyske hær den højre fløj. I stadig højere grad blev den enkelte soldat gennemsyret af den bestyrkende følelse af at være en del af en organisme, der var besjælet af én vilje.

Klokken 9 om morgenen tiltrådte divisionen og med den også regimentet marchen for fuld musik i nordvestlig retning. Snart bliver stednavnene germanske, slesvig-holstenske plattysk og flamsk ligner hinanden meget. De stammebeslægtede flamlændere er venlige og imødekommende, landsbyerne er ubeskadigede, friskare-krigen er holdt op.⁵ Marchen gik over Milmort, Xhen-

dremael til Koninxheim, sydvest for Tongern, her går man i bivuak, dog ikke uden at en sikring bliver skudt frem mod Tongern.

De to næste dage marcherede regimentet sammen med divisionen langs Romervejen vestpå, stadig i flamsk område. Den 16. var en søndag. Der blev holdt feltgudstjeneste og altergang. Den 17. om aftenen er regimentet i Halmael, sydvest for St. Trond. Her bredte sig det rygte, at det næste dag ville komme til et sammenstød. "Altså i morgen den første træfning!" Med den tanke lagde 86'erne sig denne dejlige augustaften på deres havre- og hvedenag og sov ikke desto mindre fortræffeligt.

3. Ilddåb ved Tirlemont

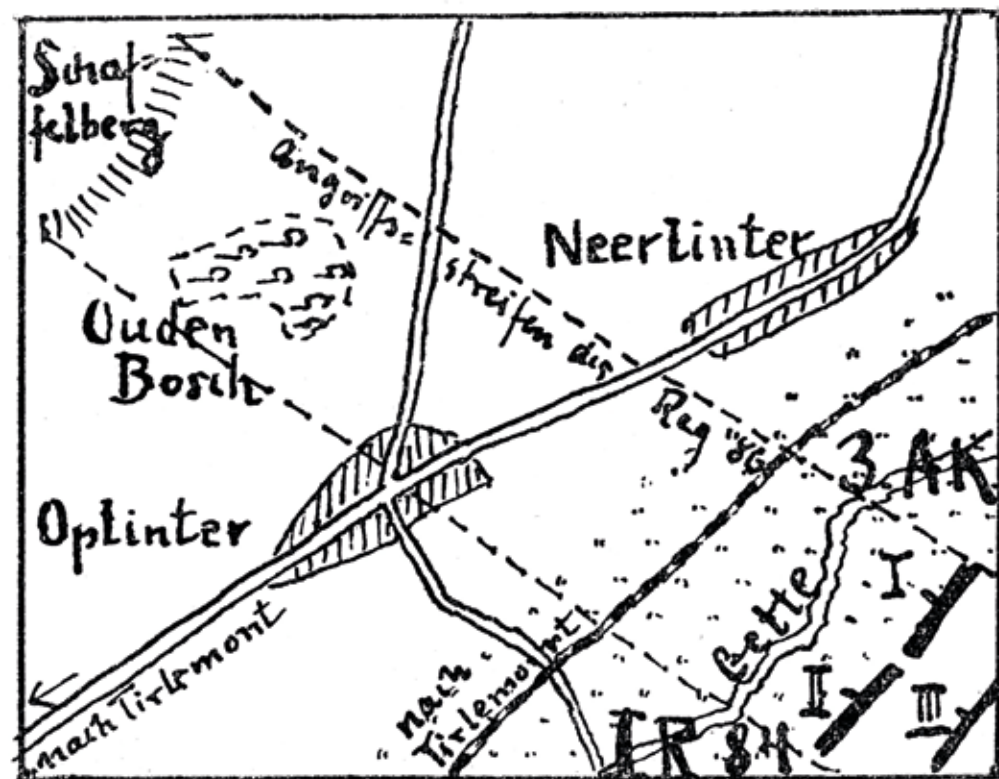
Rygtet talte sandt. Den 18. august, årsdagen for slagene ved Gravelotte og St. Privat i 1870, skulle regimentet have sin ilddåb. Vest for vandløbet Gette var der mellem Diest og Tirlemont konstateret stærkere fjendtlige styrker, der åbenbart skulle forsvare dette afsnit. Hele 18. infanteridivision skulle indsættes. Spændingen steg til det ulidelige. Men endnu fire timers march var nødvendig. Endelig mellem Heelenbosch og Orsmael begynder deployeringen: Brigaden, regimentet, bataljonerne, *I* og *II bataljoner* i forreste linje, *III bataljon* til højre opstillet bag ved *I bataljon*. *I bataljon* havde sat 1. og 4. kompagni, *II. bataljon* havde sat 7. og 8. kompagni i forreste linje. Til højre for regimentet lå infanteriregiment 20 fra 3. armékorps, til venstre lå infanteriregiment 84. Kamplinjen løb over Gette, så over banedæmningen Diest-Tirlemont mod nordvest, gennem de to landsbyer Neerlinter og Oplinter, omfattede en lille skov, Ouden Bosch, og sluttede ved bakken Schaffelberg.

Da deployeringen er tilendebragt, kommer ordren – at der skal spises! Feltkøkkenet bliver kørt frem, og i al gemytlighed ikke ret langt fra fjenden bliver ”det sidste måltid” – som nogen kaldte det – indtaget. I mellemtiden er det blevet eftermiddag. Men *nu* går det løs! I kompagnikolonne går det ned i Gettes brede dalenge. Terrænet er forfærdeligt. Grøfter, levende hegn, pigetråd, hække og endelig Groote Gette selv, en lille flod på 10 meters bredde. Ingen bro.

Da hjælper ikke noget, ”gevær og patrontasker i vejret!” og så ellers uden trit ”med Gud for Konge og Fædreland” ned i vandet til op på brystet. Adskillige snubler i den ujævne flodbund og tager så et ufrivilligt bad. Det medfører megen morskab og latter. Nogle hundrede meter på den anden side af floden Gette nås banedæmningen klokken 3.15 om eftermiddagen. Kompagnierne deployerer sig fra kompagnikolonne til skyttekæde. Modstanderen er kun 7-800 meter længere fremme. Han ligger på de flade, nøgne højdedrag i en befæstet stilling. Allerede nu piber hans første projektiler. Nu fremad! I lange spring går det over det åbne terræn. Så åbner også vi ild. Nu slår vort artilleris første granater også ned derovre. Men modstanderen skyder elendigt. De fleste projektiler går for højt. Det mærker soldaterne snart, og de er ikke til at holde tilbage. ”Bajonetterne på!” og under hurra-råb bryder man ind i den fjendtlige stilling. Straks efter stormer *I bataljon* det brændende Oplinter hen mod kl. 4. I de fjendtlige skyttegrave ser det forfærdeligt ud. Artilleriet har ryddet voldsomt op blandt belgierne. Døde og sårede ligger tæt ved siden af hinanden. Størstedelen af de overlevende lader sig tage til fange. Nogle lykkes det at trække sig tilbage til nye stillinger. Hurtigt formerer man

enhederne igen, *III bataljon* blander sig med *I*, og *II bataljon* kommer nu i den anden linje. Frontbataljonerne går gennem Ouden Bosch, mens Schaffelberg, der hæver sig bag ved, bliver beskydt af vort artilleri. Nu stormer de op mod Schaffelberg, vor første linje får lige føling med ham. Fjenden opgiver hurtigt modstanden og rømmer nærmest i flugt størstedelen af stillingen. Vor forfølgelsesild strækker mange til jorden. Der bliver set bort fra en videre forfølgelse. Brigadekommandøren er bange for, at han så ikke kan styre sine karle.

Aftenen sænker sig. Stjernerne blinker gennem røgen fra de brændende landsbyer. Trætte, men opløftede og glade over den opnåede sejr, bivuakerer 86'erne i kampstillingerne under åben himmel. Der var ingen grund til overmod, for sejren var tilkæmpet mod en svagere modstander, der ovenikøbet havde savnet artilleristøtte. Det var heller ikke sket uden tab. Løjtnant Reissmann og 16 mand var faldet, 60 mand såret, 12 savnet. Belgiernes blodige tab var meget store. 214 fanger havde regimentet taget.

Ildåben ved Tirlémont 18. august 1914. 86'ernes angrebsområde er afgrænset med stiplede linjer. De kraftige sorte linjer i nederste højre hjørne angiver *I*, *II* og *III* bataljons placering ved kampens begyndelse. Til venstre for regimentet lå infanteriregiment nr. 84 og til højre 3. armékorps.

Krydsningen af vandløbet Gette 18. august 1914. Tegningen, der optræder i regimentshistorien, er udført af Werner, Neumünster, efter et fotografi.

Oven på den frejdige træfning fulgte der igen en kedsommelig marchdag på Romervejen. I stærk varme gik det med hovedstyrken bag feltartilleriet fra Boslinter over Bunsbeek, Roosbeek til Hamme-Mille, 12 km syd for Löwen. Da belgierne havde opgivet al videre modstand, var marchretningen ændret til sydvest. I Hamme-Mille blev husene undersøgt for våben, inden man gik i bivak. Beboerne afleverede mange nye, enkeltløbede geværer.⁶ De fortalte ved den lejlighed, at regeringen havde bevæbnet borgerværnet.

De næste dage gik marchen i sydvestlig retning over Neerysche, Overrysche, Ter Hulpen og Hanonsart. Ved Mont St. Jean gik det hen over slagmarken ved Waterloo. Den mægtige stenløve mindede om våbenbroderskabet mellem Preussen og England for næsten 100 år siden. I dag stod englænderen som fjende kun tre dagsmarcher borte. – Videre gik det over Ophain, Braine le Comte til Soignies og Naast. I de to sidstnævnte byer blev der slået bivak om eftermiddagen den 22. Det var stadig en frygtelig trykkende hede. Men marchen var gået gennem den frugtbare belgiske lavslette. Det kom både indkvartering og forplejning til gode. En sand vederkvægelse i heden var de store vindruer, som blev dyrket overalt i drivhusene.

Om aftenen indtræffer en flyvermelding: kavaleri er iagttaget ved Casteau, altså 7-8-km syd for vor bivouak. I morgen kan regimentet således forberede sig på en "varm" dag.

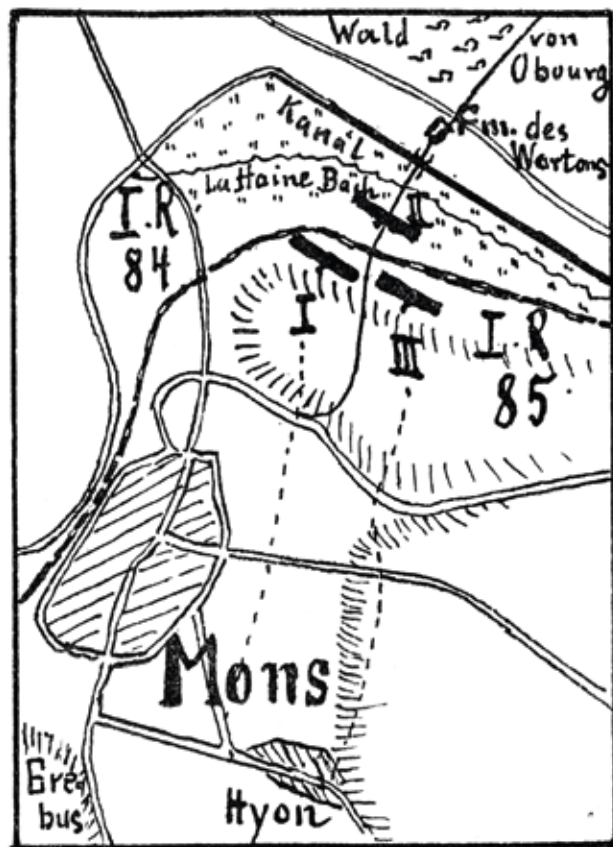
Jens Ley fra Kegnæs, 5. kompagni, blev såret under kampene ved Tirlemont den 18. august 1914. Han døde i hjemmet i 1919. (Sønderborg Slot)

4. Slaget ved Mons

23. august 1914

En varm og solrig dag bryder frem. Regimentet marcherer mod sydvest på den store vej mod Mons. Ved Langrenée samledes divisionen kl. 8 om formiddagen. Videre march til Casteau. Her blev givet ordre til angreb. Fjenden – det sagdes at være englændere – holdt Mons besat og havde indtaget en fast stilling nord for byen bag Canal du Centre. Kanalovergangen skulle tages og englændernes jages bort fra Mons. Regimentet bøjer af fra vejen til venstre i skoven ved Obourg. Her bliver der deployeret. *I* og *III bataljon* i forreste linje, *II bataljon* følger bagefter som reserve i midten. Til højre rykker infanteriregiment 84 frem, til venstre 36. infanteribrigade med regiment 85. Ved den sydlige skovkant ca. 1 km fra kanalen spreder man sig kl. 12.30 middag. Artilleriilden dundrede allerede på begge sider. Da piber også de første projektiler herover. De kommer fra Ferme des Wartons, som fjenden holder besat som brohovede. 1. og 3. kompagni åbner ild. En maskingeværdeling lader sin kugleregn tromme imod vinduer og døre. Efter en kort ildkamp flygter fjenden ud af bagporten.

Den første hindring var fjernet. En anden vanskelighed dukkede op, nemlig kanalen. Bag ved den havde englænderne sat sig fast i husene og i nogle stumper grøft og skød som vilde. Uden artilleri kunne de ikke gøre meget. Feltartilleriregiment 45 kører frem og tager den sydlige kanalside under ild. Det virker. Englænderne rømmer også denne stilling. Hurtigt er 86'erne nede ved kanalen, men broerne er trukket tilbage fra den anden side. Da løber nogle behjertede folk fra *I bataljon* over sluseportene uden at tage hensyn til den stadig heftige ild fra de retirerende fjender. Øvre på den anden side sænker de igen broen. Regimentet kan nu komme over. På den anden side af kanalen viser sig nu sporene efter vort artilleri. Englænderne er skudt helt sønder og sammen, navnlig granaterne med forsinket tænding, på dette felt var vi forud for modstanderne, har gjort forfærdelig megen skade. Hurtigt efter overgangen deployeres de to bataljoner. I ilmarch går det nu gennem engene. Døde og sårede englændere ligger rundt omkring. Også de kreaturer, der har græsset i området, er i vid udstrækning ramt. Styrken vader over La Hainebækken, mens reserven og artilleriet kommer over på en bro, som pionerne har tømret sammen på tre kvarter. Hurtigt når man banedæmningen Mons-Charleroi 800 meter syd for kanalen. På den anden side af banedæmningen hæver sig en bakke, hvorfra angriberne møder heftig ild. Ilden bliver besvaret af de to kampbataljoner. Så arbejder skyttekæderne sig hurtigt ind på fjenden.

Slaget ved Mons 23. august 1914. Kortet viser situationen lidt før klokken 14, kanalen og bandedæmningen er krydset, og regimentet står foran et højdedrag, som det indtog klokken 14.

Også artilleriet begynder på sit arbejde. Efter en halv times kamp bliver bakken erobret kl. 2. Mange døde og sårede ligger i skyttegravene. Der bliver taget mange fanger. Alene løjtnanterne Carl og Hans Gustav Baller med to grupper tager en officer og 50 englændere til fange.

Fjenden trækker sig nu tilbage i sydvestlig retning. Bataljonerne forfølger ham på østsiden af Mons gennem haver, hække og trådhegn. *II bataljon* følger samlet gennem den østlige del af byen.

Pludselig møder de to forreste bataljoner heftig ild igen. Den kom fra en bakke øst for byen. Granater og shrapnell; det fjendtlige infanteri fyrede ud af hække, huse og et slot. En eneste granat bortrev fire døde fra 1. kompagni. Forgæves bestryges slottet med maskingeværild, men først artilleriet skaffer luft. Kl. 4.30 om eftermiddagen bliver englænderne fordrevet fra bakken. Der ved tager en deling fra 11. kompagni en hel kavallerieskadrons heste som bytte i en bryggerigård.

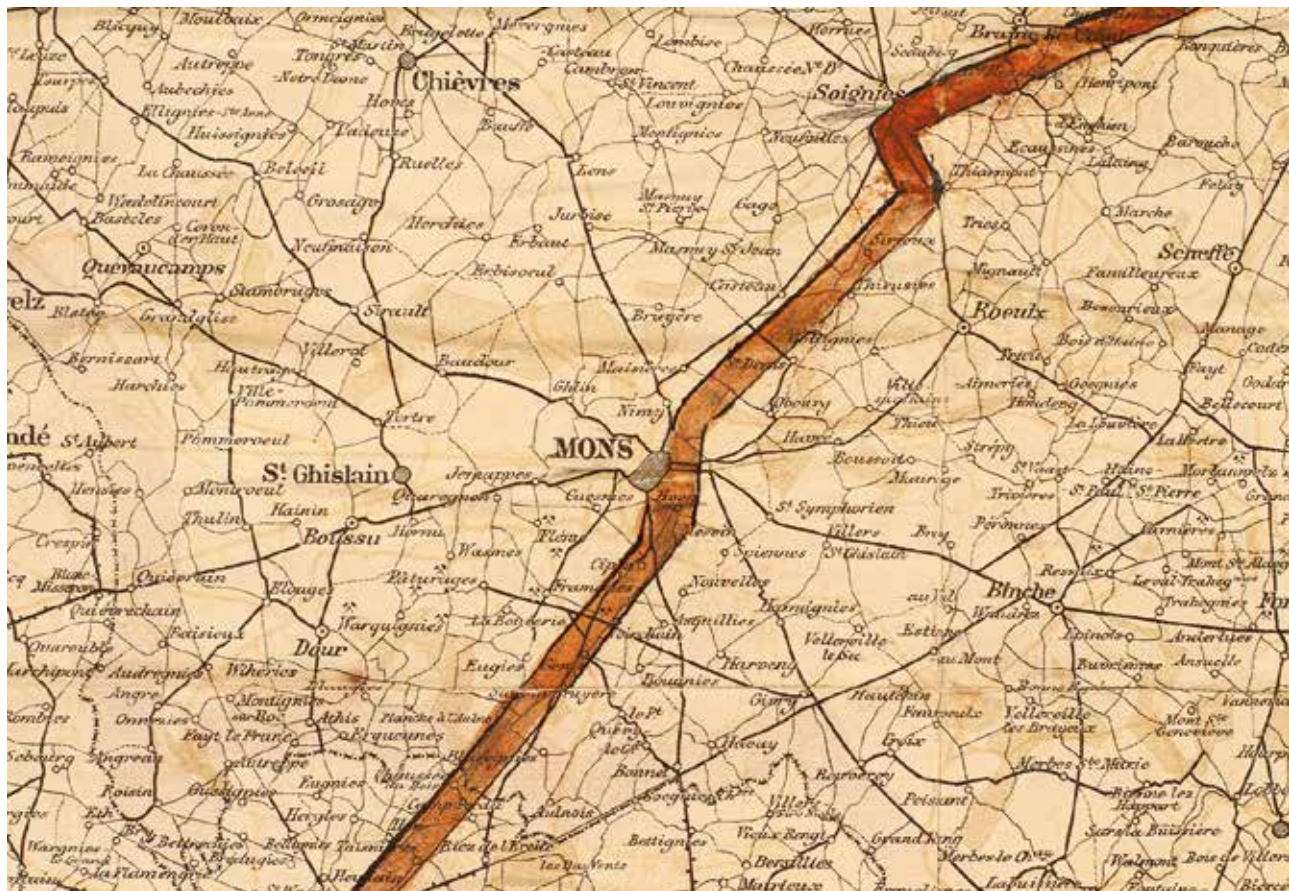
Samtidig havde *II bataljon* en ejendommelig oplevelse, sådan som det er typisk for unge og uerfarne tropper. Bataljonen fulgte som nævnt bagefter den

forreste linje gennem østdelen af Mons. Pludselig bliver tæten heftigt beskudt forfra. Hvad er der i vejen? Bliver der skudt ud af husene? Der udbryder panik. Mange fyrer i vild ophidselse mod vinduerne. Heste bliver urolige, forvirringen vokser. Men nogle holder hovedet koldt. Blandt dem den tapre fører af 8. kompagni, premierløjtnant Henrici. Som en klippe sidder han på sin hest i det brændende virvar. Ved nogle frygtelige verbale udladninger genopretter han endelig ro og orden og opnår, at det meningsløse skyderi mod vinduerne holder op. Nogle andre behjertede officerer arbejder sig med et par grupper op foran for at se, hvad der er i vejen. I forlængelse af gaden var der et stykke skyttegrav, der endnu var besat af den ellers vigende fjende. Af en eller anden grund var der i det uoverskuelige terræn opstået et hul i den forreste linje. I dette lå det endnu besatte stykke skyttegrav og gjorde det muligt for englænderne at skyde lige ind i bataljonens forreste sluttede rækker. De fremskudte grupper får ved deres planmæssige ild hurtigt fjenden til at flygte fra skyttegraven.

Om aftenen samler regimentet sig foran Hyon, en landsby sydøst for Mons. Endnu skal Mont Erebus bestormes, et højdedrag syd for Mons, men mørket

"De første engelske krigsfanger, Slaget ved Mons 23. og 24.8.14" lyder teksten til dette foto, der stammer fra et album med fotos fra 86'erne i de første måneder af krigen. (Sønderborg Slot)

Regimentets marchrute til og fra Mons. Udsnit af kort over regimentets marchrute i august og september 1914. (Sønderborg Slot)

er faldet på, og man må vente med det. Ved foden af bjerget graver bataljonerne sig ned i den orden, man havde om morgenen, og de går til ro med kampklare soldater som forposter.

Det var så Mons-dagen for regiment 86. Denne gang ikke frejdige parade-træfninger, men derimod et slag mod en modstander, der skal tages absolut alvorlig. Det blev vundet ved den tyske førings overlegne systematik samt troppernes angrebsånd, der gennem tradition og opdragelse var gået dem i blodet. Svarende til den fjendtlige modstands styrke var også tabene sværere end ved Tirlemont-Oplinter, nemlig 6 officerer såret, 30 mand døde, 90 såret. Taget til fange blev 1 officer og 309 mand fra 4. Middlesex-regiment. Alligevel var sejrslølsen overvældende, og den blev nydt i fulde drag.

5. Fremmarch i Frankrig

Kun langsomt og uvilligt trak den slagne fjende sig tilbage. Allerede ved det næste daggry sendte han sine afskedshilsner i form af granater og shrapnells over til os. Det var heldigt, at 86'erne i den sidste halvdel af natten havde arbejdet på at gøre dækningsgravene dybere, således stod de beskydningen igennem uden svære tab. Blandt de sårede befandt sig også brigadekommandøren, generalmajor Hunéus. Nu overtog oberst von Oberritz brigaden, mens oberstløjtnant von Graevenitz overtog regimentet. Beskydningen gav signal til en længere artilleri-duel, der strakte sig til hen mod middag, mens infanteriet holdt sig i de stillinger, der var blevet forbedret om natten. Et nyt angreb var unødvendigt, da englænderne alligevel blev tvunget på tilbagetog på grund af 1. armés truende omgående bevægelse på højre fløj. Omkring middagstid skete det da også, hen mod kl. 1 ophørte artilleriilden, og nu blev forfølgelsen optaget. Med deployeret front trængte regimentet fjenden tilbage til Eiply 4 km syd for Mons. *I bataljon* kom her under ild fra afsiddet engelsk kavalleri. 3. kompagni danner formation, men det kommer ikke til skydning, da fjenden fortrækker. Under marchen sås tydelige spor efter et hastigt tilbagetog. Ved vejen lå i stort tal tornystre, kapper, ja, endog geværer, hvad der forekom utænkeligt for 86'erne. Kl. 1 om natten nåede regimentet stærkt udmattet Eugies ved den belgisk-franske grænse, og man gik til ro i bivuak.

Den følgende morgen, den 25. august, bliver den franske grænse med stor glæde overskredet ved Ruinsette og la Folie. Nogle km syd for grænsen ligger den lille by Bavai. Den siges endnu at være besat af en engelsk bagtrop. *I og III bataljon* deployeres til højre for vejen Hon-Bavai. Men ingen modstand rører sig. Med marchesikring⁷ marcheres der ind i Bavai. Syd for Bavai skulle vi gå i bivuak sent på eftermiddagen. Bataljonerne sikrer sig ved vagtposter mod sydøst og øst, dvs. især mod overraskelser fra Maubeuge. Da bliver en patrulje fra 2. kompagni, som rekognoscerer i Mecquigny, en landsby 3 km syd for Bavai, udsat for kraftig ild. 250 til 300 geværer skønnes det. Hurtigt bliver 1. og 2. samt en deling af 3. kompagni alarmeret. På få minutter danner de skyttekæde i retning af vagtposterne. Fremrykningen over markerne, der er omgivet af levende hegn og hække, er vanskelig. Så nås den forreste linje, og ildkampen begyndes. Snart efter viger fjenden. Så en kort forfølgelse. Uden anlæg bliver adskillige skudt ned, og mangen en såret englænder synker sammen i kløvermarken og bliver forbundet og bragt tilbage af vore folk. 10 bliver taget til fange. Det drejer sig om afsiddede engelske lansenerer, som skal dække den franske armés tilbagetog. En forpostfægtning, som *I bataljon* alene havde klaret. Vore tab var ringe, 1 død og 5 såret.

Sanitetsoldat malker ko under fremmarchen i Frankrig. Forsyningerne havde svært med at følge med soldaterne på de overfyldte franske landeveje, og soldaterne måtte derfor hjælpe sig selv, hvor og når de kunne. (Sønderborg Slot)

Om aftenen indtraf efterretning om den venstre naboarmés sejr, den 2. armé, og det skabte stor jubel. Nu brød de to arméer frem henholdsvis vest og øst for Maubeuge. Fæstningen var en hindring, der skulle tages alvorligt. "Hvis kommandøren er en snedig hund, så vil han denne nat forsøge et udfald her mod nord med de 40.000 mand, han formodentlig har til rådighed", mente en bataljonskommandør.

Derfor skulle der i hvert fald etableres sikring mod et fremstød fra fæstningen i flanken på den forbimarcherende armé. Denne sikring blev delvist betroet regimentets *II* og *III* bataljon.

De to bataljoner gravede sig ned foran Bavai med front mod Maubeuge. Selve korpskommandøren besigtigede de udgravede stillinger og indskærpede for soldaterne, hvor uhyre vigtig deres post var. Hele natten og den følgende dag blev bataljonerne liggende i deres stillinger, mens tropper uophørligt marcherede, vogne og artilleri raslede forbi. Men kommandøren for Maubeuge var ingen "snedig hund", han foretog sig intet, og de to bataljoner forblev uforstyrrede. Ved midnat den 27. august blev de afløst af dele af 17. division.

I bataljon var straks efter sin forpostfægtning marcheret videre. Om natten og den følgende dag, den 26. blev der uden større pause marcheret igennem

over Aulnoye, Berlaimont, Sart-Bara på en snorlige vej gennem Mormal skoven. Om aftenen ankom bataljonen til Landrecies.

De to andre bataljoner brød op straks efter deres natlige afløsning. En anstrengende natmarch ad *I bataljons* rute. Mange march-syge blev liggende. Anstrengelserne de seneste dage havde været voldsomme. Siden den 22. ingen nævneværdig søvn. Og nu natmarchen. Natten var bælgmørk. Det regnede i stride strømme. I begyndelsen bringer nogle store granater, affyret fra Maubeuges fæstningsvolde, lidt liv blandt folk. Granaterne eksploderer 200 meter fra vejen. Latter og forbavselse over, at franskmanden ikke kan ramme bedre på en kendt afstand. Men også det hører op. Og nu forsvinder bataljonerne i skovens uigennemtrængelige mørke. Ingen afveksling, ingen landsby, intet landskabsbillede. Samtalen dør hen. Den tobak, der endnu findes, ryges ud. Som bly sænker trætheden og sløvheden sig. Soldaterne sover, mens de marcherer. Ublidt bliver de vækket, når der opstår en marchhindring, og de render ind i manden foran. Om eftermiddagen den 27. når de endelig frem til divisionen mellem Landrecies og Le Cateau.

I begge byer sås der spor af svære kampe fra de to foregående dage. Det 3. armékorps og spidsen af det 9. armékorps havde fået fat i englænderen for anden gang og slået ham tilbage. I Landrecies kunne man endnu på gaden og i gårdene se en vild forvirring af beklædningsgenstande, støvler, kogegrej og tornystre, iturevne og blodplettede. Ammunition og patronhylstre lå rundt om i massevis. Helt friske soldatergrave var opkastet. En mærkværdig følelse at se det for første gang. Dybt udmattet gik det nu genforenede regiment i bivuak den 27. om aftenen i Escaufourt og Busigny.

Den 28. august march med *III bataljon* som fortrop. Retning sydvest. Byerne Prémont, Brancourt og Montbréhain bliver passeret. Da dunderer stærk kanontorden fra venstre. 2. armé er i slag om St. Quentin. Også dele af 1. armé, 16. og 17. division bliver revet med ind i slaget. Et øjeblik syntes det også, som om 18. division skulle med i ilden. Forbigående deployeredes regimentet med front mod syd. Så bliver marchen fortsat i sluttet kolonne over Bellenglise til Pontruet. Ved Bellenglise havde 3. armékorps kæmpet dagen før. Døde franskmænd og store mængder artilleri- og infanteriammunition lå rundt omkring eller stod kassevis stablet op ved siden af landevejen. Om aftenen gik regimentet i bivuak i Pontruet. *III bataljon* rykkede ud på forpost. I en landejendom overraskedes en fransk kavalleripatrulje. Sporenstregs søgte de ud i det åbne; det lykkedes dog at skyde officeren.

Den følgende dag gik det igennem baglandet for det senere slag ved Somme. Over Marteville, Beauvois, Quivières, Croix-Moligneaux, Béthencourt – her overskred regimentet Somme – til Le Mesnil St. Nicaise, hvor man gik til ro. Efterretningen om 2. armés sejr ved St. Quentin vakte glad begejstring og fortrøstning til fremtiden. En befaling blev læst op, i hvilken Kejseren takkede arméen for det, den foreløbigt havde ydet.

Regimentet passerer køretøjer fra en fransk ammunitionskolonne, der er blevet truffet af svært tysk artilleri syd for Chateau Thierry den 5. september 1914. (Sønderborg Slot)

Videre den 30. i sydvestlig retning over Nesle, Cressy, Solente til Roye. Her sikrer regimentet divisionens march gennem den lille by mod et muligt angreb fra sydøstlig retning. Så lyder det pludselig: Vend om!! og så tilbage over Solente til Ercheu. Den franske 5. armé, som dagen før var blevet slået af 2. armé, skulle tages i flanken, ved at 1. armé skulle foretage en venstresvingning.

I den frygtelige hede begynder nu kapløbet bag den franske armé. Der bliver krævet det uhyrlige af tropperne. Det umulige bliver muliggjort af jernhård disciplin, af fast vilje til at ville gribe fjenden og ikke mindst af feltkøkkenet! Feltkøkkenet måtte stadig oftere rekvirere varer fra det omliggende landbrug, da forsyningsvognene ofte ikke kunne holde trit i det vanvittige kapløb.

Marchen gik den 31. 8. i sydøstlig retning over Guiscard op mod Oise, som blev overskredet ved Quierzy, derpå i sydlig retning over St. Paul am Holz, Bézaponin, Nouvron. Aisne blev passeret på en interimistisk bro ved Le Pont neder for Soissons. Hviledage i Coeuvres et Valséry. Den 2. september igen mere østligt over Longpont, Neuilly St. Front indtil 4 km nordvest for Chateau-Thierry. Da der var opnået føling med fjenden, blev der gravet skyttegrave, og man gik til ro med fægtningsforposter etableret.

Den 3. 9. blev marchen mod Chateau Thierry begyndt. Dagen før havde divisionen sendt et detachement i forvejen bestående af en bataljon 85'ere,

to kanoner og noget kavalleri, der skulle sikre overgangene over Marne. Det var lykkedes. Kun fra den sydlige bred ydede fjendtligt artilleri lidt modstand mod fremmarchen. Det blev af os tvunget til tilbagetrækning. Så kunne Marne krydses. Fra de nordlige højdedrag bød der sig nu en vidunderlig udsigt. Nede i dalen smøg den gamle by sig malerisk omkring Marne. Haver og villaer rejste sig på højdedragene på begge sider. Så usandsynlig smukt dette billede var for 86'erne, lige så uforglemmelig grusomt var det syn, der mødte dem, da de marcherede ind i byen. Svære bykampe havde fundet sted. Det detachement, der var sendt i forvejen, havde fundet byen ubesat og havde så ved mørkets frembrud sikret sig mod overfald. Ved enden af den snorlige hovedgade havde man i en have opstillet kanonerne i en lurestilling, og husene i nærheden havde man besat tæt med infanteri og maskingeværer. Kort tid efter mørkets frembrud drejer pludselig et fransk infanteriregiment i sluttet kolonne om hjørnet, syngende og uden sikring. En ubegribelig letsindighed!! Artilleri og infanteri lader dem komme helt tæt på, og så bliver der fyret. To granater samt infanteri- og maskingeværskud pløjer sig ind i den tætte kolonne. Virkningen er forfærdelig. Husmure styrter sammen, og i gaderne hober sig lig op, nogle kvæstet til ukendelighed. Kun ganske få lykkes det at nå over på sydbredden. De værste spor af disse kampe er allerede fjernet, da regimentet marcherer igennem. Hvad der var tilbage, var imidlertid så forfærdeligt, at ingen, der har set det, nogensinde vil glemme det.

Den franske ammunitionskolonne fra en anden vinkel. I forgrunden en død, formodentlig fransk soldat. (Sønderborg Slot)

Marne blev overskredet, og i gloende hede blev også højdedragene på den anden side bestaget. Bag ved skoven ved Nesles blev der gjort holdt. Der var melding om fjenden. Artilleriet greb ind og jog ham på flugt. Om aftenen gik regimentet i stilling nordvest for Courboin.

Næste morgen rykkes der frem i deployeret front på grund af fjendens nærhed. Regimentet gør sig klar til angreb ved Courboin. Da fjenden er gået tilbage, samles styrken igen til fortsat march. Tegnene på en snarlig kamp bliver flere. Ved Courboin er der mange døde og sårede franskmænd fra gårsdagens kampe. Courboin brænder, og heden sammen med middagssolen er næsten uudholdelig for det marcherende regiment. Marchen går over Viffort og Fontenelle. Heftig artilleriild, der ligger hen over marchvejen, tvinger regimentet til holdt. I landsbyerne 4 til 6 km nordvest for Montmirail går bataljonerne til ro.

Den 5. 9. bliver Petit Morin, en biflod til Marne, overskredet med deployeret front. På en landevej frembyder en fransk ammunitionskolonne, der er fanget og skudt sønder og sammen af vort artilleri, et forfærdeligt syn. På de sydlige højdedrag bliver der samling, og i sluttet formation nås Grand Morin ved Neuvy. Overgangen er fri. *III bataljon* bliver skudt frem som sikring på den vej, der fører sydpå fra Neuvy. Resten af regimentet går i bivuak ved Neuvy.

Tropperne var udmattet til det yderste. Siden Aachen havde de ingen hviledag haft. Fire uger daglig march i glødende solskin med gevær, remtøj og tornyster. Fødderne var fulde af vabler og sår. Sjældent havde man tag over hovedet om natten, men den stjernefyldte himmel. I fire dage har man manglet brød. Heller ikke posten havde kunnet følge med, og billedet af hjemstavnen fortonede sig efterhånden. Altså ad Helvede til, som soldaten siger. Adskillige kompagnier havde skaffet sig lettelser. De havde rekvireret landbrugsvogne til at køre deres oppakning. Det var nu en tvivlsom gevinst; om aftenen manglede man nemlig så ofte kappe og regnslag, og nætterne var allerede dugvåde og ret kølige. Det var ikke så sært, at stemningen på grund af de overmenneskelige anstrengelser af og til var noget trykket. Så megen mere glæde blev der, da det den næste morgen skulle være hviledag. Det hed sig, at arméen skulle svinge af mod Paris.

6. Regimentet i Marne-slaget

Den 6. september bryder frem, ”hviledagen”, og dertil en søndag. En solrig septembormorgen. 86’erne glæder sig over den dejlige ro og kan slet ikke fatte, at det er virkeligt. Kaffen med det hvide franskbrød smager kosteligt. Så tager man bad ved pumpen eller i den nærliggende flod. Rent tøj! Hvor gør det godt! Man tænker allerede på middagsmaden, hønsekødssuppen eller noget andet godt koger allerede over kogehullerne på komfuret. Det skal vel nok smage! Intet synes at forstyrre freden på denne dejlige efterårsmorgen. Da lyder der hen mod kl. 8 fra venstre en skarp og heftigt infanteri- og maskingeværild. 86’erne lytter. Artilleriets dumpe buldren blander sig. Så lyder ordren: ”Hold kompagnierne i alarmberedskab!” Lidt senere: ”Klar, og træd an!” Farvel morgenkaffe! Farvel hønsekødsupe! Det ville have været så dejligt. –

Hvad var der sket? Snart blev det klart, hvad man til dels allerede havde gættet. Til venstre for regimentet var 17. division overraskende blevet angrebet af overlegne styrker. Deres fortrop, infanteriregiment 76, befandt sig i svære kampe syd for Esternay. Regiment 86 trækker nu sine forposter tilbage og sikrer sig mod et lignende angreb. Det indtager stilling umiddelbart øst for Neuvy på Store Morins nordlige højdedrag. *I* og *II bataljon* i forreste linie, *III* i reserve. Kompagnierne graver sig ned, for artillerislaget er allerede i fuld gang. De fjendtlige skud – det er mest shrapnells – hyler hen over hovederne. Vort artilleri bliver dem ikke svar skyldig. Der blive arbejdet feberagtigt, for hvert øjeblik kan stillingen blive udsat for fjendtlige granater. Hele formiddagen varer artillerislaget. Hvordan vore granater slår ned, kan ikke iagttages, for efterårsluften er diset og terrænet meget uoverskueligt. Enkelte skovstrækninger, større og mindre, strøet ud i terrænet, hindrer det lange udsyn og gør det umuligt at få klarhed over fjendens styrke og hensigter. Ved foden af de højdedrag, hvor regimentet havde gravet sig ned, bugtede sig den Store Morin. I dens dalsænkning forløber også banen Neuvy-Esternay. Ca. 1 km længere mod syd gik parallelt med banedæmningen en landevej til Paris. Den dannede en gaffel mod syd. Gafflen var for størstedelen fyldt op med skov. Kornet stod endnu i traver på markerne.

Hen mod kl.1 om middagen bliver 35. infanteribrigade indsat til angreb efter et opkald om hjælp fra 17. division. Brigaden skal aflaste nabodivisionen i den svære kamp. Infanteriregiment 86 får ordre til at søge forbindelse med infanteriregiment 76, som kæmper på 17. divisions højre flanke. Kl. 1.30 forlader regimentet sine stillinger og rykker frem. Til højre *I bataljon* med 2. og 3. kompagni i front, 4. i reserve. Til venstre *II bataljon* med 5. og 8. kompagni i front og 6. i reserve. 1. kompagni blev tilbage til rådighed for regimentet, *III*

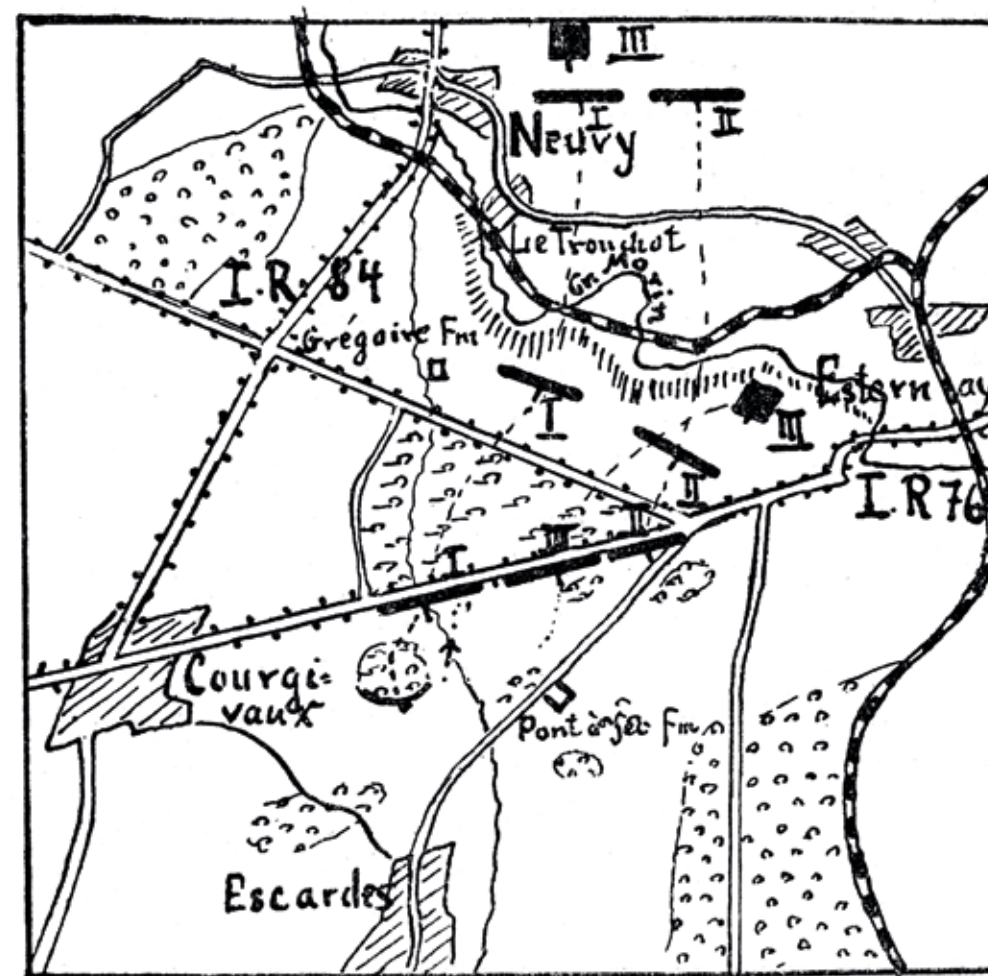

Regimentsstaben indtager morgenkaffen i Neuvy den 6. september 1914. Det var en søndag og skulle have været en hviledag for regimentet, men man blev angrebet af de fremrykkende franske styrker. Fra venstre ses regimentets kommandør Oberst Obernitz, regimentsadjudanten løjtnant Erhardt, oberstløjtnant Gravenitz, stabslæge Schenke og løjtnant Baller fra 9. kompagni. (Sønderborg Slot).

bataljon til rådighed for brigaden. 7. kompagni var afkommanderet til flyverovervågning og deltog ikke i slaget.

Ved banedæmningen et kort hvil. Her kommer de første fjendtlige granater og shrapnells. Regimentet vil her afvente opmarchen af det højre naboregiment 84, som endnu ikke er med fremme. Men det beslutter sig til at rykke frem alene, idet infanteriregiment 76's råb om hjælp bliver mere indtrængende. Grand Morin bliver overskredet og de stejle sydhøjdedrag bestegte. En kilometer længere mod syd, og den store Pariser landevej er nået og bliver overskredet. Nu forsvinder infanteriet ind i en tæt skovbevoksning. I skoven er helvede løs. Uophørligt slår granater og shrapnells ned. Deres genlyd forstærkes dobbelt og tredobbelt. Samtale er næsten umulig. Træerne knækker som tændstikker, grene og træsplinter rasler ned over hovederne. Tabene begynder. Den uhyggelige kalden "sanitetsfolk!" gjalder gennem skoven, ofte for døve øren på grund af den helvedes larm. Under store vanskeligheder nås sydranden af skoven. Der hindres videre fremrykning af en hæk, gennem

hvilken der er trukket pigtråd, og som oven i købet spærrer for udsynet. Man klatrer over hækken eller slår den ned med økser og spader. Igen en landevej. I ilmarch over den og ned i grøften på den anden side. Endelig frit udsyn! Halvt til højre ca. 500 meter borte en skovbevoksning. Derfra bliver der uaf-ladeligt skudt på I bataljon, der ligger nærmest. Se nogen kan man ikke, men så snart en hjelmspids viser sig, bliver der sluppet en haglbyge af skud løs. Åbenbart franskmændenes forreste linje. 1½ km bagved på en bakke ligger landsbyen Escardes.

Slaget ved Neuvy-Esternay den 6. september. Kortet viser de enkelte bataljoners bevægelser under slaget markeret med stiplede linjer. Øverst ses bataljonernes udgangsstilling klokken 13.30 og nederst deres stilling langs chausséen efter det mislykkede stormangreb, hvor ordren om tilbagetrækning nåede dem.

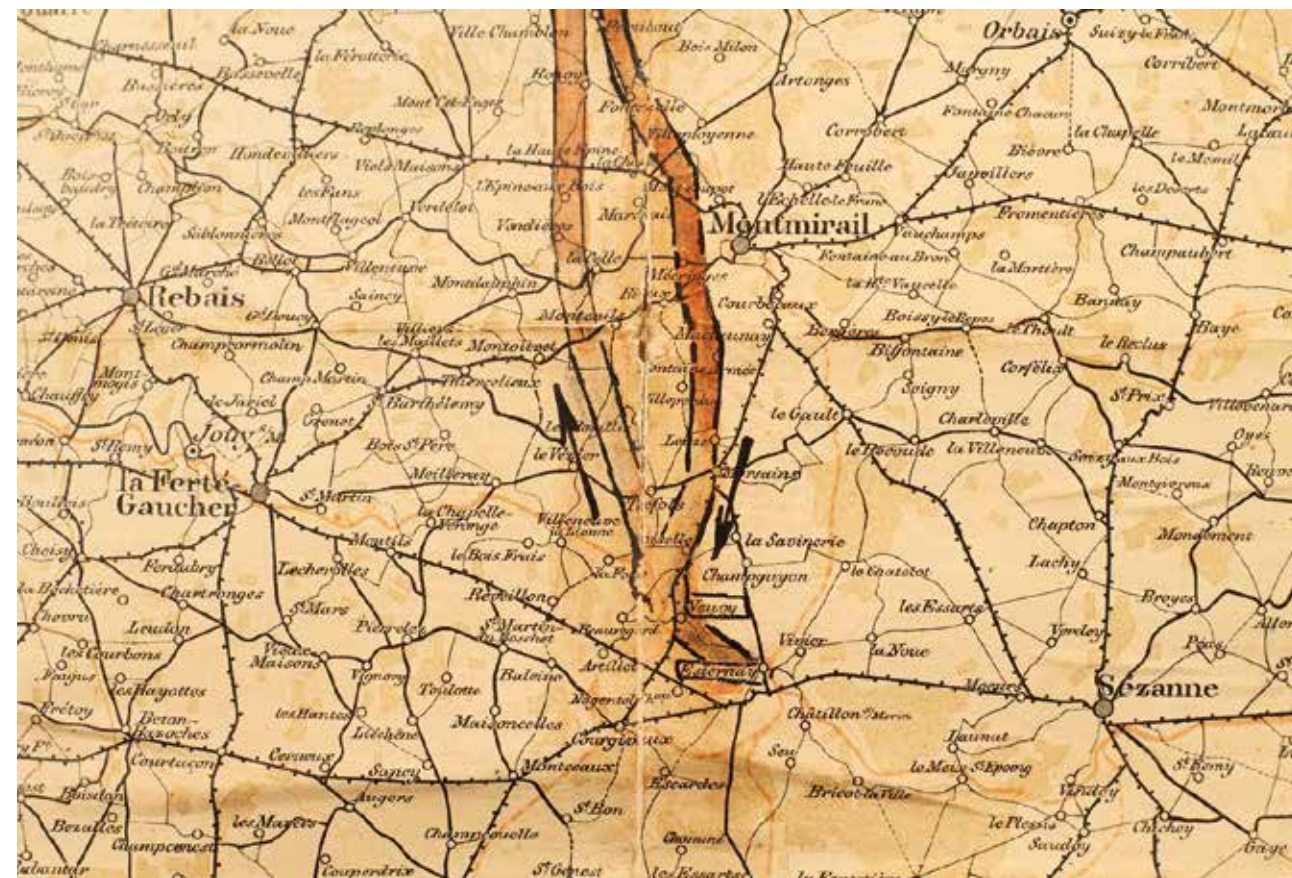
Foran er et fransk batteri kørt i stilling helt åbent, kanonerernes håndtering samt mundingsilden er helt tydeligt at se. Desværre kan disse batterier, som i det hele taget det franske artilleri, uforstyrret af vort eget ødelægge tyske linjer, og de benytter situationen grundigt. Granat efter granat slår ned i landevejen og river frygtelige huller i 86'ernes rækker. At blive her er den sikre død.

I bataljon træder an til storm på den lille skov, der ligger lidt til højre for den. Med uforlignelig elan stormer man over det åbne terræn og løber den første fjendtlige linje over ende. Fjendens tab er svære. Det er til dels Zuaver,⁸ der havde skudt fra træerne, og som nu bliver skudt ned som krager. Vore tab er ikke mindre svære. I rækker ligger de døde foran den franske stilling.

Bataljonen passerer gennem den lille skov og går en kort tid i stilling ved sydrenden. Så stormer den videre frem, men kommer ind i en ligefrem morderisk infanteri- og artilleriild. En usynlig fjende skyder fra den nærmeste skovrand og ud af havreskokke. Tabene er så store, at en videre fremrykning snart vil gå i stå. Blandt de døde er også den tapre fører af 1. kompagni, kaptein Egon von Liliencron, hvis kompagni var sat ind til sikring af den højre flanke. Bataljonen må igen tilbage til skovkanten, og også her er dens stilling mod højre for sårbar. Den trækker sig tilbage til landevejen og går i stilling her.

Til venstre for *I bataljon* rykker *II bataljon* frem, og *III bataljon* i spredt formation imellem de to andre. Også de gør klar til angreb fra den sydlige landevej. Under hurra-råb bestormes den første fjendtlige stilling ca. 500 meter syd for landevejen, og der tages fanger. Ved den videre fremrykning går de bataljonerne lige som *I bataljon*. Artilleriild fra skoven halvt til venstre, infanteriild fra bunden af bækken halvt til højre river skyttekæderne op og fratager dem al kampkraft. Med blødende hjerte går også disse bataljoner tilbage til landevejen syd for skoven og holder denne stilling med den faste beslutning ikke at ville vige en fodsbredde mere. Enhederne bliver i al hast nødtørftigt formeret igen, og tilliden til at gennemføre angrebet med større succes igen den følgende dag vokser.

Solen gik ned i en sky af gløder og røg. Kold og uden medlidenhed steg månen op og sammen med den rædslen. Artilleriilden stilnede af, men stille blev det ikke. Ud af skovbevoksningen, fra sænkninger og grøfter lød der rallen, støn og skrig. Råbet "sygebærer!" dirrede mere eller mindre højt gennem luften. Når én endnu var i stand til at slæbe sig over slagmarken, fik han hundreder af råb og bønner efter sig: "Kammerat, tag mig med!", "Kammerat, giv mig en tår vand!". Hvem der endnu kunne hjælpe, gjorde det. Uafsladeligt blev de sårede fra ulykkesskoven båret bagud. Da indtræffer efter mørkets frembrud helt overraskende ordren om tilbagetrækning. Da bataljonskommandørerne får den, erklærer de, at de både har vilje og styrke til at holde stillingen. De tror, det er en fejltagelse og forlanger endnu engang en udtrykkelig ordre. Da først beslutter de sig, for en ordre er en ordre, og at adlyde er soldatens første pligt. Heller ikke tropperne har følelsen af nederlag, nærmere tværtimod,

Enden på den tyske fremmarch. Regimentets marchrute før og efter kampene ved Esternay og Neuvy i begyndelsen af september. Udsnit af kort over regimentets marchrute i august og september 1914. (Sønderborg Slot)

også de følger ordren uvilligt og med smerte. Så overlader man alligevel de mange døde og sårede kammerater, der endnu ligger ubegravede og ubjærgede på slagmarken, til fjendens nåde, en fjende, der ofte nok havde vist, at ridderlighed og nåde var fremmed for ham. Kl. 9.30 bliver tilbagetoget påbegyndt. Maskingeværerne overtager sikringen. Først nu rammes tropperne af en dyb nedtrykthed. Ved midnatstid indtog man stillingerne fra om formiddagen østligt for Neuvy. Fjenden optog ikke forfølgelsen. Et bevis på, at han ikke følte sig som sejrherre.

Det var Marne-slaget for regiment "Königin". Franskmanden havde for første gang vist sig som en respektindgydende modstander. Hans feltartilleri syntes i taktisk henseende at være vort overlegent. Det havde tilføjet regimentet de sværeste tab, mens 86'erne ikke havde følelsen af at være støttet af vort

eget artilleri. Således var det igen infanteriets uforlignelige angrebsånd og deres heltemodige udholdenhed, der havde udlignet en hel række fejl og mangler. Et eksempel på denne ånd: Menig Johansen fra 11. kompagni ligger hårdt såret i skoven, begge ben er skudt af. Han tømmer sine patrontasker og lægger ammunitionen ved siden af sig. Så råber han til de forbistormende 86'ere: "Kammerater, tag min ammunition med, jeg kan alligevel ikke bruge den mere!"

Ualmindeligt svære var tabene. 6 officerer var faldet; af mandskabet blev meldt 39 som døde, 352 som såret, 225 som savnet og 77 som tilfangetaget. Det kan siges med sikkerhed, at størsteparten af de 225 savnede har været døde eller sårede. Den 6. september blev i sandhed en "hviledag" for manganen en brav 86'er.

7. Slaget ved Ourcq. Tilbagetogskampe

I den gamle stilling blev enhederne reorganiseret. 1. og 2. samt 3. og 4. kompagni blev sammenlagt til ét kompagni. Søvn var der ikke tale om, heller ikke hvile. Kl. 2.30 om natten kom der en divisionsbefaling: En stilling mellem Grégoire-Ferme og Pariser landevej skulle etableres og besættes. Dødtrætte slæbte füsilererne sig endnu engang frem og gravede den nye stilling. Arbejdet blev sikret af artilleriet.

Den 7.9. kl. 7.30 om formiddagen indtraf den endegyldige tilbagetrækningsordre. Den var blevet nødvendig på grund af den alment strategiske situation. Mellem Paris og Verdun var slaget blusset op over hele linjen, værst på den tyske højre fløj. Et heftigt fjendtligt flankangreb havde ramt 1. armés højre fløj, Kluck havde imødegået det, idet han havde trukket 4. og 2. armékorps ud af fronten og i ilmarch kastet dem ind på sin højre fløj. De derved opståede huller i formationen var kun nødtørftigt udfyldt af kavallerikorps. Ved en tilbagetrækning af 1. armé, der kæmpede i en stor halvbue, til en kortere linje, blev der frigjort yderligere styrker. Nu blev også 9. armékorps trukket ud og i ilmarch kastet ind på den truede højre fløj.

Artilleriet overtog sikringen af tilbagetoget, der gennemførtes helt uforstyrret af fjenden. Det gik i nordlig retning over La Celle, hvor Petit Morin blev passeret igen, og Vendiere og Viffort, som først for tre dage siden blev passeret, og som ligger over 25 km nord for Neuvy. Lange ophold i marchen er et uundgåeligt bi-fænomen ved tilbagetog. Ved hver kort standsning synker folk som døde ned i vejgrøften og på landevejen. Dødtrætte når regimentet Viffort den 8. september kl. 2 morgen.

Det kunne knap betale sig at lægge sig hen. Allerede kl. 6 skulle der marcheres videre. Denne gang i nordvestlig retning over Chézy sur Marne, Hautvesnes, Marolles sur Ourcq. Her blev der i mørket holdt et kort hvil, og i natmarch nåede man ved midnatstid Ivors. Ca. 50 km havde fødderne tilbagelagt denne dag. Den nye frontlinje var nået, men udmattelsen var fuldstændig. Fire dage så godt som uden søvn. March, deltagelse i et stort og svært slag, march og march igen. Dag og nat. Lastbilerne, som fulgte efter de udmattede, var toplæsset med mennesker og oppakning. Alle andre blev pisket fremad af den tanke ikke at falde i fjendens hænder. Mange sank i Ivors sammen som blyklumper og sov sig ømme og stive i den kolde efterårsnat.

Om morgenen den 9. september var regimentet allerede kl. 7 klar til angreb ved sydvestranden af skoven ved Ivors. Den franske 6. armés sidste, svage

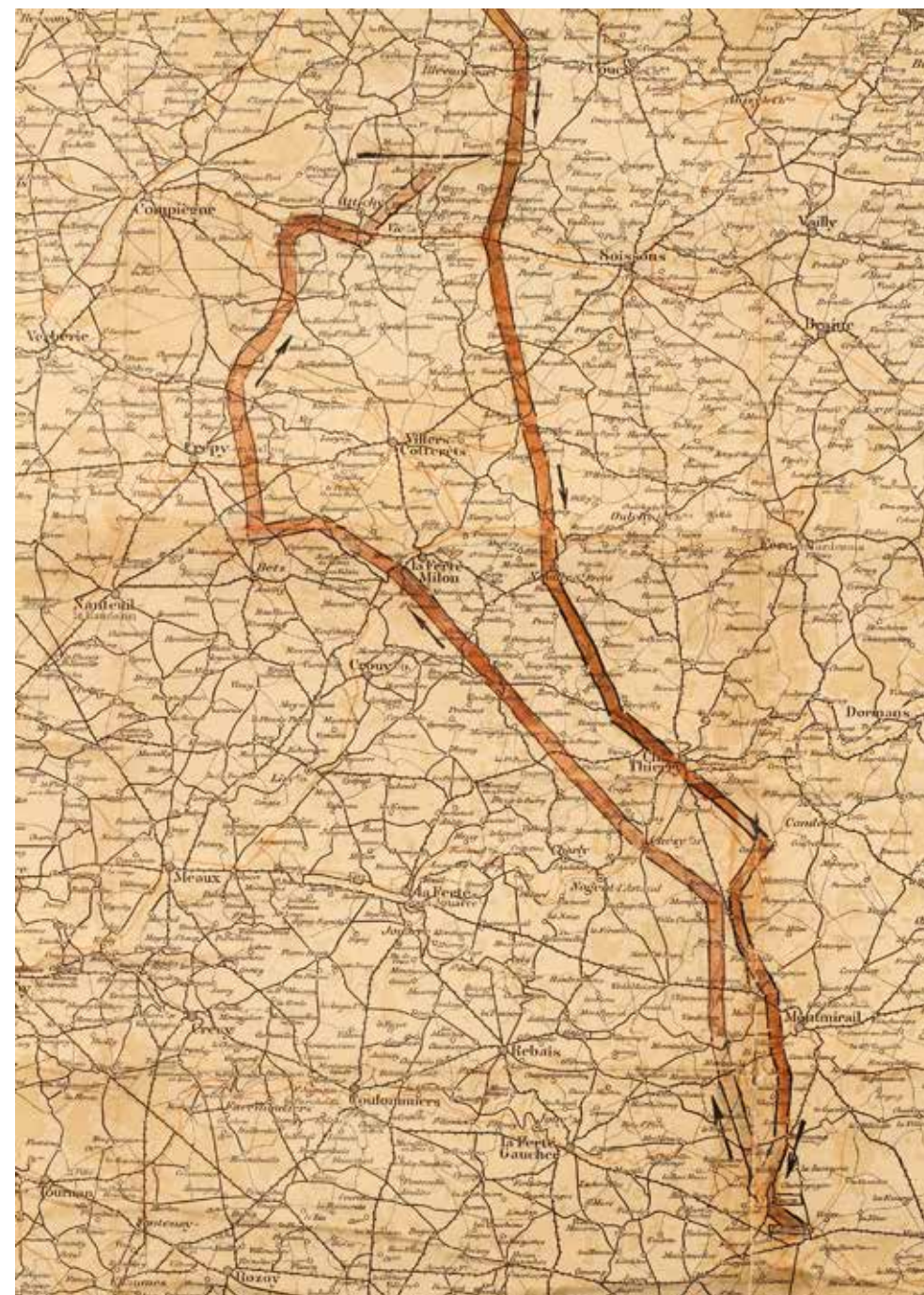
omgåelsesforsøg i retning af Villers Cotteret skulle afværges ved hjælp af et angreb. *III* og *II* bataljon holdt skovranden ved Ivors besat; til højre infanteriregiment 85, til venstre 3. armékorps. *I* bataljon forblev bagud til rådighed for brigaden. I løbet af formiddagen blev *II* bataljon trukket frem til sikring af det artilleri, som var på vej op til fronten. Den gik i stilling ved sydvestranden af Bargny. Vidt og bredt stod kornet i travet og gav god dækning. Da rykker en stærk fransk kavalleripatrulje frem fra det overfor liggende Macquelines. Den kommer lige imod folkene fra 7. kompagni. De lader franskmændene komme ind på 300 meters afstand og giver så ild. Kun én slipper derfra.

Kl. 1.30 om eftermiddagen indtræffer angrebsbefalingen. Angrebet skal føres frem 4 km i sydvestlig retning indtil banelinien Ormoy-Betz. Kl. 3.30 var banedæmningen nået. Fjenden bestående af vigende, svage styrker ydede ingen alvorlig modstand. Artilleriet havde snart skræmt ham ud af korntraverne, som han var krøbet ind i. Et komisk syn var det, hvordan traverne pludseligt blev levende og i en betragtelig fart løb hen over marken. Bagud. På højderne syd for banedæmningen gik regimentet til ro kl. 9 om aftenen med posterede vagter.

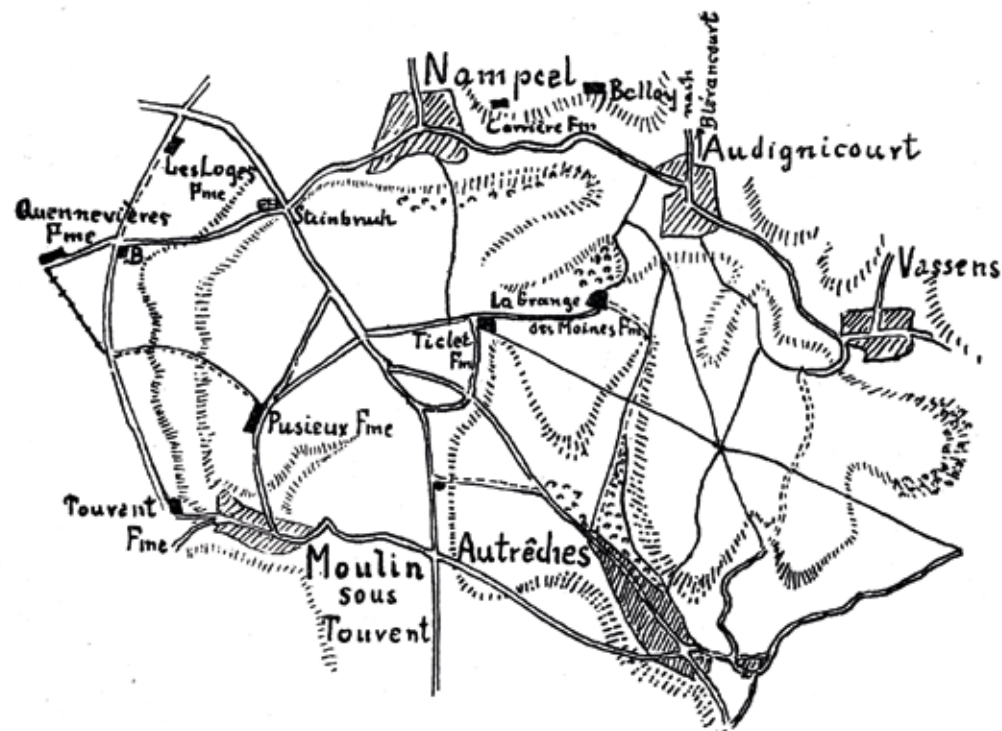
Til almindelig beklagelse blev det strategiske tilbagetog ikke forsinket af dette fremstød. Den 10. september begyndte allerede kl. 4 om morgenen tilbagemarchen over Bargny mod nord til Gondreville og herfra sammen med divisionen over Morienval til Pierrefond med dets vidunderlige slot, så gennem de østlige udløbere af Compiègne skoven, en prægtig løvskov, til Trosly-Breuil i Aisne dalen. Igen en marchtur på over 30 km. Med en stærk sikring mod Compiègne-skoven gik regimentet til ro kl. 6 om aftenen.

Den 11. var der afmarch kl. 9 formiddag. På de sydlige Aisne-højder nåede man over Cuise-Lamotte til Croutoy. Til den ca. 9 km lange strækning brugte regimentet en hel dag, hvilket skyldtes endeløse standsninger på landevejen. Et helt armékorps skulle nemlig over Aisne-broerne før 9. armékorps. Vejret var slået om. I silende regn ankom regimentet til Croutoy ved mørkets frembrud. Staben og *I* bataljon marcherede endnu videre til nabobyen Jaulzy ved Aisne. Landsbyerne blev med største forsigtighed gennemsoget. Så blev der gravet stillinger i sydvestlig retning, og disse blev kraftigt besat. Forbindelsen til højre (36. infanteribrigade) og til venstre (4. reservekorps) blev sikret, og så først gik hovedparten af regimentet til ro. Også denne gang uforstyrret af fjenden.

Den 12.9. hørte regimentet under Detachment Obernitz og havde således sammen med feltartilleri-regiment 45 til opgave at sikre 9. armékorps' overgang over Aisne. *III* bataljon gik i stilling foran Croutoy for at sikre regimentets afmarch. Da melder kavalleriet om fremrykning af stærke fjendtlige infanterikolonner fra sydlig retning. Men samtidig med meldingen klasker allerede de første projektiler ind i landsbyen. De kom fra nogle lavninger syd og sydøst for Croutoy. *III* bataljon tager ildkampen op og holder den fremtrængende fjende

Regimentets tilbagetog fra Marne til stillingen bag Aisne ved Moulin-sous-Touvent. Udsnit af kort over regimentets marchrute i august og september 1914. (Sønderborg Slot)

Kort over området ved Moulin-sous-Touvent, hvor regimentet gik i stilling efter tilbagetrækningen fra Marne.

fra livet. I den ildkamp havde artilleri-regiment 45 svære tab af mennesker og navnlig af heste. Således måtte *III bataljon* bøde med 43 heste under forsøget med at frigøre sig for fjenden.

Endnu mere kritisk blev situationen for *I bataljon*. Den befandt sig på march fra Jaulzy til Vic sur Aisne, da den kommer under heftig infanteribeskydning til højre for de sydlige Aisne-højder. Straks deployeres 3. kompagni, og det besvarer ilden. Køretøjerne bøjer af til venstre for landevejen og galopperer tværs ind over markerne mod Vic. De når landsbyen og kommer over broen uden tab, skønt denne ligger under heftig maskingeværild. Også denne bataljon når uden nævneværdige tab nordsiden af floden, hvor 2. kompagni allerede havde etableret en modtagestilling. Så sprængte pionererne broen. Snart efter stødte franske patruljer frem mod Aisne. Têten af *II bataljon* støder allerede foran Vic på den fjendtlige fortrop.

Bataljonen gør derfor omkring og når ved Attichy, 6 km syd for Vic ned ad floden, lykkeligt over Aisne. Det samme gør regimentsstaben og *III bataljon*, efter at det var lykkedes dem at frigøre sig fra fjenden. Kun dele af 12. kompagni var under ildkampen blevet trængt tilbage i retning af Vic til *I bataljon*. Her

fandt de broerne allerede sprængt. Hurtigt besluttede de sig til at kaste sig ud i Aisne, og svømmende under fjendtlig ild når de den anden bred. Først hen mod aften nåede de helt gennemvåde tilbage til deres bataljon.

Det var kritiske timer, regimentet havde gennemlevet, og alle åndede lettet op, da også broen ved Attichy sprang i luften. Beslutsomhed og rolig optræden havde været nødvendigt for at mandskab, vogne og kanoner kunne komme over. Roligt gemyt har jo slesvig-holsteneren. Således var det tilsyneladende helt nødvendigt, at der ved Aisne-broen skulle plyndres et æbletræ, mens fjendtlige projektiler allerede slog ned i trækrønen og pionererne gjorde klar til sprængning.

Bataljonerne marcherede nu på nordbredden af Aisne mod nord, endnu ledsaget af nogle franske granater og shrapnells. *I bataljon* fra Vic over Autrêches op på højderne syd for Audignicourt, *II* og *III bataljon* samt maskingeværkompagniet fra Attichy over Moulin – sous – Touvent, hvis navn nu for første gang dukker op for regimentet, til Tilet-Ferme (se kortet side 48).

"Holdt! Gør front! Gå i stilling!" Tilbagetogsbevægelserne var nu slut. Almindelig lettelse. Følelsen at marchere med fjenden i ryggen blev efterhånden utålelig. Regimentets nye stilling begyndte foran La Grange des Moines-Ferme syd for Audignicourt og forløb i sydøstlig retning indtil høj 151 1 km sydvest for Vassens. Den var ca. 8 km borte fra Aisne. Trods bevidstheden om, at her skulle man blive, var situationen ikke besnærende. Det regnede i stride strømme, og den tunge, franske lerjord forvandlede sig til mudder. I de dybe dele af graven står der vand. På andre steder kryber folkene tæt sammen på bunden af graven og ryster af kulde og væde, mens andre står på vagt. Der var vist efterhånden ikke længere nogen, der ikke fandt krigen ubehagelig.

Så blev det morgen den 13.9. En stærk storm tørrede så nogenlunde tøjet. Den nye stilling blev forstærket, og det var nødvendigt, for straks begyndte det franske artilleri at tage den under beskydning. Denne gang blev vort artilleri ikke svar skyldig og kvalte alle fjendens forsøg på at trænge videre frem i opløbet. Sådan gik dagen – det var en søndag – uden særlige hændelser. Så meget desto værre skulle natten blive.

Kl. 7 om aftenen indløber divisionsbefalingen: Modstanderen går tilbage, regimentet skal angribe! Regimentet beordrer: *III* og *II bataljon* i forreste linje, *I bataljon* i reserve. Kl. 7.30 bliver der trådt an ved stærkt fremskredet mørke. For at undgå gensidig beskydning bliver geværene afladet, og der bliver rykket frem med opplantet bajonet. *II bataljon* – og kun den drejer det sig om, som vi senere skal høre – går frem i gruppekolonne, rækkefølgen 7., 8., 5., 6. kompagni i sydvestlig retning, mod Autrêches. Kompagnierne rykker ned i den indskårne og skovkransede slugt, der nordfra fører til Autrêches. Her bliver de udsat for kraftig ild fra landsbyen. De første tab viser sig. Førerne af de to forreste kompagnier, kaptajn Pecher og premierløjtnant Henrici, bliver dødeligt såret. Med opsat bajonet bliver skovslugten og en del af Autrêches

renset for fjender. Nu går det så i den buldermørke skov op ad skrænten på den anden side. Deroppe nås hurtigt den nordvestgående landevej Autrêches-Moulin. Her lader bataljonskommandøren major von Schuckmann styrken svinge til højre og gå frem ad landevejen mod Moulin for at få forbindelse med *III bataljon* ude til højre. Igen glimter der skud i mørket. Tab. Også denne modstander – sandsynligvis en forpoststyrke – bliver fordrevet med bajonetten, og der bliver taget fanger. Bataljonen har nu nået det sted, hvor vejen til Vic og vejen til Moulin krydser hinanden. Den vender nu mod syd og marcherer på denne landevej videre i retning mod fjenden. For tredje gang kommer bataljonen nu ud for infanteriild, denne gang særlig kraftigt. Ilden synes at koncentrere sig fra alle sider om den stakkels bataljon. Tabene hober sig op. Det bliver tvivlsomt, om de døde og sårede overhovedet kan bringes tilbage. Kommandøren mærker, at han er helt alene med sin bataljon, han forstår det ikke, lader derfor gøre omkring og når hen mod kl. 2 om natten tilbage til udgangsstillingen. Her får bataljonen gådens løsning. Angrebsordren var blevet annulleret. Kontraordren havde nået de andre bataljoner, også de til venstre tilknyttede 85'ere på nær et kompagni. Alle forsøg på at nå den allerede fremrykkende *II bataljon* var slået fejl i mørket. Om der var tale om skyld eller om et sammenfald af ulykkelige omstændigheder, kan ikke afgøres her. Bataljonens tab var smertelige. 3 officerer og 11 mand var døde. Der savnedes 22 mand, af hvilke ligeledes en del måtte gælde for døde. Der blev indbragt 22 tilfangetagne. De var til dels berusede og lugtede i ubehagelig grad af fusel.

De følgende dage bragte ikke nogen ændring af stillingen. Den 14. arbejdede franskmændene sig 400 meter nærmere. Den 15. om natten kl. 3 forsøgte han et angreb. Et par fyrende maskingeværer, som først havde opdaget angrebet, samt nogle granater var tilstrækkeligt, og han trampede så tilbage gennem roemarken.

Den 18. fik regimentet sin første forstærkning. 150 mand hovedsageligt fra landeværnet. De var i al hast hentet direkte fra toget den 16. og straks indsat i kamp ved Cuts på arméens højre fløj.

Den 19. september kom der en almen angrebsbefaling til den 20. september. Stillingen skulle forbedres, og linjen skulle fremrykkes til landevejen Autrêches-Moulin. Følgende blev bestemt: *III* og *II bataljon* i forreste linje og i deres enhed de to sammenlagte kompagnier fra *I bataljon*. Bagved igen 2 kompagnier landeværn 53 under major von Burstin. Til højre 17. division, til venstre 36. infanteribrigade med infanteriregiment 85.

Den 20. september, kl. 5 om morgenen. Øsende regnvejr, det første dagry. Artilleriet fyrer løs med alle kanoner, et ildoverfald på 15 minutter. Et uhyggeligt og samtidig smukt skuespil, når granaterne trækker deres lysende bane i mørket. Kl. 5.15 træder regimentet an, igen med afladede geværer, den sidste gang med vajende faner. De første franske skyttegrave bliver indtaget med hurraråb. Videre. Da bliver *II bataljon* taget under rasende infanteri- og

Mindetavle det sted, hvor *III bataljons*fører, Major Meding, mistede livet under det tyske angreb den 20. september 1914. (Sønderborg Slot)

maskingeværild fra skovhjørnet nord for Autrêches, og der rives huller i skyttekæden. Men endnu lever den gamle angrebsånd. Skovhjørnet bliver indtaget. Med hurraråb trænger *II bataljon* ind i den tætte bevoksning. Den er stærkt besat, franskmændene rækker hænderne i vejret og lader sig tage til fange. Da indtræder der en misforståelse. Artilleriet havde i morgengryet ikke kunnet iagttage stormløbet mod skoven. I mellemtiden er det blevet lysere, de ser nu tilfangetagne franskmænd strømme ud af skoven i tætte kæder, tror, at det er et modangreb og tager igen skoven under beskydning. Således går *II bataljons* fremrykning foreløbigt i stå.

Til højre har *III bataljon* ikke nogen skovbevoksning at forcere og kommer således bedre fremad. Den går gennem en dyb skovslugt og er allerede klatret op på højderne på den anden side, da den kommer under en forfærdelig ild. Forfra, fra højre og fra venstre slår ilden ind i kæderne. Kommandøren, major von Meding, falder med et brystskud og med ham mange af hans tapre folk.

Major von Burstin overtager kommandoen. Det viser sig, at bataljonen er kommet for langt frem. 17. division til højre og *II bataljon* til venstre er endnu langt tilbage. Det nytter ikke noget, bataljonen må vende om. I march og i god orden går man tilbage og renser så lige skovslugten på tilbagevejen. De bagved

kommende landeværnskompagnier bliver på grund af tilbagemarchen et kort øjeblik grebet af panik. Ved vejen Autrêches-Audignicourt samler bataljonen sig igen til videre fremrykning. I mellemtiden har artilleriet forlagt sin ild fremad, og nu kan også *II bataljon* igen komme fremad. Sammen rykker de to bataljoner frem. Hen mod kl. 4 eftermiddag er angrebsmålet, landevejen Autrêches-Moulin, nået og dertil endda landevejen til Vic. Da kommer regimentet for anden gang under sin egen artilleriild. Det må gå lidt tilbage og graver sig ned bag vejen Ticlet-Baut de Vaux med front mod sydvest.

Dagen var utvivlsomt en succes. Angrebsmålet var nået. 519 tilfangetagne, et felttegn (fane) og to maskingeværer var dagens bytte. Fjenden havde følt den tyske angrebsånds ubrudte styrke; hans illusion om at kunne forfølge den modstander, han havde anset for at være slået, helt til den tyske grænse og længere, var grundigt bristet.

Hertil og ikke længere! Dermed måtte han fra nu af affinde sig. Men succesen var dyrekøbt. 3 officerer og 90 mand var døde, 5 officerer og 174 mand sårede, 142 savnede. Regimentets kampkraft var stærk decimeret. Mangt et kompagni var skrumpet til en tredjedel og en fjerdedel af sin kampkraft. Manglen på førere nødvendiggjorde en yderligere sammenlægning til 5 kompagnier.

Den 22. blev stillingen fremskudt 1500 meter indtil vejen Moulin-Autrêches med *I bataljon* tæt op ad Moulin. To dage senere gravede franskmanden sig ned i en respektfuld afstand af 800-1000 meter. Også de følgende dage lod han regimentet uforstyrret. Krigstordenen trak videre nordpå, hvor der endnu i ugevis blev kæmpet om forlængelse af fløjen, indtil Nordsøen betød stop. Mellem Vogeserne og Noyon stivnede bevægelseskrigen, stillingskrigen tog sin begyndelse.

8. De første stillingskampe

Moulin, Deslincourt, Pimprez.

September-december 1914.

Da september lakkede mod enden, var den krigsbegejstring, med hvilken Königin-füsilierne var stormet gennem Belgien og Nordfrankrig, forduftet og veget for en dyb alvor. De overmenneskelige anstrengelser og savn, de svære kampe ved Marne og Autrêches, den deprimerende følelse ved tilbagetoget, tabet af så mange kammerater! Det ville have været et under, hvis stemningen havde været anderledes. Da gjorde den nu følgende kamppause og det opklarende vejr underværker. Men frem for alt bragte forstærkningerne i slutningen af september nyt liv. Det drejede sig om 1000 mand, for det meste krigsfrivillige, studerende, elever, seminarister, unge håndværkere og landmænd, der efter en fjorten dages rejse ankom til Vassens. De medbragte hjemstavns endnu ubrudte krigsbegejstring og godt humør, var totalt uvidende og havde efter en kun fire ugers uddannelse en dejlig mangel på militær optræden, en mangel, som de stræbte efter at erstatte med iver og god vilje.

I begyndelsen var livet ikke så ringe, sådan som de forefandt det, og opgaverne, der blev pålagt dem, ikke så svære at klare. Vagtjeneste, små patruljeopgaver, skansning.⁹ Søvn fik man enten på skyttegravens gulv eller i nicher kaldet "kaninhuller", som blev gravet ud til 2 til 3 mand i den side af skyttegraven, der vendte mod fjenden. Alt efter behag lod man benene eller overkroppen rage ud. Iskolde ben var det almindelige om morgenen, men morgensolen tøede dem snart op igen. Skyttegravene, der i øvrigt gik gennem roemarken og var omhyggeligt kamufleret med roeblade, blev ikke synderligt forstyrret af det franske artilleri, der mest sloges med det tyske artilleri. Feltkøkkenet kørte ved adskillige kompagnier frem bag skyttegravene allerede før daggry og efter solnedgang, mens kraftige, fremskudte patruljer sikrede madudleveringen. Tilværelsen for reservekompagnierne, der ved skrænten af en skovslugt nord for Moulin byggede sig hytter af løv og grene, var ligefrem behagelig.

Helt skulle regimentet i de første oktoberuger dog ikke komme til hvile. De fortsatte kampe om forlængelse af højre fløj trak også regimentet længere til højre. I natten fra den 6. til den 7. oktober afløste det reserveinfanteriregiment 36 ved Quennevières-Ferme nord for Moulin. Gården lå ca. 200 meter foran stillingen og blev sikret ved en fremskudt vagtenhed. Den engang så herlige ejendom viste spor af de hårdeste kampe. Laderne var udbrændt og i gården lå der endnu mange franske lig og dyrekadavere. En bombe var gået

86'ere bag fronten ved Dreslincourt. Soldaten under krydset er Kresten Philipsen, der var landmand ved Kruså og som sendte dette foto hjem til familien. (Mimi Philipsen)

gennem stuehuset, en sofa hang ned i et hul, der var revet i gulvet, klaveret truede med at vippe over og styrtede ned. Planen for *II bataljon* gik ud på, at gården skulle inddrages i vort skyttegravssystem. Hvis den var blevet udført, ville meget blod have været sparet. Men en fornyet afløsning lod ikke planen komme til udførelse.

Allerede tidligt om morgenen den 8. oktober blev regimentet afløst af infanteriregiment 84. Regimentet skulle helt frigøres fra 9. armékorps og indsættes betragteligt længere mod højre. Marchen førte i nordvestlig retning over Blérancourt, Cuts ned i Oise-dalen. Noyon med sin prægtige katedral og historiske markedsplads blev passeret; så gik det sydover langs med Oise-kanalen indtil Pimprez og Dreslincourt. Her afløste regimentet i fuldmånens skær den 81. Infanteribrigade, mens der på venstre side af Oise rasede et forfærdeligt infanteriskyderi. Regimentet dannede sammen med landeværnsregiment 53, 1½ pionerkompagni og en deling feltartilleri fra feltartilleriregiment 45 den forstærkede brigade Grapow. Den var underlagt den nydannede division Luckwald og denne igen 9. reservekorps. Også i regimentets ledelse var der sket et skifte. Oberst von Obornitz fik kommandoen over 42. Infanteribrigade, og oberstløjtnant von Stein fik i hans sted betroet kommandoen over regimentet.

Regimentets nye stilling begyndte på højre fløj i en skov, der kronede Oise-dalens vestlige højder, strakte sig langs med Dreslincourts sydveststrand, løb i

sydøstlig retning gennem Oises brede og smukke engdrag og lagde sig foran landsbyen Pimprez med sin venstre fløj op ad Oise og dens ledsagende kanal.

Landskabet var smukt, egnen frugtbar, landsbyerne gjorde et velhavende og komfortabelt indtryk. De tre bataljoners stillinger var ret forskelligartede. Den højre fløj, som *I bataljon* tog sig af, lå som allerede nævnt i skoven på bakken ved Dreslincourt. Bataljonen logerede i en af de store kalkhuler, som hyppigt forekommer på den egn, den sikrede sig ved stærke vagtenheder, der på deres side igen fremskød underofficersposter og dobbeltposter. Forbindelsespatruljer sneg sig gennem den tætte skov inden for vagtpostkæden. Med korte intervaller blev feltvagterne afløst og gik så til ro i hulen. Denne blev særligt om aftenen lyst svagt og spøgelsesagtigt op med hundreder af stearinlys, et ukendt syn for sønnerne af det nordtyske lavland og fuld af sælsom eventyrromantik. Også skoven var af en egenartet skønhed, stedvis uigennemtrængelig, afbrudt af stejle slugter og lange kedelformede indhug af underjordiske kalkhuler. Et af disse romantiske steder ragede en stor rovfuglerede op, båret af flere natur-søjler, som et grotesk tempel fra hedningetiden.

Selve Dreslincourt blev holdt af *III bataljon*. *II bataljon* spærrede Oise-dalen bag ved en lille bæk, der flød ud i Oise, og sikrede med sin venstre fløj Pimprez. Her var der fremskudt stærke feltvagtenheder til ledvogterhuset ved banedæmningen på strækningen Noyon-Paris, og det samme i kratskoven umiddelbart ved Oise. Regimentsstaben lå i Chiry.

Franskmanden syntes endnu ikke at have gennemgående skyttegrave. Han lå om dagen 800-1000 meter borte i Ribécourt, førte om natten feltvagter og poster frem og besatte små stykker skyttegrave.

Så gav det ellers arbejde i massevis. Løbegraven var knap i brysthøjde. Pigtråd var der så godt som ingenting af. Ingen dækningsrum, kun de førnævnte kaninhuller. Disse due i længden ikke til noget. Vinteren stod for døren, og i den anden halvdel af oktober satte det ind med rigelig regn. Således gik man i gang med de første dækningsrum. De blev gravet oppefra og var beregnet for 2 til 4 mand. Over det firkantede hul blev der lagt bjælker og brædder, som dels stammede fra sønderskudte huse i Pimprez og Dreslincourt, dels blev fældet af reservekompagnierne. Et jordlag på ca. ½ m gjorde på ingen måde disse "bunkers" bombesikre. De ubeklædte lervægge holdt i første omgang. De blev ganske hjemligt tapetseret med billeder af Hindenburg og andre hærførere, farvede sider af "Jugend" samt af "Lustige Blätter". En konserverdåse eller et granathylster med de sidste blomster prangede på et lille bord. Dannelseshungrende krigsfrivillige oprettede et lille bibliotek, som de havde raget ud af ruinerne af det nedbrændte slot i Dreslincourt. Navnlig skyttegravene foran denne landsby, som indbyggerne næsten helt havde rømmet, bød på slet ikke så lidt komfort. Det var endda lykkedes en musikbegejstret krigsfrivillig sammen med sine kammerater at slæbe et klaver ned i dækningsrummet. En forslidt raslekasse – de franske klaverer due for det meste slet ikke – lød her

dejligere end det fineste Bechstein-flygel. Det gav dejlig aftenunderholdning med talrigt publikum, som det tilgrænsende stykke løbegrav slet ikke kunne rumme. Desværre blev sådan en underholdningsidyl snart grusomt formørket. Regnen satte ind, og nu begyndte de berygtede utætheder. Det havde man ikke tænkt på. Tagpap fandtes der kun lidt af. Derfor blev der udspændt et regnslag under loftet, og på det dybeste sted fæstnede man kunstfærdigt et kogekar, som skulle opfange de stadigt faldende dråber, men som jo også med regelmæssige intervaller skulle tømmes.

Så blev skyttegravene gjort klar til forsvar, dvs. blev gjort dybere og forsynet med skydeskår, delvist brolagt eller forsynet med gangbrædder. Også vejvisende skilte blev opsat. På et skilt ved indgangen til en løbegrav stod der prælende: "Til krigsskuepladsen!" Pigtrådsspærringen blev forøget til 5 meters bredde. Til det arbejde måtte pionererne give anvisning og hjælpe til. Efter deres anvisning arbejdede reservekompagnerne også i ugevis nat efter nat på et stemmewærk, hvorved terrænet foran sydranden af Dreslincourt skulle sættes under vand. Forehavendet blev opgivet i december på grund af voksende vanskeligheder.

Den krigsmæssige virksomhed var ikke af stor betydning, da den tyske hær nu befandt sig i en strategisk defensiv, og da modstanderen endnu ikke havde genvundet sin angrebsstyrke, men den var tilstrækkelig til at gøre krigen interessant. Artillerivirksomheden på tysk side var svag og præget af begyndende knaphed på ammunition; på fransk side var den navnlig foran landsbyerne noget mere livlig. Med deres typiske hensynsløshed skød franskmændene ind i det fuldt beboede Pimprez. En nat blev en kvinde med sine to børn dræbt af en fransk granat. En tysk Landsturmann huggede dem en mindesten. På dette sted skal også nævnes, at syge indbyggere i Pimprez ofte fik lægelig hjælp og medicin uden modydelse, hvad der i øvrigt blev anset for en selvfølge af alle tyske "barbarer". Nogle uger efter besættelsen af den nye stilling greb det tunge artilleri ind. Franskmanden skød med tungt skyts på Dreslincourt, efter at et batteri ringkanoner¹⁰ fra vor side havde gjort ham helvede hedt i Le Hamel, en lille bebyggelse foran Dreslincourt. De franske skud tilføjede os kun ringe tab. Ilden var, sammenlignet med, hvad de følgende år bød på, ret så tålelig.

På et andet område, nemlig patruljevirkomheden, var det muligt at vise modstanderen vor overlegenhed. Her fik de krigsfrivillige anvist et udstrakt og taknemmeligt felt, hvor de kunne udleve deres krigsbegejstring. Den ungdommelige forstærkning havde i starten ikke haft det for let. De krigsfrivillige blev på grund af deres mangelfulde militære optræden af deres kammerater opfattet som mindre fuldgældige soldater, og mangen en foresat var forfærdet over deres umilitære optræden. De blev snart kaldt "krigsuvillige". Men kloge kompagniførere forstod snart at skaffe afløb for deres virketrang. De gav dem til opgave at skaffe kendskab til forholdene hos modstanderen og finde ud af

86'ere i stillingen ved Dreslincourt. Den smalle grav og dens rå sider giver et godt indtryk af de interimistiske anlæg i stillingskrigens første tid. Fotoet er formentlig taget til ære for manden forrest i billedet, der netop må have modtaget jernkorset af anden grad, da han endnu bærer selve medaljen. Normalt bar man kun ordensbåndet. (Sønderborg Slot)

hans livsvaner, styrke og fordeling af poster, tilstanden af hans skansearbejder og så videre. Først drog de unge karle af sted under ledelse af ældre, erfarne folk. Snart derpå alene. De flokkedes om patruljeturene, stillede sig selv opgaver, udvidede selvstændigt de stillede opgaver. I begyndelsen noget klodset og usmart, men snart sneg de sig som indianere gennem græs- og roemarkers, smuttede om natten ind på teglværket i Ribécourt, krøb op på loftet og iagttog hele dagen, hvad der rørte sig hos fjenden. Ofte måtte de hals over hoved tilbage, mens shrapnells og geværprojektiler peb efter dem; men de overbragte deres fornøjede kompagnifører en hel række meldinger. Nogle af disse patruljeringer skal her nævnes særskilt.

En dag besatte 20 frivillige fra 7. kompagni Sauffoye-Ferme, ca. 1 km foran Pimprez. Vanvittig ophidselse derovre, maskingevær- og artilleriild på gården. Efter at alle nødvendige oplysninger var indhentet, lykkedes det afdelingen at nå uskadte tilbage til deres skyttegrav. En anden gang overrumplede en

patrulje under ledelse af fungerende officer Iversen fra 6. kompagni et hus på randen af Ribécourt. Det lykkedes franskmændene, som blev overrasket midt i aftensmaden, at undslippe gennem en bagdør. Nu etablerede man hurtigt et heksebål af gardiner, bordduge og stoleben i stuen og antændte det. Huset brændte ned til grunden. Et godt resultat havde den 21. oktober sergent Schröder og underofficer Zilian fra 10. kompagni. Foran Dreslincourt-fronten ved vejen til Le Hamel lå der flere, fritliggende huse. Det var ingenmandsland og patruljer fra begge sider hentede, hvad de behøvede, her. Således hjembragte en patrulje fra *II bataljon* engang fem høns. Den 16. oktober var franskmændene under stærk artilleri- og geværlid på den øvrige front trængt frem fra Le Hamel, havde besat disse huse og indrettet dem til forsvar. Husene lå kun få hundrede meter fra vor front og blev ret generende. I de følgende dage havde vort artilleri jaget fjenden ud af alle husene undtagen ét, som de ikke kunne få klaret. Her måtte infanteriet hjælpe sig selv. I natten fra 20.-21. oktober sneg Schröder og Zilian sig hen til huset med håndgranater, som dengang endnu var ganske nye for infanteristen. To håndgranater flyver ind i huset, et brag, sten og glassplinter flyver. Franskmændene flygter og efterlader 6 døde. En gruppe, der er fulgt efter de to, springer frem og besætter huset samt de andre tomme huse. Dagen efter blev husene bortsprængt af pionererne. Schröder, der desværre faldt nogle uger senere, og Zilian fik jernkorset.

Disse foretagender og mange andre mindre væsentlige, som 86'erne af spænding og lidenskab deltog i, havde det resultat, at franske patruljer meget snart var skræmt væk fra det mellemliggende terræn, og at fortærrænet helt indtil de fjendtlige stillinger tilhørte os. En yderligere følge var, at den unge forstærkning på denne måde vænnede sig til fronttjenestens krav og aftvang de ældre kammerater respekt. Ved årsskiftet var det igen så vidt, at regimentet, der ved to yderligere forstærkningstransporter var bragt op på den krigsmæssige styrke, ind ad til var blevet til en ensartet masse. Forskellene mellem professionelle, krigsfrivillige, værnepligtige og reservister var så godt som udvisket, der fandtes nu kun kammerater.

Den 11. november prøvede franskmændene endnu engang at genvinde den mistede overlegenhed. De angreb med stærkere styrker underofficersposterne, hovedsageligt 2. kompagnis. Posterne trak sig tilbage. Deres stillinger blev straks derpå taget ved et modangreb. Siden foretog fjenden sig på dette afsnit ikke noget mod regimentet.

Også en anden lumsk fjende blev afværget med succes, nemlig sygdom. I november blev nogle folk alvorligt syge. Man havde mistanke om tyfus, hvilket senere blev bekræftet. I den følgende tid bredte epidemien sig, indtil regimentslægen og bataljonslægerne ved møjsommelige undersøgelser af afføring til sidst fandt frem til bakteriebærerne og fik dem isoleret. Nu blev hele regimentet vaccineret mod tyfus, og faren drev dermed over.

Der skal endnu lige siges et par ord om reservekompagniernes virksom-

Hulvej ved Dreslincourt. Her var regimentets reservestilling, hvor reservekompagnierne var indkvarteret. Deres daglige opgaver bestod af eksercits, træfældning og opsætning af camouflage. (Sønderborg Slot)

hed. Siden Afsnit Pimpres i slutningen af oktober var blevet overtaget af landeværnsregiment 52, havde disse kvarter i Dreslincourt. Om morgenen blev der sædvanligvis ekserceret, om eftermiddagen drog de i skoven for at fælde træer til dækningsrum og pigtrådsspærringer, eller de camouflerede landevejen mod fjendtligt indsyn. Om natten var arbejdet med det allerede nævnte stemmевærk særligt opslidende. I øvrigt skulle der stilles adskillige poster til "garnison" i Dreslincourt. En egenartet idyl oplevede de vagter, der var posteret ved nonneklosteret i Dreslincourt. De gode nonner sørgede på bedste måde for deres vagtposter. Aften efter aften blev nytilkomne vagter betænkt med en herlig grønsagssuppe og en flaske rødvin. Til gengæld hjalp de i deres tjenestefri stunder til i haven, lige over for fjenden, der mærkeligt nok ikke forstyrrede idyllen.

Sådan forløb to måneder hurtigt. Man glædede sig allerede til julefesten i denne rolige stilling, de første julepakker indløb allerede, da der den 17. december kom ordre om, at division Luckwald ville blive opløst, og at regimentet skulle vende tilbage til sin gamle division. Nyheden blev modtaget med blandede følelser. Men hvad skulle det hjælpe! Om natten fra den 20.-21. decem-

ber indtraf afløsningen, 162'ere og 163'ere fra 17. reservedivision. Tidligt om morgenen den 21. tiltrådte regimentet marchen over Chiry til Noyon, fuldt pakket med julepakker. Der var der defilerende for regimentskommandøren oberstløjtnant von Stein, nogle kompagnier endog for den kommanderende general. I Noyon og omegn en dags hvil, så den 22. march videre til Blérancourt i 18. divisions område. Her bredte sig den glædelige nyhed, at julefesten, den første i felten, skulle opleves i hvil. For at gøre glæden fuldkommen spredte man regimentet til gode kvarterer i og omkring Blérancourt. Staben i Blérancourt, *I bataljon* og maskingeværkompagniet i St. Paul am Holz, *II bataljon* i Camelin, Besmé og Blérancourt, *III bataljon* i Audignicourt og Vassens. Her 12 til 15 km bag fronten kunne kanontordenen næsten ikke høres. En mild frost dækkede enge og skov med glitrende rim. Således var stilheden og stemningen givet til julefesten. Uophørligt rullede feltpostvognene, og kantinevognene kom tungt læsset fra Blérancourt og Chauny og leverede de nødvendige faste og flydende varer.

Den første jul i felten! Længe havde man ikke villet tro på det. Men nu var det alligevel sket. Jul fjernt fra de kære, fjernt fra hjemstavnen. Eller var det alligevel ikke helt sådan? Var ikke hjemstavnen med os? Vennerne fra den samme landsby, den samme by, skolebænken, fra værkstedet? Og de mange nye kammerater, med hvilke man var smedet sammen gennem de samme færd, de samme gerninger! Nej, hjemstavnen var med os og iblandt os. Den talte også til os gennem tusinde *Liebesgaben* og forsendelser. Men fred på jorden? Enhver, der lyttede opmærksomt til fronten, følte, at det var der ikke tale om. Fjendens had og ødelæggelsestrang var usvækket. I befalinger måtte den øverste hærledelse advare imod at slække på vagtsomheden i juledagene, fjenden kunne udnytte vor julehøjtid til et angreb. Advarslen var kun alt for berettiget. Men en kærlighedsfest blev denne julehøjtid alligevel. Men kærligheden lyste denne gang i forstærket grad for hjemstavn, folk og fædreland og for de kammerater, som man på godt og ondt var knyttet til.

I alle kvarterer brændte om aftenen den 24. december juletræer, lød de gamle kære sange, følte forbavselsen over mængden af julepakker og feltpostbreve, som hjemstavnen endnu den gang så rigeligt kunne afse. Den, der havde meget, gav gerne til mindre bemidlede kammerater. Den franske befolkning i kvartererne gjorde store øjne, også de fornemmede noget af tryllet ved den tyske jul, også dem kom hjemstavnsens gavevelsignelser til gode i rigeligt mål. Om aftenen spenderede feltkøkkenet endnu engang punch, hvilket naturligvis ikke gjorde den gode stemning ringere. Om eftermiddagen den 24. og den følgende morgen var der julegudstjeneste i kirkerne i Camelin og Blérancourt. Fra hundreder af rå krigerstruber lød "Stille Nacht, Heilige Nacht". Aldrig tidligere var der blevet lyttet med sådan en andagt til præsternes ord.

Kun fjenden var ikke så juleagtig stemt. Hele formiddagen rullede kanon-

Jul i felten 1914. Foto fra et album som har tilhørt tønderingen Valentin Hemmsen, der gjorde tjeneste ved 7. kompagni. For at højne julestemningen er der pyntet op med gran. Tavlen over døren forkynnder dog ikke fred på jord, men det knap så fromme håb, at Gud må straffe England. (Jørgen Bendorff).

tordenen stærkere og rigeligere over os. Da kompagnierne trådte ud af kirken, fik de ordre om alarmering. Det var den tid, hvor den franske øverstkommanderende, Marskal Joffre, gjorde de første forsøg på at bryde fronten. Med mange små og overraskende enkeltangreb forsøgte han på samme tid at gnave i de tyske linjer. Men ingen steder havde de det ønskede resultat. Også foran vor front havde det omhandlede regiment hjulpet sig selv, så alarmen kunne ophæves efter en time. Således kunne juledagene nydes uforstyrret. Men så var det ellers forbi med de skønne dage, først og fremmest for *III bataljon*.

Den gamle front foran Moulin skulle besættes igen, og infanteriregiment 84, som var skudt længere ud mod højre, skulle afløses. I natten fra 26. til 27. december afløste *III bataljon*, fra 28. til 29. afløste *I bataljon*, mens *II bataljon* blev trukket frem til Blérancourdelle og Carrière-Ferme som indsatsreserve og kunne hilse det nye år velkommen i fred og ro. Den 6. januar 1915 afløste den *III bataljon*. Årsskiftet bragte også et skift i regimentets ledelse. Oberstløjtnant von Stein blev udnævnt til kommandør for Alexander-Grenadererne,¹¹ og i hans sted overtog oberstløjtnant Esche kommandoen over regimentet.

9. Tilbage til Moulin

Januar til oktober 1915

Det andet krigsår begyndte ikke særligt lovende. Den nye stilling adskilte sig i sin beliggenhed ikke meget fra den, som regimentet havde holdt før afmarchen fra Dreslincourt og den 8. oktober havde forladt. Den højre fløj lå foran den tidligere nævnte Quennevières-Ferme, som franskmændene ved et kup i mellemtiden havde erobret, og strakte sig nordfra mod syd indtil højderne umiddelbart sydvest for landsbyen Moulin – sous – Touvent. Dér begyndte 85'ernes stilling, som bøjede i sydøstlig retning ind mod Autrêches. 3-400 meter bag den forreste skyttegrav og parallel med den løb landevejen Nampcel-Attichy, ca. 1 km bagved igen ligeledes fra nord til syd strakte sig slugten ved Moulin, af os slesvigere kaldet dal.

Stillingen var den mest trøstesløse, som regimentet oplevede indtil vinteren 1916/17. På en fladbølget, udstrakt højslette, hvis tomhed kun blev afbrudt af de forskellig gårdes trægrupper, trak den sig afsted. Kønne er i den egn kun de indskårne dale. Nogle forfaldne og utætte, allerhøjst splintsikre dækningsrum gav ingen nævneværdig beskyttelse. Dertil havde det i begyndelsen af året regnet i stride strømme. Ingen vandaflledning, og i bunden af graven ingen rist, derfor løb skyttegrave og dækningsrum fulde af vand. Vand eller mudder stod knæhøjt. Væggene styrtede sammen og forvandlede muddret til sejt ler. Dette sugede fødderne fast til bunden, trak støvlerne af og gjorde trafik i gravene næsten umulig. Allerede ved afløsningen opstod der timelange køer, fordi mange sad fast i leret og måtte trækkes fri ved adskillige kammeraters hjælp.

Også med forsvaret så det ringe ud. Ingen brugbar trådspærring, kun lidt snubletråd, skytternes standpladser var ikke afstivet bagtil og rutsjede ned. Ingen indretning, så ammunitionen kunne ligge tørt. Kampen mod væden var i det hele taget det værste ved denne stilling. Tornystrene blev mudret til i jordhuller og dækningsrum, gevæerne blev mudret til og var ikke til at få op, ikke et eneste tørt sted, hvor man kunne rense dem. Ammunitionen blev mudret til og kunne ikke gå i geværet mere. Knap bajonetten, det sidste håb, kunne opplantes. Med alvorlig bekymring måtte regimentet imødesee et fransk angreb. Alene at besætte stillingen varede i leret så lang tid, at fjenden kunne have været fremme tre gange. Hvor længe ville det mon vare, før reserven kunne være fremme? Løbegravene var så tilmudrede, at man til en strækning, der normalt let kunne tilbagelægges på 10 minutter, nu brugte en time. Ved længere ture trak man gerne støvlerne af, så man ikke risikerede at miste dem.

Primitiv løbe- eller dækningsgrav ved Moulin-sous-Touvent. Siderne er ikke afstivet og i det våde franske vintervejr skred de derfor nemt sammen og dannede et sejt mudder, som gjorde færdsel i gravene til en meget besværlig for slet ikke at tale om beskidt beskæftigelse. (Sønderborg Slot)

Alligevel måtte man med hænderne stemme sig afsted. Ikke så mærkeligt, at hår og skæg efter kort tid stivnede af ler, at kappen fra øverst til nederst var overtrukket med et fingertykt lerlag og vejede ti gange sin naturlige vægt.

Heller ikke forplejningen var som den skulle være, og det var endda her så nødvendigt som noget. Feltkøkkenerne kørte om aftenen frem fra Nampcel til Moulin. Her blev maden så modtaget af madbærerne, men før de havde arbejdet sig frem til stillingerne, var maden iskold. Så blev der anskaffet nogle store madbeholdere, som rummede 25 liter, og som manden bar på skuldrene som et tornyster. Det gik bedre, men ham, der bar den, var mere død end levende, når han nåede frem. I den forbindelse indtraf en tragikomisk hændelse, som beviste, at 86'erne selv i de mest snavsede situationer ikke helt taber humøret. To madbærere arbejdede sig i deres ansigts sved med deres madbeholdere gennem ler og mudder frem til deres kompagni. Da slår der en serie fjendtlige granater ned omkring dem. De dukker sig dybt ned i skidtet på skyttegravens gulv. Da, oh skræk, springer låget af den ene af madbeholderne, og bæreren bliver fuldstændig overhældt med ærtesuppe. Lerklumper, der blev kastet højt op af granaterne, klasker ned, og oven på ærtesuppelaget lægger der sig nu et

lag ler. Således ankommer dette jammerbillede til kompagniet. Da udtalte én helt tørt på plattysk: "Sultne er vi ganske vist, men slikke suppen af dig, det vil vi godt nok ikke".¹²

En svag trøst var det, at det åbenbart ikke gik franskmændene bedre. Patruljevirkosomhed var der hos dem ingen tegn på, kun på få steder skød de skyttegrave frem og sikrede dem med spanske ryttere.¹³ Afstanden mellem de to skyttegrave var blevet væsentlig mindre, ind til 60 meter lå modstanderne over for hinanden.

Anderledes lå det med den franske artillerivirkosomhed. Den var betydelig livligere end regimentet var vant til. Især lå opmarchvejene og et fremskudt skyttegravsstykke foran Moulin, kaldet Estorff-Eck, med mellemrum under svær ild. Franskmændene skød fra flanken ind i Estorff-Eck med et 10 cm batteri, og det med en ny slags ammunition med en ligefrem fabelagtig splintringsvirkning. I det hele taget havde han, hvad angik ammunition, en utvivlsom

Tre madhenter med 25 liters madbeholdere på ryggen. Fadene var en klar forbedring i forhold til tidligere, hvor maden blev hentet i soldaternes åbne kogekar, og derfor sjældent var hverken varm eller ganske ren, når den nåede soldaterne i forreste linje. (Jørgen Bendorff)

Indgang til "Dronningehulen" ved Moulin med regimentets monogram "AV" for kejserinde Augusta Victoria. Hulen husede frem til marts 1915 blandt andet regimentets stab og reservekompagnier, men blev overdraget til infanteriregiment 85, da 86'ernes stilling blev forskudt mod nord. (Sønderborg Slot)

overlegenhed. De amerikanske leveringer begyndte at gøre sig mærkbare, således havde det kompagni, der lå i Estorff-Eck, dagligt svære tab. Dagligt blev vagtposter ramt af fjendens præcisionsild og faldt bagover og forsvandt i muddret. Over for det var vort artilleri i lange dage dømt til tavshed på grund af ammunitionsrationering. Et par miner samt geværgranater blev kastet derover.¹⁴ Men det var en deprimerende følelse for infanteriet, der med sit blod skulle udligne søstervåbnets underlegenhed. Ved forøget arbejde måtte man forsøge at sikre sig nogenlunde, men det var i de første uger temmelig resultatløst. Det eneste, der i januar blev gennemført, var forstærkningen af pigtrådsspærringen. Også det havde sine vanskeligheder, for franskmændene skød uophørligt ind i natten og ikke altid blot ved siden af. Også de første lyskugler fløj allerede op dengang og tvang arbejderne til at stikke næserne ned i skidt. Ellers blev der ikke lavet ret meget. Til nye dækningsrum var der intet materiel og heller ikke til skydestandpladser. Så forsøgte man at rense skyttegravene, men leret klæbede til spaden som beg, og når et kompagni om natten havde arbejdet i deres ansigts sved, var der om morgenen næppe nogen ændring at se. Så kom der regn om natten, skyttegravsvæggene styrtede sammen og det hele var værre end før. Mange blev grebet af en trykkende fortvivlelse. Hvorfor overhovedet røre en finger? Det kunne jo alligevel ikke nytte

noget. De foresatte måtte opbyde al deres indflydelse for at blive herre over denne stemning. Dertil kom, at afløsningen på grund af det lange frontafsnit ofte lod vente længe på sig. 20 dage blev hver bataljon ved fronten, 10 dage i hvil. Frontbataljonerne afgav dertil hver et reservekompagni, som lå sammen med regimentsstaben og bataljonsstaben i en stor hule ved Moulin.

Således gik januar i 1915, som enhver 86'er, der havde været med, ville huske resten af livet. Februar bragte mildere vejr og mere tørke. Forsyningstjenesten og reserveformationernes arbejde blev bedre organiseret. Udbygningen af stillingen gjorde bedre fremskridt end i januar. Frem for alt overvandt man nogenlunde mudderplagen. Artilleriilden tog ganske vist til i styrke, idet den nu også greb over i det højre regimentsafsnit. Den fortræffelige løjtnant pastor Fischer blev offer for den, da han under et kraftigt ildoverfald inspicerede sine poster. Hårdt såret blev han den 16. februar bragt til lazarettet i Blérancourt. Her døde han den 27. februar. På sygesengen fik han af kommandøren for 9. armékorps, Exzellenz von Quast, personligt overrakt jernkorset. Alle, der kendte ham, vil aldrig glemme den uforfærdede mand, der som hvidhåret drog i felten, ugen igennem forrettede sin tjeneste og om søndagen gennem sin prædiken gav sine kammerater forøget styrke.

Allerede i marts var der nogle vidunderligt varme dage. Efter denne vin-

Blik ud over det bombarderede Moulin-sous-Touvent, et motiv man ofte støder på i de sønderjyske arkiver, da flere regimenter fra Slesvig-Holsten i krigens begyndelse var indsat i nærheden af landsbyen. (Sønderborg Slot)

ter blev de nydt i fulde drag. En betydelig ændring af kommandoforholdene indtrådte. Infanteriregiment 84 blev trukket ud af samarbejdet med 9. armékorps, den 35 infanteribrigade blev i det hele taget opløst, og regiment 86 blev taktisk underlagt 18. feltartilleribrigade, i indre kommandoanliggender 36. infanteribrigade. Så skete der, efter at landeværnsregiment 55, der havde afløst 84'erne, var trukket ud igen, en forskydning mod højre. Det venstre afsnit blev afgivet til 85, grænsen lå her ved Estorff-Eck på højde med Touvant-Ferme. Til gengæld blev afsnittet til højre indtil foran Quennevières-Ferme overtaget. Denne forskydning blev gennemført den 6. april. Hulen ved Moulin gik derved tabt for regimentet. Stabe og reservekompagnier skulle bygge sig nye kvarterer. Regimentsstaben og en del af reservekompagnierne i et stenbrud ved vejen Quennevières-Ferme – Nampcel. Højre afsnits bataljonsstab sammen med sit reservekompagni byggede sig ind i en skrænt i Moulin-dalen ved det såkaldte "hvilehjem". Staben for det sydlige afsnit klamrede sig til et sted på den samme skrænt i "Fort Dauber", og umiddelbart ved siden af havde det sydlige afsnits reservekompagni tømret sig dækningsrum i "Neudorf".

Da en ny forstærkningsstyrke på 420 mand ankom den 22. marts, og da kompagnierne i forvejen var bragt op på krigsstyrke, formerede man to nye kompagnier, 13. og 14., og disse blev skubbet ind mellem de to frontafsnit, hvor de selv sørgede for afløsning indbyrdes. Anlæggene til reservekompagnierne blev yderligere udbygget af 86'erne. På Moulin-dalens skrænt, der var skovbevokset og vendte mod fjenden, opstod der veje og løvhytter, der ikke kunne nås af det fjendtlige artilleri. Især "Neudorf" frembød i det tidlige forår en ren idyl. Men hvad der skete ved fronten i april, var alt andet end det.

10. Forårskampe foran Quennevières-Ferme

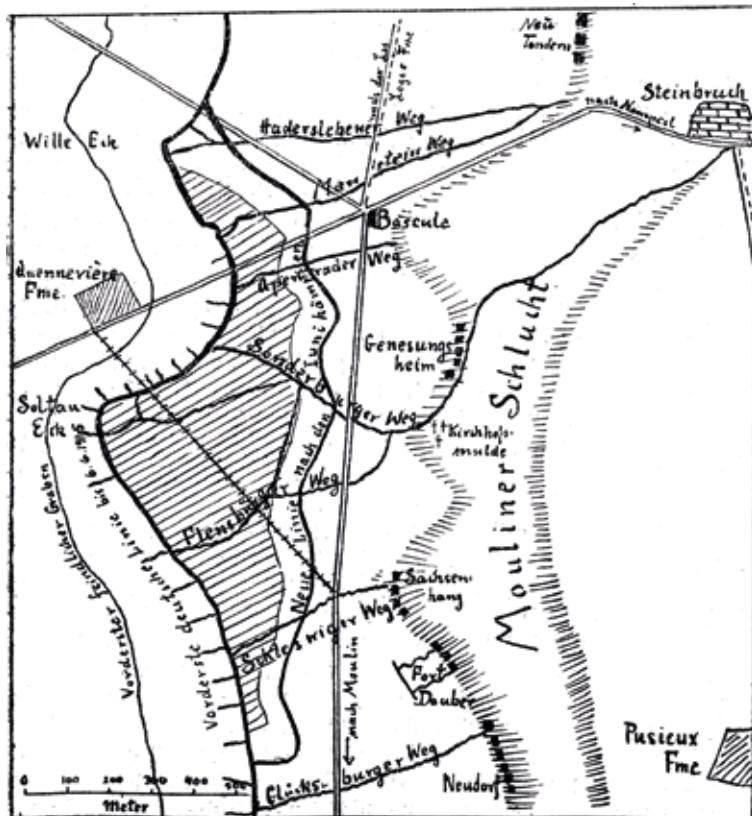
April 1915

I april var stillingen så vidt udbygget, at der nu fandtes en gennemgående skyttegrav med et fornødent antal dækningsrum, som i hvert fald ydede beskyttelse mod feltartilleri. Fra Moulin-dalen førte løbegrave frem, som bar hjemlige navne (se kort side 68). Til brug for en bedre observering af fjenden og til flankerende beskydning af en angribende modstander var der fremskudt 26 saper¹⁵ af gennemsnitlig 50 meters længde. De blev nummereret fra højre til venstre. I sapespidsen stod sædvanligvis en dobbelpost, mens en underjordisk gang var skudt frem til at huse den tilhørende gruppe.

Som nævnt lå foran vor højre fløj Quennevières-Ferme, nu i franskmandens hænder. Den var en torn i siden. Frontgraven måtte lave en bue omkring den, derved opstod nord og syd for gården to fremspringende hjørner kaldet "Wille-Eck" og "Soltau-Eck". Det sydlige hjørne, Soltau-Eck, var særlig udsat. Her var saperne blevet etableret tættere. Her udviklede sig en krig, der udløste megen gru, nemlig krigen under jorden.

I begyndelsen af april lå der særligt på det højre afsnit svær artilleriild, som om aftenen øgedes til en hidtil ukendt styrke. Værst gik ildregnen ud over Soltau-Eck, hvor 4. kompagni under premierløjtnant Neumann lå. Indtil 9. april vedblev ilden i regelmæssig styrke, men så blev der roligt på hele fronten. Under beskydningen havde det ved 4. kompagni været påfaldende, at ilden blev kraftigere, når en eller flere soldater gik gennem graven med faste skridt. Hvordan det? Kunne modstanderen høre skridt? Havde man ikke også i stille nætter fornemmet en sælsom banken? Havde fjenden gravet en underjordisk gang under vor stilling? Var gravene undermineret? Måske endte det en nat med himmelfart eller levende begravelse! Det var nettede udsigter!

Der måtte gøres noget. Pionererne blev tilkaldt, ved sape 2 blev der gravet en lyttegrav. De slemme formodninger skulle snart blive bekræftet. Den 11. april om formiddagen støder en pionerunderofficer på forskallingen til en fjendtlig underjordisk gang. Sikke en opdagelse. Hvert øjeblik kan en sprængladning i gangen gå i luften. Det gjaldt om at handle hurtigt og bekæmpe angsten for denne underjordiske kamp. Væggen i gangen blev yderligere fritlagt og så åbnet. Gangen er fuld af sandsække. De bliver ryddet ud ved hjælp fra 86'erne. Da opdager man den fjendtlige tændsnor. Det har altså været lige over. Den bliver kappet. Man ånder ud. Da lyner i gangens mørke nogle geværskud. En pioner bliver såret. Hurtigt bøsser til kinden for at besvare ilden fra

Kort over stillingen nord for Moulin-sous-Touvent. Forbindelsesgravene fra baglandet til de forreste skyttegrave bærer hjemlige navne fra Nordslesvig/Sønderjylland. Det skraverede område er terræn, der gik tabt ved kampene i juni 1915.

mørket. Med hvilket resultat kan ikke konstateres. Da kaster franskmændene stinkbomber, luften bliver uudholdelig, adskillige pionerer bliver bevidstløse og må skaffes op i det fri. Til sidst lykkes det under store vanskeligheder at anbringe en sprængladning i den fjendtlige gang, klokken 5 om eftermiddagen bliver den sprængt af vore pionerer, sape 2 går med den i luften. Gud ske lov! Fjenden skød ganske vist som en vild ned i krateret med miner og granater, måske forventede han fra vor side et angreb, men faren var dog på dette sted forbi.

På dette sted! Havde han mon ikke også undermineret andre dele af stillingen, og hvor? Længe kunne mændene i 4. kompagni ikke tænke over tingene, for tung artilleri- og mineild holdt hele dagen afsnittet i ånde. Vort artilleri skulle hjælpe dem, men ledningen var sønderskudt og de kunne ikke underrettes. Da skete kl. 6.30 det forfærdelige. En kort sitren, uro og revner i jorden, et underjordisk buldren, så brister jorden, en brun vulkan stiger mod himlen, i vid omkreds rasler en regn af jord og sten ned. Hvor engang sape 3 og den tilstødende skyttegrav var forløbet, gabte nu et kæmpe krater på 10 meters dybde og 30 meters diameter. Et øjeblik lammet af frygt, mens chok-

ket overvindes, så kun én tanke: Hjælpe, redde! Hvor var gruppen fra sape 3, hvor var den og den? Nu viste det sig, hvor djævelsk planen var udtænkt. Den franske artilleri- og mineild havde skræmt alle, der ikke lige var på post, ned i dækningsrummene, og dér var de nu begravet. Alle ilede til hjælp med spader, hvert sekund er kostbart. Men nu åbenbarede sig hele den moderne krigs golde råhed. Fjenden ville ikke tillade, at levende, sårede og døde blev bjærget, uopholdelig skød han med granater og miner ned i krateret for at jage de tapre væk fra deres redningsarbejde, eller i hvert fald forstyrre redningsarbejdet. Men det ville ikke falde en 86'er ind at lade sine kammerater i stikken. Under indsats af de sidste kræfter blev der gravet under stadig "fald ned" og "søg dækning" til langt ud på natten. Døde, sårede, bevidstløse, uskadte. Hen mod kl. 11 om aftenen indstillede fjenden sin skydning. Ved midnatstide dukkede der endnu fire füsilierer op, der selv havde gravet sig ud.

Fjenden rodede videre i jordens indvolde. Den følgende eftermiddag røg sapespids 4 i luften. Som ved et under kom de to poster fra det med livet i behold, men blev dog såret. Med de sidste kræfter blev der i de følgende dage

Fotoet her viser sandsynligvis Quennevières-Ferme eller "Fam Kinnerre", som der står på bagsiden af fotoet, "ligger midt i den franske skyttelinje". Foran gårdens sønderskudte bygninger aner man pigtrådsstolper, bagved hvilken den franske skyttegrav må ligge. I forgrunden ingenmandsland. (Sønderborg Slot)

arbejdet på oprydning af disse ødelæggelser. Uafladelig skød fjenden dag og nat med miner og granater ned i krateret, idet de hele tiden tilføjede det arbejdende mandskab tab. Det lykkedes ikke at redde alle kammeraterne. En underofficer, 10 menige og 4 pionerer forblev under jorden.

Nu hed det: gør det ødelagte klar til forsvar igen. Sprængningen havde revet skyttegraven midt over, nu blev der trukket en ny uden om krateret. På randen af krateret gravede man et galleri.¹⁶ Derfra gik der ved den rand, der vendte mod fjenden, retvinklede, indskårne standpladser. Foran randen trak man pigtrådsspærringer, stillede spanske ryttere op, og snart var også dette ruinlandskab indrettet til forsvar.

Det beroligede imidlertid på ingen måde ledelsen. Hvad havde fjenden haft til hensigt med denne sprængning? Lod han det blive ved det? Var det bare optakten til en større sprængningsoperation? Ville han måske sende hele Soltau-Eck til himmels? Det skulle man ubetinget have klarhed over og komme fjenden i forkøbet. En patruljeoperation skulle tiltvinge sig adgang til de fjendtlige skyttegrave, opspore eventuelle underjordiske gange og sprænge dem. En svær opgave at løse, men den var helt nødvendig. For følelsen af at sidde på vulkan var i det lange løb utålelig.

Operationen var fastsat til 18. april. Efter to timers artilleriforberedelse af en afdeling 45'er, adskillige lette, et tungt felthaubitsbatteri og nogle minekastere, skulle tre enheder kl. 7 om aftenen storme frem ind til de næstforreste franske skyttegrave og sikre arbejdet for de efterfølgende grupper, der sammen med de tildelte pionerer skulle sprænge eventuelle underjordiske gange. To mindre sideoperationer på regimentets yderste fløje skulle understøtte og sløre hovedangrebet. Ledelsen anså artilleriforberedelsen, som jo da også overgik alt hidtil, for tilstrækkeligt. Men allerede under beskydningen havde de angribende enheder indtryk af, at det ikke var tilfældet. Gårdens mure faldt sammen, men skyttegravene, særligt dem nord for gården, blev ikke ramt i tilstrækkelig grad. Og fjenden var vågen, kepierne¹⁷ forsvandt ikke fra skyttegravsranden. Da den første bølge stormede ud, knitrede det straks helt sindssygt. Gevær- og maskingeværild, det blev straks klart, at der ikke var noget at gøre, yderligere fremtrængen ville være vanvid. Enhederne sprang tilbage i skyttegravene. Ved sideoperationerne gik det ikke bedre. En pionerofficer var faldet. 1. kompagni havde tre døde og to hårdtsårede.

En fiasko, deprimerende for det ellers så succesfulde regiment. Men en lærestreg: moderne feltbefæstninger var ikke så lette at erobre efter kort beskydning, først efter at besætningen havde været udsat for den sværeste fysiske og moralske chokvirkning, var der udsigt til succes.

Mod slutningen af april blev der foretaget en nyinddeling af stillingen. Fronten blev opdelt i syv kompagniafsnit. Det højre afsnit, "Grænsestillingen", fik *I bataljon* med underafsnittene "Haderslev" og "Aabenraa". Til hurtig indgriben anbragtes et kompagni i stenbruddet og i dækningsgrave ved Moulin-dalens

Heldige ofre for den underjordiske krig. Soldater fra regimentets 4. kompagni, hvoraf flere havde været begravet i flere timer efter en minesprængning. Fotoet er optaget i "Genesungsheim" ("Hvilehjem"), der lå i vestsiden af Moulin-slugten, og som kan ses på kortet over stillingen. (Sønderborg Slot)

skrænter, kaldet "Ny Tønder", og hvilekompagniet i Le Fresnes. Midten, "Landeværnsstillingen", med underafsnittene "Sønderborg", "Flensborg" og "Slesvig" fik *III bataljon* sammen med 13. og 14. kompagni. Reserverne lå i "Hvilehjemmet", "Fort Dauber", i Nampcel og på Carrière-Ferme. På venstre fløj af "Königin"-stillingen blev *II bataljon* indsat med afsnittene "Rendsborg" og "Kiel". Reserverne i Fort Dauber, Neudorf og Camelin. Forbindelsesgravene, som efterhånden blev trukket til de enkelte afsnit hed "Haderslev-", "Mannstein-", "Aabenraa-", "Sønderborg-", "Flensborg-", "Slesvig-", "Glücksburg-", "Kiel-" og "Dybbølvej".

I de sidste dage af april blev der mere roligt i stillingen. Det syntes et øjeblik, som om kampene også her ville stilne af. Det var stilheden før stormen.

Sofus Petersen fra Lysabild (1892-1915), 2. Kompagni. Faldt den 15. maj 1915 ved Moulinsous-Touvent. (Sønderborg Slot)

11. Den sorte dag ved Moulin

6. juni 1915

Så blev det maj. Så varm, skyfri og smuk, som nogen maj havde været. Når de afløste 86'ere forlod deres trøstesløse stilling på højsletten, blomstrede hvidtjørnen dem i møde fra Moulin-dalens skrænter, blødgjorde deres hjerter og vakte længslen efter fred. Med den så det ellers stadig skidt ud. Den 2. maj var tyskerne og østrigerne brudt igennem ved Gorlice-Tarnow¹⁸ og havde taget over 150.000 fanger, og nu gik de i gang med at rulle den russiske front op. Med jubel blev disse sejrsefterretninger modtaget i regimentet, men også franskmændene rørte nu på sig. Han kunne sige sig selv, at tyskerne kun kunne tilkæmpe sig så store resultater, efter at de havde trukket betragtelige styrker væk fra vestfronten. Nu måtte det være muligt at trykke den svækkede tyske vestfront, som efter deres mening kun fremstod som en tynd facade, sørge for aflastning for deres russiske forbundsfæller, ja, måske endda trænge helt frem til den tyske grænse. Således gennemførtes i maj et rasende men forgæves til-løb mod vor front nord for Arras. Også 86'erne skulle på den hårdeste måde komme til at føle hans genvakte angrebsvilje.

Frontsoldaten fornemmer straks, hvis der hos fjenden sker nogle forberedelser, lige som gamle folk føler vejret i knoglerne. Her var tegnene så ovenikøbet ikke svære at se. I begyndelsen af maj satte igen kraftig artilleriild og den modbydelige mineild ind. Som store, sorte fugle fløj de tunge vingeminer op i luften, syntes et øjeblik at udse sig et bytte, og jog så med stadig tiltagende ødelæggelsestrang nedad. 86'erne fulgte dem åndeløst spændt med øjnene. Så sprang de fra det ene skulderværn¹⁹ til det næste, dukkede sig i et hjørne som høns for falken, mens bæstet bragede ned mellem naboskulderværnene og spredte en ladning ler og sten om sig. Pigtrådspæle hvirvlede som tændstikker gennem luften, pigtrådspærringer gik i stykker som spindelvæv, intet dækningsrum kunne holde, skyttegravene fyldtes til randen. Ved højlys dag og i en åben skyttegrav var det ikke vanskeligt at undvige dem; Beregning og rutine indøvedes hurtigt. Men grufuldt var det, når udyrene ligesom kæmpeflagermus svirrede om ørerne om natten. Tidsintervallet mellem det dumpe afskud og nedslagets helvedesbrag var nerveopslidende. Hvem kan påstå, at han i sådanne øjeblikke ikke følte angst, elendig, rystende angst!? Dem er der ikke mange af. Senere vandt ganske vist den almindelige ligegyldighed over disse følelser.

Artilleri- og mineilden forøgedes gennem hele måneden og medførte mærkbare tab. Men det var ikke bare det. Når posterne om natten lyttede efter fjenden, opfattede de en stadig vognraslen; jernbanevogne, tilsyneladende

"Et Billede fra vor Skyttegrav som den virkelig saa ud. Det er fra III. Zug, og alle dem på Billedet er borte (tagen til Fange eller faldne), ingen ved det endnu. Skyttegraven er jo ogsaa forsvunden." Sådan opsummerede landmand og 86'er Kresten Philipsen den 27. juni 1915 på bagsiden af dette foto situationen efter "Den sorte dag" ved Moulin. (Mimi Philipsen)

også kanoner kørt frem på skinner, motorer brummede. Alt det opfattedes af natposterne. Særlig foran "Grænse-" og "Landværnsstillingen" lød det tydeligt. Der faldt også artilleri- og mineilden tættest. Men det mest modbydelige var dog den knirkende lyd af boren under jorden, som man fornemmede i saperne 4, 5, 6 og 8, altså på den højre fløj. Tilsvarende hobede jordmasserne sig op foran Quennevières-Ferme, de blev beskudt af vores tunge feltartilleri, men det var kun symptombehandling, ondets rod fik man næppe ram på. Altså skulle det gå løs igen på det ulyksalige Soltau-Eck. Her faldt ilden også særlig tungt.

Pinsedagene bragte så den sørgelige nyhed om vor forbundsfælle Italiens forræderi.²⁰ Hos tyskerne blev nyheden modtaget med nærmest ligegyldighed. Den formåede ikke at røkke ved troen på en sejrrig udgang af krigen. Hos franskmændene derimod udløste den en glædestummel. Om natten mellem 24. og 25. maj holdt det slet ikke op med råb og sang derovre. "Vive l'Italie!", "Deutschland kaputt!" sådan lød det herover, et helt fyrværkeri af lyskugler blev brændt af. Den næste morgen prangede foran vor pigtrådsspærring et stor skilt med efterretning om Italiens tilslutning til Ententen ... Det blev den følgende nat af en patrulje bragt tilbage påklæbet aviser, som meldte om de tyske sejre i Galicien.

Artilleri- og mineilden, der ellers var stilnet af, satte efter denne dag ind med forstærket kraft. Den uhyggelige underjordiske støj hørtes igen. Som modforanstaltning arbejdedes febrilsk på egne gange. En sådan traf den 2. juni på en fjendtlig underjordisk gang, denne blev om eftermiddagen sprængt i luften med en 250 kg ladning. Krateret lå 20 meter foran vor stilling. Om natten kl. 11 kom der igen en voldsom detonation, fjenden sprængte resten af den underjordiske gang på den anden side af krateret i luften. Ved sape 15 opdagede franskmændene vores underjordiske gang, nu var det tid. Den blev sprængt om eftermiddagen kl. 5 for samtidigt at kunne kvase den fjendtlige gang. Detonationen var meget kraftigere end forventet. Tilsyneladende gik en fjendtlig ladning med i luften.

Så modbydelig denne muldvarpekrig end var, så var påvirkningen af den stadig tiltagende beskydning hen mod slutningen af maj værre endnu. "Grænse-" og "Landværnsstillingen" kom til at udholde det værste. Dækningsrum styrtede sammen, tabene var store. Det blev ved de tre første dage af juni. Færdsel i løbegravene var næppe længere mulig. Den 4. juni lå hele dagen den tungeste ild over afsnittene "Aabenraa", "Sønderborg", "Flensborg" og den højre fløj af "Slesvig". De ramte kompagnier var 3., 12., 11. og højre fløj af 13. Angrebslinien tegnede sig. Den følgende nat gav ingen ro. Hele natten sværmede miner herved, idet de spredte død og ødelæggelse. Dækningsrummene lignede små lazaretter, uophørligt bar sygehjælperne deres blødende og stønnende last gennem gravene.

Om morgenen den 5. juni var der ro. Om middagen brølede ilden op igen,

Regimentets sorte dag var også sort i Sønderjylland. 88 fra landsdelen faldt denne dag, heraf 72 ved Moulin-sous-Touvent. To venner, der begge faldt den 6. juni 1915: Christian Møller (1894-1915), Kegnæs, og Carl Friedrich Petersen (1894-1915), Dyndved, begge 10. kompagni. (Sønderborg Slot)

og om aftenen rasede en orkan af trommeild over de ulyksalige skyttegrave. Hvad fjenden ville, stod helt klart for regimentet, og at han snart ville komme, ligeledes. Desværre var det ikke lykkedes at overbevise divisionen om farens omfang og nærhed, først efter at premierløjtnant Rintelen rettede de mest indtrængende henvendelser til Generalkommandoen, blev der truffet enkelte helt utilstrækkelige afværgeforanstaltninger. Nogle alarmbatterier gik i stilling den 5. om eftermiddagen, afsnittet fik stillet bataljon Hagedorn fra 18. division og bataljon von Senden fra 17. division til rådighed. Da disse reserver først indtraf den følgende eftermiddag, stod regimentet i første omgang alene. Det stillede 1. kompagni til disposition for *I bataljon*, mens *III bataljon*, der var hårdest ramt, fik 10. og 13. samt et kompagni fra divisionsreserven, nemlig 9. kompagni.

Hårdest havde *III bataljon* lidt, begge dens frontkompagnier havde holdt 10 dage ud i helvedet. Ingen søvn, bestandigt arbejde med de sammenstyrtende skyttegrave, med de sønderskudte dækningsrum. Kompagnierne skreg på afløsning. Da natten til den 6. juni var rolig, troede regimentet at det kunne tillade sig afløsning, men da blev der meldt, at fjenden foran 12. kompagni var ved at fjerne spæringerne, med andre ord, at han den næste dag ville angribe, blev afløsningen forbudt.

De første morgentimer var helt rolige, der var også morgentåge. Da troede bataljonen, at den på egen hånd kunne foretage afløsning. De to afløsende kompagnier 9. og 10. er allerede i den forreste skyttegrav, 11. og 12. vil netop til at trække sig tilbage. Da, kl. 6, bryder ildorkanen løs på ny. Den rammer de overfyldte skyttegrave, den spærrer løbegravene. En tilbagetrækning er ikke mere mulig, de afløste kompagnier må tømme det bitre bæger helt til bunds. To reservekompagnier er brugt op, inden de har afgivet et skud.

Tågen letter snart, og en strålende sommerdag viser sig. En søndag, der som så ofte før har bragt regimentet uheld. Kort efter ildens begyndelse sprænger franskmændene indgangen til det højre krater. Ilden raser videre. Frontgrave, løbegrave bliver hamret sammen. Også Moulin-slugten genlyder af bragende skud. De skrænter, der vender mod fjenden bliver ramt bagfra, fra Autrêches-kanten hyler de svære granater ned over de arme reservister. Hele slugten er fyldt med sort røg. Kl. 8 trommeild, den varer sædvanligvis en time, men efter en ildpause på et kvarter, rasler jernstykkerne igen ned for fuld kraft.

Allerede kl. 7.15 er alle telefonledninger skudt over. Ordonnanser kommer ikke igennem mere. Observation er udelukket. En tårnhøj væg af røg og lerstøv indhyller stillingen. Regimentsstaben i stenbruddet får ikke mere meldinger fra fronten. At stille reserver klar eller trække dem nærmere er alt, hvad man kan gøre. De fleste af reserverne bliver tildelt *I bataljon* på højre fløj. For sent erfarede regimentet, at reserverne til den hårdest ramte *III bataljon* allerede befandt sig foran i stillingen og dér blev skudt sønder og sammen. Sådan følger den ene ulykke den anden.

Ved fronten fuldender rædslen sit værk. Grave og dækningsrum styrter sammen, poster synker bagover og bliver hurtigt begravet. Endnu viser heltemodet sig. Folk fra et endnu ubeskadiget dækningsrum styrter hen til den næste, i hvis sted der kun kan ses et brændende krater. De graver og graver i den værste granathagl. Her bliver enkelte reddet, det er ofte kun en stakket frist, dér synker den ene efter den anden bagover, de sidste må opgive forehavendet, de kan ikke klare det længere. Frygtelig ser skyttegravene ud. Her rager et gevær op, dér en arm, dér en fod. Der findes ikke en håndsbredde jord, der ikke er oversået med granatsplinter.

Kl. 11 om formiddagen. Ilden springer fremad og slår nu tættest ned i slugten. Besætningerne foran er for størstedelen revet op eller begravet. Ganske få poster står der endnu, resten kryber sammen i dækningsrummene, fuldkommen rystede af artillerivirkning af hidtil ukendt styrke. Fjendens masser vælder nu frem. Fire bataljoner er det, Zuaver, skarpskytter, Bretoner, en overvældende overmagt. De få poster kan hverken opholde dem eller alarmere deres kammerater. På et minut er fjenden fremme og nede i skyttegravene. En bølge stormer hen over dem, en anden, "Nettoyeurs"²¹ begynder deres arbejde. Zuaverne, dels afrikanere, dels udskud fra storbyen, tørster efter blod. Kniv, bajonet og håndgranater gør deres arbejde. Afsnittene "Sønderborg" og "Flensborg" er helt, "Aabenraa" halvvejs, til venstre endnu en del af "Slesvig", i fjendens hånd. Denne indtager med stor hastighed en ny stilling nord for Slesvig-vejen. Hovedstyrken trænger videre frem mod slugten, dels i frit terræn, dels i løbegravene. Når franskmændene dem, er han i åbent terræn.

Mens fjenden rykker frem, griber de dele af regimentet, som ligger i flanken af angrebsstedet, beslutsomt og selvstændigt ind. 2. kompagni under kaptajn Siegert besætter til højre højderne øst for Bascule ved landevejen Moulin-Les Loges Ferme. 4. kompagni forlænger til højre. På angrebets venstre flanke lader 7. kompagni tre grupper vende om og lader dem komme 6. kompagni, der ligger umiddelbart ved angrebsstedet, til hjælp. To maskingeværer fyrer flankerende ind i fjenden, skønt afstanden er vel stor, men det virker, og adskillige Zuaver bliver ramt. 5. kompagni lå som bataljonsreserve i "Neudorf". En deling besætter støttepunktet foran "Fort Dauber", en deling "Glücksburg-vejen", en deling forstærker det venstre hjørnestøttepunkt ved angrebsstedet. En sluttet gruppe fra dette kompagni trænger frem i den forreste skyttegrav. De kaster fjenden ni skulderværn tilbage, fem af dem kan de holde. 48 timer holder gruppen ud i det stykke skyttegrav.

Således var angrebsstedet ud mod flankerne nødtørftigt dæmmet op og en omgående bevægelse oppe på højsletten forhindret. Men vil det lykkes at standse fjenden frontalt? Hvis han med større styrker støder ind i slugten, så ville han let kunne rulle hele regimentet, ja, måske hele divisionen op. Zuaverne er allerede ved randen af Moulin-slugten. Dér, nord for "Fort Dauber", har 2. batteri 45 deres stilling. Den falder i Zuavernes hænder, størstedelen af

Jørgen Hofsted (1890-1915), Helved, Notmark sogn, 6. Kompagni. Faldet den 6. juni 1915.

Carl Johan Baller (-1915), Sønderborg. Løjtnant ved 9. Kompagni. Faldet den 6. juni 1915.

Hans Gustav Baller (1893-1915), Sønderborg. Løjtnant ved 12. Kompagni. Faldet den 6. juni 1915.

Hans Christensen (1893-1915), Skodsbøl. Faldet den 6. juni 1915.

Peter Thomsen Tækker (1890-1915) Miang, 10. Kompagni. Faldet den 6. juni 1915.

Hans Henning Albrecht Tietze (1897-1915), Sønderborg. Underofficer (1-årig frivillig), ved 12. kompagni. Faldet den 6. juni 1915.

Hans Friedrich Hassel (1892-1915), Sønderborg. Underofficer. Faldet den 13. juni 1915.

Marius Møller (-1915), Sønderborg. 11. Kompagni. Faldet den 15. juni 1915.

Niels Jensen (1894-1915), Stevning. 1. Kompagnie. Faldet den 13. juni 1915.

artilleristerne bliver nedkæmpet eller taget til fange. Noget længere nordpå var situationen ved "Hvilehjemmet" yderst alvorlig. Her holdt løjtnant Remmers (2. kompagni) med svage styrker et støttepunkt. Yderligere styrker er ikke til rådighed. Da indtræffer kl. 3 om eftermiddagen ved stenbruddet bataljon von Senden fra 17. infanteri division. To kompagnier skal til venstre forlænge 2/86, to kompagnier bliver sammen med en del af 8/86 kastet ind ved "Hvilehjemmet". De renser slugten for Zuaver.

Straks derpå ankommer tre kompagnier fra 36. infanteribrigade. Et bliver underlagt *I bataljon*, to kaptajn von Senden ved "Hvilehjemmet". På den venstre fløj bliver 5. kompagni i støttepunkt "Fort Dauber" og i "Glücksburgvejen" forstærket. Et kompagni 31'ere under kaptajn von Kathen stormer kort før mørket sænker sig batteristillingen igen. Det bliver understøttet med flankerende infanteri ild fra "Fort Dauber". Efter en kort ildkamp, trækker fjenden sig flugtagtig tilbage. Han efterlader adskillige døde, et antal geværer og mange håndgranater. Efter mørkets frembrud blev der etableret og besat en skyttegrav fra "Fort Dauber" til "Glücksburgvejen". Således blev også dette hul lukket. Endnu var det store stykke mellem "Hvilehjemmet" og "Fort Dauber" åbent. Det blev lukket om natten af reserveregiment 75 fra 9. reservekorps under oberstløjtnant Rickert. General von Blottnitz overtog kommandoen over hele afsnittet. Om natten blev der trukket talrige reservekompagnier til fra naboregimenterne, og de blev sat ind, hvor behovet var størst.

Artilleriilden forblev livlig hele natten, også det fjendtlige artilleri skød uophørligt, nervøst ind i mørket. På tysk side arbejdede man febrilsk. En ny stilling blev etableret ved skrænten. Man forsøgte at blive klar over størrelsen af det fjendtlige indbrud. Det var tvingende nødvendigt at fastlægge afsnits- og kommandogrænser for den nye linje, der danner sig. Den truede strækning blev delt op i tre underafsnit. Til højre afsnit Esche. Her lå *I bataljon* af 86'erne, 31'ere, 85'ere og 91'ere. I midten var afsnit Rickert med reserveinfanteriregiment 75. Til venstre ind til Estorffeck lå afsnit Rosainsky, bestående af *II bataljon* 86'ere, 163'ere, 31'ere samt pionerer, altså en broget blanding. De svage rester af *III bataljon* blev trukket tilbage til Audignicourt for nyformering.

Dagen efter angrebet, den 7. juni, var det klart, at fjendens forsøg på at støde frem til det åbne terræn måtte anses for fejlslået. De nødvendige reserver, som skulle byde yderligere angreb trods, var på plads. Ganske vist kunne der med det første ikke være tale om et stort anlagt modangreb, derfor udnyttede man de følgende dage, i hvilke også fjenden holdt sig i ro, til at etablere skyttegravsforbindelser mellem de enkelte afsnit, til at føle sig lidt frem hos fjenden og til at grave en udgangsstilling til storm. *II bataljon* blev trukket ud af forreste linje og anvendt til arbejdsformål. Feberagtigt blev der skanset i de korte nætter, men da fjenden stadig skød heftigt med gevær, artilleri og miner, var svære tab ved disse arbejder uundgåelige.

Om natten fra 13.-14. juni blev der trods kraftig artilleri- og mineild arbej-

det på udgangsstillingerne til en storm med alle disponible styrker. I dagene før var artilleriet blevet betragteligt forstærket. Om eftermiddagen den 14. begyndte vor beskydning med et kraftigt ildoverfald fra næsten 40 batterier, tunge og lette minekastere. Så fulgte en roligere vedligeholdelsesild, fra kl. 7 til kl. 7.30 trommeild, og så steg stormtropperne – det var hovedsageligt 85'ere, 90'ere og reserve 75'ere – ud af den generobrede grav. På højre fløj kom angrebet rigtig godt fremad, stormsoldaterne nåede ved Soltau-Eck endnu 100 meter ud over sape 10, den venstre fløj sakkede lidt bagud, men forbindelsen med den højre fløj blev genoprettet. For 5. kompagni af regiment 86 lykkedes det den næste dag nordfra i vor gamle generobringsgrav at forlænge saven 150 meter mod syd.

Den 15. og 16. juni var der igen nye svære angreb fra fjenden. Han forsøgte at komme længere frem og udvide sit indbrud mod syd og nord for efterfølgende at gøre en fejl god igen, nemlig den at have valgt et for smalt angrebssted. Tung artilleri- og mineild lå i de første morgentimer på midten af stillingen. Straks derpå stødte franskmændene frem mod den venstre fløj af gruppe Esche og mod gruppe Rickert. Angrebet blev slået tilbage. Han gentog sig selv flere gange den dag, hver gang måtte modstanderen efter høje tab trække sig tilbage til sine skyttegrave. Den samme formiddag rettedes hans artilleriild også på den højre fløj af regimentet, der endnu ikke var blevet angrebet. "Grænsestillingen" og de løbegrave, der førte der hen, blev skudt sønder og sammen og næsten jævnet; svære tab for besætningen. Et angreb fulgte ikke. Den kraftige modstandsild fra vort artilleri holdt åbenbart fjenden nede. I afværgelsen af disse angreb udmærkede sig særligt felthaubitsbatteri Fürstenberg fra artilleriregiment 9.

Efter de to svære dage skulle grupperne Hagedorn og von Senden trækkes ud af afsnit Esche, den førstnævnte afløstes af *I bataljon* fra reserveregiment 36, den sidstnævnte af *I bataljon* fra reserveregiment 71.

Den 16. bragte nye, svære kampe. Allerede kl. 3 om morgenen var der svær artilleriild foran 71'erne. En halv time senere et angreb, det blev slået tilbage. Kl. 4 om morgenen samlede den fjendtlige ild sig igen på "Grænsestillingen." Den bredte sig ud til 89'erne på højre fløj og greb over på den anden og tredje stilling mellem "Sønderborg-" og "Flensborgvejen." Kl. 6 er "Grænsestillingen" helt jævnet. Fra kl. 7 til 7.30 raser trommeildens hvirvler. I nogle spring er fjenden fremme, det lykkes ham at bryde igennem ved 4. kompagnis venstre fløj mellem sape 6 og 8. Fremstødet bliver opfanget af reservekompagnierne. 2. kompagni besætter gravene ved "Ny Tønder," 8. højderne øst for Bascule, 5. var allerede tidligt om morgenen blevet alarmeret i Nampcel. Særlig snildt bar dele af 1. kompagni sig ad på højre fløj. Med fire grupper besatte de "Haderslevvejen", rettede deres ild ind i flanken på franskmændene og jog dem ind i "Mannsteinvejen." Ved enden af løbegraven hen mod stenbruddet blev disse opfanget af nogle grupper fra 8. kompagni og nogle menige fra 2. kompagni,

og de blev samlet tvunget til overgivelse. Det var en officer og 112 mand, som straks blev ført til Nampcel. Denne flotte og dristige dåd fremkaldte overalt jubel og hævede stemningen gevaldigt. At tage hævn for de myrdede kammerater faldt dem ikke ind. Hen mod middag stormede 2 delinger fra füsilierr Regiment 12 og deling Loelf fra 5. kompagni Regiment 86 frem gennem "Haderslev-", "Mannstein-" og "Aabenraavejen" for at generobre den mistede frontstilling. De besatte generobringsgraven og tog på ny fanger. Hovedskyttegravene kunne ikke mere erobres, da den var fuldstændig jævnet og derfor heller ikke besat af fjenden. Resterne af 5. og 8. kompagni blev indsat forrest ved siden af 1. kompagni.

Fjenden opgav stadig ikke sine forsøg på at komme videre frem. Om eftermiddagen rev og flåede han endnu engang rasende ved sydstillingen for i den retning at kunne udvide gennembruddet. Kl. 4 brød han ud på begge sider af Slesvig vejen. Her lå 31'erne i den forreste stilling, i anden linje ved skrænten af slugten 6. og 7. kompagni fra Regiment 86. Angrebet blev afværget under svære tab for fjenden, blot ved "Slesvigvejen" erobrede han 100 meter. Med friskt gå-på-mod blev han angrebet af en deling fra 7. kompagni fra Regiment 86 og smidt ud med håndgranater i løbet af tre kvarters tid. Herved fik vi 5 fanger fra Regiment 148 i hænde. Om aftenen samlede fjenden endnu engang nye stormkolonner; de blev opdaget af vort artilleri og splittet ad, før de kunne gå til angreb.

Sådan endte den 16. juni med franskmandens totale fiasko. Endelig var han tæmmet og affandt sig knurrende med den kendsgerning, at hans endelige mål, gennembrud og oprulning af en del af vor stilling ikke var opnået. Men også Regimentets kræfter var udtømt. Fjorten dage, enkelte kompagnier over tre uger, havde Regimentet holdt ud i forreste eller anden stilling, havde i ugevis ladet den hidtil hårdeste artilleriild rase over sig og havde måttet se på så mange kammeraters frygtelige død. Dag efter dag brændte den glohede sol, udtørrede soldaternes årer, tilstoppede hudens porer med sved, støv og røg. Forplejning kom kun frem med besvær, vand ligeså. Tørst kvalerne havde til tider, navnlig i de sidste dage, været forfærdelige. Utålelig var også ligstanken, der dag og nat forpestede skyttegravene. For i hundredvis lå de faldne endnu ubegravede blandt tidsler og valmuer.

Alle disse forfærdelige indtryk havde i den grad tæret på kræfter og nerver, at en afløsning blev tvingende nødvendig. Om natten fra 16. til 17. juni blev afsnit Esche overtaget af staben for infanteriregiment 36, den 18. juni blev *I* og *II bataljon*, der endnu var alene i stilling, afløst. De gik til St. Aubin og gik i hvil. Den 21. blev Regimentet trukket endnu længere tilbage til de smukke og velhavende landsbyer langs Oise. *I bataljon* til Monicamp og Marizelles, *II bataljon* til Marest, Quierzy og Brettigny, *III bataljon* til Varesnes og Morlincourt. Hvilten i de dejlige sommerdage gjorde godt. Men så snart ville det gamle soldaterhumør ikke genvindes, oplevelserne havde været for frygtelige, for rystende. Kun

"Tøndringe fra 7. kompagni" lyder teksten i Valentin Hemmsens verdenskrigsalbum. Der var mange fra Sønderjylland, der gjorde tjeneste ved Regimentet. Mindst 350 86'ere fra landsdelen mistede livet, og tallet er formodentlig højere, da man kun kender Regimentet for 4.000 af de i alt 6.000 faldne fra Sønderjylland. (Jørgen Bendorff).

én gang mere i denne krig har Regimentet bragt sådan et blodoffer. 14 officerer var døde, 10 sårede, 3 savnede, 209 mand døde, 559 sårede, 842 savnede. Franskmændene meldte i deres beretninger om 250 tilfangetagne. Det giver en difference på ca. 600 mand. Hvor er de blevet af? Ganske vist er mange blevet begravet i dækningsrum og skyttegrave, mange faldet i åbent terræn under modangreb og om natten hurtigt og ugenkendt begravet. Men det kan umuligt være 600, det kan ikke engang være halvdelen. Hvad er der blevet af dem? Stukket ned med knive og bajonetter af fulde Zuaver, flået i stykker og kvalt i deres dækningsrum af *nettoyeurernes*' håndgranater lå her blomsten af Slesvigs ungdom.²²

Füsilierregiment 86's historie må ikke forbigå et spørgsmål, som navnlig i månederne efter det franske angreb og endnu engang efter krigen ophidsede gemytterne lidenskabeligt i regimentets hjemegn, og som frem for alt i det tidligere Nordslesvig er blevet genstand for en ophidset avisdebat, nemlig spørgsmålet, hvorvidt angrebet ved Moulin skyldtes dansk spionage.

En kendsgerning er det, at der straks efter krigsudbruddet ved den tidligere dansk-tyske grænse fra dansk side blev etableret "Nyheds-" d.v.s. Spionagebureauer, som satte sig til opgave at samle og viderebringe alle nyheder, som de fik fat på fra frontbreve, beretninger fra soldater på orlov og nordslesvigske flygtninge, til Ententen. Eksistensen af sådanne bureauer er efter krigen åbent indrømmet af de implicerede. Heller ikke Frankrigs belønning har manglet. Det er klart, at på denne måde også efterretninger om regiment 86's stillinger må være nået til Ententens kendskab. At dette betyder døden for manganen 86'er, altså også for spionernes landsmænd, er hævet over enhver tvivl og bliver ikke bestridt af nogen, som kender til forholdene ved fronten. Det blev også snart efter krigen på en kynisk måde af en af de hovedimplicerede, gård-ejer Oluf Wolf-Scherrebeck, fremstillet som i højeste grad muligt. Et særskilt spørgsmål er nu, om lige netop angrebet ved Moulin står i forbindelse med den danske efterretningsformidling. Dette hævdes hårdnakket den dag i dag, også i det afståede Nordslesvig. Det er dog ikke endegyldigt bevist endnu. Så vidt jeg ved, har den franske hærledelse ikke ytret sig om dette punkt og vil sandsynligvis heller ikke gøre det med det første. Heller ikke valget af angrebslinje viser noget påfaldende. Til trods for det er en sådan sammenhæng ikke usandsynlig. Navnlig når den franske regering holdt det for velanbragt at give en af de hovedimplicerede Æreslegionens kors, så fremgår heraf dog, at de ikke anser de tjenester og fordele, som den pågældende har ydet, for helt betydningsløse.²³

Ved denne lejlighed endnu et ord om de nordslesvigske kammerater med dansk sprog og dansk sindelag. Det er jo desværre en kendsgerning, at et antal af dem uden at føle sig bundet af deres faneed løb over til fjenden eller under en hjemmeorlov forsvandt over den danske grænse. Langt de fleste af dem har imidlertid opfyldt deres soldatermæssige pligt, og ikke så få har gjort det på fremragende vis. Mange af dem bevarer også i det nye Danmark tro erindring om deres gamle regiment og holder kammeratlig forbindelse med deres medkæmpere henover den nye grænse. Verdenskrigens store og dybe menneskelige oplevelser er mægtigere end politiske modsætninger.

12. De sidste stillingskampe foran Moulin

Juli til oktober 1915

I den nu følgende hviletid fik regimentet forstærkninger hjemmefra, fra Bremen og Mecklenburg. De var endnu ret sparsomt uddannet. Tiden rakte ikke til at indhente manglerne. Allerede den 26. juni blev *II bataljon* som divisionsreserve trukket frem til Audignicourt til arbejdstjeneste. Den 11. og 12. juli gik hele regimentet igen i stilling. Bataljonernes rækkefølge var fra højre til venstre *I, III, II*. Stillingen var den samme, blot var til venstre to kompagniafsnit afgivet til infanteriregiment 85.

I hviledagene havde der også fundet en udskiftning sted i regimentets ledelse. Oberstløjtnant Esche var forflyttet til arméstaben, hans efterfølger, oberstløjtnant von Palzinski, havde kun kommandoen i fire uger. Den 19. juli overtog major greve von Kielmannsegg ledelsen af regimentet. Under hans visionære og oplivende ledelse blev nu den nyudbygning af stillingen, som 75'erne og 36'erne havde påbegyndt, fortsat med stor energi. Den forreste stilling blev nyudbygget, forsynet med dækningsrum, bagved blev der opkastet to generobringsgrave, skræntstillingen blev forstærket, antallet af løbegrave blev forøget. Reservetropperne fik anvist deres nøjagtige plads ved alle tænkelige situationer, og stillingsindtagelse indøvet igen og igen.

Også samarbejdet mellem infanteri og artilleri blev nu bedre. Artilleriet skød fra nu af kun på infanteriets forlangende. Fjendtligt artilleri og mineild blev til stadighed besvaret fra vor side med energiske ildoverfald eller med minekastere og svære morterer. Navnlig blev "sækken", dvs. det af fjenden erobrede afsnit, gjort til et helvede med tunge haubitsbatterier.

Franskmanden havde tilsyneladende opgivet sine angrebshensigter. Ikke desto mindre vedblev artilleri- og mineild med betragtelig styrke. Tabene var derfor også betragtelige. I anden halvdel af juli androg de 46 døde, 105 sårede.

Også den underjordiske krig gik videre. Her meldes der om en særlig lysende heltedåd fra 2. kompagni. I natten fra 15. til 16. august sprængte fjenden spidsen af sape 11. Fem angreb på sprængningskrateret blev slået tilbage af folk fra 2. kompagni. Kampens forløb bliver fremstillet ved følgende dagsbefaling fra kommandøren for 1. armé:

"Ved kampene om et sprængningskrater opstået, ved fjendtlig minesprængning foran vor front, har i natten til 16. august underofficerer og mandskab fra 2. kompagni regiment 86 udmærket sig ved deres tapre optræden. Man kan takke deres udholdenhed for, at sprængningsstedet forblev på vore hæn-

Officersbesøg i sappe nr. 14 i stillingen ved Moulin-sous-Touvent. En 86'er med tydeligt "AV"-monogram på skulderen afventer, at de to officerer i baggrunden får skudt færdigt. Officeren til venstre er skytte, mens officeren til højre gennem et periskop holder høje med resultatet. (Sønderborg Slot).

der trods fem fjendtlige forsøg på at besætte krateret. Også den videre kamp om sprængningsstedet bliver, som det meddeles mig, ført med den samme forbilledlige sejhed. Jeg udtaler min anerkendelse til alle implicerede, især til menig Dettmer, der ved minesprængningen blev slynget i luften og såret, men alligevel i håndgemængtet rev geværet fra modstanderen og tvang ham til flugt, og til sprængningskraterets første besætning, officersaspirant Hiller, underofficer Carsten Petersen I og Butzbach, menige Schnicker, Honnens, Kelling, Jensen V og korporal Lichtenberg (af hvilke menig Jensen V betalte sin troskab med livet). von Fabeck"

I anden halvdel af august blev det noget roligere. Men alligevel androg tabene denne måned 34 døde og 152 sårede.

I september mindskedes tabene ved Moulin-fronten yderligere. Den 26. september nåede meldingen om dobbeltslaget i Artois og i Champagne skyttegravene. Med en indtil da uhørt mængde ammunition havde fjenderne i tre dage trommet vore grave sammen og så den 24. september angrebet med

en voldsom overmagt. De allieredes mål var intet mindre end at afskære det, der lå mellem angrebslinjerne, og dernæst rulle hele vor front op. Det gik som stille sitren gennem vor stilling, helt hertil forplantede sig bølgerne fra dobbeltslaget. To kompagnier, 1. og 3., blev den 25. alarmeret og afsendt og dagen efter indsat i Champagne øst for Aubérive. Der skulle de udholde den hårdeste artilleriild fra de største kalibre. Om morgenen den 1. oktober efter stærk artilleriforberedelse slog de et fransk angreb tilbage og tilføjede fjenden svære tab. De tog også et antal fanger. Den 8. oktober var de igen hos deres regiment, stærkt decimeret. 1. kompagni havde 16 døde, 54 sårede, 3. kompagni 6 døde og 18 sårede.

Dagen før havde regimentet fået at vide, at hele 9. armékorps skulle trækkes ud. Hvorhen kunne der efter det forefaldne ikke være nogen tvivl om. Allerede den 10. oktober blev *I* og *II* bataljon samt maskingeværkompagniet afløst, den 11. blev *III* bataljon afløst, og det af infanteriregiment 84, som igen overtog sine gamle stillinger fra i vinter, og som slet ikke kunne forbavses nok over deres udbygning.

Bataljonerne marcherede syngende gennem natten, de tog uden sorg afsked med en stilling, der gemte på så plagsomme og trykkende erindringer, hvor miner og artilleri dagligt krævede deres ofre. Ganske vist, man risikerede

Regimentets begravelsesplads ved Moulin-sous-Touvent, hvor en del af regimentets 423 begravede fandt et sidste hvile. (Jørgen Bendorff)

at komme fra asken i ilden, men måske også østpå, til Serbien og ind i en frisk bevægelseskrig? Med sådanne forhåbninger tog 86'erne om natten også afsked med de kendte hvilepladser, med Nampcel, Audignicourt, Blérancourdelle, Blérancourt. Over Chauny marcherede de til Tergnier, hvor de måtte hvile ud et par dage. Tabene i denne stilling var svære. 14 officerer og 409 mand lå begravet i de små kirkegårde ved skrænterne i Moulin-dalen, i Audignicourt og Le Mesnil. I virkeligheden var blodofret langt, langt større.

13. I Champagne

Oktober 1915 til juni 1916

Den 14. oktober blev regimentet afsendt fra Tegnier. Turen gik forbi Laon, klippebyen med sin vidunderlige katedral, til Liart, knudepunktet. Her herskede stor spænding, for nu skulle det afgøres, i hvilken retning det skulle gå. Det blev sydpå. Om natten passerede man Vouziers, et langt lazarettog holdt på stationen. Nu vidste man tilstrækkeligt. Det blev ikke til noget med en frisk-fornøjelig bevægelseskrig. Champagne lød parolen. Fra asken i ilden. Stemningen var ikke rosenrød.

I en kold efterårsnat blev bataljonerne læsset af i St. Morel syd for Vouziers. Sydpå buldrede det dumpt, horisonten flakkede uophørligt. De tiltrådte deres march i et Champagne, der var ved at lysne. Det syn, der nu viste sig for füsiliererne, var ret trist. Udstrakte, øde, grå og svagt kuperede marker. Ikke en sø, ingen dam, ingen rislende bæk. Vidt og bredt ikke et hus eller en landsby at se. Blikket vandrer over endeløse vidder, der er omkranset og gennemskåret af perlekæder af poppelkantede landeveje. Som lange, mørke larver krøb i det fjerne ammunitions- og forsyningskolonner sammen med marcherende tropper hen over terrænet, der her og der er afbrudt af små firkantede fyrretræsbevoksninger. Et syn, der denne efterårs morgen i sit farveløse grå savnede sit lige i trøstesløshed. Ja, hvor skal da de tusinder, som kamptummelen har hentet hertil, finde logi nu, da vinteren står for døren? Efter en lang march var der endelig en landsby. Den er lille, snavset og fattig. Et kompagni kunne måske til nød klemmes ind her. Infanteristerne medbragte helt andre forestillinger om dette landskab: frugtbarhed og yppige vinskråninger. Nu var de kommet til den del, som franskmændene selv plejer at kalde "Lusechampagne". "Mand, Kresjan, je' tror at de med det der Schlampanje rigtig har taget r... på os!", var der én, der på plattysk sagde til sin sidemand.

Efter en lang march ad øde landeveje nåedes endelig de første hvilekvarterer. *I bataljon* og staben i Pauvres, *II bataljon* i Vaux-Champagne, *III bataljon* i Coulommès. En nats hvile, så blev der tidligt om morgenen den 16. oktober trådt an til march ud i stillingen. På den store landevej Atigny – Somme-Py gik det igen sydpå afsted mod kanontordenen. På den 30 km lange strækning passeredes ikke en landsby. I mørket bliver Py overskredet, en lille, næste udtørret bæk. Og så blev infanteriregiment 190 og en bataljon 78'ere afløst uden uheld trods flere ildoverfald. Regimentet bliver nu echelonneret²⁴ dybt svarende til den nu større angrebs- og gennembrudsrisiko. *II bataljon* besatte fronten, bag ved den *III bataljon* som indsatsreserve, mens *I bataljon* gik i hvilekvarter i St.

Etienne, en landsby 10 km nord for fronten. Således havde divisionen kun tre bataljoner i frontlinien. Rækkefølgen: regimenterne 31, 85, 86, 17. division sluttede sig til venstre mod regiment 86.

Stillingen forløb ca. 3 km syd for linjen Somme-Py – St. Marie à Py. Den gik delvist gennem nåleskov og klamrede sig til den bagudvendte skråning på en af de lave bakker, der som et stivnet hav strækker sig gennem Champagne fra øst til vest. Den bestod af en eneste brystdyb skyttegrav, der var hugget ind i kridtet, der gennemsnitligt begyndte en fod under jordoverfladen. Ellers fandtes der ingen skyttegrave, heller ingen pigtrådsspæringer, ingen dækningsrum, kun et antal ”kaninhuller”, hugget ind i kridtet. Ved disse skyttegrave var det sidste af de franske angreb faldet fra hinanden, efter de med uhyre ressourcer og store forhåbninger var stødt ca. 3 km gennem vor stilling. Kampene her må have været frygtelig hårde. Mellemterrænet var oversået med lig. Nogle steder – dér må der have stået maskingeværer – lå de i en halvkreds i lag kun fire til

Skriveren fra 7. kompagni skriver lænende sig op ad brystværnet, mens han sidder på en tønde placeret på skyttegravens skyttegrin. Skyttegraven er ikke særlig dyb, den oprindelige jordoverflader er markeret af den mørke stribe af jord, og der hersker nogen uorden i bunden. (Jørgen Bendorff)

Flensborgvej, en af flere løbegrave som 86'erne anlagde, og som forbandt de forreste skyttegrave med baglandet. Langs skyttegravens højre side ses to telefonledninger. (Jørgen Bendorff)

fem meter foran skyttegraven, flest Zuaver. Et grusomt naboskab. Løbegrave bagud var der slet ingen af. Færdslen bagud skulle derfor afvikles i mørke. Særlig ubehagelig var straks i begyndelsen den store vandmangel. I kridtlaget var der vidt og bredt ingen brønde at finde. En feltflaske te eller kaffe var dagsrationen. Füsiliererne led de første uger slemt af tørst.

1500 meter bag den forreste linje hævede sig den dominerende højde nr. 193. Bakkens bagudvendte skråning faldt i flere brudrande af nogle meters højde. På disse små skråninger indrettede reservebataljonens kompagnier sig dels i gamle artilleristillinger, dels under bølgeblikplader, der var stukket ind i skrænten. Oppe på højde 193 gravede regimentsstaben sig ned.

Ville franskmændene vove at storme den sidste ynkelige skyttegrav? Så ville han være ude i åbent terræn. Eller ville ligmarken foran hans front give ham betænkeligheder? Hans skyttegrave lå ca. 100 til 150 meter fra vore. Han havde besat dem kraftigt, hvad der om natten fremgik af hyppig og nervøst opflam-

Gravning af dækningsrum i tredje linje "K3". Mens mandskabet i graven holder pause og poserer for kameraet, har deres to kammerater på kanten af skyttegravnen travlt med at sprede den opgravede kridt. (Jørgen Bendorff)

mende infanteriild. Men han arbejdede på forstærkning af sine spærringer, det virkede ikke, som om han havde til hensigt at angribe. På den anden side sværmede de fjendtlige flyvere i skarer over vor stilling og dykkede med stor dristighed. Hans artilleri skød vrede salver, som for størstedelen imidlertid slet ikke lå inden for stillingen, fordi den lå på bagskråningen. Skuddene gik meget tæt hen over hovederne og ned i dalen bag fronten. Han skød ikke med miner, og vi savnede dem heller ikke. Således var tabene i begyndelsen kun ringe.

Hvordan det end lå med fjendens angrebshensigter, så bød pligten i hvert fald at sætte den nye stilling i forsvarsmæssig stand så snart som muligt. Derfor, til arbejdet! Først gik det meget langsomt. Forsyningen af materialer og redskaber fungerede slet ikke. Dobbelte spidshakker var nødvendige, for med

spaden kunne man slet ikke trænge ned i den hårde jord. Først blev der trukket nogle hurtige spærringer, og skyttegravnen blev uddybet til mandshøjde. Den mest påtrængende opgave var en forbedring af skyttegravns forløb, "at skære sækken over", som man kaldte det.

Regimentets stilling sprang i midten brat tilbage, ca. 300 meter, og posede sig så ud til en sæk lige som ved Moulin. Derved blev fronten unødvendigt forlænget, og dertil kom, at fjenden kunne fyre flankerende ind i det tilbage-springende stykke, hvad han sandelig også gjorde på kraft, og hvad der gav os tab. Derfor skulle denne "sæk" skæres over og den gamle lige frontlinje gen-etableres. I de to nætter fra 2. til 4. november – de var mørke og regnfulde og kun det hvide afmærkningsbånd lyste – blev denne operation gennemført. 9. og 12. kompagni med tildelte pionerer gik i gang med arbejdet under ledelse af den omhyggelige og energiske kaptajn von Knobelsdorff. En tynd skytte-linje lagde sig foran og sikrede arbejdet bag sandsække og stålskjolde. På to nætter var 300 meter mandsdyb skyttegrav med skulderværn, skydestillinger og en provisorisk hurtigspærring gjort færdig. En fremragende præstation. Vi var kommet fjenden i forkøbet, han havde trods megen nervøsitet ikke mærket noget og ikke forstyrret arbejdet.

En forskydning til venstre svarende til bredden på to kompagnier, som jo nu blev sparet, blev derved mulig og nødvendig. Dermed kom regimentet i den stilling, som det holdt indtil stormen på Navarin (27.2. 1916). Kompagnierne blev af deres bataljoner indsat i rækkefølge efter nummer fra højre til venstre. De var først 5 dage, fra midten af november 10 dage i stilling. Hver bataljon havde altså 10 dage ved fronten, 10 dage hvil og 10 dage beredskab. Forskydningen resulterede også i en anden anbringelse af reserverne. Af den bataljon, der var regimentsreserve, var et kompagni på højde 193, et kompagni i "Hanseatenlejren" (en række små smut-huller på bagskråningen bag frontmidten), to kompagnier i "Bremerlejren" (et lille stykke skov 1500 meter bag venstre fløj ved Chapelle Pudentienne). Der var naturligvis ikke tale om, at disse "lejre" var bombesikrede.

Yderligere to opgaver hastede meget. For det første bygning af dækningsrum. Vinteren og den næste større beskydning måtte ikke finde besætningen uden beskyttelse i skyttegravnen. Men det var vanskeligt at komme ned i kridtet. Arbejdet gik kun fremad med en fjerdedel af det tidligere tempo. Når infanteristerne igen kom ud i dagslyset, var de hvide som møllere. Men nødvendigheden sved på neglene, og fire uger efter den første indsats var alting nødtørftigt under tag og spær. Mange dækningsrum havde ingen forskalling, men de fugtige kridtvægge resulterede i feber, så forskallingen måtte snarest indhentes.

Det andet påtrængende krav var saper. Vor skyttegrav lå, som allerede nævnt, på en faldende skråning. De fjendtlige grave lå på bakkekammen og dens bagskråning. De var uden for vor synsvidde, mens franskmændene havde indseende i vort bagland helt ind til højde 193. En utålelig og risikabel tilstand. Dertil

kom, at fjenden begyndte at grave saper frem foran den højre fløj. Nu gik frontkompagnierne febrilsk i gang. Med hjælp fra regimentsreserven var på få nætter saperne skudt frem indtil bakken og muliggjorde nu observationer af den fjendtlige stilling, der på sine steder kun var 30 meter fra vor stilling.

Heller ikke reservekompagnierne lå på den lade side. I løbet af november havde de færdiggjort de nødvendige adgangsveje, "Flensborg-" "Lejr-" og "Sønderborgvej". I november blev der bag den forreste kampgrav, K1, trukket en anden, K2, og bag ved den i dalsænkningen en skinstilling, som skulle tiltrække artilleriilden. Lige neden for højde 193 løb K3, der kunne beherske hele dalen, og på kammen af den samme højde løb K4, fra hvilken artilleriobservatørerne kunne se milevidt ind i det fjendtlige område. På den anden side af Py med kilometervidt skudfelt forløb R (reserve) 2-stillingen, hovedsageligt etableret og besat af 13. kompagni. Også den til enhver tid hvilende bataljon havde hænderne fulde. For ordet "hvile" var kun en betegnelse. En yderligere reservestilling, R3, blev kastet op 3 km bag ved R2. Ganske tæt bagved i et lille stykke skov opstod den nye hvilelejr "Königindorf", da St. Etienne lå for langt fra fronten for divisionsreserven. Det var mest dækningsrum, men senere, da det viste sig, at fjenden gav afkald på beskydning, byggede man barakker. Så vidt de omstændigheder, som regimentet forefandt i Champagne, og de første forholdsregler, det traf til sit forsvar. Regimentets uhyre store arbejdsindsats i Champagne skal i slutningen af dette afsnit endnu engang omtales.

Nu følger så kronologisk en oversigt over de vigtigste hændelser indtil den 27. februar, dagen for Stormen på Navarin.

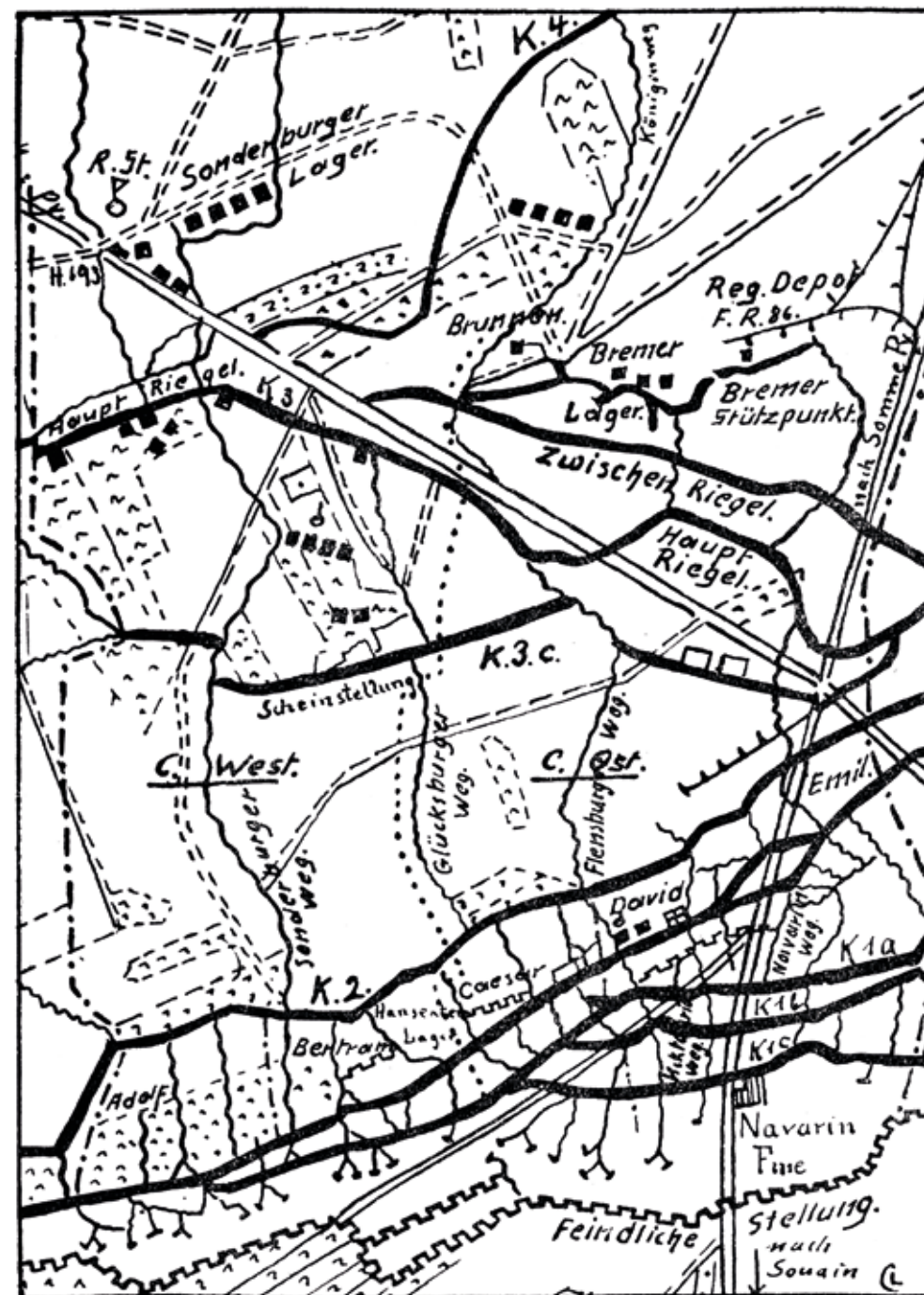
To dage efter den første indrykning i stillingen led regimentet et svært tab. Den 18. oktober blev føreren af 7. kompagni, premierløjtnant Dr. Reimers, ramt dødeligt i hovedet af et rikochetteret projektil, en af de bedste mænd i regimentet, som ikke kun hans eget kompagni sørgede dybt over. Tapper, mandig, højstemt kunne han, der i fuldt mål havde tilegnet sig tysk åndsdannelse og tysk idealisme, med sin idealisme give liv til den preussiske militarismes stive tandhjulsværk. Med sin stærke sjæl, sin retlinede fremtidsstro hævdede han og bar sine folks hjerter, løftede dem fra de værste situationer og indgød dem ubegrænset tillid.

Også for mange officerer langt ud over regimentet var han den, der viste vejen, fører og ven. Hans hvilested er på kirkegården i St. Etienne.

Den 30. oktober stormede 17. division Butte de Tahure (et højdedrag). Vort artilleri lagde støtteild foran regimentets afsnit. Desværre skød de på grund af udbrændte kanonløb for kort og tilføjede regimentet et tab på 7 døde og 30 sårede. Der kan ikke være tale om nogen skyld.

Den 20. november blev løjtnant Behnke dødeligt ramt, da han ville hente en hårdt såret infanterist ned fra dækningen. De blev begge begravet ved siden af hinanden i Marchault, nord for St. Etienne.

I øvrigt var tabene mindre end foran Moulin. Indtil slutningen af december

Kort over regimentets stilling i Champagne efter stormen på Navarin-Ferne og den opfattende udbygning.

var tabet henover hver tidages periode gennemsnitligt seks døde og 25 sårede. Artilleriilden var i den tid middelstærk, men det voksende skyttegravsnet tvang modstanderen til at fordele sin ild. De skader, som han med sit artilleri anrettede på vore grave, var ind til jul ret små. Meget vanskeligere blev i den henseende kampen mod vinter og vejr.

I slutningen af november øsede regnen ned, og posterne blev gang på gang våde til skindet. Kridtet sugede vandet til sig, og vandet trængte ind i alle revner og spalter. Så kom der nogle dage med frost og så igen med tøj. Nu rutsjede skyttegravsvæggene sammen og gjorde graven ufremkommelig, og skuldeværnene sank sammen. Telefonledningerne, som løb langs skyttegravsvæggen løsenede sig og var ikke til at få fast igen. Fire ugers arbejde var tilintetgjort. Og da man med besvær lige havde fået ryddet op, gentog det samme sig i midten af december. Det var til at fortvivle over! Hertil kom, at tilgangsvejene for feltkøkken og vogne var ufremkommelige, sådan at forplejning og materialer kun med meget besvær kunne komme frem, sidstnævnte endog i utilstrækkelige mængder. Infanteristerne blev for en stund sløve og modløse. Tjente en fortsættelse af arbejdet overhovedet noget formål? Hvor længe ville krigen overhovedet vare? Efter at sådanne stemninger var overstået, gik de på ny til arbejdet. Med sandsække, brædder og pæle byggede de skulderværn og skyttegravsvægge op igen eller stivede dem af. Et møjsommeligt arbejde, men under anvendelse af de gjorde erfaringer overvandt 86'erne til sidst også disse vanskeligheder. Så blev sapespidserne forbundet med en forpostgrav, på grund af fjendens nærhed et vanskeligt arbejde, som for en stor del skulle gøres nedefra.

Julehøjtiden kom. Den anden i felten, hvad ingen havde drømt om før årets udgang. *III bataljon* havde det held at kunne tilbringe juleaften i hvil i "Königindorf". *I bataljon*, som lå i fronten, festede straks efter sin afløsning, *II bataljon*, der havde beredskab juleaften, havde fejret i forvejen. Til trods for det, lyste ved fronten i dækningsrummet mangt et lille juletræ, og gaverne hjemmefra fandt også deres vej hertil, ligesom der dybt under jorden mellem fugtige og mugne vægge blev nynnet mangt en julemelodi. Der var vel fuld enighed om, at denne julefest næppe havde været mindre smuk og stemningsfuld end den forrige i og ved Blérancourt.

Nu fulgte nogle tungere dage for regimentet. Allerede siden midten af december havde fjendens artilleriild ændret sig. Det havde især taget "Hanseatenleiren" på kornet med tunge kalibre. Den 27. december tog ilden til i alle dele af stillingen. Værre endnu blev det den 28. december. Tung ild, artilleri og miner, lå fra om formiddagen til kl. 5 om eftermiddagen med uformindsket styrke over midten af stillingen og over "Hanseatenleiren." Særlig slemt blev kompagniet i andet afsnit (6. kompagni) ramt. Kompagniet i "Hanseatenleiren" (10. kompagni) blev heldigvis forskånet, da de var på arbejde foran i et mindre udsat afsnit. Også opmarchvejene og højde 193 lå under ild. Under

Sønderskudt grav, resultatet af svær fransk artilleribeskydning den 28. december 1915. (Jørgen Bendorff)

beskydningen anvendte franskmændene igen en af sine raffinerede metoder til at øge tabene. Han indlagde en kort ildpause og lod så infanteri- og maskingeværild brage løs. Herved skulle man foregive et kommende angreb og lokke besætningen ud af dækningsrummene. Et pludseligt ildoverfald antraf dem således ubeskyttede i skyttegravene. Tabene var betragtelige, 23 døde og 12 sårede. Langt den største del ramte *II bataljon*, som lå i front. Det forholdsvis store antal døde forklares ved, at mange dækningsgrave blev sønderskudt, og at deres mandskab blev begravet. 6. kompagni havde således mistet næsten alle deres dækningsrum. En mand fra 6. kompagni lå med sine ben frygteligt indeklemt i et sønderskudt dækningsrum. Han kunne først blive befriet efter

48 timers opofrende arbejde. Jernkorset blev rakt ned til ham på en skovl. I alt havde regimentet i den sidste tredjedel af måneden 30 døde og 47 sårede.

Før end skaderne var helt udbedrede, gentoges beskydningen med samme styrke den 5. januar i det nye år. Samtlige regimentsafsnit og "Hanseatenlejren" blev taget under ild. Feltartilleriet beskød skinstillingen, hovedlinjen K3 og højde 193. Især blev igen det andet kompagni fra højre, nu 5. kompagni, stærkt medtaget, mens de to kompagnier på venstre fløj slap bedre fra det. Der lå den fjendtlige ild for kort. Denne gang lykkedes det fjenden, hvis ild overraskende blev indsat, at få ram på kompagniet i "Hanseatenlejren" – det var stadig 10. kompagni. Det mistede 7 døde og 14 sårede. Regimentets samlede tab androg den dag 10 døde og 25 sårede. Ødelæggelserne var igen store. Skyttegravene var flere steder jævnet, et sted over 100 meter. En række dækningsrum var også skudt sammen. K2 var i hele sin længde beskadiget og måtte genopbygges. Under oprydningsarbejdet blev kompagnierne stærkt generet af flankeild. Ofrene fra de to beskydninger blev på højtidelig vis i overværelse af korps-, divisions- og brigadekommandørerne begravet på kirkegården i St. Etienne.

Hvad var årsagen til disse beskydninger? Gik fjenden i angrebstanker? Begge gange var han blevet i sine skyttegrave. En anden formodning var mere sandsynlig. Vores rastløse arbejdsaktivitet, særligt etableringen af forpostgrave med de små forstærkede dækningsnicher, havde sandsynligvis foruroliget ham, idet banken og hamren naturligvis ikke var undgået hans opmærksomhed. Han troede åbenbart at vejre en operation fra vor side, som han ville holde nede, og hvis forberedelse han ville genere. Vort tunge artilleri skulle have opsnappet en Eifeltårns-radiomelding,²⁵ ifølge hvilken beskydningen skulle være rettet mod et sandsynligt gasangreb.

En sådan hensigt var der dengang ikke tale om, men vel havde der i hyppige telefonsamtaler været tale om nye gasmasker. Fjenden må altså have aflyttet vore telefonsamtaler. Nu blev telefontrafikken meget indskrænket. Dagsbefalinger og vigtige taktiske samtaler måtte overhovedet ikke føres mere. Alle tidsangivelser blev i telefonen forskudt, og for vigtige ord som "afløsning", "beskydning" osv. blev der indført dæksnavne. Kompagnierne måtte kun nævnes under deres førers navn, de fire frontafsnit fik fra højre til venstre navnene "Adolf", "Bertram", "Cäcilie" og "David". Endelig skulle alle telefonsamtaler føres på plattysk, som først vakte en del munterhed, men som i det lange løb ikke lod sig gennemføre, for på grund af de ændrede forhold vedrørende forstærkninger beherskede en del af regimentet slet ikke længere plattysk.

Også fra vor side blev der indbygget en aflytningsindretning, benævnt efter sin opfinder Arendt. Princippet bestod i at opfange elektriciteten i fjendens telefonledning i jorden ved hjælp af tråde, der blev ført hen i nærheden af den fjendtlige grav og dér nedfældet i jorden ved hjælp af en bajonet. Mangen en vigtig afsløring om fjenden blev i den følgende tid formidlet af "Arendt". Også

II bataljons svinesti i "Königsdorf", der lå et godt stykke bag fronten, og hvor regimentet havde hvilestilling. (Jørgen Bendorff)

andre tekniske nyskabelser blev indført i begyndelsen af året. Hjelpekornet ved sigtemidlerne lettede sigtet på helt korte afstande. Udskifteligt magasin, ved hjælp af hvilket der kunne afgives 25 skud efter hinanden. Det skulle gøre det muligt for posterne ved overraskende angreb at afgive hurtig ild i længere tid. Endvidere spejlkolben, med hvilken man kunne skyde "om hjørner", dvs. ud fra dækningen. De to sidstnævnte noget urealistiske nyskabelser viste sig senere uanvendelige. I en tid, hvor krigen antog stadig frygteligere former, var der behov for mere enkle ting.

I begyndelsen af året blev den af divisionen byggede festhal ikke langt fra "Königindorf" åbnet. Den bar det stolte navn "Bayreuth". Her samledes i reg-

len én gang i den 10 dage lange hviletid kompagnierne til kompagniaftener med muntre foredrag, regimentsmusik, sang og filmforevisning. De billeder fra fredstid, som filmen viste, havde en sælsom, længselsfuld virkning.

Ved fronten blev den ret stærke artilleriild mod slutningen af januar noget svagere. Kun en ubehagelig flankebeskydning krævede stadig nye ofre. Den 5. februar om eftermiddagen fra kl. 3 til 6 ny og tungere virkningsild på hele regimentsafsnittet, særligt på det højre fløjkompagni (det 9.), med minekastere og tungt krum- og fladbaneskyts. Særlig forpostgraven og K1 blev ramt. En kort ildpause, som blev sluttet med et chokerende ildoverfald, skulle igen lokke besætningen ned i gravene og dermed øge tabene.

Takket være de bombesikre dækningsgrave, som var etableret i januar, var tabene noget mindre end ved de forrige beskydninger. Slemme var igen ødelæggelserne, navnlig på højre fløj hos "Adolf". Igen var resultatet af ugelangt arbejde ødelagt. Et trøstesløst rod af trådnets, med hvilket man havde forsøgt at holde på skyttegravsvæggene, bjælker og brædder spærrede graven helt til randen. Det var blevet til en næsten uadskillelig masse og gjorde oprydningsarbejdet særlig vanskeligt. Derfor blev fra nu af al forskalling og beklædning af skyttegravsvæggene forbudt af regimentet. En lille tilfredsstillelse var en halv times gengældelsesild fra vor samlede 18. feltartilleribrigade den følgende dag. De gevaldige ammunitions-mængder, som modstanderen havde dænget os til med, havde vi ganske vist ikke råd til.

Årsagen til dette skyderi lå igen i frygten for et tysk angreb. Dette blev konstateret ved en aflytning af en fransk telefonsamtale. Helt uden grund var fjendens frygt ikke. Lige nu var den ganske vist forhastet.

14. Stormen på Navarin-Ferme

27. februar 1916

I de to første måneder af året 1916 havde tyskerne på forskellige steder af fronten gennemført delangreb og også opnået pæne resultater. Foruden lokale stillingsforbedringer havde de også det strategiske formål at aflede fjendens opmærksomhed fra en anden stor operation, som allerede blev forberedt i den første halvdel af februar: Verdun. I denne større sammenhæng skal også det angreb ses, hvis forberedelse divisionen havde befalet regimentet den 11. februar. I tilslutning til en opgave for infanteriregiment 31 den 12. februar mod den såkaldte "franske rede" skulle 85'erne og 86'erne storme det foran dem liggende højdedrag. Derved skulle fjenden berøves det indblik, han havde i vore tilbageliggende stillinger, mens omvendt vi skulle tiltvinge os oversigt over hans. Måske kunne man så få ram på hans artilleri, særligt det overordentlig generende flankeskyts.

En lille gård, Navarin-Ferme, dannede midtpunktet for den stilling, som skulle stormes. Nu var der ikke engang ruiner tilbage på stedet. Alligevel fik operationen navn efter den. Først var angrebet kun planlagt for den venstre fløj i tilslutning til det ligeledes fremrykkende grenadérregiment 89 fra 17. division. Seks kompagnier skulle deltage. Så blev angrebet udvidet til højre ind til sape 6, dvs. over 2½ kompagniafsnit. Hele regimentet skulle nu deltage i stormen. Omhyggelige forberedelser helt ned i detaljen var nødvendige. De blev gennemført under ledelse af den omhyggelige og kloge grev Kielmanns-egg, der blev støttet af sin adjutant, premierløjtnant von Leyser, og det oven i købet i største hast.

Afstanden fra fjenden i det venstre afsnit var alt for stor. Fire nye saper blev derfor ført frem og forbundet med en grav. Det var udgangsstillingen for stormen. Mærkværdigvis forholdt fjenden sig passiv over for disse arbejder.

Imidlertid byggede *III bataljon* ikke langt fra "Königindorf" på en model. Hele det franske skyttegravssystem, som skulle stormes, samt vores forpostsystem blev med hjælp af flyveroptagelser eftergjort, om end kun i knæhøjde. Så skulle stormen indøves og hver enkelt mand på det nøjagtigste gøres bekendt med det franske skyttegravsvirvar. Den 20. februar var arbejdet gjort. Det var blevet klaret af *III bataljon* på tre dage med hver tolv timers arbejdstid, en helt ekstraordinær præstation. Det samme gjaldt også anlægget af en løbegrav mellem "Sønderborger"- og "Flensburgervejen". Denne "Glücksburgervej" skulle tjene til materielforstærkning og transport af sårede og var derfor anlagt i

Sappehoved fotograferet fra skyttegraven, Champagne 1915-16. (Jørgen Bendorff)

usædvanlig bredde. Den har senere vist sig meget velegnet, fordi fjenden i den korte tid inden kampen ikke fik skudt sig ind på den.

Ved fronten blev der ligeledes arbejdet febrilsk. En række saper blev yderligere skudt frem. I sapepidserne opstod små materieldepoter, de blev ved møjsommeligt slæbearbejde fyldt op med skanseredskeer, økser, skovøkser, stålskjolde, sandsække, ammunition, håndgranater, lyskugler, spanske ryttere, pindsvinespæringer, hurtig-spæringer, bygningstræ, kort sagt alt, hvad der var nødvendigt til etablering af en ny stilling. I små nicher stod stormstigerne tæt ved siden af hinanden. En række befalinger fra division, regiment og bataljon bestemte og regulerede på det nøjagtigste mål og tid for angrebet, inddeling, opmarch, artilleriforberedelse, stormtroppernes påklædning, forsyninger, sanitetstjeneste.

Målet var, som allerede nævnt, at fordrive fjenden fra det højdedrag, der lå lige foran. Fremstødet skulle på det dybeste sted nå 300 meter ind i den fjendt-

lige stilling, ved siden af til venstre havde 89'erne en endnu længere strækning at tilbagelægge. Tidspunktet for stormen var planlagt til den 27. februar kl. 5.30 om eftermiddagen. Fra hver bataljon skulle to kompagnier gå frem som stormtropper, ét kompagni skulle følge efter som materielbærere. Bataljoner-nes fjerde kompagnier blev sammen med det 13. kompagni slået sammen til en forsyningsbataljon, der fik betroet at sørge for den samlede forsyning. Stormkompagnierne var igen inddelt i storm-, spærre-, skyttegravsrensings-, skanse- og stikvejsgrupper.

Regimentets angrebsformering den 27. februar 1916

(arabertal er numre på kompagnierne, navnene deres førere)

<i>I bataljon</i>	<i>II bataljon</i>	<i>III bataljon</i>
v. Ledebur	v. Schuckmann	v. Alt-Stutterheim
Stormkompagnierne		
4. Wrang 2. Fabian	5. Jaritz 7. Kalepky	11. Toft 12. Schwede
Transport- og stikvejskompagnier		
1. Kutscha	6. Weyhe	10. Blücher
Forsyningskompagnier		
3. v. Oertzen	8. Stolze 9. Jürgensen	13. Festesen

Stormgrupperne skulle støde frem 80 til 100 meter længere end den linie, der skulle tages, og sikre de efterfølgendes arbejde, nemlig først spærregruppen, infanteri med tildelte pionerer, hvis opgave det var at afskære de erobrede skyttegrave for fjenden, dvs. kaste dem til eller blokere dem med pindsvinespæringer. Skyttegravsrenserne hentede samtidigt den fjendtlige besætning ud fra dækningsrummene og sendte dem bagud. Skansegrupperne skulle straks gøre stillingen forsvarsduelig; endelig skulle stikvejsgrupper sørge for løbegravsforbindelse mellem den gamle og den nyerobrede stilling. Kodeordet for operationen var "Erntebier" ("høstbryg").

Artilleriet, som skulle gøre forarbejdet for indbruddet i den fjendtlige stilling, var betydeligt forstærket. Til 18. feltartilleribrigade kom endnu et halvt batteri 21 cm mørsere, 10 batterier tunge felthaubitser, fire batterier lette felthaubitser, endvidere fire tunge og fire lette minekastere. De nye batterier skød sig ubemærket ind i ugerne før stormen.

Den 21. blev *I.* og *II. bataljon*, den 23. *III. bataljon* trukket ud fra de forreste stillinger og erstattet med infanteriregiment 184. De øvede nu uafsladeligt stormen på modellen, indtil hver enkelt var helt fortrolig med sin opgave.

Forberedelsernes gang blev ganske vist forstyrret af et fransk modangreb på infanteriregiment 31. Her lykkedes den 12. februar et angreb på den "franske rede", men den 25. februar gik en del af terrænet igen tabt for 31'erne. Tung

artilleriild lå samtidig over vor stilling; bataljonerne var en tid lang i alarmberedskab. Generobringsforsøg slog fejl. Følgen var, at naboregimentet 85 opgav sit forehavende kaldet "Kieler Woche".

Den 26. februar, én dag før stormen, var der efter den sidste øvelse på modellen en regimentsappel. Greve Kielmannsegg talte til stormtropperne: Nu var tiden kommet, hvor regimentet kunne tilbagebetale modstanderen for slaget ved Moulin. Han havde tillid til, at den gamle angrebsånd ikke havde taget skade af den lange stillingskrig, og at regimentet ville kunne flette laurbær om sine hjelme. Det ramte regimentets stemning. Ikke overmod, men bevidsthed om, at man ville kunne klare det. Og det var virkelig en stolt følelse af endelig igen at være rigtig soldat, efter at man i fem måneder havde rodet og skovlet i gravenes og hulernes kridt og mudder.

Da bataljonerne havde fået deres udrustning, deriblandt nødrationer til to dage, marcherede de om natten fra den 26. til den 27. i regnvej fra "Königsdorf" til stormstillingen. Efter nogen diskussion frem og tilbage er nu kompagnierne fordelt i K1 og K2 i deres dækningsgrave. Ganske vist under meget snævre forhold. I den samme nat bliver der af pionererne klippet stormpassager i vor pigtrådsspærring.

Kl. 10 om formiddagen den 27. begynder artilleriets effektskydning. Ud fra alle dale, sænkninger og træbevoksninger lyner og tordner det. Den fjendtlige stilling er snart indhyldet i røg og sod, tykke røgskyer siver tilbage til vor dal. En følelse af tilfredshed kommer over 86'erne. Endelig er det for en gangs skyld ikke os, der skal udholde det. Svaret lader ikke vente længe på sig. Han strør tunge og lette kalibre ud over kamp- og forpostgravene. Sidstnævnte lider stærkt. Også flankeskudt melder sig. Det går ikke for sig uden tab. To dækningsrum bliver sønderskudt og mandskabet begravet. Kl. 1.30 spores der i jorden en kraftig sitren. Hos fjenden må der have fundet en større eksplosion sted. Som det senere viste sig, var et større minedepot gået i luften. Kl. 2.15 er der et kvarters ildpause, også fjenden holder inde. Ud af dækningsrummene, hvor man så længe har ligget snævert krummet sammen, få strakt benene. Ganske pludseligt sætter vor ild ind igen. I en sidste time før stormen steg den til højeste styrke. Kl. 5 træder stormkompagnierne an og indtager deres udgangsstillinger. Det er yderst vanskeligt, det fjendtlige artilleri skyder kraftigt. Adskillige skyttegrave er sønderskudt; der opstår standsninger. Løjtnant Hambruch bliver sønderrevet af en fjendtlig granat.

Kl. 5.25 var alt så nogenlunde på plads. Tæt sammen på hug sidder infanteristerne med bankende hjerter i skyttegravene, kompagni-, delings- og gruppeførerne ved stormstigerne med urene i hånden. Flere gange dagen igennem var tidspunktet bekendtgjort og urene koordineret. "To minutter igen!" Spændingen vokser til det uhyrlige. Vil springet over til fjenden lykkes? Er hans trådnat skudt i stykker? Er hans poster holdt nede eller nedkæmpet? Er der endnu intakte maskingeværer? Vil hans spærreild ramme os og drive

Navarin-Ferne fotograferet efter tyskerne den 27. februar 1916 havde stormet og erobret resterne af gården fra franskmændene. (Dan Obling)

os tilbage? En hvirvel af spørgsmål går i de sidste minutter gennem hjernen. Derude raser artilleriets ildstorm. I luften hvæser, hyler og drøner det, jorden ryster og sitrer. En orkan af ødelæggelse bruser derude. Nerverne bliver pisket op, en rus af raseri griber soldaterne.

Gråhvid hænger et uigennemtrængeligt kæmpegardin af røg, kridt og jord over den fjendtlige stilling. Dystert røde stjerner og glimt lyner uopholdeligt frem. Trampet i stykker, pløjet op og revet fra hinanden bliver den fjendtlige stilling. Så! Kæmpeforhængen sætter sig i bevægelse, trækkes væk, scenen er sat. Kl. 5.30! "Afsted!" Som på den yderste dag spytter jorden sine mennesker ud. Tæt ved to tusinde grå mænd stiger ud af gravene. Hvilket syn! De sidste fornemmelser af beklemthed forsvinder. Lige for lidt siden i de trange skulderværn så man fire mand til højre og 4 mand til venstre, det var alt, hvad øjet kunne overskue. Nu til højre og venstre den endeløse kæde af kammerater, alle besjælet af én vilje: "fremad!"

Strækningen over til fjenden skulle foregå i løb, før spærreilden sætter ind, før han kan komme ud af sine dækningsrum. Overraskelse og overrumpling er væsentlig. Jorden er fedtet og rodet op. Trådstumper stikker op som slanger

og vikler sig om benene. Derfor går det efter et kort løb over i skridtgang. Men det franske artilleri er vågent. Flyvere havde afgivet melding. Et halvt minut efter udfaldet sætter den franske spærreild ind. Stormkompagnierne undgår den. Transportgrupperne, så vidt de ikke straks går med de første bølger, bliver beskudt og holdt nede i skyttegravene. Først en time senere kan de gå frem.

De første bølger har nået den fjendtlige skyttegrav. Pigtrådsspærringen er på de fleste steder skudt i stykker og rullet op i klumper. Til venstre sætter et maskingevær ind; skuddene går for højt. Skyttegravene. Et ødelagt maskingevær. Døde. Ingen modstand. Da, på højre fløj! 12. kompagni studser. Fransk-mændene kommer imod dem i store mængder. Er det et modangreb? Ak nej, det er fanger, som med hænderne i vejret har overgivet sig. Stormbølgerne trænger længere frem i skyttegravene og hen over dækningerne. Stadig ingen modstand. Skyttegrav nummer to bliver overskredet og nummer tre nået. De er kun lidt beskadiget af vort artilleri. Her finder man de store dækningsrum. Et kraftigt Hurra eller "Overgiv jer!" bliver skrålet ned i dem, og snart vælder det ud af jorden med fanger, delvis strålende af lykke over, at plagerierne nu får ende. Nogle råber "Gud ske lov"! Det drejer sig om 19. og 26. jægerenhed. De lader sig uden modstand føre bort. I et begyndende mørke bliver der nu sørget for kontakt igen. Ikke uden vanskeligheder, for 7. kompagni havde ikke rigtig kunnet finde vej i det sønderskudte og oprodede terræn og var trængt 100 meter længere frem end den befalede linje. I mellemrummet mellem 7. og 5. kompagni havde en deling fra 13. fordelt sig.

Natten sænker sig. Den stærke spænding løsner sig. Hvor velkommen ville ikke en dyb og lang søvn være! Men det tør man slet ikke tænke på. Hvad vil fjenden gøre? Vil han blot acceptere slaget? Forsøge at tage det røvede fra os igen? Den skarpe vagtsomhed, det mest anstrengende arbejde var nødvendigt. Rastløst bliver gravene sat i forsvarsmæssig stand, forbindelsesgravene bliver blokeret, dvs. at de i retning af fjenden bliver dækket til eller fyldt op med pigtråd, og bagved det graves der sapespidser. Hurtigspærringer bliver bragt frem, nye skyttegrave bliver påbegyndt, skydestandpladser bliver lavet i de gamle. Med uophørlig iver bliver navnlig forbindelsgraven til den gamle stilling etableret. Den skal være færdig endnu i nat. Det er en æressag. Den er livsnerven ad hvilken det nye led kan få næring fra den gamle krop, uden den ville det snart dø bort. Allerede hen mod kl. 1 var det nødvendige nået.

Fjenden foretog sig denne første nat ikke noget alvorligt. Et par patruljeangreb med håndgranater blev hurtigt afvist. Nogle vredladne og planløse ildoverfald anrettede kun lidt skade. I morgengryet bemægtigede 7. kompagni sig ved overrumpling en stort dækningsrum. En officer og 35 mand hentede de ud derfra. Alle dækningsrum indeholdt stort bytte. Geværer, ammunition og håndgranater, de sidstnævnte var meget velkomne. Ikke mindre velkommen var de mange gode sager, konserver, marmelade, kiks, franskbrød, chokolade, ølankre o.s.v., ved hvilke infanteristerne med misundelse erkendte den

store forskel mellem tysk og fransk forplejning. Nødrationerne behøvede man endnu ikke at tage hul på.

Den følgende morgen kunne man iagttage gevinsten. Blikket strejfede nu ind i en dalsænkning. To franske skyttegravssystemer og samtlige artilleristillinger kunne let overskues. Det franske artilleri var for størstedelen allerede afviklet om natten; hvor det ikke var sket, opdagede man hurtigt kanonerne og ødelagde dem. Troppeansamlinger foran vor stilling blev iagttaget hen mod middag og holdt nede af vort artilleri.

Heller ikke i den følgende nat, der blev tilbragt under den skarpe vagtsomhed, foretog fjenden sig noget nyt. I de to følgende nætter blev bataljonerne afløst af infanteriregiment 184. Et håndgranatangreb kort efter afløsningen blev af 184'erne med hjælp fra artilleriet slået tilbage. Bataljonerne gik i hvilekvarter i Machault, Dricourt og Pauvres.

Hvilen gjorde godt. Så meget mere som den blev nydt i bevidstheden om at have ydet en glimrende våbendåd. Fjenden havde mistet et betragteligt skyttegravssystem af uerstattelig værdi. 2 officerer og 300 mand taget til fange, og et betragteligt bytte blev taget: geværer, ammunition, håndgranater, 500 vingeminer, maskingeværer, kabeltråd. Vore tab var alvorlige, men blev retfærdiggjort af succesens størrelse. De androg 2 officerer og 82 mand, af sårede 7 officerer og 218 mand. De døde blev på højtidelig vis begravet i St. Etienne.²⁶

Tak og anerkendelse udeblev ikke. Kejserinden havde allerede den 28. fe-

Franske krigsfanger, Champagne februar 1916. (Jørgen Bendorff)

Vagtpost i forreste linje med den i begyndelsen af 1916 indførte stålhelmet. Om halsen har han en blikbeholder, der indeholder hans gasmaske, og i højre hånd en signalpistol. Skiltene bag ham henviser til Navarain-vej og til sappe nr. 11. (Jørgen Bendorff)

bruar oversendt sit regiment sine lykønskninger. Også den øverste krigsherre ønskede at udtrykke sin taknemlighed over for Navarin-stormerne. Om morgenen den 4. maj var begge stormregimenter 86 og 89 samt de tildelte pionerer opstillet nord for Sémidé i en udstrakt åben firkant. Kejseren skridtede fronten af, trådte så ind på midten og holdt følgende tale til tropperne:

”Jeg glæder mig over at have lejlighed til her efter det glimrende udførte angreb at hilse på Mecklenburger Grenadier-Regiment og det Schleswig-Holstenske Füsiliér-Regiment samt de tildelte pionerer her tæt bag fronten. Champagnes jord er blodmættet. Hver fodsbred er blevet forsvaret af den tapre 3. armé og stykkevis i angreb frtaget modstanderen igen, takket være nordtysk tapperhed. I Mecklenburgere har på ægte tysk vis bevist, at den friske angrebsånd ikke er gået tabt i skyttegravskrigen. Jeg glæder mig særligt over, at jeg kan møde jer her i nærværelse af begge jeres landsherrer. I slesvig-holstenerne, der som jeres højvelbårne chef har kejserinden, har også på fortræffelig vis vist jeres tyske styrke. Det er en stor glæde for mig at kunne sige jer dette

også på vegne af jeres højvelbårne chef, hvem jeg har givet meddelelse om jeres *tapre* adfærd. Jeg håber, at der efter dette smukke resultat yderligere vil blive givet jer lejlighed til at gå fremad. Den gamle preussiske angrebsånd er endnu ikke gået tabt. Gå nu bort med Gud!”

Efter talen uddelte kejseren jernkors til officerer og mandskab; så trådte regimenterne an i gruppekolonne på landevejen Mazagran – Somme-Py til en parademarch for Hans Majestæt.

14 dages hvil var beskåret regimentet. De blev udfyldt med badning, aflusning, noget eksercits, fordeling af forstærkninger, der indtraf i disse dage, 600

Hyggestund i forreste linje med avisdug på bordet og lektüre lige ved hånden. Soldaten til venstre i billedet har dog sin gasmaske hængende klar på brystet. Det havde man som regel kun, når der var overhængende fare for et gasangreb. (Jørgen Bendorff)

mand høj. Udrustning blev repareret eller tilpasset. To nyskabelser, der viste sig velegnede helt til krigens slutning, dukkede op første gang: stålhelmen, først i beskedent antal, der lige slog til for posterne i forreste linje, så gasmasken. I specielle rum med lugtende og irritationsfremkaldende stoffer blev de tilpasset. Derved fik regimentet også udvortes et andet ansigt. Alle fuldskæg måtte nemlig falde, fordi man ellers ikke kunne garantere tilstrækkelig gasbeskyttelse. Stålhelmen gav krigeren det klassiske udtryk, som vi i dag og al fremtid vil forestille os verdenskrigens soldat.

I hvileperioden blev kaptajn von Alt-Stutterheim fra *III bataljon* forflyttet til grenadérregiment 89. Kaptajn von Knobelsdorff trådte i hans sted.

15. De sidste kampe i Champagne

Marts – maj 1916

Den 15. marts drønedes hele formiddagen en stærk kanontorden fra den gamle front. Fourererne, som allerede var sendt forud til forberedelse af afløsning, vendte tilbage med uforrettet sag.²⁷ Der ude foran var der noget i gære, et angreb var tydeligvis under forberedelse. Om eftermiddagen angreb franskmændene efter kraftig artilleriforberedelse – under anvendelse af 28 cm skyts – mellem Estorff Eck og sape 1 på højre fløj af "Adolf". Formålet var åbenbart at rulle vor nyerobrede stilling op fra siden og bagfra eller i det mindste at skaffe sig en flankestilling, som igen skulle foranledige os til tilbagetog fra vort nye terræn. Angrebet blev noget slapt gennemført, vort artilleri satte omgående ind med spærreild, og kun den første angrebsbølge nåede ned i vore grave. Ved en snedig manøvre af nogle officerer og mandskab fra vort naboregiment 85 blev de smidt ud igen. Derved havde de taget 162 franskmænd til fange. Fjenden gjorde ingen yderligere forsøg.

III bataljon lå den 15. og 16. i alarmberedskab, men blev ikke indsat. Den 17. gik regimentet igen i stilling. Inddeling og afløsning blev ændret (se side 95). Der blev nu to underafsnit. De blev besat med hver én bataljon. Hver af de to frontbataljoner havde to kompagnier i forreste linje, et kompagni som bataljonsreserve i K2, et kompagni som regimentsreserve i K3. De to kompagnier fra det venstre, dvs. det nyerobrede afsnit, blev echelonneret særlig dybt. De holdt fire skyttegrave bag ved hinanden besat, hvilke bar den noget omstændelige betegnelse K1a, K1b og K1c. Den hvilende bataljon lå med et kompagni i R1-stillingen, med tre kompagnier som divisionsreserve i "Königindorf". Her var altså allerede gennemført den echelonnering, som først et år senere blev almindelig i den tyske hær. Det var med god grund, franskmændene ikke længere angreb her.

Skyttegravene var for en stor del blevet fornyet. Nu skulle der indbygges dækningsrum. Til det formål blev der i slutningen af marts dannet et byggekompagni bestående af 140 ældre og praktisk erfarne folk. De fik senere betegnelsen infanteri-pionerkompagni, forkortet til IPK. Disse byggede i løbet af kort tid nogle forbilledlige dækningsrum. På den tid begyndte man også at danne håndgranatgrupper eller, som de senere hed, stødtropper. Hvert kompagni udvalgte 3-4 grupper af behjertede, beslutsomme soldater, hvis opgave det var i nærkamp at drive en indtrængende fjende ud af graven igen. De var placeret i nærheden af forbindelsesvejene, hvor også håndgranatlagrene var lagt.

Anden halvdel af marts forløb roligt. I forhold til tiden før stormen tog tabene betragteligt af. Fjenden savnede de gode observationer, og på grund af vor stærke spredning i dybden måtte han nødvendigvis sprede sin ild.

Den 3. april blev der efter et artillerinedslag registreret en stærk detonation hos fjenden. Et stort ammunitionsdepot var åbenbart gået i luften. Den 9. skulle nabokorpsenes tunge artilleri trækkes tilbage. Dagen i forvejen blev der af det samlede artilleri til afsked gennemført en kraftig effektskydning mod de fjendtlige grave, der var ved at blive anlagt foran vor front.

Den 26. april led regimentet et smerteligt tab. En fuldtræffer ramte i "Bremerlejren" en bølgeblikbarak. Dens indhold, tagpap, ammunition og lyskugler gik i luften. Tre mand brændte ihjel, og ni blev såret.

Ellers skete der i april intet nyt. Det fjendtlige infanteri opførte sig meget forskelligartet. Ved enkelte sapespidser, især på højre fløj, var der små håndgranatkampe, ved andre saper, hvor posterne lå over for hinanden med 5

Overdækket gang ud til sape. Til venstre for indgangen hænger en metalplade med indskriften: "Må kun benyttes ved gasalarm". Ved gasangreb slog man på metalpladen som en gong-gong. (Jørgen Bendorff)

Den overdækkede gang til en sape set indefra. (Jørgen Bendorff)

meters afstand, udvikledes en livlig trafik med den sædvanlige bytning af aviser og franskbrød.

Den 23. april var påskesøndag, der blev fejret med hvil fra arbejdet. Også skytset tav denne dag på begge sider.

Maj kom og hyllede det triste Champagne i sart-grønne gevandter. De mudrede tilkørselsveje tørrede ud. Birkene trak grønne slør ned over sig, og i de små stykker skov strålede her og dér hvidtjørnen i blomsterskær. Ved fronten var foråret knap så smukt. Mellem en ørken af sammenskudte bjælker, brædder og tråd spirede et par kummerlige halmstrå, et grønt skud, og gjorde det triste landskab endnu mere forfærdeligt. De endnu ikke begravede lig fra efterårsoffensiven udbredte en væmmelig sødlig lugt. Store, grå rotter for i stadig større tal hen over det ruinfyldte terræn og mæskede sig med dem. En stor operation kaldet "Blattschuss" blev forberedt. Med møjsommeligt arbejde

byggede reservekompagnierne foran regiment 85, hvor regimentets angrebslinje skulle være, en underjordisk, svagt afstivet grav til udgang for stormen. For at arbejdet kunne forblive uopdaget af fjenden så længe som muligt, skulle det tynde jorddække først gennembrydes dagen før stormen. Arbejdet var forhadet, fordi sapørerne hvert øjeblik kunne støde på lig, der skulle skaffes bort, og som udbredte en utålelig lugt. Arbejdet lå stille fra midten af maj, den stort anlagte operation kom aldrig til udførelse. Verdun og senere Sommeslaget trak alle overskudskræfter til sig i deres malstrøm. Også her var der noget, der var vigtigere.

Det højre afsnit af regimentet var af den højere ledelse blevet udset til et gasangreb. Angrebslinjen greb imidlertid betydeligt længere til højre til regimenterne 31 og 85, og to afsnit af 23. reservedivision. Allerede i marts var der etableret gasnicher i den forreste skyttegravsvæg ved "Adolf" og "Bertram". Fra 13. april begyndte specialregiment Petersen indbygning af gasflasker. Men der gik uger, og ingen vind egnet til gas ville blæse. For füsiliererne var gasflaskerne et højt ubehageligt naboskab: en granat, der traf en gasflaske, kunne anrette svære ulykker. Gasmaskerne hang til stadighed åbne foran på brystet. Gaskrigen føltes i det hele taget dengang uhyggelig for enhver soldat. Endelig, den 19. maj meldte vejrtjenesten gunstig vind. Det aftalte kodeord "Vorbesichtigung" blev givet, blyslanger blev rullet ud over dækningen, der blev stille skåret hul i vor trådspærring. Patruljer, der skulle støde frem bag ved gasbølgen for at konstatere virkningen, gjorde sig klar. Kl. 11 blev rørene åbnet. Hvislende strømmede gassen ud og krøb i halvmånenens blege lys som en grå tåge over ingenmandsland imod fjenden. Samtidigt åbnedes en kraftig artilleri- og mineild mod den fjendtlige stilling. Vore maskingeværer bestrøg terrænet. Men franskmændene er vågen. Over hele linjen stiger grønne lyskugler op, renselsesild flammer op derovre, ringesignaler lyder. Det fjendtlige artilleri sætter ind. Med besvær kan den anden bølge gas blæses. Da derpå en officerspatrulje vil gå frem, bliver den modtaget af heftig ild. Den må tilbage i skyttegraven uden at have konstateret nogen succes.

For den højere ledelse var det imidlertid nødvendigt at konstatere virkningen af gassen. Det blev derfor beordret, at en patruljeoperation skulle tage fanger i den fjendtlige stilling, som kunne berette om gasangrebets virkning. Den 27. maj fandt denne operation sted under løsenet "Zugketten". Den blev gennemført foran afsnittene "Adolf" og "Bertram". Det betragteligt forstærkede artilleri og minekasterne gjorde forarbejdet om formiddagen. Modstanderen svarede kraftigt igen. Om eftermiddagen tav ilden, også det fjendtlige artilleri standsede. Kl. 6.45 om eftermiddagen satte man fra vor side koncentreret ind med effektild. En time senere forlagde man ilden. Fire stødtropper på hver 25 mand styrtede frem. Hvert kompagni fra *III bataljon* havde stillet en gruppe. 9. kompagni under løjtnant Meyer. 10. kompagni under løjtnant Sievers, 11. kompagni under løjtnant Hoff, 12. kompagni under løjtnant

Postkort af 86'ere med resultatet af én dags rottejagt. Motivet har tilsyneladende været populært. En af de bevarede udgaver af kortet blev trykt på felttrykkeriet for 54. infanteridivision, som regimentet ikke tilhørte. (Sønderborg Slot)

nant Peters. De trængte frem over en bredde på 300 meter i en dybde af 2-300 meter. De fleste af franskmændene lod sig uden modstand hente ud af deres dækningsrum; hvor der blev ydet modstand, blev den nedkæmpet med håndgranater. Nogle fanger måtte skydes under forsøg på at flygte. Modstanderens tab androg skønsmæssigt 30 døde. 2 officerer, 6 underofficerer og 56 mand fra fjenden måtte følge de tapre patruljer tilbage. De tilhørte igen 26. jægerbataljon. Vore tab var 2 døde, 11 sårede og 2 savnede. Blandt de døde var løjtnant Peters, der langt foran sin deling blev dræbt af en håndgranat. Det lykkedes desværre ikke at bjærge hans lig.

Formålet med dette fremstød, der blev gennemført med stor handlekraft, var i fuldt mål nået, succes'en i forhold til tabene meget betydelig. Det kom også til udtryk i en fjernmelding fra generalkommandoen:

"Jeg udtrykker mine varmeste lykønskninger til regimentet for dagens smukke resultat, der knytter sig værdigt til regimentets tidligere angrebsresultater. Jeg føjer dertil min anerkendelse af de tapre officerer, underofficerer og mandskab, som det på grund af operationens gennemtænkte forberedelse ved god ledelse lykkedes at tage et betragteligt antal fanger."

von Quast

Den fjendtlige artilleriild døde hen ved mørkets frembrud, livede kraftigt op igen ved midnat, uden at der dog skete noget.

De 64 fanger kunne fortælle: i Suippes lå alene 200 gasofre begravet. 19. jægerbataljon, der dengang lå i forreste linje, havde 350 døde og syge, regiment 171, til venstre derfor, havde haft 500. Gasangrebet havde altså været et tungt slag for fjenden.

Det var regimentets sidste kamphandling i Champagne. Men ikke blot kampe og beskydninger hører hjemme i en regimentshistorie, men derimod også det daglige liv i skyttegraven samt det præsterede arbejde. Begge dele skal der derfor her vies et kapitel.

86'ere poserer for fotografen stående i granathuller, Champagne 1915-16. (Jørgen Bendorff)

16. Livet i skyttegraven

Her skal det ikke dreje sig om de store kriser i frontlivet, om kampdage og beskydninger, men derimod om den daglige trummerum, som i længden næppe slider mindre på nerver og kræfter end kampdagen: om livet i skyttegraven på roligere dage.

Graven er den uhyggelige, dæmoniske magt, der på de gyldne dage med ro lurer på soldaten, og, når tiden er omme, ubønhørligt igen trækker ham ned i sit svælg. Så er graven i 10 dage soldatens hele verden, eller rettere det 6-8 meter lange stykke mellem to skulderværn. Her tilbringer han tiden sammen med otte kammerater. Dette stykke er hans fængsel, som tugt og lydighed binder ham til. Inden for dens fire kridtvægge oplever han, hvordan solen om sommeren bager, og hvordan skulderværnene om natten tegner sig spørgelsesagtigt i måneskinnet. Herfra ser han længselsfuldt om natten et stykke stjernehimmel, om dagen et stykke himmelblå. Når han er på post, stirrer han gennem en slidse i stålskjoldet på en lille dyng jord, som kaldes den fjendtlige grav. Meget mere tør han – i hvert fald om dagen – ikke se, for den kugle, der så rammer ham i panden, sidder allerede i løbet, og en finger leger måske allerede med aftrækkeren. Men dette fængsel, som han altid vender tilbage til, bliver for ham, så mærkeligt det end lyder, til sidst et stykke hjem. Det dækningsrum, som han sammen med sine kammerater klemmer sig ned i, har han selv været med til at bygge. Det har sine svagheder, det er klart, der findes både større og bedre, men hvis det ikke bliver alt for groft, så skal det nok holde. Pigtrådsspærringen har han i mørke regnvejrsnætter selv været med til at trække. Sådan lige med det første kommer ingen så let igennem. Det lille stykke skyttegrav holder han dagligt ren og forbedrer det. Han kender hver revne, hver sten, hver jordklump.

Det første morgengry. Natposterne står endnu ubevægelige. Gråt og tomt dukker det hærgede terræn op for deres blik, det terræn, som natten så velgørende skjulte. Da får en velkendt klang dem til at lytte. Det klinger næsten lige som kirkeklokker. Det er kaffehenterne, som med fyldte kogeke skramler gennem graven.

Begærligt suger øret klangen ind, næsen den varme duft. Den tjenestegørende underofficer går gennem graven og kommanderer: Træd af! Dagposten kommer op. Én mand for hver gruppe. Natposten stamper et par gange i jorden for at løsne de stive led og bringe blodet i bevægelse. Hans overanstrengte øjne smerter og brænder efter den langvarige stirren ind i natten. Nu stiger han ned i sit dækningsrum, fra hvilket duften af kaffeerstatningen igen

Optagelse med blitz i et af de trange dækningsrum, hvor soldaterne i de forreste skyttegrave opholdt sig, når de ikke have arbejds- eller vagtjeneste. (Jørgen Bendorff)

behageligt slår ham i møde. Også lidt marmelade, "Hindenburg-smør", eller "Offensivsmørelse" også kaldet, er med, undertiden lidt dåsefedt eller endog en lille klump smør. Denne kaffe efter en lang nattevagt med udsigt til et par timers ro er den kosteligste stund om dagen. Krig uden kaffe, om det så kun er fire uger? Fuldstændig utænkeligt.

En dyb ro sænker sig nu over fronten. Kanonerne tier. Graven er som uddød, man kan gå 4 til 5 skulderværn hen ad graven uden at træffe nogen post. Jorden har opslugt alt levende. Denne dybe ro bliver højt afbrudt af en højtstående besøgende, der anser det for sin pligt at lade ringeklokken gå i gang og starte en gasalarm. Et helligt tordenvejr nedkaldes over den arme kompagnifører, hvis hans folk ikke får sig viklet hurtigt nok ud af deres tæpper. Hen mod kl. 10 melder artilleriet, at krigen endnu ikke er forbi, og sender nogle salver herover. Flyvere kredser med en stille summen oven over stillingen.

Omkring middag er det i almindelighed slut med roen. De løbende arbejder bliver påbegyndt. Gravene bliver rensset, der findes foresatte, der i rolige perioder ikke tillader et patronhylster eller et cigaretskod i graven. Nedgange til dækningsrum og trin til skydepladser bliver afstivet, standpladser til poster bliver forbedret, dækningsrum udvides.

I den sene eftermiddag er der i almindelighed en times tjenestefri. Da sætter en sig måske hen i et stille hjørne for at skrive et brev. En anden, der ikke kunne sove roligt, undersøger på dækningsrummets øverste trin sin skjorte for at finde årsagen til forstyrrelsen. Andre kryber sammen et sted for at sludre. Igen og igen er hjemmet det evige tema. Cykelordonnansen kommer med posten og tager den frisk skrevne med igen. Dagens andet højdepunkt. Til kompagniføreren medbringer han de nye ordrer, og nu bliver delings- og gruppeførerne kaldt til befalingsudgivelse. Efter en halv time vender de tilbage til deres folk og videregiver befalingerne: "Jernkorset er tildelt ... den 19. tager ... på orlov... lyskuglesignalerne er ændret, rød betyder nu spærreild, grøn forlægning af ild, gul med forgrening gasangreb..., i nat kommer 7. kompagni med 50 pæle, 6 trådruller, 6 spanske ryttere. De spanske ryttere skal stilles op foran sape 3, rullerne skal helst bruges op foran den højre fløj ... kridtbunkerne på dækningsrum 9 skal jævnes og dækkes med jord ... regimentskommandøren er i morges gået gennem stillingen og udtaler sin anerkendelse over gravenes tilstand. Hos posterne var ikke alting i orden, i sape 5 har han fundet en post, der slet ikke havde forstået sin instruktion. I gruppe 3 stod en post uden skudfelt og observation ... håndgranaterne i gruppe 5 ligger for fugtigt, en ny kasse skal indbygges ... i nat kl. 2 skal en patrulje gå frem og finde ud af, hvad der er i vejen med jordbunkerne foran sape 4. Hvem har lyst? Fra kl. 2 og til patruljens hjemkomst må der ikke skydes. Løsenet fra i dag "Itzehoe" ... det var så befalingen.

Gruppeførerne fordeler posterne. Det bliver mørkt. Den tjenstgørende underofficer råber: "Træd an!" Livet i graven begynder.

Om vinteren med dens lange nætter er det et surt stykke arbejde at stå på post. Fredsinddelingen: to timers post, fire timers hvile har man for længst måttet opgive. To timers post og to timers hvile, ofte også arbejde i stedet for hvile, sådan er det nu. Tre eller fire gange må soldaten om natten ud af sin trange dækningsgrav og stå på post. Der er han så et lille bitte led i en uhyre lang kæde, som når fra Nordsøen til de schweiziske bjerge. Men han ved, at en kæde aldrig er stærkere end sit svageste led, at det kommer an på ham, og derfor er han påpasselig om dagen som om natten. Om dagen betragter han nøje det lille afsnit, som ligger foran ham. Han kender hvert krater, hver træstump, hver tidselstilk, han indprenter sig pælens stilling i den fjendtlige pigtrådsspærring og trådenes virvar. Den fjendtlige gravs omrids sætter sig på øjnenes nethinde. Hver lille bunke, hver jordklump husker han efter form og alder. Om morgenen ser han straks: fjenden har her gravet nogle nye pæle

En 86'er får hjælp af en kammerat til at dæmme op for luseplagen. Helt kvit kunne man ikke blive lusene på denne måde. Det krævede et besøg på en aflusningsanstalt bag fronten. Champagne 1915-16. (Jørgen Bendorff)

ned, dér lappet en forhindring, dér kastet et par bunker jord op, han melder det til sin kompagnifører.

Om natten borer hans øjne sig ind i, lytter hans ører i timevis ud i mørket, særligt i sapespidserne, kompagniets yderste følehorn. Sanserne er spændt ind til smertegrænsen. Var der ikke noget, der bevægede sig der fremme? Det var blot en tidselstump, der svajede i vinden. Raslede det ikke lidt i græsset? Hånden griber fast om geværkolben. Nej, det var vinden, der peb igennem ståltråden. Men nu, det er ikke til at tage fejl af, da dukker et hoved op. Klikker det ikke også i tråden? Et greb ned i kassen ved siden af ham, en håndgranat brager. To mørke skikkelser springer tilbage. En ramme patroner bliver sendt

efter dem. Lyskugler stiger op i luften. Der er ikke mere at se. Den fjendtlige patrulje synes at være sluppet fra det. – Hvis posten står på et mindre udsat sted, i anden eller tredje grav, så vandrer tankerne langt bort, alt efter stand, alder og temperament. Ungdomstid, hjemby, kone og barn, dækkede borde, hvide senge, balsale med smukke kvinder bevæger sig i en broget blanding i hans fantasi. Men frem for alt er det hjemmet, som hans tanker længselsfuldt kredser om som om en salighedens ø. Overmander trætheden sommetider posten, så sørger det fjendtlige artilleri for, at han ikke sover ind. Han ved også nøjagtigt, i hvilken retning de fjendtlige kanoner står. Når det blinker to skridt til højre for træstumpen, så gælder det ham. Han har så 6 sekunders tid til at finde dækning.

Efter to timer kommer hans afløser ud af dækningsrummet. Han meddeler ham i få ord, hvad der er sket, til gengæld fortæller den anden, at det giver "pigtrådshegn" til middag. Madhenterne er kommet tilbage fra det indbyggede feltkøkken for en halv time siden. Afløsningen, dvs. den halve gruppe, har allerede spist. Den anden halvdel, som ind til nu var på post, står nu for tur. Maden har deres gruppefører holdt varm. I dag tørrede grønsager, "pigtrådshegn" også kaldet, i morgen nudler, i overmorgen ris, og så igen "pigtrådshegn" osv.'

Til dette hovedmåltid kan der kun bevilges en halv time. I den første halvdel af natten kan der slet ikke tænkes på hvile. Gravene skal gøres dybere, om dagen må det ikke ske, fordi opkastet jord og kridt tiltrækker artilleriilden. Nu bytter posten sit gevær ud med en spidshakke eller en spade. Geværet anbringer han imidlertid sådan, at han straks har det ved hånden. Ikke et øjeblik må han i graven være forsvarsløs, også i dækningsrummet hænger geværet sådan, at han kan fatte det med ét greb. Andre tager de trådrudder og pæle på skulderen, som reservekompagniet lige har slæbt hertil, og klatrer op på dækningen. Med uendeligt besvær arbejder de sig gennem pigtrådspærringen. På den side, der vender mod fjenden, graver og skruer de først to rækker pæle i. Natten er sort og regnfuld, det er godt, men alligevel skal det gøres helt stille, for fjenden ligger på lur kun knap 40 meter borte. Så spinder de et tæt net af pigtråd over pælene, river deres hænder til blods og ligeledes støvler og uniform, kaster sig et dusin gange eller mere ned i skidt, når lyskuglerne derovre fra sønderriver mørket. Når de så slukkes i muddret, springer de op igen og fortsætter deres arbejde. Den mistroiske modstander skyder uophørligt ind i mørket, så gnisterne springer fra tråden. Sommetider bliver én båret nedenunder, men arbejdet går videre, ind til tråden er sluppet op.

Klokken er 2 om natten. Sagte bliver der meddelt: patrulje rykker frem. Tre mand med Parabellumpistoler²⁸ i hånden og to håndgranater i bæltet forlader sapespidsen, arbejder sig gennem tråden og sniger sig mod fjenden. Ganske langsomt, som store snegle glider de fremad på den bløde og våde jord, hele tiden med lange pauser og til det yderste iagttagende og lyttende. De skal

Vagtmandskab ved en sape i Champagne. (Jørgen Bendorff)

konstatere, hvad de mærkeligt høje jordbunker ved den fjendtlige sarespids betyder. Bliver der arbejdet på en underjordisk gang? Glidende og lyttende arbejder de sig frem, over en halv time har de brugt for at passere en strækning på 50 meter. Nu er de ved den fjendtlige grav, lægger sig foran den og hører den franske post hoste. Da går der en lyskugle op og svæver over dem i sin silkefaldskærm. De tre stikker næsen dybt ned i skidtet. Er de opdaget?

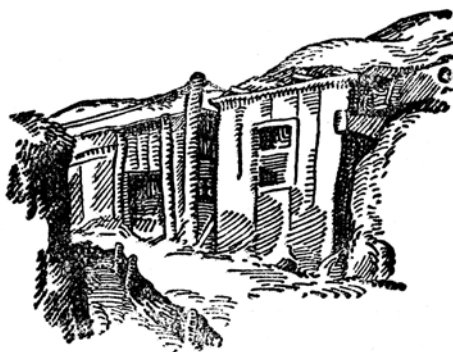
Hamrer der snart en kugle i kroppen på dem? Men lyskuglen slukkes, uden at der løsnes et skud eller en håndgranat brager. Nu ligger de i to timer som døde i de våde mudder. De oplever den franske vagtafløsning, hører nogle ord fra den tjenstgørende officer, men de fornemmer ikke nogen arbejdsstøj. Efter to timers uafbrudt og åndeløs lytten kravler de tilbage, fire timer er de

"Barber i skyttegraven" lyder teksten til dette billeder, hvor en sæbeindsmurt underofficer rækker hænderne i vejret for en kammerat, der i spøg truer ham med en signalpistol. Champagne 1915-16. (Jørgen Bendorff)

kravlet omkring på den våde jord i decembernatten. Gennemvåde og smurt ind i ler, når de tilbage til deres egen grav og melder til deres kompagnifører, at de intet usædvanligt har erfaret. Kompagniføreren er beroliget, roser sine soldater og giver dem lov til at sove lige til om aftenen. – Hvorfor bliver her fortalt om en tilsyneladende ubetydelig hændelse, en sag uden egentlig pointe? For at vise dem, der først lader heltegerninger begynde med 10 dræbte og 20 fanger, hvilken offervilje, hvilken omtanke, hvilken tapperhed også en ganske enkel patruljeoperation kræver. Hundreder af den slags opgaver har 86'erne gennemført. Denne ene fortælles for eksemplets skyld.

Da patruljedeltagerne kravler ned i deres bunker, gryr morgenen langsomt. Livet ebber ud. En ny dag begynder.

17. Spidshakke og spade

Füsilerregimentets historie ville ikke være fuldstændig, hvis ikke füsiliererne uhyre store arbejdsydelse i Champagne blev værdsat.

Da 86'erne rykkede ind i Champagne, fandt de en knap brystdyb skyttegrav, uden spærringer og dækningsrum, ellers intet, slet intet. Da de blev afløst efterlod de sig tre mønsterværdigt byggede stillinger, der gik dybt i terrænet, alle vel forsynede med dækningsrum, beskyttet af en bred pigtrådsspærring og forbundet med baglandet ved dybe kilometerlange løbegrave. To godt udbyggede lejre rummede reservetropperne og dem, der var i hvile, stalde og barakker til trosset.

Som tidligere kort nævnt blev hovedgraven, K1, yderligere beskyttet af en forpostgrav, i det nye afsnit endda af tre. 16 saper, deriblandt én overdækket, stødte frem i ingenmandsland. Bag K1 løb K2, hvor frontkompagniernes reserver var anbragt. I dalsænkningen løb der en skinstilling, i begyndelsen knædyb, som skulle tiltrække fjendtlig artilleriild. Den blev dog snart udbygget til en forstærket skyttegrav og spækket med maskingeværer. Lige neden for højde 193 forløb K3, eller hovedforsvarsstillingen, en særlig fast og stærk stilling, her lå til stadighed et kompagni bataljonsreserve. Den var desuden bestykket med maskingeværer, der kunne skyde hen over egne stillinger mod fjendtlige grave, samt to små kanoner i en lurestilling. Bag dem, på kammen af højde 193 var K4, der hovedsageligt forblev til rådighed for artilleriobservation. Det var den første stilling. Den bestod derefter på højre fløj af seks, på venstre af otte bag hinanden liggende grave. Talrige forbindelsesveje forbandt de forreste grave. Fire løbegrave på hver 1500 meter førte fra K2 bag ud. Fra "Bremerlejreren" løb "Königinvejen" endnu adskillige kilometer langt bag ud (Se side 95).

3 km tilbage på højderne nord for Somme-Py beherskede en anden stilling den brede Py-dal, det var 1. reservestilling eller R1. Den bestod af to skyttegrave og var til stadighed besat af et kompagni. Yderligere 3 km tilbage løb R2 stillingen, ganske fikst camoufleret i et stykke skov, en grav, der blev vedligeholdt og udbygget og i alvorlige tilfælde besat af en del af bataljonen i hvileperioden.

Dette kolossale stillingsnet var hugget ud af hårdt kridt, forsynet med en bred pigtrådsspærring og talrige dækningsrum. Etablering af tråd er allerede nævnt tidligere (se side 121). Også i et dækningsrum lå der er mængde arbejde, navnlig i de nye store. Til ét eneste dækningsrum regnede man i almindelighed 30-40 dages arbejde. 6 læs træ skulle man bruge, træet skulle for størstedelen fældes og køres af eget tross. Dækningsrummene havde alle to

Udgravning til dækningsrum ved Moulin-sous-Touvent. Gravarbejde udgjorde en stor del af soldaternes daglige tjeneste: der skulle anlægges nye dækningsrum og skyttegravene vedligeholdes og udbygges. (Jørgen Bendorff)

udgange og blev i de sidste måneder endda forbundet indbyrdes. Til arbejdet på dækningsrummene hørte også, at det opkastede kridt skulle jævnes og ubemærket dækkes med mørk jord, så man ikke gav det fjendtlige artilleri nogen målpunkter.

Den væsentligste arbejdsbelastning havde de fire kompagnier i bataljons- og regimentsreserve. De havde bl.a. til opgave at skaffe frontens kolossale materialebehov gennem løbegravene op foran. Hvad det betyder, kan følgende fortegnelse antyde. Den indeholder regimentets materialebehov på én tilfældigt udvalgt dag:

23 træstammer, 50 planker, 2-5 m lange, 5 til 10 cm tykke, 100 brædder, 55 stk. lægter eller stænger, 650 sandsække, 50 store minerrammer, 18 små minerrammer, 50 stativer til spanske ryttere, 35 hurtigspærringer, 300 pæle, 1 rulle bindetråd, 1 rulle båndjern, 60 jernkramper, søm af alle slags, 20 ruller pigtråd, og dertil spader, skovle og spidshakker.

Men hvad skulle der ikke også klares oven i alt dette! I samtlige grave, altså også i løbegravene, skulle der anbringes skydenicher, små afstivede trætrin førte derop. I løbegravene måtte der med regelmæssige mellemrum forefindes vigepladser, især til brug for bårholdene. For skytterne var godt skudfelt en hovedbetingelse, derfor måtte hver jordbunke, hver busk, hver græstue glattes ud, og skydeskår skæres ud af jordopkastet. Da terrænet på grund af vejret, artilleriet og jordarbejdet ændrede sig dagligt, måtte skudfeltet også kontrolleres hver dag. Hvor der regelmæssigt blev stillet poster, blev der bygget stålskjolde og standen blev splintsikkert inddækket. Til posterne i forpostgravene blev der lavet små afstivede dækningsnicher. Til ammunition og håndgranater var der indlagt hoved- og sidedepoter i gravens vægge. Der skulle til stadighed

Depot med træ til konstruktion af de såkaldte minerrammer, der blev brugt ved bygning af underjordiske dækningsrum ved fronten. Et lille udsnit af de enorme mængder af materiel, der ud over våben og ammunition var nødvendige for at føre skyttegravskrig. Vestfronten 1916. (Dirk Sina)

passes på, at de ikke blev fugtige. Mod regnen var man nu bedre rustet end forrige vinter. Gravene var over det hele forsynet med gangriste, og for hver 10 skridt var der afløb for regnvand.

Til de regelmæssige opgaver hørte rengøring og uddybning af gravene, da disse på grund af regn og frost stadig faldt sammen, 2,40 meter var den reglementerede dybde. Endvidere var der reparation af beskudte steder, nyopførsel af ødelagte skulderværn og mange andre ting.

Når man tænker på, at størstedelen af disse arbejder er foretaget om natten eller under jorden, så kan man først ret vurdere, hvor svært og omfattende dette arbejde var. Füsiliererne slog, savede, hamrede, gravede, hakkede, slæbte, trak tråd, så blodet sprang af fingrene, så jakke og bukser faldt fra kroppen i laser. Var de overhovedet soldater endnu? Var øgenavnet "arbejderforening" ikke blevet til sandhed nu?

Ofte var de ved at bryde sammen af udmattelse, officerer og underofficerer måtte så, hvor vanskeligt det end syntes dem, kommandere dem op igen, for regimentet slækkede ikke på sine krav. Hellere sved end blod, var grundidéen. Og den var korrekt. Den har skånet regimentet for tilbageslag og blodofre som ved Moulin. De stillinger, som regimentet efterlod, har, efter hvad vi ved, holdt lige til kort før sammenbruddet.

18. Afsked med Champagne

Juni 1916

I ugerne efter operation "Zugketten", altså i slutningen af maj og begyndelsen af juni, måtte regimentet regne med et gasangreb fra franskmændene, derfor blev der truffet de omhyggeligste forberedelser til gasbeskyttelse og gasalarm. Vindfløje viste vindretningen. Ringeapparater og horn skulle alarmere mandskabet, en post på trappen til dækningsrummet skulle vække besætningen, tørre halmbundter skulle hænge ved hver indgang.²⁹

Den 6. juni, Moulin-dagen, blev mindet med følgende regimentsbefaling: "I dag mindes vi i stolt sorg alle de kammerater, der faldt for et år siden, der blev ofre for et angreb foretaget af en overvældende overmagt. Vi må i dag godt være bevidste om, at vi har hævnnet de faldne og vist fjenden, at regimentet ikke har en sådan overmagt nødig, som stod til fjendens disposition dengang, for at storme hans stilling".

Den 11. juni blev pinsen i Königindorf fejret af *III bataljon* og de i nærheden liggende artilleri- og pionerformationer med en sportsfest under overværelse af den kommanderende general. Kapløb, fodbold og håndgranatkast. Om aftenen festede kompagnierne hver for sig. Dagen efter ankom forsyningsofficererne for et andet regiment. Armékorpsset skulle trækkes ud af Champagne. Reserveinfanteriregiment 6 fra 5. reservekorps skulle indtage regimentets stillinger. Den 13. juni blev *III bataljon* i Königindorf, *II bataljon* i vestafsnittet afløst, den 14. juni tidligt *I bataljon* i østafsnittet. Fjenden lod regimentet drage af i fred. Føreren af 3. armé, general von Einem, gav 9. armékorps følgende afskedsbefaling med på vejen:

"9. armékorps bliver til min beklagelse trukket ud af 3. armé, som det har været underlagt i otte måneder. Da det i sidste års store efterårsslag var indsat på et kritisk sted i arméfronten, ydede korpset i svære kampe en tapper og succesrig indsats over for en langt overlegen modstander. Det har med utrætteligt arbejde udbygget og forstærket sin stilling og målbevidst forbedret sin front ved angrebsoperationer på de vigtigste steder. Korpsets førere og mandskab fortjener den højeste anerkendelse for deres præstationer i den begivenhedsrige periode. Jeg udtaler min varmeste tak til alle korpsets styrker for de af 3. armé så fortræffeligt ydede præstationer. Mine bedste ønsker ledsager det nu udskilte 9. armékorps. Jeg er overbevist om, at det på enhver plads, som Hans Majestæt måtte befale, vil leve op til sit gamle våbenry".

Således måtte regimentet ud af sin stilling netop i det øjeblik, hvor værket

nærmede sig sin afslutning, og man kunne håbe på hvile. Endnu engang vendte 86'erne blikket bagud fra Blamonts højder på det fuldstændig uoverskuelige kridtnet, som deres flid havde skabt. Ikke uden vemod forlod de Champagne, der i begyndelsen syntes dem så forladt og ugæstfrit. Nu havde de taget det til hjertet. Var det måske så underligt? De havde skabt disse tilsyneladende uangribelige stillinger ud af intet. Nat efter nat havde de slæbt, skanset, hakket, trukket tråd, så fingrene blødte, havde stået post om natten i regn og granatild og således ved arbejde og årvågenhed standset fjenden. Og mere endnu. To gange var de gået til angreb og havde nået deres mål helt og holdent. Stolte kunne de være af deres præstationer i kamp og i arbejde. Dette deres land, som de havde erobret og bearbejdet, som de havde mættet med sved og blod, det efterlod de nu. Men dette stykke land gemte også på regimentets døde. Også fra dem skulle man nu tage afsked. Omkring to hundrede havde 86'erne sænket ned i kridtet på kirkegården i St. Etienne. Endnu engang blev geværrerne præsenteret, "se til, højre!" blev kommanderet, da marchkolonnen passerede deres hvilested. Så gik det videre, imod en uvis fremtid. Hvordan ville den se ud? Først vel lidt hvile, men så igen kamp, en svær kamp. For længe ville fjenden ikke finde sig i de store nakkedrag ved Verdun og de små, som var givet ham ved Navarin-Ferme. Når han nu forblev rolig, så var det kun, fordi han var ved at forberede et stort afgørende slag et andet sted. Et slag, der i størrelse og grumhed ville overtrumfe alt andet. Og dér skulle 86'erne naturligvis være med, med den vante friskhed! Men soldaten bliver ikke hængende i fremtidstanker. Først vinker hviletiden langt bag fronten. Rige og frugtbare egne, landsbyer med mennesker, der ikke var soldater, især kvinder og børn, som man i otte måneder ikke havde set skyggen af. Gode kvarterer, sove godt. Marchmelodier lød igen efter lang tid. Fortiden forsvinder, fremtiden, hvad skal man bekymre sig om den for! Soldaten lever for dagen i dag.

Og er det forbi i morgen, så lad os endnu i dag
Tømme denne kostelige tids bæger til bunds!³⁰

19. Helvedet ved Somme

Juli til september 1916

Om sommeren 1916 troede ententemagterne, at de kunne tage tilløb til et afgørende slag. Deres overmagt over for centralmagterne var vokset betydeligt. 10 millioner stod over for 6 millioner. Deres materielle overlegenhed var overvældende, medens deres blokade af Tyskland på foruroligende vis gjorde sig stadig mere mærkbar. Værdifulde tyske stridskræfter var forblødt foran Verdun. Således trådte de an til storm på den kæmpemæssige fæstning. I begyndelsen af juni stødte den russiske general Brussilow igennem den østrigske front ved Styr og i Galizien i en dybde på 30 km. Østfrontens skæbne hang dengang i et hår. Tyske divisioner genoprettede situationen sammen med østrigske styrker.

Endnu var disse kampe i fuld gang. Da faldt der på den tyske vestfront svær artilleriild på begge sider af Somme. Den 22. juni begyndte det, fra den 25. rasede svær spærreild, nu og da stigende til voldsom trommeild over de tyske grave og tilbagetrukne stillinger, så de forvandlede sig til ørken. Den 1. juli angreb englænderne og franskmændene over en 45 km lang front. På fløjene blev de slået tilbage, men i midten lykkedes det dem at støde 2 til 3 km igennem. Den tyske øverste hærledelse holdt sine reserver klar, for at kunne opfange yderligere gennembrudsforsøg. Til disse reserver hørte 18. division og dermed også infanteriregiment 86.

Forud for de svære og voldsomme uger i sommeren 1916 var der gået en kort hviletid. Bataljonerne marcherede fra Champagne nordpå, ved Attigny overskred de Aisne. Ca. 15 km nordligere gik de i kvarter. Det var trangt og dårligt. Derfor og fordi regimentet skulle trækkes lidt nærmere jernbanen, blev det den 18. juli trukket længere vestpå. De nye hvilesteder blev nået ved fodmarch. De lå 15 til 20 km nord for Rethel. *I bataljon* fordelte sig på landsbyerne Grandchamp, Wagnon og Mesmont, *II bataljon* på Justine, Son, Herbigny og Hautville. *III bataljon* på Draize, La Romagne og Lalobbe. Det var en sympatisk egn, store, venlige landsbyer med enkeltmandskvarterer, i hvilke 86'erne forberedte sig på deres værste tur. Den korte tid, der formodentlig var tilbage, blev flittigt udfyldt med eksercits og felttjeneste. De grundlæggende ting som disciplin, uniform, hilsepligt osv. blev efter lang skyttegravstilværelse bragt i erindring igen. Det vigtigste var øvelser i terrænet. Der blev igen øvet spredt formation, taget marchretning efter et bestemt punkt, en skyttegrav nået under artilleriild og omringet i spredt formation, foretaget frontændringer i an-

Marchpause på vej fra Rethel til nye hvilekvarterer. (Jørgen Bendorff)

tagelsen af, at den fjendtlige grav ikke var fuldt ud observeret, stormet en befæstet stilling i flere bølger. Officererne fik militærvidenskabelig undervisning og blev undervist i ridning. Når det var fyraften, sad 86'erne fredeligt uden for deres kvarterer med deres "pisanger", bananlikør. Mund- og trækhamonikaer lød, og på nogle aftener var der også regimentsmusik. I almindelighed havde 86'erne i befolkningen ry af at være "bon garçons" – "gode drenge".

Ensformigheden blev brudt af den enkelte bataljons aflusningsudflugt til Rethel. Takket være det derværende "lausoleums" storartede indretning kunne en hel bataljon, ca. 1000 mand, afluses og komme i bad inden for få timer. Efter aflusning er soldaten et helt andet menneske, lige som omvendt luseplagen kan have betydelig indflydelse på stemningen og dermed kampkraften i en militærenhed.

Den 4. og 5. juli skulle regimentskommandøren inspicere kompagnierne. Fjenden gav ham ikke tid dertil. Når 86'erne om aftenen kiggede mod vest, så de, hvordan horisonten flammede og flakkede. Kolossale ildstriber skød op og advarede dem om, at deres tid snart var kommet. Der var ingen lyd at høre, for

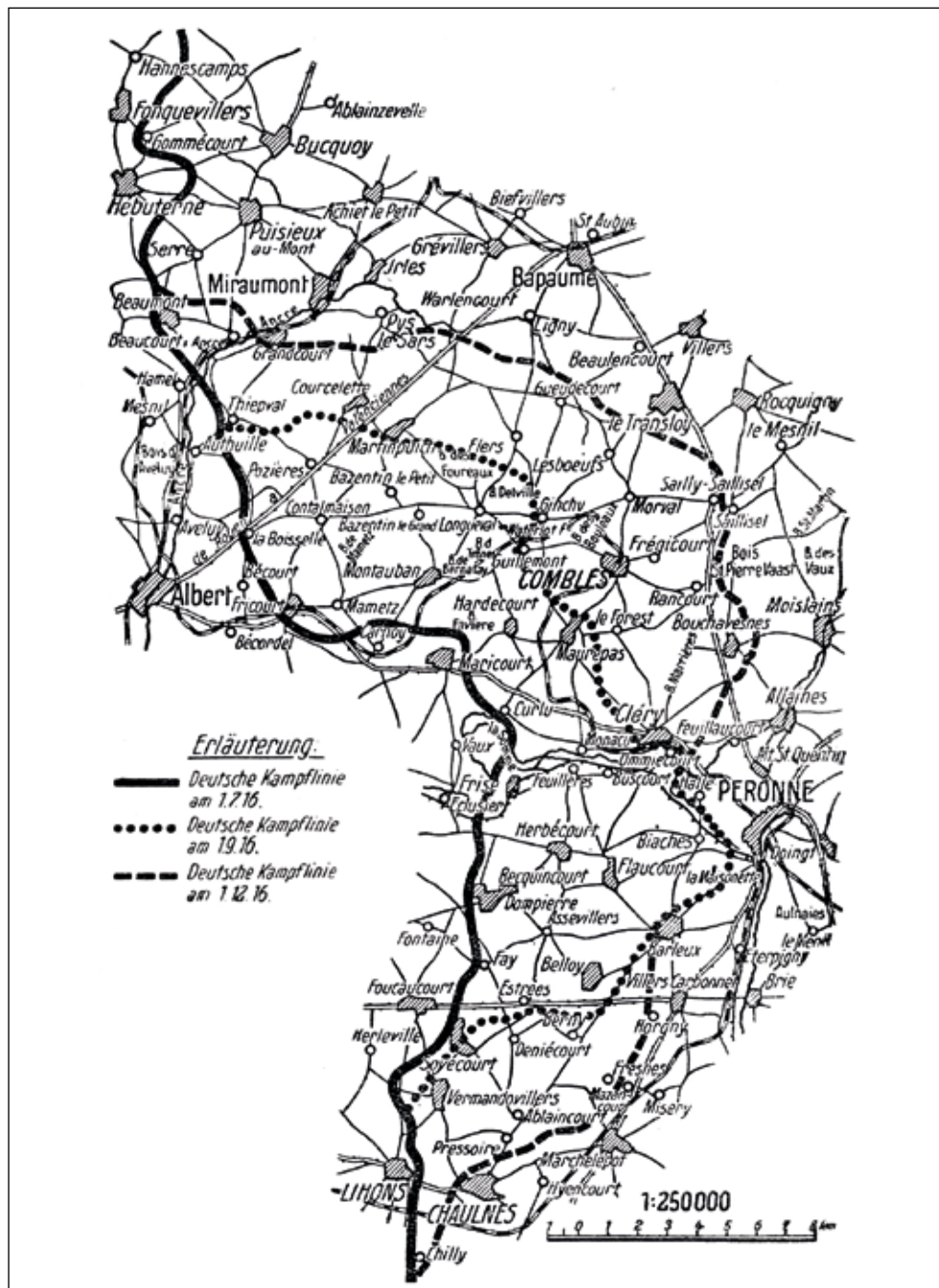
fronten lå 120 km borte. Nat efter nat sitrede ildskæret fuld af anelser i den dybe, fredfyldte stilhed.

Den 2. juli om aftenen kom der alarm. Allerede den følgende morgen blev bataljonerne indladet, *I* og *II* bataljon i Wassigny, *III* bataljon i Montmaillant. Kørsel over Liart, Laon, La Fère til Ham, hvor *III* bataljon steg ud. Fra banegården kunne man se det dystre citadel, hvor den unge Napoleon III havde sonet sine statskupplaner. De to andre bataljoner kørte noget længere til Hombieux. Rouy Grand og Petit, en dobbelt-landsby med i alt 350 indbyggere, blev ved fodmarch nået samme aften. Hele regimentet med al sit tros måtte her logere tæt sammenpresset. Den korte galgenfrist, der blev tilbage, blev brugt til yderligere uddannelse og istandsættelse af udrustning, særligt afprøvning af gasmasker.

Uophørligt drønedes dag og nat kanontorden over til os, klirrede vinduerne, og i de omkringliggende landsbyer bragede flyverbomberne. Rouy blev mærkværdigvis skånet. Den 9. juli var en søndag og for regimentet en hviledag, da rasede artilleriilden ude foran særligt voldsomt. Fra kirketårnet i nabolandsbyen Le Mesnil St. Nicaise kunne man tydeligt se de eksploderende shrapnells, og se de svære haubitsers og miners jordfontæner sprøjte i vejret. Der nede foran bevægede sig nu et optog af hvidklædte drenge og piger på vej til kirke. Det var en katolsk helligdag. Det yndige fredens billede på grænsen af tilintetgørelse og gru rørte på sælsom vis alle, der så det.

Den ventede alarmering udeblev ikke. Klokken 8 om aftenen kom ordren til afmarch til Pertain og Licourt, hvor man gik i by-bivuak. Her var der forvirrede indbyggere, der stod på spring til at forlade hus og hjem. Om formiddagen den 10. juli fik regimentet den ordre, at 18. division skulle overtage den 44. reservedivisions afsnit, regimentet skulle så indsættes syd for Belloy en Santerre. Officererne fik at vide, at regimentet kom til en stilling, fra hvilken ingen måtte regne med at komme tilbage. På den anden side var der fra 2. armé, til hvilken divisionen nu hørte, blevet udtalt, at afgørelsen afhang af vor afværgesejr. Og det var virkelig den tanke, der lavede 86'erne op: Efter endnu en fiasko ville fjenden opgive at rende panden mod vor front og være villig til en ræsonabel fred. Derfor var füsiliererne klar til at give det sidste for at spærre vejen for modstanderen.

Efter mørkets frembrud marcherede kompagnierne fremad. Fra højde 102 ved Licourt så de i den sidste blodige aftenrøde ud over den af kampe helt raserede slagmark ved Somme. De første lyskugler steg op. "Hvor hjemligt!", udbrød en soldat med bidende humor. Og virkelig, sammenskudte landsbyer, raseret terræn havde nu i to år været vort hjem. En sukkerfabrik lå til højre ikke langt fra vejen, franskmanden skød ind i den med brandgranater. Den gik snart op i flammer. På slottet Miséry's parkmur (et gyseligt navn!) ventede førerne fra 206. reserveinfanteriregiment for at bringe de enkelte kompagnier i stilling.

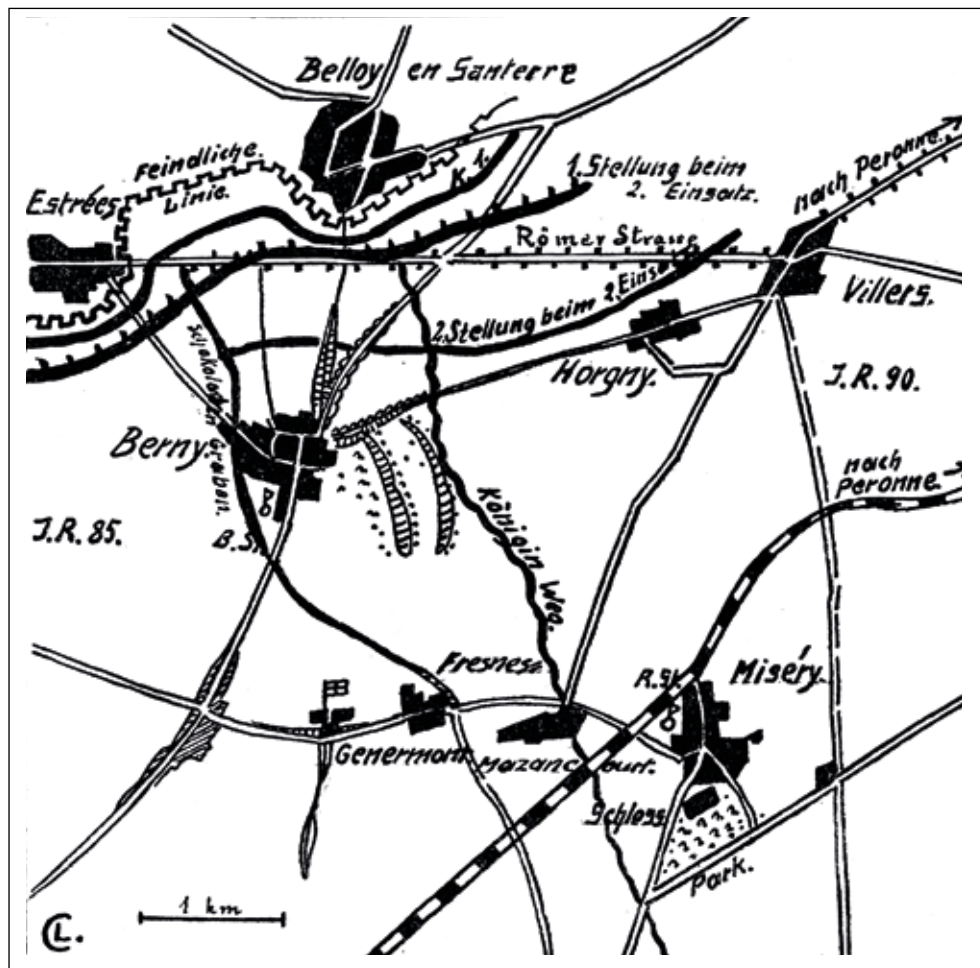

Kort over slagmarken ved Somme med indtegnning af frontforløbet 1. juli, 1. september og 1. december. 86'erne blev indsat på den sydligste del. (Efter Erich Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen 1914-1918, 1920).

I den grå sommernat gik det igennem landsbyen Miséry over en jernbanedæmning, hvor kanonerne stod side om side. Ammunitionskolonnerne jagede frem og tilbage i skarpt trav. Her susede også allerede de første granater henover de i enkeltkolonne fremrykkende kompagnier. Et råb: "sygepasser!" De første tab. Til højre fyrede fjenden uopholdeligt mod Fresnes-Mazancourt. Da skød med et mægtigt brag en kolossal stikflamme i vejret. Et ammunitionsdepot var ramt og brændte nu videre i lys lue. Kompagniernes rute førte lige forbi. De måtte gå i en stor bue gennem det sommermodne korn. Endnu engang flammede det op med en tordenagtig rullen, 9. kompagni, der lige marcherede forbi, dukkede sig dybt i kornet. En haglbyge af jord, sten og jernstumper raslede ned, heldigvis uden at såre nogen alvorligt. Videre, væk fra dette uhyggelige sted. Den brede og flade slugt ved Berny kan rumme kompagnierne. De tungeste kalibre hyler ned på Berny, også slugten tages under ild. Nye tab, i løb. Berny ligger til venstre. Hulvejen til Belloy giver lidt beskyttelse og muliggør et kort hvil. Romervejen bliver overskredet i et spring. Kompagnierne er ved målet, badet i sved og dybt udmattet. 86'erne må klemme sig ned i en smal og kun brystdyb skyttegrav. Ingen løbegrave, ingen dækningsrum, ingen spærringer.

De snubler over lig, der ligger enkeltvis eller gruppevis bag ved graven. Ingen tid og ingen kræfter var til rådighed til at bringe dem bagud eller begrave dem på stedet. Lige da stillingen er besat og de afløste kompagnier er ude af graven, går der en lyskugle op derovre, så en anden, så en tredje, samlingen af huse i Belloy hæver sig i deres skær. Maskingeværild sætter ind, det franske artilleri bliver sluppet løs af farvede lyskugler, vore – især de svære – svarer kraftigt igen, men desværre slår nogle af vore egne svære granater ned i vor egen grav. Denne heksesabbat varede med små afbrydelser hele natten. Hvad vil dagen bringe?

Trods beskydning og tab havde kompagnierne med ufejlbarlig pligtfølelse indtaget deres stillinger. Afløsningen var tilendebragt den 11. juli lige efter midnat. Regimentet holdt den forreste linje besat med to bataljoner. Den højre, III bataljon, lå med tre kompagnier, 9., 10. og 11., i en flad halvkreds om Belloy. To kompagnier, 12. og 13., var bataljonsreserve i gamle artilleridækningsrum og i hulvejen østlig og nordøstlig for Berny. Til venstre lå I bataljon med 1. og 3. kompagni i forreste linje, 2. og 4. tæt nord og øst for Berny, som bataljonsreserve. II bataljon lå med to kompagnier, 5. og 8., som regimentsreserve i slugten øst og sydøst for Berny, 6. og 7. som divisionsreserve ved slotsmuren til Miséry og ved banedæmningen, der førte til Peronne. I fortsættelse til højre var 17. division med infanteriregiment 90, til venstre ved Estrées infanteriregiment 85 indsat. Den gryende dag gav lejlighed til at danne sig et billede af den nye stilling. Næsten jævnt terræn, stærkt beskudt og raseret jordoverflade, bag ved skyttegraven et par pjaltede æbletræer. 500 meter bag ved, nogle steder løbende parallelt med graven, Romervejen, kranset af de sædvanlige franske

Kort over 86'ernes frontafsnit i Somme-slaget.

popler, fra hvilke de gennemskudte grene hang visne nedad. Foran regimentet lå Belloy, der først for få dage siden var trukket ind i kampzonen. Nu savede allerede de første tagspær sig gennem luften. Umiddelbart omkring Belloy lå den franske skyttegrav.

Straks på den første dag gjorde fjendens overvældende materielle overlegenhed sig deprimerende mærkbar. Observationsballoner³¹ steg op tæt ved og strakte deres lange halse, som om de ville se helt ned i bunden af de tyske grave, og det kunne de næsten. Den første dag blev der fra stillingen talt 12, i klart vejr var der 23! Det var klart, at ingen ordonnans kunne springe over det åbne terræn uden at blive set. På vor side var der i dagevis slet ingen ballon at se. Kun sjældent steg én op langt bagude og lige over horisonten. Højere

turde han ikke stige, for så ville han med sikkerhed blive skudt ned af et af de fjendtlige fly.

De fjendtlige fly! Det var ikke mindre deprimerende. I eskadriller kredsede de uophørligt over vor stilling og langt bagud. Hver kanon, hver ammunitionsstabel observerede de, hvert fodspor, hver gruppe, der dukkede sig ved en skrænt eller i en hulvej, fandt de frem til og ledte så deres artilleri derhen. Dristigt dykkede de uden at skulle frygte, at et tysk fly ville kaste sig over dem. Deres overmagt var alt for overvældende. Allerede den første dag kunne 86'erne iagttage, hvordan en dødsforagtede tysk flyver over Berny blev tvunget nedad af overmagten og bragt til styrt. 6:1, sådan var den fjendtlige overmagt i luften. Det var deprimerende for infanteriet.

En anden omstændighed virkede ligefrem nedslående. Regimentet, der fra Champagne var vant til at forsvare sig dybt echelonneret bagud, forefandt her kun en eneste skyttegrav. Her var hele den forreste linje klempt sammen, her kunne de let rammes af koncentreret ild. Lige som i begyndelsen ved Moulin! Ingen forbindelsesvej førte bagud. En delvis sammenskudt løbegrav på yderste venstre fløj, den "brune" eller "chokoladegraven" også kaldet, blev også benyttet af regiment 85 og kom for *III bataljon* og for den højre del af *I bataljon* praktisk taget ikke i betragtning. Telefonforbindelse var med den artillerivirksomhed udelukket. Således var om dagen, der varede fra kl. 4 om morgenen til kl. 10 om aftenen, ingen forplejning, ingen transport af sårede, ingen meldings- eller befalingsformidling mulig. Om i nødstilfælde et fjendtligt angreb ville blive registreret bagude, om en ordonnans ville nå sit mål over åbent terræn, om den røde lyskugle kunne trænge igennem støv og røg, var mere end tvivlsomt. Det var bedre, at man på forhånd slet ikke ville forlade sig på det, men derimod frygtløs se kendsgerningerne i øjnene: I står ganske alene! Hjælp jer selv! Så snart det var erkendt af füsiliererne, så forvandlede den begyndende nedtrykthed sig til den faste beslutning ikke at prisgive så meget som en fodsbredde jord uden kamp. Meget snart skulle det forsæt blive sat på prøve.

Formiddagen den 11. juli gik nogenlunde. Men hen mod middag begyndte det franske artilleri og minekasterne deres virksomhed. Igen steg de store, sorte fugle op i luften, denne gang i skarer, og slog ned med død og tilintetgørelse. Tunge haubitsere og kanoner supplerede deres arbejde. Snart satte også det lette artilleri massivt ind, og nu steg ilden til den vildeste trommeild. En kort tid holdt den op, lige som en borende smerte i kroppen kan holde op en tid for så at vende tilbage med fornyet kraft. Nedslagene faldt så tæt som hagl. Højt og tæt hvirvlede den brune jord op, det var, som om jordoverfladen vandrede. Ilden dækker hele regimentsafsnittet, værst hamrer det ned på midten og den venstre fløj på kompagnierne 11., 1. og 3. Uden beskyttelse er füsiliererne prisgivet dens rasen i den åbne skyttegrav. Først prøver de på at undvige minerne og de stærkeste ildkoncentrationer, dog kun for en kort

Tre trætte 86'ere ved Somme, 1916. Til venstre sønderjyden Jens Holdt, der sidder foran et dækningshul, hvis indgang er dækket med et regnslag. Han var midt i juni blevet udnævnt til løjtnant og gjorde under slaget tjeneste ved 13. kompagni. (Jørgen Bendorff).

tid. Snart er skyttegraven skudt sammen over længere strækninger. Døde og sårede hober sig op og spærrer for enhver færdsel. Først farer sygehjælperne afsted gennem graven, men snart kan de ikke længere komme frem, også selv om råbet gjalder nok så smerteligt og indtrængende. Sådan bliver kompagnierne revet op i isolerede smågrupper. I de endnu ubeskadigede dele af graven kryber füsiliererne sammen og venter vredt på deres skæbne. Deres våben, det bedste, de endnu har tilbage, pakker de ind i regnslaget eller frakken for at beskytte det mod de uopholdeligt nedfaldende jordmasser, og for at have det klar til gengældelsens time.

Kl. 2.30 eftermiddag træder franskmændene an til angreb ud af Belloy mod 11., 1. og 3. kompagnis afsnit efter kraftig ildforøgelse. De rykker frem i 3 bølger i god orden. Trods deres svære tab reagerer kompagnierne straks på angrebet, røde lyskugler sendes i luften, vort artilleri sætter ind og holder reserverne nede i graven, infanteri- og maskingeværild jager angriberne tilbage igen. Artilleriilden bliver svagere, men franskmændene har ikke tabt modet.

Kl. 5.30 eftermiddag, tager den fjendtlige ild til igen, stiger hastigt til trommeild. En halv time raser det hen over de ulykkelige grave. Kort efter kl. 6 bryder fjenden, denne gang i tætte formationer, ud af Belloy. Kompagnierne har haft nye og svære tab, men alligevel knuses angrebet igen af deres velrettede ild. Men frygteligt ser det ud i skyttegravene. Særligt ved 1. og 3. kompagni. Ved det sidstnævnte er to tredjedele af graven jævnet. Døde og levende ligger begravet nedenunder, fødder og hænder rager gyseligt op. De sårede gisper, stønner og skriger på hjælp, som alligevel ikke kan bringes ud til dem, før mørket falder på. De to kompagnier beder om afløsning. Ved mørkets frembrud bliver 2. og 4. kompagni sendt på vej, men endnu en tredje svær prøvelse skal bestås.

Kort efter kl. 10 begynder pludseligt igen en vild trommeild, denne gang blandet med gasgranater. Kl. 11 – solen går dér senere ned end hos os – vælter fjenden for tredje gang i tætte sværme ud fra Belloy for dog at gennemtvinge et godt resultat. Nu er der sorte iblandt, syngende stormer de frem. Ved opbydelsen af de sidste kræfter kan kompagnierne standse dem. Tæt foran deres front bryder angrebet sammen med store tab for fjenden. Nogle sorte, som er trængt ind i et stykke af 1. kompagnis grav, bliver smidt ud igen ved hjælp af håndgranater, derved falder føreren af 1. kompagni, den brave premierløjtnant Hansen, skudt af en sort slyngel, der allerede havde overgivet sig.

Således havde 1., 11. og 3. kompagni under den sværeste ild uden videre bragt tre franske angreb til at mislykkes. Men med hvilke ofre var denne sejr købt! 1. kompagni havde 24 døde, 67 sårede og 30 savnede; 3. kompagni 37 døde og 107 sårede, det var to tredjedele af kompagniet. Men også de øvrige frontkompagnier havde lidt slemt. Også reservekompagnierne havde store tab, da fjenden havde skudt dybt ind i terrænet bagude. I Berny faldt føreren af 13. kompagni, løjtnant Festesen. I alt kostede denne dag regimentet 107

døde, derunder 3 officerer og 380 sårede. 1. og 3. kompagni var ikke længere kampdygtige, de blev om natten afløst af 2. og 4. kompagni.

Den korte nat bragte ingen ro, de sårede skulle bringes tilbage, det var alt, hvad der var kræfter til, for straks efter midnat sattes der igen ind med stærk artilleri- og mineild på *III bataljon* og den højre fløj af *I bataljon*. Igen følelige tab. I det første morgengry kl. 3,30 fulgte efter en stærk ildforøgelse foran fronten ved 1. kompagni et fjerde, svagere angreb, netop under afløsningen. Det blev som de foregående afvist.

Formiddagen den 12. juli var mere stille. Ved middagstid igen tung mine- og artilleriild. Om eftermiddagen afskød franskmændene 300 tunge miner på regimentets højre fløj, hvor nu 4. kompagni lå. De jævnedes for en stor del skyttegravene og begravede geværer og maskingeværer. Om aftenen kl. 10 gik mineilden sig; vort artilleri gengældte ilden, dog viste det sig desværre, at franskmændene, hvad ammunition angik, havde mest at gøre godt med.

Natten til den 13. var roligere. Endelig kunne man påbegynde det nødvendige arbejde. Febrilsk blev der gravet i de korte nattetimer. Skyttegravene skulle ryddes og de døde begravnes, dvs. at de nogle meter bag fronten blev lagt i de talløse granathuller og dækket med jord. Intet kors, ingen højtidelighed. Adskillige fandt ikke fred. De franske granater rev dem op igen til en afsindig dødedans. Heller ikke de mange franske sårede, der stønnede i kraterne kunne blive hjulpet af os, den påtrængende nød krævede hver en næve. Måske ville dansen gå i gang igen i morgen, så skulle graven igen være forsvarsklar. I denne nat blev et fremspringende og næsten jævnet hjørne vest for Belloy forkortet af en ny skyttegrav, lavet af 11. og 4. kompagni. Reservekompagnierne gravede en ny skyttegrav syd for Romervejen.

Om de følgende dage ind til den næste store slagdag den 20. juli bliver der kun berettet rent dagbogsagtigt. Hændelserne taler alligevel deres alvorlige sprog.

Den 14. juli var det noget roligere foran. Kun regimentets venstre fløj (4. kompagni) blev hjem søgt af svær artilleri- og mineild. Herfra førte der en tunnel under Romervejen til den "brune grav". Indgangene brød sammen under ild fra 21 cm haubitzgranater, fire mand blev under svær ild gravet ud. Ellers skød fjenden frem for alt på Romervejen, hulvejene og dalsænkningerne ved Berny; på selve Berny med 28 cm granater. Efter mørkets frembrud blev trådspæringerne bragt op foran, og så blev *I bataljon* afløst af *II bataljon*, 5. og 6. kompagni i front, 7. og 8. kompagni i den "brune grav". Stillingerne måtte for størstedelens vedkommende udbygges på ny, for mellem 6. kompagni og infanteriregiment 85 var der 150 meter, der var helt jævnet og derfor ikke besat. På samme måde var den "brune grav" skudt sammen på 300 meter bag ved fronten.

Den 15. juli om middagen var der svær effektskydning på *III bataljon* og venstre fløj af *II bataljon*. På Romervejen lå der konstant spærreild. Om efter-

Hans Dominicussen (1886-1916), Ulbjerg ved Nordborg. Vice-Feldwebel. Faldet i 1916 ved Somme. (Sønderborg Slot)

middagen skød franskmændene sig ind på vigtige punkter i terrænet bagved ved hjælp af tre flyvere. Kl. 6 kom der trommeild, 9., 10. og 11. kompagnis grave blev svært beskadiget. *II bataljon* ville afløse sine frontkompagnier, men den fjendtlige spærreild gjorde det umuligt. 5. og 6. kompagni havde denne aften særligt svære tab.

Sønderskudte træer og jord ved Thiepval, Somme 1916. Thiepval ligger cirka 25 km. nordvest for, hvor 86'erne var indsat ved Somme. (Dirk Sina)

Den 16. juli. Om formiddagen rimelig, men vedvarende artilleriild. Svære kalibre på forbindelsesvejen. Kl. 3 om eftermiddagen stærk trommeild på *II bataljon*. Hen mod kl. 4 aftagende, fra kl. 5 – 7 øges det igen til fuld styrke. Et angreb ventes. Alle reservekompanier bliver alarmeret. Angrebet foran regimentets front udeblev. Fjenden havde angrebet til venstre ved 85erne og var blevet afvist. Ind til kl. 11 om aftenen fyrede han uopholdeligt med samme styrke. 5. kompagni havde denne dag et tab på 60 mand og blev afløst af 7. kompagni. I den samme nat blev også *III bataljons* frontkompagnier, der havde holdt længst ud foran, afløst af 12. og 13. kompagni.

Den 17. juli. I de tidlige morgentimer – det er vindstille – skyder modstanderen med gasgranater mod Berny og de nærliggende dalsænkninger og hulveje. Derved bliver færdslen gjort vanskelig, på nogle strækninger umulig. Tabene er dog ringe. I Licourt falder *I bataljons* adjutant, løjtnant Remmers, ved en fuldtræffer.

Fra middag til kl. 10 uafbrudt stærk artilleriild, stærkest på venstre fløj. Omkring 600 miner går ned på den højre bataljon. 6. kompagni har svære tab og bliver afløst af 8. kompagni. Den ammunitions-mængde, som fjenden har til rådighed, er ligefrem overvældende og ubegribelig.

Den 18. tidligt om formiddagen bliver Berny og omegn igen hyllet ind i gaståger. Fra Belloy suser igen sværme af miner ned på den højre fløj. Et vildt løben frem og tilbage fra ét skulderværn til et andet for at undvige. Kompagnierne bliver stuvet sammen i enkelte ubeskadigede stykker skyttegrav. Ved højre fløj er 100 meter af en skyttegrav fuldstændig jævnet. Et forsøg af fjenden på under beskyttelse af denne ild at bryde ud fra Belloy bliver forpurret af 12. kompagni. Om eftermiddagen igen stærk ild på hele fronten og dertil miner på den højre fløj. Bataljonerne regner med et angreb og alarmerer deres reserver. Kl. 5 vælter fjenden igen ud af Belloy, han bliver jaget tilbage igen af 12. kompagni. I denne og i den forrige nat kunne der ikke blive skanset i det bagved liggende terræn.

Den 19. er en tung dag. Om formiddagen kredser fire fly, undertiden seks, en enkelt gang endda ti over stillingen. De flyver så lavt, at man kan se besætningen med det blotte øje. De dirigerer minerne, som igen stiger op fra Belloy i sværme, mod vor første skyttegrav, der igen bliver hårdt ramt. Artilleriet foretager nogle heftige ildoverfald. Om aftenen øges artilleri- og mineilden næsten til trommeild. Svære kalibre, krumbanelild mod Berny, dens sænkninger og hulveje. En betonbunker i Berny, i hvilken samtlige officerer fra 5. og 6. kompagni er forsamlet, bliver trykket sammen. Det lykkedes dem at befri sig selv, kun løjtnant Butzbach kunne ikke reddes. Kl. 10 – det er trykkende hed sommernat – bliver hele bagterrænet omkring Berny samt artilleristillingerne gasset til af granater. Et fint hvidt slør lægger sig hele natten over terrænet, som hvis aftentågen stiger op. Reservekompagnierne stimler sammen på gasfri øer eller hviler med gasmasker på. Store tab forårsagede gassen ikke, da den allerede i svag fortynding blev uskadelig, og fordi gasmaskerne beskyttede godt. 12. kompagni havde på denne dag svære tab på grund af artilleri, de blev om natten afløst af 4. kompagni.

Allerede på denne dag havde man regnet med et angreb. At et sådant forestod dagen efter, kunne der ikke være nogen tvivl om.

Således oprandt den 20. juli, en stor slagdag. Den ramte regimentet i stærkt rystet tilstand. Den ene halvdel af dets kompagnier havde lidt svære, den anden halvdel betragtelige tab. Ingen af kompagnierne var friske mere. Også füsilierernes nerver var stærkt rystede. Ti dage i åben stilling, delvist i morderisk ild, næsten uden søvn. Forplejningen kom kun frem meget uregelmæssigt. Først kunne madhenterne og feltkøkkenet ikke finde frem, som det ofte var tilfældet med nye stillinger. En anden gang kunne madhenterne ikke komme frem for spærreild. Så var måske opmarchvejene gasset til, eller kunne køkkenet være ramt af en granat. Hvis det ellers alt sammen lykkedes, så var portionerne rigelige, for de faldnes rationer kom de levende til gode.

Ikke mindre opslidende end disse legemlige afsavn var den følelse at være fjenden materielt underlegen. Således var det ikke lykkedes vort artilleri at bringe de minekastere i Belloy til tavshed, der i dagevis havde drevet kompagni-

nierne til fortvivelse. Ammunitionen slog ikke til. En minekaster på vor side ville have været sat ud af spillet på få timer. Således måtte füsilierernes blod udligne fjendens tekniske og materielle overlegenhed.

I sådan en stemning skulle füsiliererne udholde det hårde angreb den 20. juli. Fordelingen den dag var følgende: i fronten lå fra højre til venstre 8., 5., 2. og 4. kompagni, bagved i beredskab 7., 6., 10. og 9. kompagni. Regimentsreserve omkring Berny og ved banedæmningen foran Miséry var 11., 12. og 13. kompagni, og som divisionsreserve trukket helt frem til vejen Berny-Horgny 1. og 3. kompagni, eller rettere hvad der var tilbage af dem. I de tidlige morgen-timer bliver samtlige reserve- og artilleristillinger gasset til. Langt ind i bagterrænet er der gaslugt. Fra kl. 5 om morgenen tung mineild, fra kl. 6 trommeild mod hele regimentsafsnittet samt mod infanteriregiment 85. Det er det kraftigste, man ind til nu har hørt. Tåge, gas, røg og støv gør fronten usynlig selv på kort afstand. Kort efter kl. 6 er samtlige telefonforbindelser ødelagte. Ind til 20 km ind i bagterrænet ligger byerne under beskydning.

Kl. 8 om formiddagen steg blåkapperne³² ud af deres skyttegrave. Foran den højre bataljon bliver de under svære tab afvist af 2. kompagni. Ved 4. kompagni lykkes det dem, begunstiget af røg og tåge, at trænge ind i et 100 meter langt skyttegravsstykke, som var ryddet af miner og artilleri. Men 4. kompagni samler sig hurtigt til et modstød. En uforfærdet gruppe ført af de to tapre sergenter Rave og Clausen går fra skyttegraven i kødet på den indtrængende fjende med håndgranater. De får støtte på den anden side af indbrudsstedet af 90'erne. Fra skulderværn til skulderværn bliver fjenden jaget. Frygteligt raser de tyske håndgranater blandt modstanderne, der bliver skubbet stadig tættere sammen. Angriberne må forlade graven, fordi bjerge af lig spærrer vejen for dem. Da rækker de sammenpressede fjender, ca. 50 mand, hænderne i vejjet. De bliver uden eskorte sendt bagud. Desværre måtte de to befalingsmænd bøde for deres uforfærdethed med livet.

Trods dette gode resultat var 4. kompagnis situation meget risikabel på grund af deres store tab. Da fik 9. kompagni kl. 10 om morgenen ordre til at sværme ind til støtte for 4. kompagni. Frejdigt førte løjtnant Iversen kompagniet gennem spærreilden. Uden nævneværdige tab nåede kompagniet hen over åbent terræn den forreste skyttegrav, glad og lettet hilst velkommen af resterne af 4. kompagni. Her vovede franskmanden intet angreb mere den dag.

Alvorligere var situationen ved den venstre bataljon. Her var det lykkedes fjenden efter heftig artilleriforberedelse overraskende at trænge ind i vor skyttegrav og tage en del af besætningen til fange. Fra 8. kompagni savnedes 3 officerer og 96 mand, fra 5. kompagni 2 officerer og 37 mand. Fjenden var så trængt videre frem hen over Romervejen og havde besat en del af grav nr. to med stærkere styrker. Da trækker ritmester Henneberg, føreren af *II bataljon*, 6. og 7. kompagni frem til nord for Berny, og ligeledes 11. kompagni, som regimentet har stillet ham til rådighed. Kl. 11.30 er opstillingen klar. Premierløjt-

nant Kalepky giver tegn til modangreb. I tynde skyttelinier går kompagnierne frem. Fjenden yder trods sin overlegenhed ikke megen modstand, trækker sig tilbage bag Romervejen og forsvare sig med to maskingeværer. Disse bringer en tid de 3 kompagniers forehavende til stilstand. Så bliver maskingevæerne bragt til tavshed af en tung felthaubitser. Kompagnierne går kl. 2.30 om eftermiddagen videre frem og kaster fjenden tilbage i sin gamle stilling. Kun et stykke på 60 meters længde forbliver i hans hånd til højre og til venstre for den "brune grav". Den "brune grav" er en gammel tysk reservestilling og strækker sig hen mod fjenden. Således er denne i stand til gennem skyttegraven at trække forstærkning til. Disse trænger de af tab svækkede kompagnier tilbage igen og udvider indbrudsstedet til ca. 250 meter. Så bliver 1. kompagni som regimentsreserve trukket frem. Dem var det den dag allerede lykkedes at nedskyde en engelsk flyver. Oversergent Früdden tog de to besætningsmedlemmer til fange under stærk fjendtlig ild. Om natten ruller kompagniet ved et dristigt gennemført håndgranatangreb det omstridte stykke grav op. Kl. 4 om morgenen var hele stillingen igen på vore hænder.

Sådan var for anden gang et med utrolige midler gennemført angreb mislykket på grund af 86'erne tapperhed og vedholdenhed. Dermed var kræfterne udtømt og afløsning nødvendig. Den kom natten til den 21. juli i skikkelse af infanteriregiment 31, forstyrret og vanskeliggjort af ildoverfald. Kort før solopgang forlod de sidste 86'ere den blodmættede stilling. En del af regimentet besatte endnu en dag reservestillingerne nord og syd for Miséry, en anden blev som divisionsreserve nogle dage i denne landsby. Så marcherede bataljonerne til Croix-Moligneaux og Guizancourt for en hvileperiode. Da de igen står på højde 102, ligger foran dem igen den brede, smilende Somme-dal med bølgende kornmarkers gyldne farve, mens bag dem er grusom ødelæggelse og død. Rystet i deres inderste optager de billedet i sig og vover knap nok at hilse det nye liv velkommen.

Tabene var svære, 11 officerer og 205 mand var blevet på slagmarken. De totale tab af døde, sårede og savnede androg 31 officerer og 1337 mand. Det var betragteligt over en tredjedel af kampstyrken, da den rykkede ind i Somme-stillingen. 175 fanger havde regimentet taget.

En befaling udgået fra armégruppe Quast sammenfattede endnu engang, hvad tropperne havde præsteret. Den lød:

"Den 20. juli vil blive en dag at mindes for alle de divisioner, der var underlagt armégruppen Quast. Det er lykkedes os at opstille en mur foran den overordentlig overlegne fjende, ved hvilken hans angrebslyst blev brudt. Nogle steder blev der afværget over ti angreb af min armégruppens brave tropper. Den forsvarssejr kan vi være stolte over. Stående på det mest afgørende sted på vestfronten har de mig undergivne tropper, af hvis jernhårde fastholden måske krigens udfald afhænger, med heltemodig udholdenhed under den hårdeste ild kæmpet en hård kamp og dermed gjort deres fulde militære pligt og skyl-

dighed. Jeg udtaler min fulde og varmfølelse anerkendelse til alle tropper i 18., 17., 28., 11. division og dele af division Liebert, som tappert og tro har afværget angreb og igen indtaget de midlertidigt opgivne stillinger. Sådan som vi har handlet den 20. juli, således skal tyske næver, tysk styrke og tyske gode nerver helt til slutningen vise franskmændene, at vi til syvende og sidst vil og kan sejre.

von Quast, General af infanteriet, fører for armégruppen.³³

Ind til den 26. juli lå begge bataljoner endnu i Croix-Molingneaux og Guizancourt. Så blev hele divisionen trukket ud. Regimentet nåede på tre dages fodmarch over St. Quentin og Guise den nye indkvarteringsegn syd for Nouvion. Midtpunktet var det smukke Esquéheries, rigt på enge, og som med sine levende hegn mindede så meget om Slesvig-Holsten. Her blev regimentsstaben, *II bataljon* og 10. og 12. kompagni indkvarteret; *I bataljon* blev indkvarteret i Boué og La Folie, *III bataljon* i Dorengt og La Neuville. Regimentet var ret spredt, kvartererne var gode. Ung forstærkning – det var årgang 1916 – fyldte hullerne i geledet. Ved mønstringer, eksercits og feltøvelser blev de nødtørftigt svejset sammen med regimentets stampersonel. Om eftermiddagen var der let tjeneste, små marchture i den herlige skov ved Le Nouvion, badning i dejlige skovsøer. Fulde af tilfredsstillelse over deres succes nød 86'erne de dejlige sommerdage og den herlige natur. Muntre hændelser bragte morskab og latter. Således, da en ung løjtnant umiddelbart efter badning overmodigt besteg sin usadlede hest, den løb løbsk med ham, og bar ham splitternøgen gennem en kilometerlang landsby til stor forargelse for alle de franske mødre og døtre.

Men, Somme-slaget rasede videre. Hvad fjenden ved det første forsøg ikke havde haft held med, håbede han på at opnå ved skridtvis fremtrængen og vedholdende mørbankning af den tyske hær. Hver dag slugte nye divisioner. Således måtte 18. division endnu engang rykke ud, efter at man så småt havde håbet på at blive ekspederet til Rumænien, der dengang truede med krig.

20. For anden gang ved Somme

August til september 1916

Før end man havde troet det, allerede den 14. august, indtraf ordren, at divisionen skulle afløse 4. garder-division i den gamle stilling foran Belloy. Dagen efter blev der trådt an til marchen til fronten, den samme vej som for 3 uger siden, blot med betragteligt andre følelser. I landsbyerne bag fronten blev der holdt hvil endnu to dage. Så afløste *III* og *II bataljon* om natten fra den 20. til 21. august 5. garderegiment til fods foran Belloy. Afløsningen forløb glat. Afsnittet var ikke helt nøjagtigt det gamle. Det var forskudt ca. 500 meter til højre og 150-200 meter længere bagud. Efter oplysning fra garderne kunne 86'erne håbe på at forefinde stillingen roligere end første gang. En gammelkendt trøst lød: Værre end dengang kan det umuligt blive! Men det skulle blive endda betragteligt værre!

Regimentet inddeltes ved denne indsats på følgende måde: Til højre lå *III*, til venstre *II bataljon*. *I bataljon* var divisionsreserve i Epénancourt og Falvy. De to forreste bataljoner lagde hver to kompagnier i front, de to andre var henholdsvis bataljons- og regimentsreserve. Også de forreste kompagnier udskilte hver en deling, som besatte grav nummer to. Bataljonsreserverne lå i den tredje grav, K3. Således var der etableret en dybere echelonnering end ved den første indsats. To løbegrave var til rådighed. Den højre, større hed "Königinvej".

Den første uge var der middelstærk artilleriild. Det måtte efter den hidtidige Somme-målestok blive betegnet som tåleligt, skønt tabene i de åbne grave var ret følelige. De androg i de første tre dage 26 døde og 152 sårede. Det uforholdsmæssigt store antal sårede måtte tilskrives en ny fransk granat med højsensitiv tænding og enorm splintvirkning.

Den 27. august tog ilden påfaldende til, hulveje, løbegrave og K3 blev betænkt. Det gav overvejelser. Om natten fra 27. til 28. blev *III bataljon* afløst af *I bataljon*, *II bataljon* afløste internt. I de følgende dage faldt granaterne og minerne stadig tættere. Fjendtlige fly kom i tætte sværme, observationsballoner rakte deres nysgerrige halse stadig højere. Tabene blev større; eksempelvis bragte den 29. august, 18 døde og 54 sårede. Den dag kom der om eftermiddagen et skybrud af usædvanlig styrke. Gravene stod stedvist under ½ m vand; de små underjordiske gange, som var anlagt i den foregående uge, blev for en stor del fyldt med vand. Kraterne blev til små søer. Tropperne var gennemvåde til skindet og blev dybt udmattede stillet foran nye, tunge arbejdsopgaver. I de følgende dage rev tung artilleri- og mineild nye smertelige huller. Om aftenen

den 31. angreb fjenden naboregimentet 85 foran Dèniécourt og besatte 400 meter af stillingen. Også foran vort afsnit blev der stadig flere tegn, der tydede på et angreb. Men i højere grad end hidtil skulle forsvarernes kraft og nerver blive rystet, for i den korte nat, i hvilken skytset ganske vist hvilede, måtte der arbejdes, så fingrene blødte, for at gøre de ødelagte grave forsvarsdygtige igen.

Den 31. voksede arbejdet dem over hovedet. En udeltagende ligegyldighed truede med at gribe om sig. Fem dage og nætter uden søvn, i en åben grav, hele dagen denne forfærdelige ild. Er vi overhovedet mennesker længere? Er vi ikke omvandrende spøgelse?

Den 1. september smadrede tunge miner tunnelen. Om natten til den 2. september blev *II bataljon*, der havde ligget i stilling i ti dage, afløst af *III bataljon*. 9. kompagnis forsyningsfolk blev begravet, netop som de havde overtaget stillingen. Ved opmarchen blev kompagniets fører, løjtnant Iversen, dræbt af en granat. For nu fyrede fjenden hele natten.

Umiddelbart efter afløsningen, den 2. september, kl. 4 om morgenen, brød trommeilden løs. Fronten forblev uskadt, og de svage knald lød mærkelige. Det var gasgranater. Da dagen oprandt svømmede alle sænkninger, hulveje og bagudvendte grave i et hvidligt tågehav, af hvilke skovpartier og højder tittede op som øer. Således troede fjenden at have isoleret fronten og lod sin trommeild være rettet mod de forreste linjer. Alle reserver blev alarmeret, den afløste *II bataljon* blev standset under marchen. Men der kom ikke noget angreb, sandsynligvis fordi den begyndende morgenvind fik fjenden til at tvivle på gassens virkning. Ved fronten tager beskydningen af. Alarmen bliver afblæst, *II bataljon* går i sit hvilekvarter i Epénancourt og Falvy. Men så langt når de fjendtlige granater. Om natten slår en granat ned i et skur, 5 mand døde, 12 sårede, 3 heste døde, 6 sårede.

Den 3. september var der igen kraftig ild mod fronten og baglandet. Mad og levnedsmidler kom kun delvist frem, og det med svære tab. Denne dag kostede regimentet 24 døde og 96 sårede.

Den 4. september gryr. Tung ild ved fronten, deriblandt sværme af tunge miner. Fra kl. 11 formiddag trommeild. Kl. 12.15 springer fjenden frem i tætte formationer. Den fuldstændig rystede og sønderskudte forreste linje, der består af 13., 2., 11., 12. kompagni, bliver rendt over ende og for største part taget til fange. Også K3 måtte prisgives overmagten. Til højre bliver mellemstillingen holdt af 4. kompagni og en deling fra 3. kompagni. På det venstre afsnit kaster sig en lille flok under ledelse af løjtnant Jepsen og oversergent Schultz med dødsforagt mod fjenden for at generobre K3. Forgæves. Begge førere falder. Men her støder fjenden dog ikke længere frem.

Ved middagstid får *II bataljon* ordre til at rykke frem. Fremrykningen i den lange løbegrav, der allerede begyndte ved Miséry, kunne kun foregå langsomt og krævede hele eftermiddagen. Hen mod aften stod det klart, at de tilkaldte reserver ikke slog til over for det angreb, der blev ført over en bred front og

med voldsom overmagt. Modstødet blev opgivet. Det gjaldt nu om at udfylde de huller, som angrebet havde revet. Som nævnt blev mellemstillingen nordøst for Berny holdt af 3. og 4. kompagni, bagved i anden linje 1. kompagni. Til højre gabte et hul over til 90'erne, her blev 7. og 5. kompagni sat ind. Bagved dem 8. kompagni. Til venstre for 4. kompagni måtte 6. kompagni udfylde et 500 meter bredt hul, som strakte sig fra 4. kompagnis venstre fløj og til vejgaf-len nord for Berny. Bagved dem 6. kompagni fra regiment 85.

Jens Holdt i hvad der kunne være en frisk gravet eller udbedret skyttegrav. Der er ingen afstivning, og ud over feltspaden ved siden af Holdt ses skaftet på endnu et graveredskab. Han har geværet ved hånden og til venstre for ham hænger en bandoler med ekstra ammunition. Holdt var ikke med anden gang ved Somme, da han var blandt fire heldige officerer, der fik orlov. (Jørgen Bendorff)

I strømmende regn, der varede hele natten, og under bestandig artilleriild, gravede kompagnierne sig ned i det helt åbne terræn. Om morgenen er deres grav knædyb. Om dagen tung beskydning. *II bataljon* havde alene den 5. september, 19 døde og 61 sårede. I natten til den 6. blev den nye grav med en sidste kraftanstrengelse gjort endnu dybere. Et nyt tomrum var opstået på højre fløj. 90'erne havde forrige nat uden kamp skudt deres front frem uden at underrette regimentet. 8. kompagni genoprettede i denne nat forbindelsen mellem de to regiment.

En hel tynd linje af totalt udmarvede tropper næsten uden reserver skulle den 6. september standse fjenden, som forberedte et yderligere spring. Det var 8., 5., 7. og 1. kompagni, 5. og 6. kompagni fra regiment 68 samt 4. og 3. kompagni lå i anden linje.

Ville dette bånd kunne holde? Hvis ikke, så ville fjenden stå i åbent terræn, for yderligere reserver var først under vejs. For nogle dage siden havde et fransk fly nedkastet nyheden om Rumæniens tilslutning til fjenden over vor stilling. Den værste krise for Tyskland var nu virkelig brudt ud, skæbnen på vestfronten balancerede på en knivsæg. Den 6. september tidligt stod det klart, at fjenden forberedte et afgørende stød.

Om morgenen rettes der tunge kalibre, ind til 28 cm, mod fronten og Berny. Fra kl. 2 om eftermiddagen raser trommeilden som en orkan. Kl. 4 stiger fjenden ud af sine grave i tætte linjer. Angrebet bliver straks erkendt både af infanteriet og artilleriet. Foran 8., 5. og 7. kompagni bliver han holdt nede med artilleri- og infanteriild. Foran 1. kompagni og 5/68 bølger kampen frem og tilbage, ind til også her modstanderen viger. 6. kompagni består nu kun af tre stærkt spredte grupper på hver 10 mand. For den midterste lykkes det med heftig ild at rive den fjendtlige linje op foran deres front, de to andre grupper bliver rendt over ende og nedkæmpet efter et heftigt håndgemæng. Her var gennembruddet altså næsten lykkedes. Da iler i nødens stund 3. kompagni ud af Berny-slugten. Franskmanden går tilbage, resten af 6. kompagni bliver befriet fra en delvis omringning. Begge kompagnier forfølger modstanderen ind til tæt foran den gamle K3 og besætter her nogle gamle stykker skyttegrav. Til højre derfor var ligeledes løjtnant Knutz med 1. kompagni og dele af 68'erne gået frem ca. 300 meter ad "Königinvejen," havde dér taget fanger og taget et maskingevær som bytte.

Da natten faldt på var der igen stønnen og skrigen fra kraterne. Ingen hænder var til overs til at bringe hjælp til de sårede fjender. Den nye linje, der var nået ved fremstødet, måtte graves ud. Når tørsten herved plagede, blev de faldne franskmænds feltflasker undersøgt. Dragoner og rekrutter, de sidste uden officerer, gruppeførere blev indsat til at understøtte arbejdet, et tegn på, hvor stor nøden var. I skyndingen havde man ikke givet dem identitetsmærker; faldt de, så kendte ingen de døde. På to nætter var den nye skyttegrav færdig, og en spærring trukket. Om aftenen den 7. september rasede endnu engang

Overlevende soldater fra 5. kompagnis tredje deling, fotograferet efter regimentets første indsats ved Somme i juli 1916. Kompagniet blev den 14. juli sat ind i forreste linje, men allerede trukket ud igen den 16. Alene denne dag havde kompagniet et tab på 60 mand. (Alex Jordt)

trommeilden. Et angreb udeblev. I denne nat foretoges afløsning ved infanteriregiment 369.

Resterne af regimentet samlede sig i Ugnys og Lanchys, hvor der i landsbyerne sydøst for St. Quentin blev tilstået dem én dags hvile. Aldrig havde regimentet forladt en kampplads med sværere tab. 15 officerer og 204 mand var døde, 15 officerer og 1063 mand var sårede, 7 officerer og 298 mand var savnede, og 299 var blevet syge af strabadserne. Af de savnede kunne en betragtelig del anses for døde. Hvor lå de? Dels på kirkegården i Pargny ved Somme, dels på slagmarken spredt i grave og kraterer. Regimentets samlede tab i dette andet Somme-slag androg 37 officerer og 1943 mand. Det var fulde to tredjedele af regimentet, der da var rykket ud med en kampstyrke på 73 officerer og 2927 mand. Regner man det første Somme-slag med, androg summen af alle tabe 78 officerer og 3361 mand; d.v.s. at mere end regimentets almindelige kampstyrke var opbrugt på to måneder.

Hvor uhyrlige disse tab end var, så var fjendens tab, efter det indtryk, regimentet under kampen fik, ikke mindre. Da regimentet efter marts offensiven 1918 igen kom i nærheden af de gamle Somme-slagmarker, kunne regimentets mandskab på mængden af de med blå-hvid-rød kokarde forsynede fran-

ske krigergrave måle de forfærdelige fjendetab, der efter det første indtryk at dømme syntes at være endnu større end vore.

De, der som ved et under kunne forlade stillingen, gjorde det også denne gang med rejst hoved. Selvom fjenden havde fået en lille terrænvinding, så havde han udkæmpet denne succes over for en sønderskudt, dødtræt og en til næsten det halve decimerede styrke bestående af ung forstærkning, der slet ikke var storkampens frygtelige indtryk voksen. To dage senere var en afværgesucces opnået, og dermed var fjendens hovedmål, det strategiske gennembrud, i den sværeste og mest kritiske stund blevet forpurret.

Anerkendelsen fra divisionskommandøren general von Blottnitz – den nåede først regimentet i den nye stilling – lød:

”Den hurtige indrykning i den nye stilling har hindret mig i at hilse på tropperne efter de umenneskelige anstrengelser ved Somme og udtale min anerkendelse af de fremragende præstationer i de sidste ugers svære kampe. Takket være jeres seje og dødsforagtende udholdenhed i den sværeste artilleri- og mineild, som fortsatte med uformindsket styrke i ti dage, har man hindret fjenden i at få en større terrænvinding syd for Somme. Fjendens terrængevinst står ikke mål med det uhørte opbud af mennesker, ammunition og materiel, som han har sat ind. Slaget ved Somme vil for altid udgøre et mindeblad i 18. division og dens regiments historie”.

Som en forløsning virkede efterretningen om, at kejseren havde sat general-feltmarskal von Hindenburg og general Ludendorff i spidsen af felthæren. Nu var der håb om, at krisen snart var overvundet, og inderligt styrkede skuede de feltgrå ind i fremtiden.

21. I stilling foran Arras

September til december 1916

Hvor meget det hastede, blev regimentet klar over, da det efter kun en dags hvile måtte bryde op for at overtage en ny stilling. Efter 1½ dags fodmarch nåede det La Fère og blev der indladet den 12. september. Turen gik over Laon, Marle, Hirson, Valenciennes, Douai til Biache St. Vaast mellem Arras og Douai. Derfra rykkede regimentet over Vis en Artois ind i sine kvarter-byer Chérisy, Fontaine les Croisilles og Hendecourt. Allerede den følgende eftermiddag rykkede man i stilling.

Egnen er ensom med flade bakker. Efterårssløret lægger sig over den og varsler vinterens nærhed. Om aftenen kl. 11 afløser *I* og *II bataljon* infanteriregiment 27 fra 7. division foran Ficheux, en landsby 7 km syd for Arras.

Den nye stilling gjorde indtryk af en rigtig fredsstilling. Gravvæggene stod stejle og glatte, delvis forskallet med brædder. I bunden af graven og i saperne lå der rene gangriste. Dækningsgravene var dybe, men deres indgange var dårligt afstivet, et tegn på, at der endnu ikke havde hersket megen alvor her. I nogle dækningsrum brændte der elektrisk lys. Foruden dækningsgravene gik 23 minegange ned i dybden, for at man kunne aflytte og bekæmpe fjendtligt minérarbejde. 17 saper følte sig frem mod fjenden, nogle af dem 100-150 meter lange med to sarespidser. Saperne og også en del af stillingen gav et godt overblik over de fjendtlige grave, der strakte sig i en bred og flad sækning. Halvt til højre anede man udsigten til Arras og bag ved tårnene i Mont St. Eloi. Pigtrådsspærringen var god, men helt omspundet af græs og ukrudt. Også væggene i saper og løbegrave var på visse strækninger tilgroet. Det gav stillingen et noget uvirkeligt præg.

1½ km bag den forreste stilling, som bestod af 3 grave, lå landsbyen Ficheux fuldstændig sønderskudt efter Arrasslaget i sommeren 1915. Foran landsbyen og delvist gennem dens ruiner strakte sig den anden stilling. Den var forbundet med fronten ved seks løbegrave, "Augusta-", "Sänger-", "Brentano-", "Hove-", "Holzminder-" og "Eukervejen." Bag ved Ficheux løb endnu en tredje, nemlig Hindenburgstillingen; den var endnu ikke helt udbygget.

Som nævnt blev *I* og *II bataljon* indsat ved fronten. Først med alle fire kompagnier på grund af deres ringe styrke. *III bataljon* forblev som regimentsreserve i Boisleux au Mont og i Boisleux St. Marc, kun 4 km bag fronten. I de følgende dage ankom der erstatningstropper, det var sydtyskere. Sådan gik det dråbevis, altid 20-30 mand, betegnende for mandskabsmangelen under

Sommeslaget. Efter opfyldningen udskilte bataljonerne hver et reservekompagni som bataljonsreserve. Disse besatte i nordafsnittet støttepunktet "Augustaburg", i sydafsnittet Ficheux, graven foran og et stykke af K3. Fra hvilebataljonen blev der altid anbragt et kompagni i den tredje stilling, der skulle udbygges. Frontperioden varede 20 dage, hvileperioden 10 dage. Senere blev tiden forlænget til henholdsvis 24 dage og 12 dage.

For første gang siden Mons lå regimentet over for englænderne. Stillingen var rolig. Man kunne ikke beklage sig over fjenden. Små patruljeoperationer var ganske vist forventelige, da det under Sommeslaget må have været fjenden meget om at gøre at få indblik i vore troppeforskydninger. Således kom der den 20. september tidligt om morgenen et angreb på posterne i sape 5. Det blev afvist af 3. kompagni; de to poster blev såret.

Den 27. september 1916 kunne regimentet se tilbage på sin 50-årige historie. Lykønskninger fra kejserinden, fra byen Flensborg og fra de foresatte kommandostationer indtraf. Fra Flensborg og Sønderborg kom borgere med velgørenhedsgaver. Hvilebataljonen fik gratis øl og cigarer.

Den 2. oktober forlod grev Kielmannegg regimentet for at overtage en anden kommando. Med oprigtig smerte skiltes 86'erne fra den tapre, kloge og højstemte mand, der med held havde ført regimentet i den sværeste tid. Med ham, der elskede sit regiment, og som var højt skattet af hver eneste füsilier, mistede man en stærk moralsk faktor. Hans efterfølger blev major von Drigalski.

Oktober forløb med kedsommelig tjeneste i skyttegravene og bag dem med ligegyldig eksercits. Artilleri- og mineilden var tålelig, og dertil kom nogle geværgranater. Tabene var tilsvarende små. I de første 4 uger havde regimentet 1 død og 26 sårede. Men rigtig udhvilthed blev det ikke til. I oktober blev der gennemført en række patruljetjenester. De tjente til indøvelse af den unge forstærkning og til konstatering af de fjendtlige spærringers styrke til brug for et eventuelt senere patruljeindbrud. Der blev afholdt hyppige alarmeringsøvelser, særlig for stormtropperne, under antagelse af, at englænderne var trængt ind i et stykke skyttegrav eller en sape. Om natten knaldede samtlige vore maskingeværer pludseligt løs for at forstyrre fjenden i at trække spærringer. Dertil blev der også indbygget projektører. Fra tid til anden overtog maskingeværerne artilleriets rolle; de skød med høj vinkel uden at kunne se målet på landevejene, opmarchvejene og sænkningerne langt bag den fjendtlige front. I skyttegraven blev der lagt særlig vægt på gasberedskabet. På det strengeste blev der holdt på, at hver mand altid og overalt skulle have sin gasmaske hos sig. Foran regiment 86 var der nemlig iagttaget mistænkelige borge af sandsække, som ledte tankerne hen på gasinstallationer. Denne forudseenhed skulle senere blive belønnet.

I det hele taget trådte detaljerne helt anderledes i forgrunden i den rolige stilling. Dertil hørte bl.a. forvaltning af de omfangsrige depoter. Hvad

Kasserede håndgranater, der formentlig er ødelagt af fugt. Der er tale om afmonterede stavhåndgranater, hovederne med sprængladningerne ligger til venstre, mens skafterne kan anes i skyggen til højre. (Jørgen Bendorff)

hørte ikke alt sammen til en godt udbygget stilling. Den måtte holdes under opsyn og antalsmæssigt nøjagtigt overgives og overtages ved afløsning! Hvert kompagni havde sit levnedsmiddeldepot i tilfælde af, at det ved en ild- eller gasomringning skulle blive afskåret fra sit bagland. Deri var der kød- og kiksportioner, kaffe, the, mineralvand, vin og cognac. Endvidere: et lager med reservegasmasker og røgfiltere. Så: håndgranat-, infanteriammunitions-, mine- og granatkasterdepoter (må ikke blive fugtig!). Endvidere: Lyspistoler og lyspatroner, røde, hvide, grønne og gule med spredning. Til skyttegraven hørte et vist antal uldne tæpper som beskyttelse foran indgangene til dækningsrummene, bundter med strå (blev antændt som beskyttelse mod gas), skyttegravs-

spejle, ovne. Der hørte også et pionerdepot til med et bestemt antal spader, spidshakker, minérrammer, brædder, bærestolper (til dækningsrummene), bjælker, sandsække, trådrunder, masketråd, snubletråd, kramper, pakker med søm, tagpapruller, bølgeblik, reserveovne, ovnrør, karbidlamper, trådsakse, save, skovøkser, almindelige økser osv. osv. Altså et meget omstændeligt apparat, som den ulykkelige kompagnifører havde ansvar for i sådan en fredsstilling. Desværre fandt den højere ledelses omsorg og forudseenhed med hensyn til levnedsmidler ikke altid anerkendelse hos tropperne. Således forekom det af og til, at forrådene i levnedsmiddeldepotet i antagelsen af, at alting ville blive anderledes, ved overgivelsen var skrumpet ganske betragteligt. På helt uforklarlig vis. Men til mange ubehageligheder for kompagniføreren.

I de tolv hveledage blev der heftigt ekserceret og indøvet kampsituationer ved skyttegravssystemet ved Boisleux St. Marc: håndgranatkamp, at krybe hen til en sarespids, fremrykning over et terræn, der ligger under artilleriild, forholdsregler ved beskydning af en by. Nyt var en fællesøvelse med en infanteriflyver. Denne skød stjerner, hvorpå infanteriet lagde hvide klude ud eller tændte små fakler som tegn: "vi er her!" Som tegn "forstået!" skød flyveren 2 røde stjerner. Denne øvelse blev på efterfølgende slagdage af stor betydning.

Vejret var i oktober og november temmelig mildt, selvom det også var regnfuldt. Den 13. slog østenvinden, der havde blæst næsten en uge, om. Hen mod aften blæste en blid vestenvind. Kl. 6½ kort efter mørkets frembrud hører *I bataljons* vagtposter en mistænkelig hvislen. I lyskuglens skær ser de, hvordan en gråhvid tåge vælder frem. På med gasmaskerne, ringeværket, alarmerings-skud. I løbet af ét minut står en sælsomt maskeret skyttelinje på post og fyrer langsomt ind i mørket. Fjenden ledsager sit gasangreb med langsom artilleriild. Uafbrudt stiger fra vor side lyskuglerne op over tågen. "Vil fjenden følge efter gasskyen?" Det gør han ikke. Heller ikke efter den anden og tredje bølge, som kl. 8 og kl. 11 bliver afblæst. Ved halmafbrænding og viften med tæpper og regnslag bliver luften snart rensat. Tabene for *I bataljon*, hen over hvilken bølgerne strøg, var lette. To døde – det var lytteposter, der uden gasmasker havde ligget foran tråden og derfor ikke hurtigt nok havde kunnet redde sig. De havde måttet betale for deres uforsigtighed med døden. Desuden blev tre mand let syge. Den engelske fiasko var et tegn på kompagniets vagtsomhed og gasmaskernes kvalitet. Den følgende morgen viste det sig, at geværer og maskingeværer var blevet sort anløbne af gassen. Det kostede en del ulejlighed at rense dem igen. Desuden havde angrebet ét positivt resultat: alle de rotter, der som altid huserede i en gammel stilling, var kreperet om morgenen. Også talrige agerhøns, der havde ladet livet i det høje græs bag stillingen, leverede mangt en længe savnet steg, efter at man havde skåret den forgiftede lunge ud af dem. I øvrigt forløb november uden særlige hændelser.

I begyndelsen af december øgedes artilleri- og mineilden navnlig på det højre afsnit. Saperne 4 og 5 blev stærkt beskadiget. Den 6. december forsøgte

Fem 86'ere omkring en opstilling af skyttegravskrigens nærkampsvåben: Skyttegravsdolk, P08-pistoler og håndgranater – her øvelsesgranater. De er formodentlig i gang med at blive trænet i stormtroppetaktik. (Tønder Zeppelin- og Garnisonsmuseum)

tommyerne med stærke patruljer at angribe sape 5; Besætningen var imidlertid på deres post og skød dem tilbage. En halv time senere kom de endnu engang – med samme resultat. I de næste dage blev artilleri- og mineilden igen svagere.

For at skaffe klarhed over, om denne fjendtlige patruljevirkomhed skulle danne optakten til en større operation, forsøgte tre patruljer fra 8. kompagni nogle dage derpå uden artilleristøtte at trænge ind i den fjendtlige grav for at hente et par fanger ud. Kun den midterste patrulje trængte ind, men fandt posternes standplads tom og vendte tilbage, da de ingen støtte havde fra højre og venstre.

Så rolig og behagelig stillingen end var, så havde den den ulempe, at den lå betænkelig nær ved den nordlige rand af indbrudsstedet. Hver nat så 86'erne bag sig mundingssilden fra kampene ved Ancre omkring Combles og Sailly. Frygten lurede for, at den opfyldte og dårligt restituerede 18. division for tredje gang skulle kastes ind i heksekedlen, for der at brænde helt til slagger. Virkelig, sådan blev det. Fra den 10. til den 12. december blev regimentet afløst af infanteriregiment 392. Meget ugerne forlod füsiliererne denne behagelige stilling, i hvilken de havde håbet at kunne tilbringe vinteren. De efterlod af

døde én officer og otte mand. Af sårede var der i de otte uger 2 officerer og 87 mand.

Bataljonerne nåede ved fodmarch deres hvilekvarterer, hvor de i godt en uge kunne gøre sig lidt klar til den kommende indsats. *I bataljon* i Gouy, Estrées og Noyelle, *III bataljon* i Sailly og Tortequenne, *II bataljon* i Eterpigny, Dury og Recourt. Landsbyerne ligger ca 20 km øst for Arras ved Scarpe. Kvartererne var for størstedelen kolde, trange og dårlige. En mangel på ovne gjorde sig mærkbar, og vinteren var kold og våd.

Efter afløsningen eller under selve marchen erfarede 86'erne om kejserens fredstilbud. Til trods for den hede freds- og hjemlængsel, de alle følte, gjorde det ikke noget dybere indtryk. Hver aften kunne de på den flammende horisont aflæse, at fjendens tilintetgørelsesvilje var ubrudt og kun kunne brydes, når soldaten knyttede sin næve og spændte sit bælte.

I formodningen om, at der hverken var tid eller lejlighed til at fejre juleaften, holdt kompagnierne jul en uge tidligere i deres hvilekvarterer. Hjemmene havde, så vidt de havde formået det, sendt deres gaver. Igen brændte lysene på træerne, lød de kære melodier, lyste øjnene i vemodig rørelse. Men til sidst brød en munter stemning igennem. Spøg, skåler og følelsen af kammeratskab holdt 86'erne sammen til langt ud på natten. Den 21. og 22. december rullede bataljonerne til den nye front.

22. Vinteren ved Ancre

December 1916 til februar 1917

Hvor længe skal den elendighed endnu vare? Hvornår bliver vi mennesker igen? Aldrig! Den enkelte er intet mere, er mindre end en dråbe i dette folkehavs brænding. Om han bliver revet til en blodig klump af en granat, bliver begravet i et krater, om han bliver mast i et dækningsrum, om han synker ned i mudder og skidt og rådner op, alt er ligegyldigt! På et tidspunkt sker det jo alligevel, på den ene eller den anden måde. Det var, hvad mange füsilierer følte, da de om natten og i regnvejr vadede i knæhøjt mudder til deres nye stilling. Det lyder ikke som et gammelt helteepos og også anderledes, end det står at læse i krigskorrespondenternes artikler. Men det er ikke så mærkeligt, når man gik den tredje krigsvinter i åbent terræn i møde. Hvor ikke blot artilleriild ødelægger den sidste rest af individualitet, men også skidt, væde, kulde, utøj, og afsavn. Værst var det altid under vejs, når man først var midt i ubehagelighederne, så mærkede man ikke meget til sådanne stemninger.

Turen gik til Ancre, en biflod til Somme på den yderste højre fløj af indbruddet. Mens fronten i de andre dele af Somme-området i november begyndte at stivne, fortsatte det med at syde og boble her. Den 13. november havde englænderne ved erobringen af Beaumont-Hamel opnået en større sejr, der måtte forudses at opmuntre til videre operationer mod det næste mål, byen Bapaume.

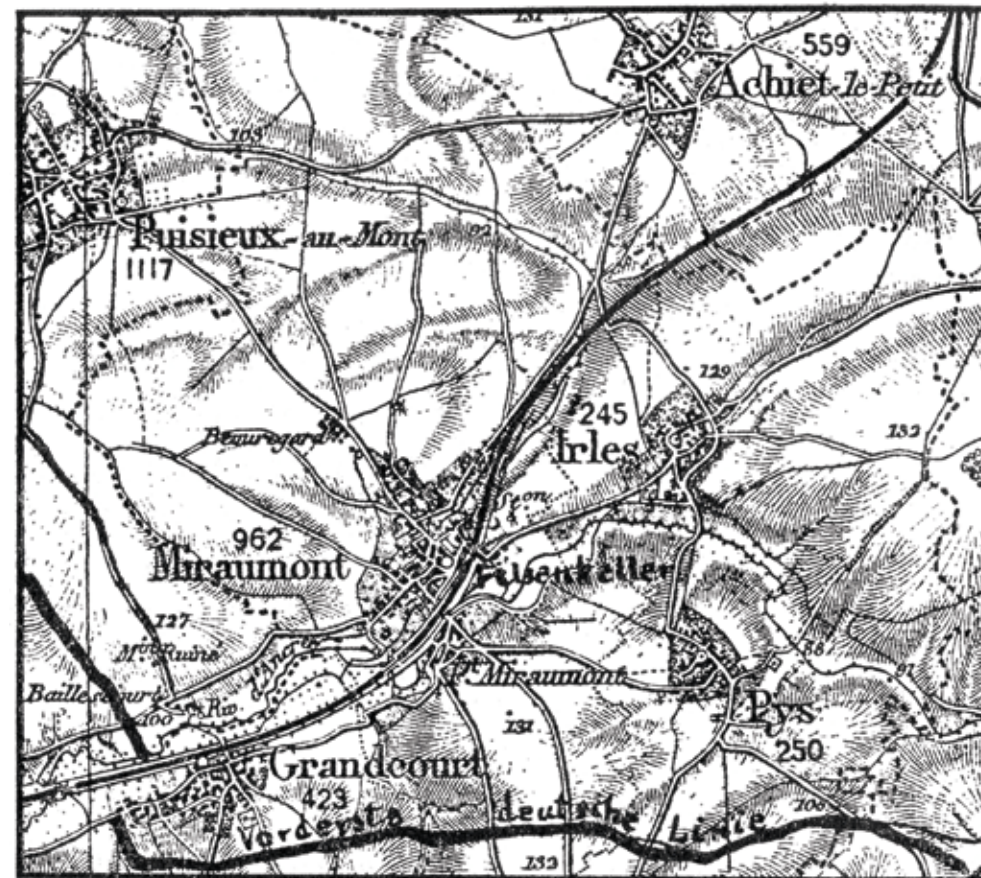
III bataljon blev den 19. december kørt til Sapignies, 7 km nord for Bapaume, med lastbiler, og indsat to dage efter i Achiet-Petit, i og ved Miraumont. De to andre bataljoner kørte den 20. og 21. december med banen til St. Leger. *II bataljon* blev foreløbigt som divisionsreserve i Sapignies og kunne, så godt det gik, fejre jul dér i uhørt dårlige kvarterer. *I bataljon* besatte natten før jul i silende regn den forreste stilling. Afløst blev infanteriregiment 231 fra 50. reservedivision. Regimentet hørte nu til 1. armé. Marchen ind i stillingen vil blive husket af alle 86'ere. Alle opmarchveje var bundløse, også landevejene var kværnet i stykker og skudt sammen. Som det eneste var der banedæmningen. Også den bød på ikke ringe vanskeligheder, for den var ofte blevet ramt, sveller og skinner hang i luften. I den fuldstændig ødelagte by Miraumont udspringer Ancre med en stærk kilde og flyder gennem et bredt, træklædt engdrag mod Somme floden. Her blev banedæmningen forladt. Det gik ad stejle skrænter langs Ancredalen mod Grandcourt. Opmarchvejen blev stadig vanskeligere. Landevejen til Grandcourt var dækket af et lag fint, ankelhøjt

mudder, og derunder fuldstændig usynlige granatkratere. Forudseende kompagnier havde bevæbnet sig med lange bjergstokke og følte sig forsigtigt frem skridt for skridt. Uden dette hjælpemiddel faldt mange i et krater til brystet og risikerede at forsvinde, hvis ikke hjælpsomme kammerater, ofte under grove vittigheder, havde trukket dem op igen. Det blev fortalt, at adskillige ordonansner og sendebud fra det afløste regiment skulle være druknet i de bedrageriske kratere. Videre vadede man gennem det helt sammenskudte Grandcourt til en stilling, der lå på højene foran.

Noget mere trøstesløst havde füsilierne endnu ikke set. Vidt og bredt ikke et halmstrå, ikke et træ, ikke en stilk, en ørken af gråbrunt ler bredte sig for deres øjne. Stillingen fortjente ikke navn af stilling. Den bestod på visse strækninger blot af en række kratere, som var forbundet af en ca. trekvart meter dyb rende. Den var fyldt med mudder i knæhøjde. Størstedelen var ikke mere genkendelig som en stilling. Posterne stod i nødtørftigt rensede granatkratere. Pigtrådspærringen bestod af 1-2 rækker hurtigt opsat hegn. Da den mange steder var skudt sammen, var den så godt som ikke-eksisterende. Nogle dækningsrum, gamle artilleridækningsrum, var der ganske vist. Men de var utætte og mudret til. Folk kunne kun hvile siddende. Ganske særligt deprimerende var manglen på belysning. I dagevis sad füsiliererne i mørke. Først regimentets indtrængende anmodninger bragte afhjælpning af disse mangler.

Ancredalen mellem Miraumont og Grandcourt, januar 1917. (Jørgen Bendorff)

Kort over 86'ernes stilling ved Ancre 1917.

Stillingen lå i en ret vinkel rundt om Grandcourt og var derfor truet fra tre sider. I tilfælde af et dobbeltsidet angreb kunne den smalle tilbagetogsvej langs Ancre let holdes under ild og afskære besætningen af Grandcourtspærringen, sådan hed den forreste stilling, tilbagetoget. Løbegrave førte ikke bagud, derfor den mærkværdige indretning kaldet "sanitetspause".

Den varede fra 8 til 10 om formiddagen og var vist opstået ved en stiltiende overenskomst. Så tav artilleriet på begge sider, og de sårede kunne uden at blive beskudt blive bragt bagud over åbent terræn ledsaget af et Røde Kors flag.

På grund af den større risiko for angreb var regimentet dybere echelonneret end foran Arras. En bataljon besatte med fire kompagnier fronten. Til højre sluttede 85'erne og så 31'erne sig til. Bataljonsstaben lå i kirkegårds-sænkningen i Grandcourt. Bagved lå en bataljon i regimentsreserve med et kompagni ved Ancredalens sydlige skrænt og et kompagni i staldsænkningen, en sydlig afbøjning af Ancredalen ved bygrænsen af Miraumont; to kompagni

nier besatte en bagudvendt stilling, som fra Achiet-Petit førte mod sydøst og afskar frontens skarpe vinkel, den såkaldte R1. Hvilebataljonen lå som brigadereserve i Saignies. Desuden havde de fire frontkompagnier hver udskilt en deling. Den lå under ledelse af en officer i Bihoucourt. Deres opgave var det om natten at bringe materiel og forplejning op foran. Denne ene tur krævede al deres arbejdskraft. I nødstilfælde skulle de anvendes som regimentsreserve. Regimentsstaben var anbragt i et stenbrud ved Miraumont, den såkaldte "klippe-kælder". Afløsning fandt først sted hver femte dag, senere hver syvende dag.

Artilleriilden havde her en anden karakter, end regimentet var vant til. Fronten slap først nogenlunde lempeligt, kun fra tid til anden fik et afsnit en lidt grundigere behandling. Fjenden udløste nogle heftige ildoverfald – det var igen englændere – mod baglandet, kirkegårdsdalen, Grandcourt, Miraumont, banedæmningen og klippekælderen. Om natten rettedes ilden hovedsageligt mod vort artilleri. Dette skød meget livligt, skønt ammunitionstilførslen bød på store vanskeligheder i det mudrede terræn; Nat efter nat, hørte man i baglandet smældende piske, vilde tilråb og prustende heste.

Nytårsfesten blev fejret på en mærkelig måde. Kl. 12 gik der et mægtigt skyderi i gang derovre. Vort artilleri svarede heftigt igen. Efter en halv time blev det roligere. Så havde man åbenbart hilst det nye år tilstrækkeligt velkomment.

De uklare forhold ved fronten nødvendiggjorde en livlig patruljevirk-somhed. Allerede juleaften krøb en patrulje gennem mudderet for at indhente efterretning om tropperne i en foranliggende skyttegrav, den såkaldte "Saale-spærring". De fandt den ubesat, men opdagede spor efter lejlighedsvis brug. I begyndelsen af 1917 følte løjtnant Hasselmann sig frem med en patrulje. De stødte på en stærkere engelsk patrulje og tvang den med deres ild til at gå tilbage. Den 6. januar jagede en fælles patrulje fra 5. og 6. kompagni den svage engelske besætning ud af Saale-spærringen og holdt denne besat en kort tid. Et vellykket resultat opnåede en patrulje i natten fra en 19. til den 20. januar, en patrulje fra 9. og 10. kompagni under ledelse af løjtnant Kirchner fra 3. maskingeværkompagni, sergent Höweler fra 10. kompagni og korporal Spörer fra 9. kompagni. Kirchner havde i den to dage gamle sne opdaget et spor, som førte ind i Saale-spærringen. Som jægere lagde patruljens deltagere sig på lur ikke langt fra stedet. Da de havde ligget der nogle timer, kom der en engelsk patrulje på syv mand krybende ud af Saale-spærringen. Skyd! To englændere blev såret, to overgav sig, og resten trak sig skydende tilbage.

Den 19. januar blev det frostvejr, og det blev ved helt til afløsning af regimentet. Det betød en afgørende lettelse. Antal tab ved sygdom forblev ganske vist stadig højt. Det androg alene i januar 494 mand. For det meste var det forkølelse, mave- og tarmsygdomme. Tabene som følge af kamp var betydeligt færre.

Hen mod slutningen af måneden blev den fjendtlige artilleriild stærkere,

En soldat med fuld oppakning støtter sig træt til sit gevær foran "Felsenkeller" i stenbruddet ved Miraumont, hvor regimentets stab havde hovedkvarter. (Sønderborg Slot)

Soldater arbejder sig igennem resterne af den nordøstlige del af Grandcourt. Fotoet optræder som de øvrige andre i dette kapitel i et album med billeder fra regimentets tid ved Ancre. (Dan Obling)

fordi der i det klare frostvejr kunne observeres bedre. Den 31. januar havde fjenden med succes angrebet til højre for divisionen og klemte stillingen dér noget sammen. Derved var Grandcourts situation endnu mere truet. Der var derfor allerede siden midten af januar forudset en rømning af denne fremspringende vinkel. Den skulle finde natten mellem den 4. og 5. februar. Natten før angreb englænderne ved infanteriregiment 31. Omkring midnat begyndte der heftig beskydning af dette afsnit med overvejende svære kalibre. Den greb over på regiment 85 og en del af 86. Ved 9. kompagni bliver samtlige dækningsrum skudt sammen, ved 11. kompagni bliver en sergent og 14 mand begravet. Det lykkedes ikke at redde dem. Efter en times kanonade var fjenden trængt ind ved regiment 31 og havde besat den førte grav. 6. kompagni 86'ere blev kaldt til hjælp. De overskred om natten Ancre på træstammer og isflager, men kom ikke til indsats og blev sendt tilbage af 31'erne. Ved tilbagetoget næste formiddag led de betydelige tab pga. artilleri. I den følgende nat frigjorde divisionen sig fra fjenden, rømmede Grandcourt og trak sig tilbage til den nordlige bred af Ancre. Alle dækningsrum blev først sprængt. Stærke patruljer med maskingeværer sikrede tilbagetrækningen. Først to dage senere, den 7. februar, rykkede englænderen forsigtigt frem til Grandcourt.

En betydelig frontforkortelse var opnået. Regiment 86 blev derved fri og skulle være gået i hvilestilling, men måtte give afkald derpå til fordel for det stærkt rystede infanteriregiment 31. Allerede den følgende nat blev *I bataljon* indsat længere til højre, nemlig ved hulvejen, der fra Grandcourt fører mod nord til Puisieux, venstre fløj ved Moulin ruiné, næste nat *II bataljon* til højre ved siden af. *III bataljon* blev som regimentsreserve dels i R1-stillingen, dels i den nylig opdagede hule ved Irlès, 2 km nordvest for Miraumont.

Natten mellem den 7. og 8. februar foretog fjenden et angreb på infanteriregiment 85. Sydenden af hulvejen med gården Baillescourt gik tabt. Vor *I bataljon* var tvunget til at bøje den venstre fløj mod syd. 2. kompagni fik til opgave at genoprette følingen med regiment 85. Det lykkedes med stort besvær. Kompagniet lå hele dagen igennem uden forplejning i kraterne og kunne ikke blive afløst. De led frygteligt af sult og kulde. Om aftenen blev de trukket tilbage til R1.

Den nye stilling havde et mærkeligt, ja grotesk udseende. For at ramme dækningsrummene havde englænderne skudt med granater med forsinket tænding. Disse eksploderer ikke ved anslaget, men først når de er trængt ned i jorden. Den dybfrosne jord bliver så revet op. Forrevet, skarpkantet som store kvadre indtil mandstørrelse lå de frosne jordklumper, sommetider i ligefrem forheksede former. Det hele var som frit rullende klippestykker efter et stenscred. Svært var det at komme forbi, hænder og støvler kunne blive forrevet af det. Området var forhekset. Intet træ, ingen stump, intet hus, intet tårn

Stillingen ved Miraumont, foråret 1917. (Sønderborg Slot)

nær og fjern. Kilometervidt vandrede øjnene hen over den brune stenørken. Orientering om dagen var allerede vanskelig, om natten uden hjælpemidler umulig. Langs et hvidt sporbånd følte posterne sig om natten frem og tilbage fra deres dækningsrum. Dagposterne derimod måtte som følge af mangel på løbegrave holde ud hele dagen, og den varede dengang nøjagtig 12 timer. Ved fem til otte graders kulde, i åbne kratere! Hindenburgbrænderen³⁴, der har gjort megen gavn i denne krig, var deres eneste formildende omstændighed.

I et sådant terræn hørte det at fare vild med til dagsordenen. Poster forsvandt. Formodentlig var de let såret og havde så ikke kunnet finde vejen tilbage. Den 11. februar forsvandt en løjtnant og en oversergent sporløst efter kontrol af en post. Naturligvis forvildede også tommyer sig ind i vores forpostlinje og blev så taget til fange. Det nøjagtige forløb af den forreste linje kunne kun fastlægges af en infanteriflyver. Sådant en skød to lyskugler, hvorpå den forreste linje svarede ved afbrænding af magnesiumfakler.

Fjenden fortsatte med sine delangreb for at gøre fronten mør. Næsten hver nat blev der angrebet ved en ny division. Om natten fra den 11. til den 12. februar blev regimentet ramt. Hele dagen slog der svære granater ned på regimentets højre fløj og på den venstre fløj af infanteriregiment 32 ved siden af. Med flyverobservation. Hen mod kl. 9 om aftenen begyndte et kraftigt ildoverfald, svære shrapnels, så styrtede mørke skikkelser over klippelandskabet og trængte overraskende ind i den slørede post fra 8. kompagni. Men her er man vågen. Den røde lyskugle udløser vor spærreild, den ligger godt. Så går kompagniføreren løjtnant Reich straks til modangreb. Han befrier sine vagtposter og tager en premierløjtnant og 32 mand til fange, to Lewis-maskingeværer tager han også som bytte. Fra 8. kompagni faldt løjtnant Bönning og én mand, 21 var sårede. Den fjendtlige artilleriild øgedes endnu engang denne nat, men fjenden vovede ikke en gentagelse af angrebet.

Den 12. februar melder regimentet, at officerer og mandskab er udmattet til det yderste. Heller ikke reservebataljonerne har fundet hvile. Som følge af angreb på nabodivisionerne hørte alarmeringer til dagens orden eller rettere til nattens orden. Men stærkest havde den tolv timer lange dagsvagtjeneste tæret på kræfterne. I de første ti dage af februar var der alene kommet 204 ny sygdomstilfælde til. Antallet af syge var kommet op på 716. Der kunne slet ikke mere være tale om nogen nævneværdig kampkraft. Endelig kom den løsende ordre, at divisionen fra 14. februar skulle afløses af 9. reservedivision.

II bataljon blev afløst af *III bataljon*, kørte til Cambrai for at få bad og blive afluset og kom så i kvarter i Cagnoncles ved Cambrai. De to andre bataljoner skulle endnu ikke finde hvile. De blev fastholdt af et engelsk angreb.

I natten fra 16 til 17. februar forblev *I bataljon* endnu på det højre regiments-afsnit i front, den *II bataljon* blev på det venstre afsnit afløst af *III bataljon* fra regiment 395. I den samme nat tog løjtnant Hasselmann en englænder til fange, der angiveligt var gået vild. Han forklarede, at fjenderne næste morgen

Sårede bringes tilbage fra de forreste skyttegrave ved Grandcourt under den daglige "sanitetspause", som begge parter stiltiende opretholdt, da ingen af dem havde løbegrave mellem forreste linje og baglandet. (Sønderborg Slot)

ville angribe med en brigades styrke. Meldingen gik videre til divisionen og artilleriet. Oppe foran blev antallet af mænd forøget. Hen mod kl. 4 om morgenen kunne man ved lyskuglers skær 150 meter foran fronten se tætte skyttelinjer. Nu blev der rekvireret tilintetgørelsesild. Den lå fortræffeligt. Kl. 6.45, altså ved daggry, ramte et svært ildoverfald den forreste linje. Allerede efter 4 minutter blev ilden forlagt, og englænderen gik i tre bølger frem mod fronten af infanteripionerkompagniet og 4. kompagni. Lyskugler og spærreild. Den slog ned midt blandt angriberne. Så gik de lige ind i de to kompagniers infanteriild. Sergent Carstensens maskingevær fik en særlig blodig høst. Fjenden kom op på ca 80 meters afstand, så forsvandt han i kratene. Hans tab må have været meget betydelige.

Desværre lykkedes det englænderen at trænge ind i det venstre afsnit ved *III bataljon* af regiment 395. Bataljonen var først for få timer siden kommet i stilling og var slet ikke orienteret. Moulin ruiné gik tabt. Den største del af bataljonen blev taget til fange. Således var *I bataljons* venstre fløj sammen med 4. kompagni udækket og var i fare for at blive omringet bagfra. Begunstiget af den opstigende morgentåge svingede 4. kompagni nu om mod syd, og også infanteripionerkompagniet bøjede sin venstre fløj mod syd. Om aftenen blev hullet lukket af resten af *III bataljon* regiment 395 og 2 kompagnier fra reserveregiment 19.

Om eftermiddagen den 18. februar blev *III bataljon*, som endnu var blevet fastholdt som reserve 1½ dag i Miraumont, frigjort. *I bataljon* kunne imidlertid først vende ryggen til det gyselige terræn natten til den 19. februar, fordi dens afløsning blev taget under ild af fjenden. Aldrig har en troppeafdeling åndet så lettet op som denne bataljon. Begge bataljoner fik bad og blev afluset i Cambrai, så gik *III bataljon* til hvile i Escaudoeuvres, *II bataljon* i Naves ved Cambrai. Kvartererne var gode. Bortset fra vedligeholdelse af grej samt appeller blev der ikke gjort tjeneste. Füsiliererne havde fortjent hvilen og nød den fulde drag. Store, overvældende erindringer bød denne Ancre-vinter ikke på, og alligevel kunne regimentet igen være stolte over at have udholdt og præsteret noget overmenneskeligt. Når 86'erne i tilbageblik spurgte sig selv, hvad der havde været værst, trommeilden ved Somme eller vinteren ved Ancre, så var meningerne delte. Ikke så få foretrak Somme.

Af tab har regimentet ved Ancre lidt: 2 officerer døde, 3 sårede, 63 mand døde, 232 sårede, 30 savnede. Derimod var 855 mand syge! Et tegn på den gode ånd i regimentet var, at antallet af syge gik betydeligt tilbage på den sidste uges kampdage. Når det kniber, tænker den rigtige soldat ikke mere på sig selv og undertrykker sine lidelser.

23. Alberich

Februar til marts 1917

Når kvartererne er gode, så er soldatens hvile for det meste kort. Således også her. Den 23. februar var regimentsstaben, *II* og *III bataljon* allerede på march igen. Den førstnævnte gik til Bullecourt, den senere så hedt omstridte landsby sydøst for Arras, *III bataljon* til Ecoust St. Mein, sydvest derfor. *I bataljon* kom til Epinoy nordvest for Cambrai med henblik på uddannelse og byttede den 4. marts med *III bataljon*.

Kvartererne i Bullecourt og Ecoust St. Mein var meget dårlige. Opgaven for begge bataljoner var udbygningen af den nye Siegfried-stilling. Om den lige et par ord.

Princippet, der satte sig igennem, efter at Hindenburg og Ludendorff havde overtaget Den Øverste Hærledning, var det, at forsvaret ikke måtte klamre sig stift og ubevægeligt til terrænet. Ved den uhyre kraftige artillerivirksomhed var et forsvar af hver fodsbredde jord enten umuligt eller forbundet med kostbare blodofre. Derfor besluttede man sig allerede i det sene efterår 1916 til at prisgive en del af terrænet og trække sig tilbage til en udbygget stilling, som afskar vore skyttegraves fremspringende vinkel og gik nogenlunde fra Arras over St. Quentin til Aisne-floden. Denne "Siegfried-stilling", 125 km lang, skulle udbygges med alle den moderne feltbefæstnings midler. Det havde følgende fordele: Man trak sig bort fra fjenden, der antageligt om foråret 1917 ville gennemføre et nyt, vældigt slag ved Somme. Man kunne så vente på fjenden i en godt udbygget stilling, mens denne måtte ligge i åbent, ørkenagtigt terræn. Endeligt sparede man jo ved frontforkortelsen et betragteligt antal divisioner. Det hele kom an på at begynde tilbagetrækningen, før han var klar til et nyt slag. Siegfried-stillingen var imidlertid ikke engang færdig i rå træk i februar, selvom man havde trukket alle tænkelige arbejds kræfter til. Derfor regimentets korte hviletid.

Dets opgave var at grave skyttegrave samt huller til betonbyggeri og bunkers. Det var tungt, fordi jorden efter den sjældent hårde vinter endnu var frosset dybt ned.

Den 7. marts var også dette afsluttet, og regimentet blev endnu engang sendt til fronten. Tilbagetoget var allerede begyndt nord for Ancre. Tropperne var gået tilbage til den flere gange nævnte R1 stilling. Bataljonerne marcherede til Gomiécourt. Den 8. marts afløste *II bataljon* infanteriregiment 96 fra 38. division i forreste linje, mens *III bataljon* besatte R2 og den bagved liggende

Kirken i Bullecourt kort før sprængningen i forbindelse med operation Alberich. (Sønderborg Slot)

Logeast skov, *I bataljon* blev i Gomiécourt. Stilling og skov lå 5 km nord for Miraumont. Alle bataljonens fire kompagnier lå i fronten, som yderligere var sikret af to feltvagtenheder. Bevægelseskrigen satte ind igen. Den nye stilling var noget mudret, men dækningsrummene og pigtrådsspærringerne var gode.

Englænderen forsøgte at støde frem efter os og bevare følingen med os. Allerede i den første nat gik en engelsk patrulje på ca. 50 mand mod vor feltvagtenhed. De blev afvist. To sårede englændere faldt i 5. kompagnis hænder. Et angreb af en stærk fjendtlig patrulje blev af den samme feltvagtenhed afvist den 12. marts om aftenen. Den 14. drev 10. kompagni en stærkere afdeling tilbage. Denne havde én død og efterlod os 3 geværer. Det samme kompagni tog dagen efter 5 englændere til fange. Nu blev disse forsigtigere og holdt deres forreste linje på 6-800 meters afstand. Den 16. marts lykkedes det 11. kompagni at tage endnu en englænder til fange.

Den følgende nat begyndte divisionens tilbagetog til Siegfried-stillingen. Da frigørelsen fra en opmærksom fjende er meget vanskelig, var den foreskrevet i mindste detalje. Hvilebataljonen besatte denne nat bagtrop-stillingen ved Ervillers bag ved Gomiécourt. Beredskabsbataljonen, den *I bataljon*, gik som

beredskab for bagtroppen til Mory og besatte de veje, der derfra førte sydpå. Frontbataljonen, *III bataljon*, forlod den forreste linje, R1-stillingen, og marcherede gennem de to andre bataljoner på en nattemarch til Lagnicourt bag ved Siegfried-stillingen. Sikringen af denne tilbagetrækning varetog sikringsafdeling Simon for divisionen, fra hvert regiment ét kompagni, fra regiment 86 var det 5. kompagni (løjtnant Harms). Det forblev om natten i R1, afgav skud støttet af artilleriet, skød lyskugler op og snød således fjenden under bataljonernes tilbagetrækning. Den følgende dag holdt det R2 besat ind til kl. 8 om aftenen, gik så skridtvis tilbage og forenede sig med *II bataljon* i Baralle, 12 km vest for Cambrai, hvor den 18. marts division og 2. garde-reservedivision havde indtaget en stilling.

Tilbagetrækningen var et grusomt smukt syn. "Alberich" begyndte sit værk. Allerede uger i forvejen havde man truffet forberedelser til at vanskeliggøre fjendens fremstød. Indbyggerne var i forvejen sendt bort. Så blev samtlige vej-kryds undermineret, kældre, dækningsrum og brønde fyldt med sprængstof. Hele ødelæggelsesværket var opkaldt efter dybets mørke dæmon "Alberich".

Sprængningen af kirken i Bullecourt. Man ser røg vælde frem for foden af tårnet, og dets lette hældning mod højre vidner om, at det er i gang med at styrte sammen. (Sønderborg Slot)

Det brændende Gomiécourt under 86'ernes tilbagetrækning til Siegfried-stillingen. (Sønderborg Slot)

Dagen i forvejen var man begyndt med sprængningen. Nu flammede landsbyerne op og lyste uhyggeligt gennem den tykke røg, der bredte sig vidt ud over markerne. Hvert øjeblik gennemrystedes luften af det dumpe knald fra en ny sprængning. Terrænet skulle forvandles til en ørken, som fjenden kun med stort besvær kunne krydse, hvor han ikke kunne finde vand, ingen beskyttelse og ingen dækning. Forholdsreglerne var hårde, men i krig betyder enhver skade, som man kan tilføje fjenden, at egne folks liv og helbred skånes. Her er der ikke plads til medfølelse.

Bataljonerne marcherede videre den 20. marts mod nordvest og blev indkvarteret i og omkring Denain, en nordfransk industriby. Egnen var forfærdelig, slaggebjerge og hæslige, snavsede gader. Da også kvartererne var kritisable, blev bataljonerne allerede efter en uge flyttet til omegnen af Valenciennes. *I bataljon* i Aubry, *II bataljon* i Beuvrages og Ancin, *III bataljon* samt regimentsstaben i Bruay. Disse kvarterer var man tilfreds med.

Da soldaten imidlertid ikke kender til hvile, begyndte uddannelsen igen. Skydning og håndgranatkast blev ivrigt øvet, infanteriet blev uddannet til maskingevær og granatkastere. Officererne fik rideundervisning.

Flere gange blev der afholdt øvelser på bataljonsniveau. 86'erne nød hviletiden i fulde drag. Senere tænkte de gerne på dagene i Valenciennes. Nu anede de ikke, hvor snart de igen skulle blive kaldt til hårde kampe.

24. I slaget ved Arras

April 1917

Fjenden fulgte hurtigere efter, end man havde forventet. I slutningen af marts dukkede han allerede op foran Siegfried-stillingen. Et direkte angreb kunne han ikke vove, altså besluttede han at omgå de to fløje ved Arras og ved Aisne. Den strategiske idé fra efterårsslaget 1915 blev taget op igen. Ententen var styrket af Amerikas indtræden i krigen ved USA's krigserklæring den 5. april. Tyskland fik nye kræfter ved Ruslands sammenbrud og håbede på en afgørende vending ved hjælp af den uindskrænkede U-båds-krig, som blev iværksat den 1. februar 1917.

Næsten 14 dage tilbragtes nu i komfortabelt hvilekvarter omkring Valenciennes, og påskehøjtiden nærmede sig. Da trængte den bekendte bumlen og rumlen sig frem til infanteristernes øre, båret af en gunstig vestenvind i retning fra Arras. Om natten blafrede det uafladeligt i horisonten. "Nå, så har vi snart balladen", "det skal vi 86'ere selvfølgelig også være med til!", sådan lød snakken.

Påskedag oprinder. En dejlig, solrig, tidlig forårsdag. Bataljonerne holder gudstjeneste. Straks efter indtræffer ordren: "Regimentet skal omgående marchere til Marchiennes og dér gå i kvarter". Marchiennes ligger ca. 12 km øst for Douai. Den 9. april om morgenen kommer der en ny ordre, at regimentet skal søge i kvarter i nogle landsbyer umiddelbart øst for Douai. Allerede undervejs blev ordren ændret igen. Nu hedder det: Alarmeringsklar i Douai. Infanteriet snor sig igennem ad landeveje, der er helt proppet med kolonner af vogne og biler. Klokkeren 8 om aftenen er de i Douai, men hvil var der ikke noget af. Der bliver udleveret rationer til 2 dage. Så timelang venten på de befærdede veje i snefog og en isnende vind, for gårsdagens dejlige vejr var slået helt om, vinteren syntes ikke tilbøjelig til at vige for foråret. Endelig kommer ordren: Regimentet skal fragtes til Vitry, 10 km sydvest for Douai. Igen skal der ventes i timevis på banegården i Douai. Uafladeligt tordner og lyner det ved fronten. I mellemtiden hørte man om divisionsbefalinger; på banegården ankom der afløste enheder og let sårede, som blev udspurgt. Således kunne man danne sig et omtrentligt billede af, hvad der foregik derude.

Englænderne havde angrebet 2. påskedag den 9. april. En ugelang svær beskydning var gået forud, og stillingen var helt jævnet med jorden. Så var de brudt ud fra Arras med tanks og kavalleri, havde løbet resterne af 9. reservekorps samt 3. bayeriske korps, der var helt blændet af tæt snefog, over ende,

og var ved Scarpe stødt helt frem til Fampoux. Svære tab af døde og tilfange-tagte på vor side. Hele batterier skulle være faldet i fjendens hænder. De sidste reserver af kampdivisionen holdt den nye første linje mod fjenden, der hvert øjeblik kunne tage tilløb til et nyt fremstød. Altså ikke nogen rare udsigter for 18. division. Ikke nogen rask fremstormen, men igen stoppe et hul, klamre sig til jorden med nordisk stædighed, lade sig pulverisere i dage og nætter af granater i en åben skyttegrav, lade sig gennemfryse af regn og frost for til sidst dødsræt og gennemrystet måske at føle nogle få minutters lyksalighed, kaste bøssen til kinden og slå et par Tommy'er ihjel. Vel at mærke, hvis man ellers var i live endnu! Og i øvrigt så skanse og endnu engang skanse. Füsiliererne kendte det efterhånden. Men det var en nødsituation, det mærkede enhver, derfor med sammenbidte tænder til arbejdet. Men først skulle der ventes!

Endelig! Kl. 1 om natten kører *I bataljon*, kl. 3 halvdelen af *III bataljon* afsted. Flyverbomber brager omkring togene, de forfejer deres mål, men forårsager dog standsning af de følgende tog. Derfor beslutter *II bataljon* og den anden halvdel af *III bataljon* kl. 5 om morgenen at nå til Vitry til fods.

Kl. 7.30 indtræffer kompagnierne her. På marchen triste billeder, der kan røre hjertet på selv den barskeste frontsoldat. Angrebet var stødt frem i bymæssige bebyggelser. Rige, blomstrende landsbyer lå pludselig under svær artilleriild. Opskræmte og forstyrrede flygtede indbyggerne for det meste. De fleste var kvinder og børn segnefærdige af ting og sager eller skubbende foran sig fuldt pakkede vogne eller barnevogne. Vogne er stillet til deres rådighed af en transportkolonne, de er pakket højt med sengetøj, og oven på igen gamle og syge. Hvem tænker så ikke på sit eget hjem? Nu gælder det om at få nerverne i ro, så ikke også vore forældre, koner, børn skal forlade hus og hjem.

Morgenen, det er den 10. april, bringer kun lidt hvile til den halvdel af regimentet, der var marcheret om natten. Alle andre måtte skanse, selvom der heller ikke hos dem havde været tale om megen hvile. En ny spærrestilling skulle graves. Den forløb fra sydranden af Neuville mod syd indtil Scarpe mellem Biache St. Vaast og Plouvain. Omkring 500 meter bag den lå landsbyen Fresnes, som stillingen fik navn efter. Om eftermiddagen efter et kort hvil afløste *II bataljon* og halvdelen af *III bataljon* deres kammerater ved skansningen. Den 5 km lange Fresnes-stilling blev i det væsentlige færdig på den dag.

Om aftenen den 10. april afløste *I bataljon* dele af füsilier-regiment 90 og af det bayeriske infanteriregiment 8 i 2. linje. En langtrukken afløsning, for disse regimenter havde endnu ingen afløsningsordre fået og ville uden ordre ikke rykke ud, et bevis på, hvor uklare kommandovejene endnu var på grund af divisionens hastige indsats. Efter et kort, koldt hvil i den lille skov uden for Fresnes afløste *II bataljon* den *II bataljon* af regiment 89 i forreste linje mellem Balleul og Gavrelle og sikrede sig ved fremskudte poster. Til venstre lå dele af regimenterne 85 og 31.

Den 11. april brød det første angreb mod divisionen løs. En bataljon 31'ere,

som lå uden for Roeux, skulle holde ham stangen. Ved hjælp af dele af regimenterne 85 og 31 blev stormen standset. *III bataljon* af regiment 86, som netop havde strakt lemmerne i Biache, blev alarmeret, måtte først grave sig ned noget øst for linjen Plouvain-Gavrelle, blev så natten til den 12. april trukket frem til afløsning af den hårdt ramte *III bataljon* fra regiment 31. Igen ingen stilling! Et spor afmærket med hælen i sneen markerede den linje, hvor en ny stilling skulle opstå. Spaden ned fra skulderen og ufortrødent til arbejdet! Mere end ordren fra den foresatte motiverer til arbejdet: i morgen ved dag gry skal du være sunket ned i jorden, ellers er du prisgivet helvedesstormen. Om morgenen er graven knædyb, og hver mand har sit skyttehul til vagttjeneste, altså en nødtørftig beskyttelse mod artilleriild.

Og det hastede! For allerede om morgenen viste det sig, at modstanderen ikke ville slå sig til tåls med gårsdagens fiasko. Hele dagen lå *III bataljon* under svær granatild. Det bagved liggende Roeux sank stadig mere sammen i ruiner. Hen mod kl. 5 om eftermiddagen bliver det observeret fra bataljonen, hvordan store kolonner marcherer over højderne bag Fampoux, den første landsby bag den engelske frontlinje. For infanteriild var det for langt, artilleriild bliver rekvireret. Den ligger udmærket. Englænderne spredes til alle sider, i delinger, grupper og enkeltvis forsøger de at nå Fampoux, på hvilken vort artilleri nu forlægger ilden. Nu bearbejder englænderen vor forreste linje med rasende trommeild. *III bataljon* har svære tab. Dækket af sin egen ild lykkes det fjenden, trods store tab, enkeltvis eller i grupper at springe over kraterområdet og nå deres udgangsstilling. Men füsiliererne ved besked og er på deres poster. Da englænderen stiger op af skyttegraven, slår infanteriild og maskingeværild ham i møde. En pragtfuld stemning hersker. "Skiveskydning efter levende mål", "i dag opfylder vi vort formål", således lyder det gennem rækken af skytter. 11. kompagni lader modstanderen komme ind på 300 meter, så brager skytteilden løs og fortætter sig snart til hurtigskydning. Ind til 100 meter kommer de sidste englændere, så bryder angrebet sammen. Hvad der endnu er i live, dukker sig i kraterne ind til mørket falder på eller halser tilbage til den beskyttende grav. Døde og sårede dækker hele forfeltet. Vi kan ikke bjerge dem, vi har nok at gøre med vore egne. Ca. 150 ligger døde eller sårede i vore egne skyttegrave. Også bataljonskommandøren, kaptajn von Knobelsdorff, er såret. Længe kan den brave bataljon ikke glæde sig over sin sejr og navnlig ikke tænke på hvile. Døde og sårede skal bringes tilbage, sønderskudte skyttegrave skal graves ud igen, pigtrådsspæringer skal anbringes på ny. Rastløse og ufortrødne er folkene i gang hele natten. Om morgenen er stillingen igen i nogenlunde forsvarsmæssig stand. En patrulje havde om natten været i fortærrænet. De bragte to engelske maskingeværer med sig og havde konstateret, at forfeltet var fuldt af lig.

De to andre bataljoner havde nogle dage været i stilling og var igen trukket ud for en kort tid at hvile ud i Vitry og Plouvain. Forefundne forråd efter

flygtende franskmænd holdt dem nogenlunde skadesløs for de sidste dages strabadser. Den 14. april blev *III bataljon* afløst af *II bataljon* uden for Roeux og gik til Plouvain for en hvileperiode. Den 16. blev *I bataljon* indsat til højre derfor, hvor den afløste *II bataljon* fra regiment 85. *I bataljons* stilling bestod for størstedelen af jordhuller, foran Roeux løb en smal, brystdyb grav, der kun tillod færdsel med største vanskelighed. Dækningsrum eller -nicher var der ingen af. Dertil kom, at vejret simpelthen blev forfærdeligt. Det regnede og sneede, og dertil kom frost om natterne. Foran stillingerne lå der endnu nogle engelske lig. Deres skæg og hår var hver morgen hvide af rim. Den 17. om aftenen regnede det i stride strømme. Alle blev våde til skindet, skyttegravsbunden var en stor sump. Natten derpå frøs tøjet stift på kroppen. Heldig var den, der i Roeux havde reddet sig en dør eller et bræt, der kunne tjene som underlag. Antallet af syge var i forhold til Ancre-stillingen påfaldende ringe. Hviletiden havde styrket kroppen og gjort den modstandsdygtig. Desuden bevirker den umiddelbare nærhed af fare, følelsen af at hver mand er nødvendigt, at man ikke tænker på sygdom. Sværere var tabene ved artilleriild. Så slemt som ved Somme var det dog ikke. Englænderen skød langsommere og mere systematisk end franskmændene. Ingen pludselige orkaner af ild, men en gennemtænkt spredning fra højre til venstre og omvendt. Han observerede tilsyneladende heller ikke med samme lidenskab som franskmændene. Det varede for eksempel temmelig længe, inden han havde skudt sig nogenlunde ind på den forreste grav foran Roeux. Dertil kom, at flyverobservation blev betydeligt vanskeliggjort. Her var det anderledes end ved Somme. Jagereskadrillen Richthofen, der lå bag divisionen, var på deres post. Engang styrtede i løbet af 10 minutter syv engelske fly brændende ned over Vitry, nedskudt af den røde kampflyver.³⁵ Endnu to gange blev nedstyrtningen af hele eskadriller af fjendtlige fly observeret af regimentet. Det hævede stemningen og styrkede modstandskraften. Den engelske måde at skyde på lettede undvigelsen fra høje til venstre og omvendt. Selv under stærk beskydning var der ofte øer med ringe ild, hvor tropperne kunne redde sig. "Kompagniet er en ren trækharmonika", bemærkede engang en füsilier. Men englænderen skød meget med forsinket tænding. Disse granater kastede store mængder jord op, rev skyttegraven i stykker og begravede mandskab og våben. Daglig måtte folk graves ud. Heltemod og troskab var lige vigtige.

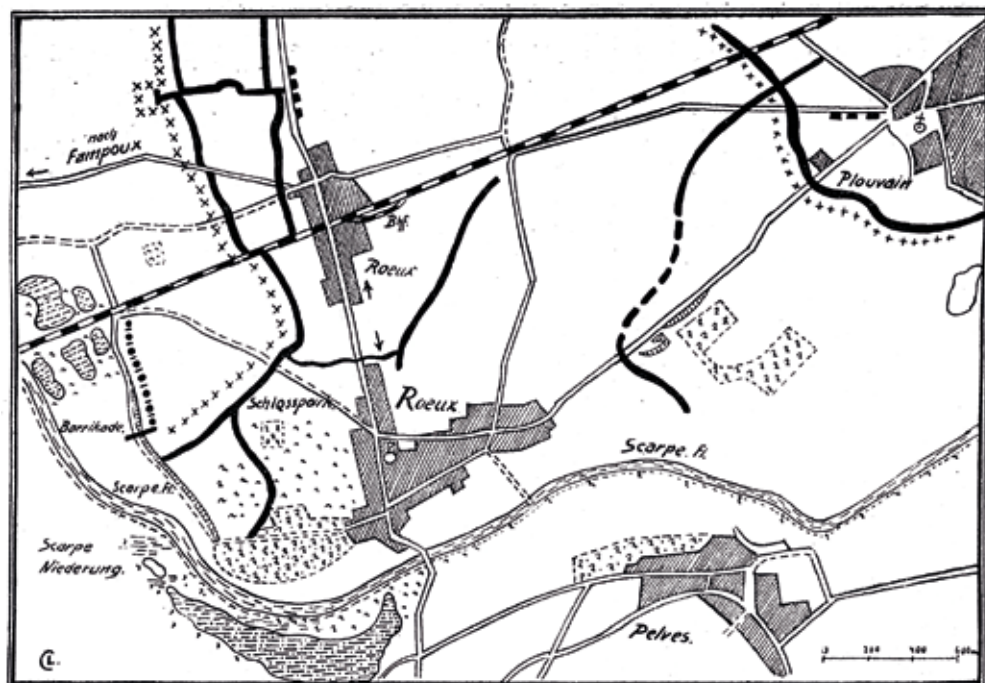
Således lå en dag tung ild på 4. kompagni. En granat begraver fire mand. Kompagniføreren giver ordre til at undvige til venstre. Seks mand bliver tilbage i ilden for at grave kammeraterne fri. Det lykkes dem at redde tre, den fjerde var død. Ved 8. kompagni slår en granat ned, begraver en füsilier og sårer sergent Dorscher, som står ved siden af ham, i lår og hofte. Hverken til højre eller til venstre er der nogen, og tiden er knap. Sergenten graver og graver, indtil han har mandens hoved fri, så bryder han sammen, bevidstløs af blodtabet. Tililende kammerater redder nu dem begge. Om dagen kunne

Tyske soldater betragter det rygende vrak af en engelsk flyvemaskine, der ifølge påskriften skulle være skudt ned af Manfred von Richthofen den 14. april 1917 i egnen ved Douai. I april 1917 dominerede de tyske fly, og måneden går i det engelske luftvåbens historie under betegnelsen "Bloody april". (Sønderborg Slot)

sårede knap nok blive bragt bagud, fordi der ingen løbegrav var. Alligevel er det sket. Mangen en kammerat er blevet båret til forbindspladsen hen over åbent terræn i fjendens synsfelt og under fjendtlig ild.

I dagene fra den 14. til den 19. april øgedes daglig den fjendtlige ild mod den forreste stilling og mod Roeux. Svære kalibre susede ned blandet med gasgranater. Dagligt måtte begravede graves ud og gassyge bringes bagud. Et nyt angreb var i vente. Den 18. april om aftenen blev *III bataljon* efter et kort hvil trukket frem igen og besatte stillingen mellem banedæmningen og Scarpe, venstre fløj op ad Scarpe-sænkningen. Allerede dagen efter var bataljonen viklet ind i kampe. På venstre fløj var forholdene vanskelige og uoverskuelige. Skyttegraven endte på en skrænt, der skrånede ned mod Scarpe-sænkningen. Ved foden af skrænten løb der en hulvej i retning mod englænderne. Her var den spærret af en barrikade, som englænderne havde besat med et maskingevær. Ulykkeligtvis slog den tyske front på den sydlige Scarpe-bred en bugt bagud, således at der i forlængelsen af *III bataljons* stilling på sydbredden lå noget ingenmandsland, og at den venstre fløj hang lidt i luften. Fra tid til an-

Kort over stillingen ved Roeux. Skyttegravene er indtegnede med tyk sort streg, krydsene betegner pigtrådspæringer.

den havde fjenden et maskingevær i stilling på den venstre Scarpe-bred. Dette samt maskingeværet på barrikaden holdt nu *III bataljons* venstre fløjposter (12. kompagni) i den grad under ild, når den ville observere langs skrænten. Dens ophold på den yderste venstre fløj blev derved umulig, og den måtte fortrække et skulderværns afstand til højre. Dækket af de to maskingeværer går den 19. april en afdeling englændere på to officerer og ca. 35 mand frem langs skrænten, trænger ind i vor skyttegrav og ruller den op fra venstre fløj. Inden vore poster har overblik over situationen, er en tredjedel af kompagniafsnittet i fjendens hænder. Da trænger nogle behjertede folk beslutsomt frem. Et par håndgranater flyver langs graven. Englænderen studser og går tilbage. En engelsk officer, der igen vil samle sine folk, bliver skudt ned. Det nu igen fremrykkende kompagni smider til sidst de resterende fjender helt ud af graven.

På dette sted skulle kampene imidlertid ikke falde til ro. Om natten fra 20. til 21. april foretog folk fra *III bataljon* en rask patruljeoperation. Terrænets karakter indbød til det. Scarpe, der ved vor venstre fløj flød mod vest, foretog nemlig over en kort strækning en bugtning mod fjenden mod nordnordvest, som den allerede nævnte skrænt fulgte i nogen afstand, men skarpere bøjet mod nord, således at den løb næsten parallelt med vor stilling, altså en velkom-

men dækning for fjenden. Man måtte formode, at angriberne før det seneste angreb havde taget opstilling her, at der til stadighed lå englændere her, og at det ville være udgangsstillingen for fremtidige fremstød. Altså: hånden i hvepsere! At der på den sydlige Scarpe-bred var ingenmandsland, er allerede nævnt. Om aftenen den 20. går en forpatrulje bestående af en sergent og to mand fra 12. kompagni frem på den sydlige bred af Scarpe, de skal undersøge terrænet og tjene som sikring for den efterfølgende hovedpatrulje. Denne fulgte kl. to om morgenen. Dens fører var oversergent Schirrmeister fra 3. maskingeværkompagni. Han havde med sig to maskingeværer og deres betjeningsmandskab, dertil endnu en sergent og 10 mand fra 9. kompagni som ammunitionsbærere. De slæbte 6.000 skud frem. Patruljen nåede snigende og lyttende frem til det sted, hvor Scarpe bøjer mod nord. Bagsiden af skrænten aftegner sig i morgengryet på den anden bred. De to maskingeværer går i stilling og åbner ild halvt baglæns flankerende mod skrænten, spredende fra venstre til højre, så undvigelse ikke er mulig. Ingen funktionsfejl, uden ophør hældes hele bygen af jern langs med skrænten. Håndgranater eksploderer i massevis, flygtende englændere, som forsøger at undvige til venstre, løber ind i skudsalverne og bliver mejet ned. 20 til 30 sårede trænges til højre ved skrænten under vor venstre fløj, de kunne ikke bjerger, fordi der lå stærk artilleriild over skrænten. Patruljen vendte uskadt tilbage i morgengryet. Schirrmeister tildeltes Jernkorset af 1. klasse.

Englænderens modforholdsregler lod ikke vente længe på sig. Nævnes skal det, at Roeux slotsparken lå lige bag 12. kompagni, mod syd ligeledes begrænset af Scarpe-breddens skrænt. Ud af parken førte en forbindelsesgrav til venstre halvdel af 12. kompagni. Straks ved dag gry satte maskingeværet flankerende ind fra den sydlige bred og umuliggjorde observationer fra posterne. Samtidigt lå der artilleriild af alle kalibre delvist også flankerende på kompagniets venstre fløjdeling. Besætningen rømmede denne del på grund af den morderiske ild, veg ud til højre eller besatte den forbindelsesgrav, der løb gennem parken bag deres stilling. Engelske observationsflyvere gik langt ned, således kunne skyttegravsbesætningen forfølges af artilleriilden, der pludselig sprang over til højre og der slog ned blandt de sammentrængte folk. Gentagne gange sprang således ilden fra højre til venstre og igen fra venstre til højre, sådan at undvigelse ikke var mulig. Hvor fjenden ikke ramte ned med svære kalibre, frigjordes byer af shrapnels lige over hovederne på kompagniet. Hen mod middag var den venstre fløj fuldstændig jævnet, den øvrige del af graven var på flere steder stærkt sammenskudt, en stor del af 12. kompagni var død, begravet eller såret. Kompagniføreren, løjtnant Truelsen, der for to dage siden havde overtaget kompagniet efter sin sårede forgænger, var ligeledes sammen med sin ordonnans såret. I stedet for ham springer løjtnant Kurzenberger fra 11. kompagni til. Begravet er også det maskingevær, der skulle dække den venstre fløj. Det bliver gravet ud og med stort besvær bragt til 11. kompagni for at

blive sat i stand. Under tilbagebringningen bliver betjeningsfolkene såret, og geværet må nu undværes i forsvaret.

Imens havde fjenden på gammelkendte veje, den nu ubevogtede skrænt, sneget sig langs Scarpe. Han kravler op på den, trænger overraskende ind i parken, tager de grupper, der var undveget ind i forbindelsesgraven, til fange og besætter den. Samtidig trænger han frem til højre hen over de forreste sønderskudte grav, hvor resten af kompagniet var stuvet sammen. Løjtnant Kurzenberger og hans få folk opholder dem med håndgranater. Da bliver han dødelig ramt af en fjendtlig håndgranat, helt afsindigt skriger han uophørligt: "alarm, alarm, håndgranater!" Før folkene når at springe til for at bringe ham tilbage, slår en svær granat ned og begraver løjtnanten helt. Nu springer løjtnant Kirchner fra 3. maskingeværkompagni til og kaster sig imod englænderne. Da han vil skyde den første, der dukker op få meter foran ham, kommer denne ham i forkøbet, dødeligt ramt af et hovedskud synker løjtnant Kirchner lydløst til jorden.

Mens nærkampen rasede her, havde fjenden med artilleriild lukket indbrudsstedet til højre og bagud, således at det hårdt trængte kompagni ikke kunne blive støttet. Oversergent Kürschner overtager nu kompagniet, som med maskingeværild og kasteminer fra flanken og ryggen (forbindelsesgraven) bliver stadig mere sammenstuvet, og som nu kun holder en fjerdedel af sit skyttegravsafsnit. Kürschner signalerer både til højre og bagud efter hjælp. Før den indtræffer, sker der noget til fordel for kompagniet. Det fjendtlige artilleri skød stadigvæk mod indbrudsstedet, hvor nu kun deres egne folk sad. Det tvang englænderen til at rømme et stykke af den erobrede skyttegrav. Nu stødte en lille gruppe af kompagniet kraftigt frem, bestående af oversergenterne Kürschner og Weiss, korporalerne Eckhoff, Karsten og Grömke, og trængte med håndgranater fjenden tilbage til kort før forbindelsesgravens udmunding. Mere kunne ikke forventes med en udmattet rest af kompagniet bestående af to oversergenter, to korporaler og tyve mand. Om aftenen genoprettede et modangreb af bataljonsreserven, 9. kompagni, den gamle situation i parken. Kun et 50 meter langt fuldstændig jævnet stykke skyttegrav måtte lades i fjendens hænder. Løjtnant Kirchners lig blev endnu om natten bragt tilbage, hans folk havde bedt om ikke at blive afløst, før de havde bjerget deres førers lig. I det følgende morgengry blev resterne af 12. kompagni afløst af 8. kompagni fra regiment 161. Med følelsen af at have gjort deres yderste forlod kompagniet det hårdt omstridte stykke skyttegrav, i hvilken så mange kammerater hvilede under jorden.

De sidste dages kampe var heller ikke gået sporløst henover andre dele af regimentet. Overalt var den fjendtlige artilleriild taget til i styrke og havde krævet smertelige ofre. Om natten 19. – 20. april var *II bataljon* blevet afløst af *I bataljon* i det højre regimentsafsnit. Dagen efter faldt 1. kompagnis fører, Løjtnant Kind, ved en fuldtræffer i den forreste grav. Løjtnant Petersen fra 3.

kompagni blev begravet og efter en time gravet ud i live. Den 21. april slog en svær granat ned i *I bataljons* kommandostation i Roeux, to kampfordinanser dræbt, syv såret. Føreren af *I bataljon*, kaptajn Bade, besvimed af kulilte, men blev på sin post.

Kun meget lidt hvile blev *II bataljon* beskåret i Brébières. Efter midnat var kompagnierne efter fem dages besættelse af den forreste grav nået til deres hvile-kvarter. Allerede den næste morgen, den 20. april, blev to kompagnier, 5. og 7., alarmeret og trukket frem til besættelse af Gavrelle- og Fresnes-spærrestillingen. Natten derpå afløste de resterne af *III bataljon* i forreste linje, men blev i natten fra 22.-23. april afløst af *I bataljon* fra regiment 161 og gik som brigadereserve tilbage til Brébières. Man skal prøve at forestille sig, hvad sådan en skubben frem og tilbage betyder for et kompagni. 6. og 8. kompagni blev om aftenen den 21. april trukket frem til besættelse af Fresnes-nøglestillingen. Den 22. april blev *I bataljon* i forreste linje afløst af *III bataljon* fra regiment 161 og marcherede til Douai, kun 1. maskingeværkompagni blev endnu i den forreste stilling og oplevede den følgende dag.

Den 23. april bryder frem. En stor slagdag. Den engelske øverstkommanderende, marskal Haig, var ved at forberede et voldsomt slag, der endegyldigt skulle knuse den tynde tyske linje og tilvejebringe englændernes genforening med de franskmænd, der angreb bag Siegfried-stillingen ved Aisne. Kun dele af regimentet har på denne dag kæmpet med, og kun i uvigtige operationer og under fremmed kommando. For kl. 9 om formiddagen blev regimentsstaben 86 afløst af regimentsstaben 161 i Biache. I den forreste linje lå, som allerede nævnt, kun 1. maskingeværkompagni hos *III bataljon* fra regiment 161 foran banegården Roeux. Nordvest for Biache var i Fresnes-spærrestillingen 6. og 8. kompagni som regimentsreserve; i Brébières de helt udkørte 5. og 7. kompagni som brigadereserve.

Ved daggry sætter pludseligt artilleriild af tungeste slags ind mod den tyske front. Roeux og Plouvain bliver taget under en rasende ild, deriblandt er der gas- og tågegranater. Begge landsbyer er snart indhyllet i en sky af røg og støv, også ved fronten er man som altid frataget udsynet på grund af røg og ophvirvlet jord. Kl. 6 om morgenen angriber modstanderen. Angrebet bliver erkendt og røde lyskugler går i vejret, artilleriet afgiver spærreild. Samtidig rammer ilden fra infanteriet og maskingeværerne fra den forreste linje og de tilbagetrukne stillinger angriberne og jager dem tilbage i gravene. Troen på sejr styrkes. Da bryder omkring kl. 7 tætte kakiklædte skyttelinjer ud fra Fampoux og den forreste grav, denne gang understøttet af kampvogne. To, fem, engang bliver der endda talt syv. Hen over gravene, pigtrådsspæringerne og kraterne arbejder de sig frem. Sommetider ser det ud, som om de er helt sunket ned i et af de kæmpemæssige kraterer, men hver gang arbejder de sig op igen. Fire maskingeværere fra 1. maskingeværkompagni åbner en rasende ild imod dem, ét på kun 150 meters afstand. Projektiler med stålkerne, såkaldt

Ukampdygtig britisk tank, Vestfronten 1917-18. Briterne brugte første gang og uden større held kampvogne ved Somme i september 1916. De var langsomme og kunne efter det første chok relativt nemt uskadeliggøres af artilleriet. (Sønderborg Slot)

K-ammunition, bliver affyret, det ene bælte efter det andet. På kampvogne springer gnisterne, men projektilerne synes at prelle virkningsløse af. En kampvogn vender om, om det er foranlediget af vore maskingeværer, kan man ikke sige noget om. Stadig vover det fjendtlige infanteri sig ikke frem. Da sker der følgende: en kampvogn gør holdt på tværs af vor forreste grav og fyrer med sit skyts på langs ad graven. En anden kører langs graven og fyrer med sine maskingeværer ned i den. Den moralske virkning er stærk. Fuldstændig våben- og hjælpeløs over for denne nye type kampmiddel bliver resten af den forreste linje holdt nede i graven. Nu trænger det fjendtlige infanteri frem, løber gravene over ende og tager besætningen til fange. Kun få lykkes det at komme tilbage, springende fra krater til krater. Nu må også resten af maskingeværerne tilbage, som skød bagfra hen over fronten, to er ødelagt af artilleriild og ét er savnet. De når Roeux. Her lykkes det kompagniføreren for 1. maskingeværkompagni, løjtnant Meubrink, af egne folk, minekasterpionerer, letsårede 161'ere at danne en tynd skyttekæde, med hvilken banedæmningen bliver besat med front mod syd, da fjenden her igen er kommet stærkest frem. Et maskingevær skyder hen over banedæmningen mod fjendtligt kavaleri.

I mellemtiden var englænderne brudt igennem nordpå ved Gavrelle og begyndte derfra at rulle vor forreste linje op. Løjtnant Meubrink kaster nogle grupper af sin banedæmningsbesætning samt et maskingevær omkring mod nordvest, men al skyderiet nytter ikke mere, overmagten er for stor. I tætte rækker kommer Tommy fra nordvest. I tætte skarer vælder han ud af Roeux. I spring går resterne tilbage og besætter møllehøjen mellem Roeux og Plouvain, ind til støttekompagnierne er på stedet. Mellem Gavrelle og Roeux angriber grenaderregiment 89, mod Roeux indsættes 5. og 7. kompagni, der var blevet alarmeret i Brébières, og i ilmarch sendt op foran. De blev forstærket af fjerde delinger fra 6. og 8. kompagni og de rester af 1. maskingeværkompagni, der var blevet liggende ved møllehøjen. 6. og 8. kompagni selv blev liggende som sikkerhedsbesætning i Fresnes-spærrestillingen. Under operationen falder løjtnant Siemen, fører af 2. maskingeværkompagni, ved en fuldræffer. En granat sårer også føreren af *II bataljon*, ritmester Henneberg, der ledede dette modangreb, hårdt, ligeledes hans adjutant Løjtnant Schildt. Den nu førerløse halvbataljon når frem til 400 meter foran Roeux, da slår en heftig maskingevær- og infanteriild den i møde fra landsbyens ruiner, samtidigt sætter der stærk artillerispærreild ind. De i forvejen tynde rækker får endnu flere huller. Kompagniføreren for 7. kompagni, løjtnant Stange falder. Den stærkt udmattede enhed, udmarvet af de foregående dage, kommer ikke videre. Da nærmer sig bagfra som indsatsbølge nummer to en bataljon fra infanteriregiment 65 fra 111. division. Med de sidste kræfter springer vore to kompagnier igen op og trænger sammen med 65'erne frem mod Roeux. Modstanderen skyder som fortvivlet og vil ikke vige. Da flyver fra nærmeste afstand en håndgranatsalve ind i landsbyens ruiner. Nu trækker han sig endelig tilbage, springende over brokker og murrester. Vor forfølgelsesild nedlægger endnu adskillige. Roeux er igen på tyske hænder!

Med denne succes endte regimentets kampe ved Arras. At regimentet fuldstændigt havde opbrugt sine kræfter, var ubestrideligt. De enkelte dele blev trukket ud på følgende måde: *I bataljon* lå allerede i Douai, dele af *II bataljon* samlede sig i Brébières og marcherede derfra til Montigny, øst for Douai, for at blive sendt afsted. *III bataljon* måtte blive endnu to dage og to nætter som brigadereserve bag den lille Ballon-skov mellem Roeux og Plouvain, så slog også forløsningens time for den. I Corbehem syd for Douai blev den sendt afsted.

Det dårlige vejr, tålt i åbent terræn, og anstrengelserne havde i første omgang rystet regimentets kampkraft. Men også de blodige tab var meget smertefulde. De androg af døde 5 officerer, 125 mand, af sårede 8 officerer, 391 mand, af savnede 35 mand, af syge 5 officerer, 113 mand. I alt 18 officerer og 664 mand. De sværeste ofre, to tredjedele af de samlede tab, skulle *III bataljon* bære. De fleste døde hvilede på kirkegårdene i Brébières og Douai. Da regimentets kampstyrke ved indrykningen kun talte 31 officerer og 1.650 mand, så

havde det måttet ofre over en tredjedel af sin kampkraft, et bittert tab, skønt det Gud ske lov ikke tilnærmelsesvis kunne sammenlignes med blodofrene ved Somme.

Med stolthed læste 86'erne nogle dage senere om, hvilket voldsomt slag de havde deltaget i, for den enkelte kan jo ikke tilnærmelsesvis overse, hvor langt kamppladsen strækker sig. "På slagmarken ved Arras", således bekendtgjorde Ludendorff, "gennemførte den engelske stridsmagt på fransk grund det andet store fremstød for at gennembryde de tyske linjer. I dagevis slyngede middel-svære og svære batterier massevis af granater af enhver art mod vor stilling. Den 23. april, tidligt om morgenen, øgedes artillerikampen til den hårdeste trommeild. Snart derefter brød de engelske stormtropper frem til angreb bag ildmuren over en frontbredde på 30 km, i mange tilfælde anført af pansrede kampvogne. Vor tilintetgørelsesild tog imod dem og tvang dem mange steder til at vige. Andre steder rasede kampen frem og tilbage. Hvor fjenden havde vundet lidt terræn, kastede vort dødsforagtende, angrebslystne infanteri ham tilbage i et kraftigt modstød. De vestlige forstæder til Lens, Avion, Oppy, Roeux og Guémappe var den hårde kamps brændpunkter. For regimenter fra næsten alle Tysklands egne mellem Alper og hav er disse navne ensbetydende med heltedåd".

Kommandøren for 6. armé frigjorde 17. og 18. division med tak og anerkendende ord. I en divisionsbefaling udtalte general von Blottnitz følgende anerkendelse til sine regimenter: "Dagene ved Scarpe fra 9. til 24. april danner et nyt mindeblad i 18. divisions krigshistorie. Den 9. april standsede de englændernes indbrud vest for linien Roeux-Gavrelle. Den 11. april slog de under store engelske tab stormen tilbage, og de følgende mindre forsøg mislykkedes på grund af vore tapre underførere og mandskabs opmærksomhed og beslutsomme handlen. Endelig mislykkedes englændernes store gennembrudsforsøg den 23. april foran divisionens front totalt, et forsøg understøttet af kæmpemæssig artillerivirksomhed og kampvogne, landsbyen Roeux, banegården Roeux og højde 71 forblev på vore hænder. Udmattet og nedslidt og sørgende over tabet af så mange tapre kammerater, men stolt, med rejst hoved og beæret af ledelsens anerkendelse vender divisionen tilbage fra fronten, fast besluttet på hurtigt at komme til kræfter igen for med den gamle modstandskraft at kunne træde op imod en ny fjendtlig storm!"

Togene fragtede regimenterne i sydvestlig retning. Kanontordenen ebbede ud.

25. Sommeren ved Havrincourt

Maj til august 1917

Togene førte bataljonerne bort fra slagmarken ved Arras over Cambrai til Caudry, en lille by 13 km sydøst for Cambrai. Her blev regimentsstaben. Bataljonerne nåede efter en kort march til deres hvilekvarterer: *I bataljon* i Caullery og Selvigny, *II bataljon* i Ligny, *III bataljon* i Caukkery, store velhavende landsbyer syd for Caudry, som bød på gode og rummelige kvarterer. Ved nogle dage hvile blev det indre menneske restitueret, ved bad og aflusning i Cambrai og Caudry også det ydre. Samtidigt blev der igangsat rengøring og istandsættelse af beklædning, udrustning og våben, derpå de sædvanlige appeller, og så begyndte så at sige livets alvor igen, eksercitsen. Nogle reglementsøvelser genoprettede den nødvendige disciplin, og så blev erfaringerne fra de seneste kampe evalueret. Skyttegravskamp blev afprøvet i øvelsesværkerne, uddannelsen af stormtropper blev genstand for særlig omhu, der blev skudt både med og uden gasmaske. Frem for alt kom bevægelseskrigen til sin ret igen. Bataljonerne øvede beredskabsreservens opgaver, hurtig spredning i formationer, march mod bestemte mål, indtagelse af landsbyer og andre støttepunkter, overraskelseskampe. Kompagnifester frembragte igen stemning og fornyet latter. De var, som i øvrigt hele hvileperioden, begunstiget af herligt forårsvejr.

Den 2. maj ønskede den øverstkommanderende for hærgruppen, kronprins Rupprecht af Bayern, at hilse på Arras-kæmperne. Ved Beauvois stillede 18. division sig, så vidt som de havde deltaget i de seneste kampe (thi der var allerede indtruffet erstatningsmandskab), op i en mægtig firkant. Kronprinsen, kommandøren for 2. armé, excellence von der Marwitz, samt general von Blottnitz skridtede fronten af, så takkede kronprinsen divisionen for dens seje udholdenhed.

Desværre var hviletiden knap tilmålt. Allerede efter 10 dage, den 5. maj, brød *I bataljon* op, og de andre bataljoner fulgte i de næste par dage. Marchretning mod vest til den nye Siegfried-stilling. Det afsnit af denne stilling, i hvilket regimentet skulle indsættes, lå ca. 12 km syd for Cambrai, før det punkt, hvor den store hærvej, der fører fra Cambrai sydpå til Peronne og St. Quentin, deler sig. Ved denne højtliggende vejgaffel ligger gården La Pavé, fra hvilken man har et mægtigt udsyn såvel mod syd hen over den engelske stilling som mod nord til Cambrai. Besiddelsen af denne vejgaffel, der udgjorde en vældig fordel, var sikret af fem stærkt befæstede linjer. Men det kom også an på at holde modstanderen væk fra vore linjer så længe som muligt og beherske forterrænet.

Telefoncentral, fotoet optræder i regimentshistorien uden steds- og tidsangivelse, men sammen med billeder fra Havrincourt. Telefonen var det primære kommunikationsmiddel under verdenskrigen, men ledningerne blev nemt skudt over, og så måtte man benytte meldeløbere, brevduer eller hunde. (Sønderborg Slot)

Foran vor stilling lå en lille landsby, La Vacquerie. Den blev udbygget til det nævnte formål som fremskudt stilling. *II bataljon* besatte det nordlige afsnit af Siegfried-stillingen, *I bataljon* det sydlige. Begge bataljoner udskilte hver tre kompagnier til forpoststillingen foran Vacquerie. For at holde denne endnu fastere i vore hænder blev der på én nat etableret en forpostgrav foran. *III bataljon* forblev i Masnières i hvile.

Af modstanderen var der endnu meget lidt at se. Fra en skjult sape, en såkaldt russersape, der gik ud fra Vacquerie, kunne man iagttage, hvordan han, det var igen englænderen, i respektfuld afstand på 500 meter begyndte at etablere en forreste grav. Hans artilleri var livligt, det overstrøede det åbne terræn omkring Vacquerie med shrapnels, hvis kugler dækkede hele terrænet som efter en haglbyge.

Regimentet skulle imidlertid ikke komme i den situation, at det skulle forsvare den på få dage udbyggede Vacquerie-stilling, for allerede om natten fra 12. til 13. maj blev det trukket ud igen. Til højre for 18. division skulle 17. re-

servedivision tages ud og 18. division overtage en del af det nu ubesatte afsnit. Derfor blev regiment 86 taget væk fra 18. divisions venstre fløj og skubbet ind i det ubesatte tomrum, der var opstået til højre for divisionen. Regimentets afsnit blev til gengæld overtaget af den venstre nabodivision, 22. reservedivision. Om natten fra 12. til 13. maj blev således *I* og *II bataljon* afløst af denne divisions reserveinfanteriregiment 82, og allerede i den følgende nat overtog *II* og *III bataljon* reserveinfanteriregiment 163's afsnit ved Havrincourt, mens *I bataljon* gik til Noyelles i hvil.

I denne stilling tilbragte 86'erne hele sommeren. Den hørte til de vanskeligste og opgaverigeste, som regimentet nogensinde havde besat, og til trods for det eller måske netop derfor tænker enhver 86'er, der var med, gerne tilbage på den sommer ved Havrincourt.

Eggen var sådan, som regimentet kendte det fra Ancre. Lange på hinanden følgende fladbølgede højdedrag, som strækker sig fra nordøst til sydvest og næsten skærer stillingen i en ret vinkel. Bag ved den, ca. 13 km sydvest for Cambrai, lå den smukke plet Havrincourt og på dens sydside Marquisen af Havrincourt's vidunderlige slot med tilhørende park. Slottet, en lille fyrste-residens, stammede fra nyere tid. Et sandt paradis var parken, der over ca. 1 km blidt skrånede ned mod en bæk. Fra slottet tillod parken en henrivende udsigt ned til denne bæk og op på højderne bagved, hvor Havrincourt-skovens mægtige kroner engang susede, men som nu i sin forreste del lå fældede. Parken var meget gammel. Man sagde, at allerede Vauban, Ludvig IV's fæstningsbygmester, som Marquisens gæst havde spadseret her. Ud over vidtstrakte græsplæner bredte ældgamle elme, ege, linde, cedre og tujaer deres kroner. Slyngede stier førte gennem yppig underskov til skjulte bænke og havehuse, i hvilke der engang formentlig er drøftet andre ting end skyttegrave og pigtrådsspærringer. Under tætte nåletræsbestande trivedes skovjordbærrene i en aldrig før set størrelse og fylde og vederkvægede om sommeren parkbesætningen. Hvilken füsilier tænker ikke tilbage på de vidunderlige forårs- og sommermåneder i denne park, når artilleriilden på begge sider tav, og skovduft, solskin og fuglesang et øjeblik lod ham glemme krig og krigstummel.

Den hårde krigsnødvendighed havde fordret, at Siegfried-stillingen blev anlagt gennem parken og umiddelbart foran slottet. De afløste tropper fortalte, at Marquisen havde tilbudt den øverste hærledning 20 mill. Francs, hvis de holdt hans slot uden for kampzonen. Man havde ikke kunnet acceptere hans tilbud. Vore soldaters liv og sikkerhed var mere værd. Hele beliggenheden gjorde det også klart, hvorfor det ikke gik. Bag Havrincourt steg Flesquières-højderne, som indtog en lige så beherskende stilling som den allerede nævnte vejgaffel ved Le Pavé. Alligevel blødte hver 86'ers hjerte ved tanken om, at parkens grønne kjole om nogle måneder ville være revet i stumper og stykker af engelske granater og miner. På selve slottet havde de engelske projektiler allerede begyndt deres arbejde. Da skyttegravsbesætningen hele tiden var i fare

Sommeridyl i stillingen ved Havrincourt 1917. Man fornemmer tydeligt den veludbyggede og brede grav, som var normen for Siegfried-stillingen. Stakken af papirer under Jens Holdts arm minder om, at verdenskrigen også var en papirkrig, hvor der blev ført nøje regnskab over stort og småt. (Jørgen Bendorff)

på grund af splinter fra granater, der eksploderede mod murene, blev slottet den 28. maj demoleret ved sprængning.

Siegfried-stillingen, som nu blev besat, fandt ikke regimentets bifald i alle punkter. Men den var i det mindste i rå træk færdig, bestod af to dybe og brede grave, som var beskyttet af gode spærringer. Dækningsrummene, delvist af beton, var lige netop tilstrækkelige i antal. De vigtige Flesquières-højder, som strakte sig bag Havrincourt, var ligeledes beskyttet ved en stærk dobbeltlinje, som nu blev overladt infanteri-pionerkompagniet til videre udbygning. Imellem de to hovedstillinger med 3-4 km afstand blev der af regimentet påbegyndt en mellemstilling, Oetinger-spærrestillingen, og færdiggjort i den følgende måned. Løbegrave mellem de to stillinger fandtes der endnu ikke, de var foreløbigt heller ikke nødvendige, da man kunne nå frem til Siegfried-stillingen uden at blive beskudt af fjendtligt infanteri.

En vigtig nyskabelse var modstandsreder i forfeltet og ikke mindst i mellem-

terrænet. Det var disse korte, uanseligt anlagte skyttegravsstykker, der, skakbrætagtigt strøet over terrænet, sædvanligvis var besat med 1-2 grupper fra beredskabskompagniet samt et maskingevær. På grund af deres uregelmæssige placering var de meget vanskelige at få ram på for artilleriet og kunne først nedkæmpes efter et stort forbrug af tid og ammunition. I zonen med modstandsreder skulle det fjendtlige angreb løbe død, ifald det skulle trænge frem over hovedstillingen. En modstandsrede i stort format var hver lille by, derfor blev Havrincourt, Flesquières og hvile-byen Noyelles spærret med pigtråd efter alle kunstens regler, omgivet af grave, beskyttet af barrikader og udstyret med skydeskår.

Regimentet fordelte sig nu på følgende måde inden for dette afsnit. De to underafsnit "Nord" med slot og park Havrincourt og "Syd" blev besat af hver en bataljon. Hver bataljon holdt med tre kompagnier den forreste linje samt forfeltet.

Et kompagni lå som beredskab i grav nummer 2 eller dannede besætning i mellemfeltets modstandsreder. Senere var forholdet inden for bataljonerne: to kompagnier i front, to i beredskab. Den tredje bataljon lå som brigadereserve i Noyelles i hvile. Hvilet varede 10 dage, indsatsen 20 dage. Efter 10 dages frontindsats byttede bataljonen internt front- og beredskabskompagnier.

Hvad der var særlig vanskeligt og krævede højeste indsats af klogskab, mod og energi, var på dette sted forsvaret af forfeltet. Det er allerede blevet nævnt, hvor meget det nu, hvor vi stod i defensiven, kom an på at holde modstanderen så langt fra livet som muligt. Et fjendtligt angreb foretaget på 500 meters afstand var under almindelige omstændigheder på forhånd dømt til at mislykkes. Til forfeltet hørte parken. Den blev i løbet af de næste måneder spærret med pigtråd på kryds og tværs og næsten gjort utilgængelig. Ved udkanten af parken lå, godt gemt i buskadset, en modstandsrede med en stærk besætning under kommando af en officer. Dertil kom der i buskadset adskillige maskingeværreder. Men den egentlige forpostlinje løb betragteligt på den anden side af parken. Den var 500-1.200 meter fra den egentlige kamplinje. Forholdene her var ligesom i en bevægelseskrig. Hvert frontkompagni udskilte sædvanligvis en deling til sin sikring, denne stod på feltvagt, af hvilke der for hvert kompagniafsnit fandtes to. Feltvagterne opstillede så deres underofficersposter og dobbeltposter. En patrulje inden for kæden af poster sørgede for forbindelsen mellem posterne. Som rygrad for linjen af poster tjente foruden feltvagten også såkaldte gruppereder, det var små skyttegravsstykker bag deres linje ligesom modstandsrederne. Her var kompagniernes stødtropper anbragt, dvs. grupper bestående af de kvikkeste og mest beslutsomme folk. Deres opgave var i tilfælde af angreb på forposterne straks at sprede sig ud i disses linje eller, i tilfælde af at modstanderen allerede var trængt gennem linjen, i nærkamp at smide ham ud igen. Feltvagterne og grupperederne havde sædvanligvis et maskingevær og en granatkaster hos sig, der nu fik stigende betydning. Om

natten stod der foran hvert kompagniafsnit ca. 10 dobbeltposter. Om dagen blev antallet formindsket. De afløste poster trak sig så tilbage til deres feltvagt eller slog sig ned bag fældede træer, i jordhuller og under nedgravede bølgeblikplader. Da der kun blev afløst én gang om natten, var vagtposttjeneste meget anstrengende. Den var det i endnu højere grad på grund af terrænets vanskelige beskaffenhed og fjendens adfærd.

Vanskelighederne begyndte straks på højre fløj. Foran vor linje lå det såkaldte "Kalkbjerg", en til vor stilling retvinklet aflang bunke kalkbrokker, indholdet af en kanal under bygning. Dens overflade var en tavleformet forhøjning. Englænderen havde lagt sin forpostgrav hen over midten af kalkbjerget, vore poster klamrede sig til dets bageste rand. Her skulle den lille krig ikke falde til ro, da det måtte være englænderen meget om at gøre at skubbe vore poster ned fra bagskrænten for så ved hjælp af kalkbjerget at drive en beherskende kile ind i vor forpostlinje. Anderledes, men ikke mindre vanskelig, var situationen i midten og på den venstre fløj. Her var, som nævnt, Havrincourts skov, der knyttede sig til parken, fældet til langt bag englændernes front af dem, der byggede Siegfried-stillingen, så fjenden ikke ubemærket kunne samle sine angrebskolonner. Men de fældede træstammer lå der endnu, og underskoven skød allerede stærkt igen. Forfeltet var her svært at overse. Det var det rigtige terræn til en minikrig med indianertaktik. Sådan var også forholdene på den venstre fløj, hvor vore poster delvist lå i den fældede lille Femyskov.

Når således terrænet ligefrem indbød til sportsmæssig patruljevirkksomhed på begge sider, så var det endnu mere tilfældet, når man betragtede den almindelige situation. Patruljevirksohmhedens art var et spejlbillede af den strategiske helhedssituation: for os måtte det komme an på at erkende modstanderens hensigter, altså tage fanger, som kunne give oplysninger om fordeling, troppeforskydninger, angrebshensigter og overhovedet om hele situationen hos modstanderen. Når det så ikke lykkedes, så skulle i det mindste den fjendtlige stilling undersøges nøje med hensyn til spærringernes styrke, udbygning af gravene, posternes standpladser. Således havde vore patruljer mere til formål at skaffe oplysninger. For modstanderens vedkommende gik det ud på at rive kæden med poster op og komme tæt på hovedstillingen. Han kæmpede derfor i almindelighed med større enheder samt artilleri- og mineild.

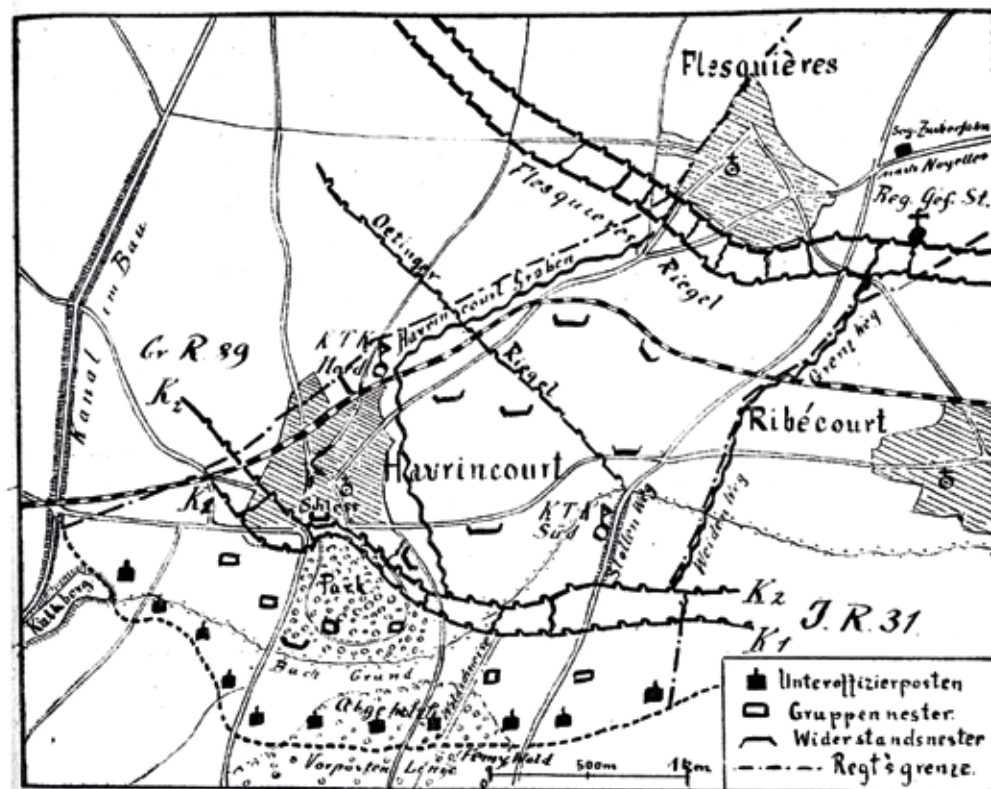
Den tyske ledelse kæmpede febrilsk på at komme til klarhed om modstanderens hensigter. Den antagelse, at englænderen engang ville forsøge at støde frem over Havrincourt til de beherskende Fresquières-højder, kunne ikke uden videre afvises og blev også bekræftet ved Cambrai-slaget i november dette år. Den regimentsobservationspost, der var indrettet på de nævnte højder, gjorde god gavn for opklaringen. Men hovedarbejdet i den henseende blev præsteret af patruljerne. Næsten hver nat var en eller flere frivilligt ude i terrænet og hjembragte ved deres omtanke og uforfærdethed værdifulde resultater. Pladsen her tillader ikke at anføre alle og heller ikke englændernes

mindre operationer. Kun enkelte og særligt betydningsfulde og karakteristiske skal nævnes her. Natten mellem den 25. og 26. maj sneg en patrulje fra 9. kompagni bestående af sergent Speer, korporal Rünke og menig Sievers sig frem på venstre fløj for at søge oplysninger om den fjendtlige stilling. Denne var endnu ikke sammenhængende, men bestod af enkelte skyttegravsstykker. Således skete det, at patruljen uden at bemærke det var nået forbi de to fjendtlige forpostgrave og nu var lige foran hovedgraven. Da de tre nu ville slå ind på en anden tilbagevej, opdagede de deres fejltagelse. De kunne ikke komme tilbage over forpostlinjen. Den korte nat er snart forbi. Hvad nu? Lade sig tage til fange? Ikke så let! Så beslutter de tre at ville blive dagen over mellem de engelske linjer liggende i det høje græs og observere så godt de kan. Dagen – vi er i slutningen af maj – er lang og solen brænder. Sult og tørst plager. Endelig kommer natten. Efter en længere søgen lykkes det patruljen at finde tilbagevejen, de kommer uskadte tilbage til kompagniet, hvor de allerede var opgivet, og medbringer vigtige oplysninger om udbygning og besætning af den fjendtlige stilling.

I en følgende nat gik på højre fløj en større patrulje fra 2. kompagni og nogle folk fra 1. maskingeværkompagni frem, fører var oversergent Kwasny. Enheden, 17 mand høj, ville have fat på den engelske post, der skulle befinde sig ved det såkaldte kugletræ. De fandt standpladsen tom, men føreren ville ikke vende om med uforrettet sag. Han krøb derfor frem til ca. 30 meter fra den fjendtlige stilling sammen med sergent Kohn og menig Helmer. Da dukker en engelsk patrulje på tre mand op foran dem. Hurtigt løs på dem. To englændere springer tilbage i graven, den tredje bliver taget til fange af de tre. Han leverede vigtige oplysninger. Gruppe Cambrai havde ønsket en fange, og ved denne dåd blev regimentet sparet for en større patruljeoperation.

Den 23. juni lykkedes det en patrulje fra 6. kompagni bestående af 1 oversergent,³⁶ 1 sergent og 16 mand på en mærkelig måde at trænge ind i den fjendtlige forpostgrav. Indbrudsstedet blev først belyst af to projektører for at blænde den engelske besætning, så sprang patruljen i kanten af lyskeglen, mens to maskingeværer til højre og venstre for indbrudsstedet holdt den engelske besætning nede. De kom uden at løsne et skud ind i den fjendtlige grav og rullede den op i en længde af 200 meter, idet de smed håndgranater foran sig. Således blev der for vore folk intet andet at gøre end at vende tilbage til deres grave, efter at de havde taget to engelske geværer med opplantet bajonet samt ammunitionstromlen og værktøjsskassen til et Lewis-maskingevær med sig som bytte.

Omkring midten af juli lagde observatørerne mærke til, at englænderne byggede en række mindre stikgrave fremadrettet fra kampgraven. Hvad skulle de til for? Standplads for minekastere? Kom der ikke fra andre dele af fronten underretninger om et større skyderi med gasminer? Skulle der også til at ske sådan noget her? Det skulle der ubetinget skaffes klarhed over.

Kort over stillingen ved Havrincourt, sommeren 1917.

En større patruljeoperation bliver forberedt til at finde sted natten fra 20. til 21. juli. Efter artilleriforberedelse skulle tre stærke enheder trænge frem hen over forpostgravene til den anden fjendtlige hovedkamplinje, undersøge gravene for gasinstallationer og om muligt tage fanger. Den højre enhed, 50 mand infanteri fra *III bataljon* sammen med en gruppe pionerer, stod under løjtnant Zergiebel, den midterste fra *I bataljon* i en lignende sammensætning under kaptajn Friherre von Ompteda. Den venstre enhed var svagere, 2 sergenter³⁷ og 16 mand fra *II bataljon*. Både om formiddagen og om aftenen slyngede det forstærkede artilleri ødelæggelsesild over de engelske grave, Kl. 11.30 om aftenen et kort, kun minutlangt ildoverfald, og enhederne styrtede frem. De undgår den heftige engelske spærreild, overskrider trods vild maskingeværild forpostlinjen og den første engelske kampgrav. Da slår der en salve granater ned i enhed Zergiebel, den river 12 mand til jorden. Det dobbelte antal er nødvendigt for at skaffe de døde og sårede tilbage; andre er blevet sprængt i luften, med den tilbageblevne svage rest er en videre fremrykning udsigtsløs og bliver opgivet. Den midterste enhed Ompteda trænger frem over den engelske hovedstilling, finder hulvejen bagved og konstaterer, at der in-

tetsteds er installeret minekastere eller gas. Stikgravene var bestemt for vand-afløb. Samme resultat havde den venstre patrulje. Fanger blev der ikke taget, da englænderen tilsyneladende havde rømmet stillingen på grund af vor artilleriild. Kun lidt bytte i form af geværer, remtøj, stålhjelm og skanseredskaber blev hjemtaget. Men det væsentlige var opnået, de ønskede konstateringer var gjort. Ganske vist var de med 4 døde og 19 sårede dyrt købt. Blandt de døde var også den tapre og utrættelige løjtnant Rodatz. Ikke desto mindre, det var ledelsens pligt at skaffe klarhed.

Med særligt mod og succes blev der natten mellem 1. og 2. august gennemført en patruljeoperation fra 10. kompagni. Fra kompagniets feltvagt var der kommet melding om, at en fjendtlig patrulje på ca. 20 mand opholdt sig i fortærrænet. Straks gik en enhed under ledelse af kompagniføreren løjtnant Becker frem. Endvidere deltog løjtnant Nissen, sergent Salostowitz, landstormmand Köster og füsiliererne Jäckel, Schernekau og Thiel. Den meldte patrulje fandt de ganske vist ikke, men vende om med uforrettet sag ville de heller ikke. De opdagede et hul i pigtrådsspærringen, kravlede igennem og arbejdede sig gennem endnu en hindring. Forpostgraven bliver nået og passeret, bag ved den var der en busk, ved hvilken der både om dagen og kort forinden var observeret englændere. Altså en standplads. Hurtigt bliver busken omringet, men intet rørte sig, intet var der at finde i busken andet end ... en latrin. Ny skuffelse! Men stadig ingen lyst til at vende om. Forsigtig tilbage til forpostgraven; to poster bliver ladet tilbage ved hullet i spærringen. De to officerer samt Salostowitz og Schernekau går nu opret som englændere, med våbnene på ryggen langs med bagsiden af forpostgraven. Ved det femte skulderværn bliver de anråbt. En dobbeltpost, Becker råber nogle beroligende engelske ord til dem, så et spring ned i graven med pistolen for panden af dem, men englænderne er nogle barske fyre, de kan ikke bevæges til at komme med. Da flyver en håndgranat over skulderværnet og eksploderer under gruppen. Løjtnant Nissen bliver såret i baghovedet. Nu er det tid! Hans modstander vægrer sig stadig; han bliver skudt ned. Nu bekvemmer den anden, der også er såret, sig til at komme med. De to officerer bringer ham til hullet i spærringen, hvor de finder de to poster forladt. Men hvor er de to folk? Umuligt at finde dem, for den fjendtlige grav er allerede arlarmeret, håndgranater brager og maskingeværild knalder bagefter. De to forbliver savnet; de er formodentlig truffet af håndgranater og som sårede faldet i fjendens hænder.

Men også modstanderen var en mester i krigslist og fik også derved sine succeser. Den 22. juni om aftenen savnedes en underofficerspost fra 7. kompagni. Den havde stået ved et skovbælte, et særligt blæsende hjørne i den nedlagte Havrincourt-skov. Altså måtte det være sket ved højlys dag. Hvordan var det muligt?! To dage senere blev der kastet lidt lys over den dunkle hændelse. Det samme sted sneg to englændere sig den 24. juni ved højlys dag camoufleret med buske gennem underskoven. Først på en afstand af 20 meter bliver de

opdaget af vagtposten. Før han kan komme til skud, bliver han strakt til jorden ved to skud, sergenten bliver ligeledes dræbt ved et hovedskud, da han stikker hovedet ud af vagtposternes dækning. Først den tredje mand lykkedes det ved håndgranater at fordrive modstanderen. Den formodning var nærliggende, at den forsvundne post for to dage siden var blevet offer for den samme list. En gammel krigslist, der vandrende Dunsinan-skov i Shakespeares "Macbeth" var vakt til live igen.

Ellers havde fjenden med sine hyppige forsøg uden og med artilleriforberedelse ringe held til at overrumple posterne, og ret ofte havde de tab. Natten mellem den 1. og 2. juni blev 3. kompagnis poster angrebet af en ca. 12 mand stærk patrulje. Som reaktion på gevær- og håndgranatild iler løjtnant Barfaut fra 1. maskingeværkompagni fremad med en projektør og et maskingevær. Ildkampen er endnu i fuld gang. Da lyser projektøren op, maskingeværet bestryger forfeltet. Der kommer skrig derovre fra; Barfaut styrter frem med fire mand og tager en såret og en uskadt englænder til fange.

Natten mellem den 6. og 7. juli hører posterne fra 10 kompagni på den venstre fløj en støj fra pigtråden. Lyskuglen stiger op. En hånd er allerede løftet til kast derovre. Sergent Michaelis river geværet til kinden og trykker af. Hånden synker, modstanderen er død, hans kammerat, en engelsk sergent, overgiver sig. På næsten det samme sted blev den 25. juli dobbeltposten fra 8. kompagni, füsiliererne Seller og Domcinsky, angrebet af en patrulje på 4-6 mand. En godt kastet håndgranat dræbte en englænder, de andre flygtede. Den døde blev bragt ind, og af regimentsmærket blev konstateret, at der nu lå en ny division over for regimentet.

Den 18. august fandt to poster fra 8. kompagni deres poststandpladser besat, da de om aftenen rykkede ud, og det af fjender i et antal af 15-20. Straks går de to poster i kødet på de indtrængende, støttet af resten af feltvagten. Det kommer til gevær- og håndgranatkamp og til sidst også håndgemæng. Naboer poster iler til stedet. To modstandere, det er skotter, blive skudt, og fjenderne til sidst smidt ud. På vor side er der to sårede og én savnet.

Langt hyppigere benyttede englænderne deres overlegenhed i artilleri og forsøgte at nå deres mål efter svær artilleri- og mineforberedelse. I natten fra 30. juni til 1. juli lå der en to timer lang ild på 3. kompagnis poster. Til slut trommeild. Så styrtede 60-70 englændere frem. Men postkæden var forblevet næsten ubeskadiget, og posterne var på forberedte. Angrebet bryder sammen i vor ild. En hårdt såret engelsk officer og en let såret mand bliver bragt ind. I den følgende nat blev samme forsøg gjort med de samme midler ved 4. kompagni. Postlinien veg tilbage til feltvagten. Med hjælp fra de andre delinger blev fjenden i et modfremstød smidt ud af den postlinje, han var trængt ind i.

Mest indædt og bitter blev kampen på højre fløj om det allerede nævnte kalkbjerg. Den begyndte den 23. juni og varede med afbrydelser helt hen til regimentets afløsning. På den nævnte dag lå der en tung fjendtlig artilleri- og

mineild mod kalkbjerget. Da 5. kompagnis natposter indtog deres standplads, finder de deres huller besat af modstanderen, der i ly af sin ild har sneget sig ind. Hurtigt er der en stødtrop på stedet. Et par håndgranatsalver og op ad skrænten, og modstanderen viger. To nætter senere bliver en post fra samme kompagni angrebet af en patrulje, som imidlertid bliver jaget bort af geværild, hvorved en hårdt såret englænder falder i vore hænder. En uge senere, den 3. juli, gik der kl. 2 om natten et svært ildoverfald ned over 5. kompagnis poster og feltvagt ved kalkbjerget. Dernæst et fremstød på 20 mand mod en underofficerspost på kalkbjerget. Denne havde imidlertid holdt hovedet klar og skød alt det, som krammet kunne holde til. Enheden tager benene på nakken; to skudte englændere hænger i pigtråden. Ved denne afvisning lige som ved den en uge tidligere havde sergent Christiansen særligt udmærket sig, og han blev tildelt Jernkorset af 1. klasse. Den følgende aften var postehullerne ved kalkbjerget igen besat af modstanderen. Igen blev han smidt ud ved hjælp af håndgranater. I den næste nat blev posterne der igen holdt i ånde med et svært ildoverfald. Miner med 25 cm diameter susede ned. Angrebet blev dog rettidigt erkendt af vore minekastere, og det angrebsklare mandskab blev sprængt fra hinanden ved deres ild. Sergent Hennemann faldt under stærk beskydning ved kontrol af posterne.

Nu var der ro ved kalkbjerget i længere tid. Den 18. august begyndte kampene igen. På denne dag lå der dagen igennem igen tung mineild på kalkbjergets kant. Ved midnat ramte et uhørt kraftigt ildoverfald 6. kompagnis poster; samtidig blev den højere placerede hovedstilling rasende bestrøget af mange maskingeværer. Efter kort tid blev artilleri- og mineilden forlagt fra postelinjen til feltvagten. Så kom der bag nordsiden af bjerget ca. 20 og bag sydsiden ca. 30 Tommy'er stormende frem. Hensigten var tydelig: Posterne oppe ved randen skulle omgås og afskæres. Denne hensigt mislykkedes på grund af vagtsomhed og uforfærdethed hos 6. kompagnis poster, som på ingen måde havde ladet sig gøre møre af den rasende ild. Angrebet blev slået tilbage. En sergent blev ganske vist taget af overmagten og ført med tilbage; til gengæld faldt en såret skotte i vore hænder. Hovedformålet, erobring af kalkbjerget, var mislykket. Men der var stadig ingen ro her. Allerede næste nat blev en dobbeltpost angrebet af en patrulje. De bliver jaget væk, men kommer tilbage med forstærkning, i alt otte mand. De styrter sig på ny over dobbeltposten. Den ene bliver gjort ukampdygtig ved et kolbeslag over armen, men kan endnu stikke af; den anden, allerede grebet, river sig løs. Endnu i den samme nat bliver pigtrådspærringen foran denne post repareret; derved falder en mand fra sikringspatruljen. I de nu følgende nætter ind til afløsningen forsøgte fjenden ikke igen angreb mod kalkbjerget. Otte dage senere, efter fire måneders småkrig med en stædig, udspekuleret og uforfærdet modstander, kunne forpoststillingen derfor uskadt overgives til afløsningen. Dette resultat skyldtes ikke mindst den rastløst flittige major von Hanstein, der førte regimentet fra begyndelsen af

Stollevæjen lå bag forreste linje, og her indbyggedes en del af regimentets køkkenvogne, så hestene ikke behøvede at trække dem frem og tilbage. (Jørgen Bendorff)

maj til slutningen af juli i stedet for den afkommanderede major von Drigalski.

Men ikke blot ved geværer og håndgranater havde man stoppet modstanderens fremrykning, men også på gammelkendt manér med spaden. I et rastløst arbejde blev det ufærdige stillingssystem udbygget og udvidet. Et stort antal nye skyttehuller, gruppereder og feltvagter var gravet ud, forsynet med pigtråd og tilflugtssteder. I hovedstillingen var forhindringerne forstærket og nye dækningsrum indbygget. For at skåne hestene blev køkkenerne lige som i Champagne bygget ind. En del lå i stollevæjen, en hulvej bag sydafsnittet, i hvilken også et reservekompagni var anbragt. Mellem 1. og 2. stilling var "Oetinger spærrestillingen" blevet anlagt, to nye løbegrave førte nu fra Flesquières og fremad. Landsbyerne Noyelles, Flesquières og Havrincourt var blevet befæstet, Flesquières-stillingen var færdiggjort, særlig godt forsynet med dækningsrum. Med denne landsby var der oven i købet noget særegent.

I begyndelsen af juni havde man her og i andre landsbyer opdaget et ud-

bredt katakombe-system. Sådan var det ved Graincourt, Marcoing, Masnières og Rumilly. Det var kilometerlange, underjordiske og hvælvede gange med ni-cher ud til siderne, der var indrettet til at bo i. Ved Flesquières blev der fundet en indgang til et hvælvet rum, der strakte sig 10 meter under jorden. Det var indrettet til at huse større troppestyrker.

Således fik regimentet ved rastløst arbejde mulighed for at indtage en større echelonnering end nogensinde før. Derved blev også den fjendtlige artilleriild betydeligt svækket i sin virkning. Denne var i maj nogenlunde tålelig, men tog i de følgende tre måneder betydeligt til i styrke. Svære ildoverfald rasede ned over navnlig forpoststillingerne, parken og landsbyen Havrincourt. Denne vel-signelse af granater var ofte blandet med gasgranater, en raffineret metode, da man i ophidselsen under et ildoverfald desværre ofte glemmer at tage gasmaske på. Således blev den 2. juli fem rekrutter dræbt af en gasgranat, mens de skansede i regimentets område. I juli og august kom der miner til. Meget store torpedominer rev huller så store som stuer i Havrincourts park og bidrog til at fuldende ødelæggelserne. En ny fremgangsmåde hos englænderen bestod i kort efter mørkets frembrud, altså ved den tid, da posterne begav sig afsted, at lade samtlige sine maskingeværer skyde, så ophold uden for dækning ikke var muligt. Denne ild blev selvfølgelig gengældt fra tysk side, navnlig siden de lette maskingeværer var kommet til, sådan at der i dæmringen i de sidste uger blev udkæmpet veritable maskingeværslag.

Her skal nævnes de tab som regimentet led foran Havrincourt: 2 officerer døde, 3 sårede; 47 mand døde, 225 sårede, 9 savnede. De hviler på kirkegårdene i Noyelles og Cambrai.

Uden en række tekniske og organisatoriske nyskabelser fra den Øverste Hærledelse, som trådte i kraft i denne sommer, ville tabene have været større og forsvaret ikke så vellykket. Først var der infanteripanseret, som füsiliererne ikke gerne bar, og som var helt umuligt på forpost, men som i hovedstillingen alligevel har holdt splinterne fra livet for mangan en post. Endvidere blev hvert kompagni udrustet med lette maskingeværer; først var det to, men de skulle så bringes op på seks. Inden for infanterikompagnerne blev der nu dannet maskingeværafdelinger. En granatkaster-afdeling fandtes der allerede i hvert kompagni. Disse enheder, som ved den nye kampform havde fået stor betydning, måtte knyttes fast til regimentets organisme. Derfor blev der opstillet nye formationer og knyttet minekaster-afdelinger og signalkompagni til regimentet. Hver bataljon fik i maj fire lette minekastere og dannede en minekaster-afdeling, bestående af én minekaster-officer, fire sergenter og 32 mand. Minekasterne blev almindeligvis indbygget i de store sprængkratere umiddelbart foran og bag stillingen. De føjede sig gnidningsløst ind i bataljonens organisme, de har understøttet artilleriets ildvirksomhed og ydet regimentet mangt en værdifuld tjeneste.

Under kampene ved Arras havde det vist sig, hvor stor betydning underret-

Løjtnant Jens Holdt sammen med to officerskammerater, hvoraf den ene bærer et infanteripanser. Det vejede alt efter størrelse mellem 9 og 15 kg og blev hovedsagligt benyttet til vagttjeneste. Fotoet er et af en serie på tre, hvor de tre officerer skiftes til at posere i panseret. Blomsterbuketten er der ingen forklaring på. (Jørgen Bendorff)

ning af ledelsen har i et afværageslag. Kun når modstødet bliver begyndt rigtigt og i rette tid, er der udsigt til, at det lykkes. På baggrund af disse overvejelser blev der i begyndelsen af juni opstillet et signalkompagni. Dets opgave var på enhver mulig måde at etablere en hurtig forbindelse mellem front og ledelse. Det bestod af 80 telefonister, 40 lyssignalfolk, 24 ordonnanser, endvidere ridende ordonnanser, cyklister, due- og hundeførere. Når altså ét middel svigtede, stod der endnu et andet, tredje, fjerde osv. til disposition.

Svarende hertil blev der ofte afholdt alarmerings- og meldeøvelser af skyttegravsbesætningerne, navnlig blev tågeberedskab indøvet, fordi de heldigste udfald var lykkedes fjenden under dække af tåge, for eksempel i december 1916 ved Verdun. Endvidere blev der holdt strengt på gasberedskabet. Tæpper og bundter af strå hang foran indgangen til dækningsrummene. Til de tid-

ligere nævnte alarmindretninger kom nu klokkestrengene, der førte fra graven ind i dækningsrummene, gong-gong'er, tryklufstsirener (gasmasken hindrer én i at blæse). Lyskastere skulle udbrede alarmeringsmeddelelsen bagud. Som så ofte i felten kom det ved disse gasalarmeringsøvelser til muntre episoder. En morgen går den strenge hr. regimentskommandør gennem stillingen; besætningen ligger med undtagelse af de få dagsposter i dyb hvile i deres dækningsrum efter en anstrengende nattjeneste. Majoren vil afprøve gasberedskabet ved et dækningsrum og hiver i klokkestrengen. Nu skulle straks en sergent og otte mand med gasmasker styrte ud og besætte stillingen. Men der sker intet. Den strenge ringer for anden gang, og nu kraftigere. Da kommer der efter en stund en mand ud med fire kogekar i hver hånd, men uden gasmaske. "Hvad satan er dette for noget sjusk! Har I ikke hørt klokken?" "Javel, hr. major!" "Nå, og hvad ...?" "To gange ringning betyder hos os, at kaffehenteren skal komme ud!" I denne sammenhæng kan nævnes en anden anekdote, som udspillede sig tidligere. Menig Kupitzky var ganske særligt vred på det franske artilleri og besluttede at bekæmpe det på sin egen måde, idet han om natten skød i retning af mundingsilden med højtstillede sigtemidler. I befalingerne var der blevet indskærpet sparsommelighed med ammunition. En nat overrasker den inspektionshavende kompagnifører den menige post i hans sælsomme beskæftigelse. "Nå, Kapitzky, De ved da, at De ikke sådan må baldre Deres patroner unyttigt". Denne svarer ganske roligt: "Hr. løjtnant, hvis ikke jeg skyder, så er det jo ingen krig!". Kompagniføreren var mundlam over for denne logik og bøjede leende om det næste skulderværns hjørne.

Der skal lige et par ord om hviledagene i Noyelles. 86'erne er kommet til at holde af den lille landsby, der har budt på gode og rimeligt rummelige kvarterer. Selvfølgelig måtte tjenesten ikke ophøre i de ti hviledage: appeller, eksercits og skansarbejde og én gang i ti-dages-perioden øvelser i modstød i retning af fronten. Men om eftermiddagen og om aftenen sad füsiliererne sædvanligvis under lindene ved kirken og lyttede til vandmøllens brusen. Eller de gik i parken ved Scheldes bredder, eller lyttede henstrakt på græsplænen på de smukke sommeraftener til melodier fra regimentsmusikken, der nu, som overhovedet gennem hele krigen, under ledelse af musikdirigent Funk utrætteligt bestræbte sig på at hæve stemningen i regimentet. Mangen en 86'er havde dér, båret af musikken, en kort drøm om fred. Hvor dejlige og lystige var også kompagni- og bataljonsfesterne i denne park; hvilke latterbrøl udløste ikke korporal Rehberg i skikkelse af rigsdagsmedlem Schippendraht!

En klar fordel var også nærheden af det smukke Cambrai. Ofte blev der ansøgt og bevilget orlov dertil. For en gangs skyld noget andet! Cafée, civile, kvinder, piger, børn og særligt teatret. Næsten hver gang kunne der af kantinemidlerne stilles et antal billetter til rådighed for kompagnierne. Da kun det bedste var godt nok for de feltgrå, spillede her førsteklases gæster fra Hamburg, Wiesbaden og Berlin. Gode skuespil og lystspil blev der opført, også

muntre operetter. En mærkelig modsætning! I går bragede håndgranaterne og minerne om ørerne på os ved kalkbjerget; i dag omgives vi af blide violin-toner, smukke og forførende kvinder synger og smiler sig ind i vore hjerter. I morgen famler vore øjne og ører igen efter mørke skikkelser og snigende skridt i skovstribens nat. Men det er krigerens lod, en stadig vekslen.

Også sommeren i Havrincourt skulle få ende. Nordpå trak nogle nye svære skyer sig sammen, og som så mange andre blev også 18. division revet med ind i denne stormhvirvel. I nätterne fra den 26. til den 28. august blev frontbataljonerne afløst af infanteriregiment 84, den 27. og 28. august blev füsiliererne sendt afsted i Iwuy ved Cambrai. De blev læsset af igen på flamsk jord.

26. I Flandernslaget

September – oktober 1917

Fjendernes dobbeltangreb ved Arras og ved Damenweg (Chemin de Dames) kunne i maj 1917 endegyldigt betragtes som mislykket. Nu forsøgte englænderne at operere på egen hånd. Deres mål var Belgien. At sætte Zeebrugge ud af spillet, de forhadte tyske ubådes base, var den største indsats værd. I juni fløj Wytshaete-buen i luften; derved fjernede englænderne den tyske flankestilling, der var så generende for det videre angreb. Den 31. juli begyndte i området øst og nordøst for Ypern "Übermaterialschlacht".³⁸ Efter morderisk artilleriild, i hvilken de sværere kalibre var taget til i styrke, var englænderen trængt ind i de tyske stillinger, men havde som følge af det med kraft indsatte tyske modangreb måttet nøjes med ringe terrængevinst. Brydekampen varede hele august måned; ikke nogen nævneværdig succes var beskåret englænderen. Men hver stor slagdag åd nye divisioner. Når et dige brister under en stormflod, så flyver skovlene for at lukke hullet. Hvad er et regiment andet end en skovlfuld jord under en kamp i sådan en størrelsesorden!

Den 1. september 1917 blev bataljonerne læsset af i Oostcamp ved Brügge. Da Flandern-kampene klingede en smule af i slutningen af august og begyndelsen af september, fik de en kort galgenfrist.

Landskabet var helt fladt, kun afbrudt af alléer. Trægrupper og parker, landsbyerne, som var spredt i aflange bebyggelser, var rene og venlige, kvartererne gode. For de plattysk talende 86'ere gik kommunikationen med flamlænderne uden vanskeligheder. Påfaldende var det store antal slotte med deres store parker, som tydede på usunde sociale forhold. Under normale omstændigheder boede her kapitalister, som omgav sig med ridderpragt.

Tiden før indsatsen blev brugt til øvelser, særlig i modangreb. Divisionen lagde nu særligt vægt på samarbejdet med pionerer og artilleri. I fritiden blev der tilstået orlov i Brügge. Den gamle by gjorde et dybt indtryk på alle, der så den, med sine stille, træomkransede kanaler, sine smukke gotiske bygninger, hele sin drømmeagtige herlighed. Men også mere materielle goder lokkede. En god flaske vin eller kosteligt bagværk blev hilst velkommen med særlig glæde. Hvor tørstende og hungrende soldaten, som i måneder har måttet sluge sin feltkøkkenmad, er efter sådanne nydelser, kan kun vanskeligt forstås af dem, der ikke selv har oplevet det.

Den 13. september var der parade for kronprins Rupprecht af Bayern. Kronprinsen bekendtgjorde, at divisionens indsats var umiddelbart forestående.

Om aftenen indtraf afløsningsbefalingen. Regimentet skulle i tiden fra 15.-18. september afløse reserveinfanteriregiment 119 ved Houthulster skoven. Det hørte nu under 4. armé.

Bataljonerne blev lastet i rækkefølgen *III, II, I* i Steenbrügge og steg ud i St. Joseph. Så afløste de i samme rækkefølge først hvilebataljonen, så beredskabsbataljonen og endelig frontbataljonen af det nævnte regiment. I natten fra den 17.- 18. september var afløsningen tilendebragt. Den forløb glat til trods for livlig spredt ild dybt ind i baglandet. Opmarchvejen førte gennem Houthulster-skoven. I mange hærberetninger havde den allerede været nævnt, og til dens navn var knyttet samme uudtalte gru som tidligere til eventyrenes forheksede skove. "Houthulster-skoven er ensbetydende med ødelagte skovstumper, brækkede grene, styrtende træer og stumper uden rod, med højt sprøjteende slamvand, vandfyldte kratere, betyder røg, os, helvedesild og giftgas", således hedder det i regimentshistorien for naboregimentet 85. Denne skov ville i løbet af kort tid være blevet ufremkommelig, hvis ikke dertil udkommanderede grupper bestandigt holdt veje og brandbælter fri. Talrige æreskir-

Forreste linje set fra en infanteri-observationspost. Der er ikke meget andet at se end oprodet jord og træstumper, dog aner man midt for jordvolden hjørnet af en bunker. Fotoet stammer som de øvrige i dette kapitel fra albummet "Füsl.Regt.Königin in Flandern August-September 1917". (Sønderborg Slot)

Vej gennem Houthulster-skoven, Flandern 1917. (Sønderborg Slot)

kegårde mindede en om tidligere kampe. Nu bekymrede granaterne sig ikke om de dødes ro.

Regimentet lå på højre fløj af indbrudsstedet, blev altså mindre stærkt ramt af hovedfremstødet og kunne gribe flankerende ind. Til højre var 119. division, til venstre regimenterne 31 og 85 sat ind; så kom 208. division. Terrænet ved fronten var næsten helt fladt, kun brudt af nogle træstumper og forrevne trægrupper. Foran fronten strakte sig engarealer, og derigennem løb Steen-bækken, 1½ - 2 meter dyb. Bækkens løb var fuldstændig udvisket af granatild, hele området var forvandlet til et vandfyldt kraterlandskab. Omvendt havde de svære granater også skabt vadesteder i bækken. Til angreb var det et ugunstigt terræn. Tanks var her udelukket. Bag ved Steenbækkens engdrag lå kompagnierne, på den højre halvdel i kraterterrænet, på den venstre bag en stærkt sammenskudt jordvold. Grundvandet tillod ikke nogen dækningsrum her. Beskyttelse mod artilleri fik man ved en række betonklodser bag stillingen. De blev så vidt muligt kamoufleret, d.v.s. overtrukket med grenværk for at gøre dem mindre synlige.

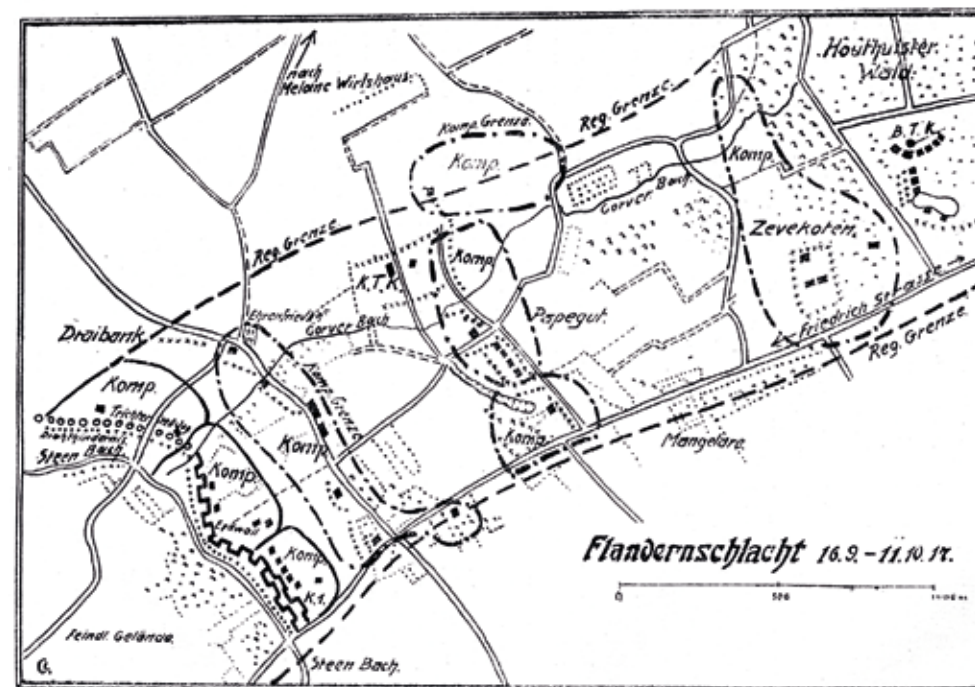
Regimentet lå dybt echelonneret. Den forreste bataljon havde tre kompagnier i front, et i reserve. En kilometer bag fronten lå beredskabsbataljonen, ligeledes echelonneret. Hvilebataljonen var anbragt i Mispelareik. Regimentsstaben logerede i en betonklods i Houthulster skoven. Lige som ved Ancre så blev også her fjerde-delingerne udskilt til at bære mad og materiel.

Regimentet måtte vænne sig til en helt anden kampform. Skytte- og op-marchgrave fandtes slet ikke. I forfæltet lå feltvagterne, dobbelt- og under-officersposterne. Så dannede betonklodserne den første modstandslinje; de skulle samtidigt udgøre kernen af modstandsrederne. Dog var kompagnierne ikke bundet af dem. Som det fremgår af kortet havde hvert kompagni ikke længere sin linje, men derimod sit "rum". Her indenfor var det bevægeligt, skiftede stilling efter artilleriilden, idet de trak sig tilbage til artillerifrie "øer"

De første dage og nætter fyrede fjenden kraftige ildoverfald på kamp- og beredskabszonen. Gasgranater bredte sig ind imellem. Ved flyverobservation blev betonbunkerne taget på kornet. Lavtgående flyvere beskød kamp- og beredskabszonen med maskingeværer og jagede endog enkelte ordonnanser. Det hårdeste klima samlede sig imidlertid længere sydpå. Den 20. og 21. september stødte englænderne frem mod fronten Langemark, Passchendaele, Cheluvelt. Den venstre nabodivision blev draget med ind i kampen. Angrebet blev afvist.

Den 24. september lykkedes en strålende overrumpling for en patrulje fra 8. kompagni. På den anden side af Steen-bækken lå nogle betonbunkere, der gjaldt for at være ubeboede. Løjtnant Reich fra 8. kompagni ville konstatere, om det virkelig forholdt sig sådan. Med en patrulje overskred han på denne dag om morgenen i tæt tåge Steen-bækken på en gangbro. Enheden – det var foruden kompagniføreren oversergent Hattig, sergent Röhrs, korporal Fajen, menige Seller og Hinz – sniger sig til den nærmeste bunker og finder deri sovende franskmænd. At tage disse til fange var næsten lykkedes; men kræfterne rakte ikke til en nærkamp med nabodækningsrummenes besætning, som ville blive nødvendig som følge af den opståede larm. Derfor sniger Reich sig tilbage for at hente forstærkning, efter at have placeret patruljen skudklar foran indgangen. Han henter broposten, løjtnant Hawranke, sergenterne Hofbauer og Schauenburg, korporal Schröder og menig Kandel. Reich selv sikrer med forstærkningen mod nabodækningsrummene. Patruljen styrter sig under ledelse af løjtnant Hawranke ind i bunkeren, griber de nærmeste geværer og et maskingevær og baldrer franskmændene op af deres søvn. Disse overgiver sig efter lidt modstand. Men nabobunkerne bliver alarmeret og vil komme deres kammerater til hjælp. Det er 40-50 mand; men de vover sig ikke frem mod en håndfuld 86'eres heftige skydning, idet de måske i tågen har overvurderet antallet. Da de tilfangetagne – 1 sergent og 6 mand – nu er mindre villige til at gå med bagud, bliver der hjulpet lidt til med geværkolberne. Alle når i god behold over gangbroen. Også byttet, 3 geværer og 1 maskingevær, bliver bjerget. Ved forhøret af de tilfangetagne bliver det konstateret, at en ny fransk division er sat ind over for regimentets front.

De følgende dage bragte igen svær artilleriild. Der lå gas hen over kraterterrænet, og den nødvendiggjorde ofte anlæggelse af gasmasker. Ildoverfald vekslede med planmæssig beskydning af betonbunkerne. Ved fronten fik flere

Kort over regimentets stilling i Flandern efteråret 1917.

dækningsrum fuldræffere og måtte rømmes. Regimentets operative ledelse lå i flere dage under heftig ild; den blev som mod de øvrige dækningsrum i baglandet ledet af flyvemaskiner.

I morgentimerne den 26. gik der tung hagl af jern ned over Houthulster skoven. Til venstre rasede trommeilden. Reservebataljonen (III) blev trukket frem og stillet til rådighed for infanteriregiment 85, som syntes stærkt ramt. Kl. 7 om formiddagen knitrede maskingeværild til venstre. Regiment 65 flankerende støttet af 85'erne holdt stillingen. På denne dag tog soldater fra III bataljon piloten fra en engelsk flyver til fange.

De følgende dage forløb i en frygtelig ensformighed. Byger med jern afløste hinanden, betonbunkere brasede sammen. Giftige gasskyer krøb hen over det flanderske mudder. Den 4. oktober, "en kampdag af særlig hårdhed", som hærberetningen siger, blev regimentet skånet. Men så tog den fjendtlige ild til både i dybde og heftighed. Den 7. oktober om natten kl. 3.20 begyndte pludselig en trommeild, der rasede en halv time på forreste linje og beredskabet. Dagen efter lå hele divisionen under en svær ødelæggelsesild. Dertil kom stærk regn. En fange berettede den dag, at der snart ville blive angrebet over hele fronten, også af franskmændene. Samme dag kom der ordre om, at regimentet skulle sættes ind på divisionens venstre fløj, dvs. skulle kastes ind i hovedkampzonen ved det forestående angreb.

Dette foto af en bunker og dens granatoppløjede omgivelser giver en god ide om intensiteten af den fjendtlige beskydning. (Sønderborg Slot)

Allerede om natten til den 8. oktober blev beredskabsbataljonen (*II*) afløst af *II bataljon* fra regiment 58 og gik som korpsreserve til Mispelareik. Om dagen fik regimentet hele tyngden af den fjendtlige ild at mærke. Svære tab ved den nye beredskabsbataljon; et kompagni 58'ere blev næsten revet op. Ikke mindre i den forreste linje. Her blev på denne og de følgende dage næsten alle betonbunkere ramt og for en stor del sønderskudt.

Denne ild er anderledes end ved Somme. Nedslagene trommer ikke mere så hagltæt, til gengæld er kalibrene sværere. 20-24 cm er ikke sjældne. "Tunge brokker", "kufferter" siger soldaten. Hvor de slår ned i nærheden, forårsager de lammende forfærdelse. Soldaterne roder med ansigtet i mudderet, hager sig med hænderne fast i en trærod for ikke at skulle springe op og som en vanvittig løbe bort. Andre kryber sammen i betonklodserne i dump fortvivelse. Med planmæssig beskydning er ophold her det rene helvede. Når det flandernske mudder sprøjter til himmels og jorden ligger i krampe, så gynger klodsen op og ned som et skib på bølgerne. Slem er det, når den bliver under-skudt, d.v.s. når en granat borer sig gennem det fugtige jordlag og eksploderer under den. Så river den bunden op og slår besætningen ihjel, eller den kaster hele klodsen med indgangene ned i mudderet. Så er mandskabet redningsløst fortabt. Loftet og væggene derimod kan holde kalibre ind til 15 cm ude; men

detonationerne forplanter sig med uformindsket kraft indad og virker nerve-nedbrydende. Ved fuldræffere bliver folkene vanvittige. En sygebærer rasede i to dage gennem bunkeren og lallede lystige melodier. Sårede bliver bragt ind og fylder det trange rum med deres stønnen og skrigen. En ny fuldræffer; en springer som en gal op og styrter ud i det fri. Efter få skridt fanger en granat ham med en hurtig næve.

Vort artilleri svarede, som der var kræfter til. Men det kunne hverken i antal eller i ammunitions-mængde måle sig med det fjendtlige. Pjecernes antal forholdt sig ca. som 5:3, ammunitionen som 5:2.

Natten til den 9. oktober sendte fjenden stærk forstyrrelsessild ned over kamp- og beredskabsterrænet. Adskillige fuldræffere ramte beredskabsbataljonen fra regiment 58 og satte den delvist ud af spillet. Trods forstyrrelsen lykkedes med tab afløsningen af den forreste linje (*III bataljon* regiment 86 af *III bataljon* regiment 58). Kun bataljonsstaben og 3. maskingeværkompagni var endnu oppe foran. Da hylede en ildkraft så stor ned, at der måtte følge et angreb efter. En ulykkelig situation, ligesom i sin tid ved Moulin. Den første time efter afløsning er den svageste i forsvaret, de ny enheder har slet ikke lært forholdene at kende, deres nerver er slet ikke vænnet til de forfærdelige indtryk. Af mængden og styrken af de sidste dages fjendtlige ild kan det give et indtryk, at førerne fra *III bataljon* regiment 86, som skulle bringe staben for *III bataljon* regiment 58 til kamptroppekommandørens stilling (KTK), gik vild kun 300 meter fra dækningsrummet. De ville orientere sig efter højskoven; men denne var på to dage forsvundet. Tykke egestammer var stampet ned i sumpen.

Kl. 6 om morgenen angreb fjenden – det var franskmænd. Hans venstre angrebsgrænse var Corver-bækken, et sideløb til Steen-bækken, som løb i angrebsretningen. Nord for Corver-bækken lagde han en kraftig afskæringsild, blandet med røggranater. 58'ernes første linje blev løbet over ende, reservekompagniet ligeså. Fjenden trængte videre frem. Han kom ind i beredskabsbataljonens zone. Denne – *II bataljon* af regiment 58 – var, som nævnt, allerede dagen i forvejen slemt rystet og kunne ikke yde nævneværdig modstand. Snart var fjenden nået hen foran gården Papegut, centrum for beredskabsfronten. Da standsedes hans fremrykning. Han fik i sin venstre flanke en rasende maskingeværild. Den rev nogle blodige huller i hans linjer og trykkede ham ned i kraterne. Ilden kom fra KTK. Der havde kaptajn Brunk, fører for *III bataljon* fra regiment 86, løjtnant Petersen fra 3. maskingeværkompagni og nogle folk holdt ud af ansvarsfølelse, skønt de netop var blevet afløst. Tre maskingeværer bliver bragt i stilling på bunkerens tag. De bestryger hele regimentsstillingen flankerende og trænger frem til foran 31'erne. Ved skovkanten foran Papegut bliver fjenden smidt ned i kraterne. Endnu to maskingeværer foran dækningsrummet holder alle fjender, der kommer forfra, fra livet. Da går to nye kompagnier franskmænd frem i linje mod Papegut. Man lader dem komme ind

Fuldtræffer på bunker. Selvom bunkerne som regel kunne modstå den ofte meget svære beskydning, var det en prøvelse at opholde sig i dem, når de blev beskudt. (Sønderborg Slot)

på 500 meter; så knitrer tre maskingeværer løs. I løbet af få sekunder bliver kompagnierne splittet ad, og så vidt som de ikke bliver ramt, søger de beskyttelse i kraterterrænet. I løbet af eftermiddagen tilkæmpes ildoverlegenheden fra de indsatte fjendtlige maskingeværer. De tre maskingeværer affyrede på denne dag 16.000 skud!

Så vidt havde fronten hjulpet sig selv. Fjendens yderligere fremrykning blev opholdt af reserverne. Kl. 12 om middagen trådte kaptajn Bade an til modangreb med *II bataljon*. Han besatte den omtrentlige linje mellem KTK og Papegut. Også infanteripionerkompagniet og fjerde delingerne blev mobiliseret. Disse spredte sig ind i *II bataljon*, infanteripionerkompagniet forlængede mod venstre. Kl. 6 om aftenen indtraf også løjtnant Hasselmann med sin minekasterenhed. Han var uden ordre brudt op bag fra og forlængede med sine folk linjen længere mod venstre. Bataljonen led om aftenen kl. 8 under fornyet beskydning svære tab og blev til dels splittet ad. Den blev nu forstærket med to kompagnier 46'ere, som var stillet til rådighed for regimentet. Således kunne linjen KTK. – Mangelare holdes med en tilbagebøjet venstre fløj.

Fra disse kampe bør nævnes en episode, der viser, hvor højt mandsmod og beslutsomhed skal vurderes, selv i et materielslag. Den sidste deling af 10. kompagni var om morgenen den 9. oktober blevet afløst og på tilbagemarch. Så satte det ind med beskydning, delingen kom ind i den tætteste spærreild. Som

ved et under når de en betonbunker i Draibank og forefinder der andre folk fra *III bataljon*. I alt er der med føreren for 10. kompagni løjtnant Becker 15 mand. Fra Draibank iagttager de gennem røg og tåge franskmændenes fremrykning på deres venstre flanke. De sender deres kugler ind i fjendens flanke, men kan kun forsinke hans fremrykning, ikke standse den. De må se på, at den store minekasterbunker bliver taget og besætningen – det var 58'ere – bliver ført bort. Så forsvandt en del af angriberne ind i betonklodsen, mens en anden bølge rykkede videre frem. Nu modnedes hos løjtnant Becker beslutningen om at rydde den rede. Det støttede ham i beslutningen, at bunkeren kun havde åbninger fortil og bagtil. Således gik den lille skare med utrolig dristighed løs på bunkeren. De nåede til en side uden åbninger, fra hvis bagvæg geværer stak ud. Lynhurtigt stormer de om hjørnet; den franske post fyrer, men fejler og bliver slået ned. 86'erne trænger ind i bunkeren. Et vildt håndgemæng udspiller sig. Skrig, skud og håndgranater. Dækningsrummets og nabogravens talrige besætninger bliver enten nedkæmpet eller flygter; resten, syv mand, bliver taget til fange. På tysk side falder én mand og to bliver såret. I rummene befandt sig endnu nogle tyske sårede. To gang forsøgte fjenden igen at sætte

"Betonforstærket hus ved Draibank" lyder teksten til billedet i 86'ernes Flandern-album. Ofte forstærkede man allerede eksisterende bygninger, og man aner også både murværk og spær fra taget. Fotoet optræder også i regimentshistorien: "Betonklods efter beskydning". (Sønderborg Slot)

Stor bunker, der husede KTK (Kamptrøppekommandøren). (Sønderborg Slot)

sig i besiddelse af dækningsrummene, to gange afviste den lille skare fjenden med betragtelige tab for ham.

Kl. 2½ om eftermiddagen sendte løjtnant Becker en melding til KTK med anmodning om støtte. Ordonnansen, der med stort besvær og smidighed kæmpede sig igennem, bragte den besked tilbage, at der ikke var mandskab til rådighed, og at de selv måtte sørge for at komme tilbage. Det var nedslående; ikke så meget fordi besætningen var bekymret for deres egen skæbne, som fordi den sidste mulighed for at vende slagets gang på dét regimentsafsnit dermed forsvandt. Disse to store dækningsrum ville sammen med dem i Draibank have kunnet rumme adskillige kompagnier, havde kunnet være kernen i en modstand af udslagsgivende betydning. Det var ikke mere muligt. Besætningen måtte nu se, hvordan den kunne slå sig igennem; at blive ville have været vanvittigt. For et planmæssigt angreb på denne rede i ryggen på fjenden ville kun være et spørgsmål om tid. Således besluttede man sig til at slå sig igennem. De sårede måtte man med tungt hjerte lade blive tilbage; men de tilfangetagne tog man med og det som skjold. Efter at det var betydet dem, at ethvert flugtforsøg ville blive besvaret med de skarpeste midler, lod man franskmændene med hænderne i vejret danne en kreds om det lille mandskab; så gik det ellers tilbage gennem Flandern-mudderet. Det fantastiske foretagende lykkedes. Den franske skyttelinje gjorde respektfuld plads.

Uforstyrret også af det tyske artilleri og infanteri ankom denne blandede formation til Draibank. Der befandt sig endnu et maskingevær, som kunne holde franskmændene, der fulgte i nogen afstand, i skak. Velbeholden nåede denne sælsomme trop til regimentets kampledelse i Houthulster-skoven, hvor man allerede havde opgivet folkene.

En helt anden opgave end de andre bataljoner tilfaldt *I bataljon*. Efter at den allerede den 7. og 8. oktober var blevet alarmeret og trukket frem, men ikke indsat, blev den den 9. oktober underlagt infanteriregiment 85. Om midt dagen trådte bataljonen an til modangreb langs banen Staden-Langemark. Den stødte på fjendens første bølge, gik i stilling og fordelte reserveerne. Så gik den videre frem, kastede trods skarp flankeild fjenden tilbage til banegården Poelcapelle. Om aftenen stødte den endnu længere frem sammen med fremrykkende bataljoner fra venstre. Men i mørket opstod der almindelig forvirring og blanding af enhederne. Risikoen for gensidig beskydning var stor; derfor gik bataljonen tilbage på højde med banegården Poelcapelle lige som de tilstødende enheder.

Den følgende dag måtte resterne af *III bataljon* endnu engang ud foran, for sammen med resterne af *II bataljon* samt infanteripionerkompagniet at holde den forreste stilling, for *III bataljon* fra regiment 58 rådede også kun over 50-

Soldater fra regimentet i en kraterstilling, Flandern 1917. Det højtstående grundvand gjorde det de fleste steder umuligt at grave skyttegrave, man benyttede derfor i vid udstrækning granathuller som dækning. (Sønderborg Slot)

60 geværer, og støttepunktet KTK var for vigtigt. Hvis det faldt, risikerede hele stillingen at blive rullet op mod nord. Om aftenen kom der igen trommeild, men der fulgte ikke noget angreb. Foran *I bataljon*, som var forblevet i den erobrede stilling, forsøgte fjenden på samme tid endnu engang at komme fremad. Vor spærreild holdt ham for størstedelen nede; de få angribere blev drevet tilbage af maskingeværild.

Endelig skulle om natten fra den 10. – 11. oktober alle de dele af regimentet, der befandt sig i stilling, afløses af grenadérregiment 123. Afløsningen havde sine vanskeligheder på grund af, at terrænet var helt forandret af det tunge artilleri. Efter midnat var den gennemført. Om formiddagen hæmmede meget stærk ild igen bataljonernes march. Det fjendtlige angreb kommer imidlertid ikke fremad. Nu bliver bataljonerne endelig helt frigjort. Lettede vender de den flandernske helvedessump ryggen. En officer og 105 mand har de måttet lade døde tilbage, 15 officerer og 405 mand var såret, 116 savnet. Tabene var mindre end på tidligere store slagdage. Dette skyldtes det nye princip om bevægeligt forsvar samt dybere echelonnering. Mange døde lå efter kampen i kratersumpen og under brækkede grene.

Fire uger efter regimentets afløsning kvaltes Englands angrebsvilje i mudder og blod. De havde ikke nået deres mål, de tyske ubådsbaser var ikke i farezonen. Til de Flandernkæmpende udtalte Ludendorff denne ros: "Hvad den tyske soldat har ydet i Flandernslaget, har oplevet og lidt, vil for ham til alle tider være et mindesmærke, som han på fjendlig grund har sat sig selv!"

Füsilierregiment 86 havde også sin andel i denne ros.

27. Wilna og Mülhausen

Oktober 1917 til februar 1918

Jernbanen fragtede regimentet til landsbyer nord for Gent, og dér fik man budskabet: Divisionen skal sendes til den østlige krigsskueplads! Det blev hilst med glæde. For selv de stærkeste naturer havde efterhånden fået nok af vestfronten. Derovre vinkede helt nye forhold, nye lande og mennesker, måske opmarch og bevægelseskrig, som regimentet ikke havde kendt mage til i mere end tre år.

Den grå, flandernske muddørken var snart glemt. Glade og fornøjede, besteg füsiliererne togene, der skulle fragte dem østover, i Sleidingen og Langebrügge nord for Gent. Jernbanerejsen gik over Mecheln (Mechelen), Brüssel (Brussel/Bruxelles), Löwen (Leuven/Louvain), Lüttich (Liège), Aachen, Köln, Düsseldorf, Münster Osnabrück, Bremen, Hamburg, Lübeck, Kleinen (Bad Kleinen) (denne station huskede man længe på grund af særdeles god forplejning), Stettin (Szczecin, Polen), Dirschau (Tczew, Polen), Marienburg (Malbork, Polen), - her kunne man se den værdige ordensborg af samme navn spejle sig i floden Nogat - videre over Elbing (Elbląg, Polen), Königsberg (Kaliningrad, Rusland), Eydtkuhnen (Chernyshevskoye, Rusland), Kowno (Litauen) til Wilna (Vilnius, Litauen).

Fem dage var regimentet undervejs. Sådan en jernbanerejse har, bortset fra nogle ubekvemmeligheder, sin charme. Tyskland ruller forbi én, ingen bekymringer, ingen tjeneste. Hver ottende time spises der. Tidspunktet forskubber sig ganske vist alt efter forplejningsstationernes placering. Midt om natten holder toget, en stemme råber et eller andet sted "Forplejning!" Füsiliererne vikler sig ud af deres tæpper og stavrer søvndrukne over nogle spor, skal rundt om nogle lange togstammer, indtil et lovende lys vinker. Her træder de ind i en behagelig gennemvarm barak. I hjørnet damper en kæmpe kogekedel, som de træder hen foran, ofte ser de også de fyldte skåle stå i lange rækker på bordene, og ved siden af kæmpemæssige kaffekander. Kvindehænder har indrettet hallen så beboeligt som muligt. Papirguirlander hænger fra loftet, Hindenburg- og Ludendorffbilleder på væggen. En plejerske sælger postkort. Hun er genstand for almindelig beundring, hvor længe har man ikke set tyske kvinder! For det meste forlader 86'erne mætte lokalet. Hvor de har været, ved de næppe. De vikler sig igen ind i deres tæpper, og toget kører videre gennem natten.

Den 21. oktober nåede man Wilna. Kompagnierne blev indkvarteret i tidli-

gere russiske kaserner, helt fredsmæssigt med stuevagter og stuetjeneste. Divisionen var gruppereserve for gruppe Eichhorn.

Den sædvanlige rengøring og appeller gav füsiliererne deres soldatermæssige udseende tilbage. Ved eksercits blev disciplinen og ved feltøvelser den militære uddannelse pudset af, særligt blev erfaringerne fra Flandernslaget indprentet.

Marchture i omegnen af Wilna lod 86'erne få et indblik i det slaviske østens fremmede verden. Gårdene, der kun bestod af blokhuse, legetøjsagtig fordelt, fattige og snavsede adskiller sig sælsomt fra den betragtelige bredde i slesvig-holstenske bebyggelser. Endnu mere kulørt og farverig var denne verden i selve Wilna. Fire folkeslag med forskellig kultur og sprog stødte her sammen. Litauere, Polakker, Russere og Jøder. Hvad der straks var mest påfaldende, var forskellen mellem rig og fattig, pragt og snavs og elendighed. I gaderne var der miserabel vejbelægning, fortovene stærkt beskadigede. Spildvandet løb gennem åbne render, hvilket overalt fremkaldte en grim lugt. I kirker overlæst med pynt lå frysende, sultne og plagede skikkelser på knæ foran helgenbilleder af sølv og oversået med ædelstene. Særlig interessant var turen gennem jødekvarteret, om end man helst havde anlagt gasmaske. Varerepræsentationen var her endnu for åbne døre, hvad der ganske vist var malerisk, men næppe

Gade i jødekvarteret i Wilna (Vilnius). Byen blev på grund af sin store jødiske befolkningsgruppe kaldt for "Europas Jerusalem". (Sønderborg Slot)

Infanteriregiment nr. 86 stillet op til parade for generalfeltmarskal von Eichhorn i Wilna (Vilnius) den 17. november 1917. (Sønderborg Slot)

fremmende for sundheden. I endnu stærkere udstrækning end i Frankrig kunne füsiliererne i Wilna fornemme den tyske kulturs overlegenhed, og det er for den rigtige tysker, som altid søger det gode uden for grænsepælene, en sund iagttagelse.

Også adspredelse og åndelige impulser var der rigeligt af. For underholdning og udbredelse af politiske og militære nyheder sørgede 10. armés avis, der udkom i Wilna og var udmærket ledet. Et soldaterhjem tilbød füsiliererne ophold og impulser fra aviser og bøger i deres fritimer. Teater og operette gav opmuntring og adspredelse. Også alvorlig kunstyndelse. Gode koncerter opmuntrede de musikhungrende.

Desværre mødte regimentets soldater også typer, der udløste hovedrysten og ærgrelse. Wilna var et forsyningsmæssigt knudepunkt. På gaderne, i caféerne, i teatret så de en flok af velklædte, velnærede og ofte pelsklædte herrer, der nød livet og absolut ikke gjorde indtryk af at være uegnet til fronttjeneste. Den soldat, der kommer lige fra skyttegravskampen, er ret sart over for sådanne typer, især når de ovenikøbet bærer jernkorsets sort-hvide bånd i knaphullet.

Den 20. november stod regimentet sammen med infanteriregiment 31 opstillet på Lukischkipladsen i Wilna foran generaloberst von Eichhorn. Den øverstkommanderende holdt en tale, i hvilken han gav udtryk for sin stolthed over at have en så gennemprøvet enhed under sin kommando.

Udsigt over Mülhausen i Alsace/Elsass, hvor 86'erne lå i hvilekvarter fra slutningen af slutningen af november 1917 til begyndelsen af 1918. Byen var dengang tysk, men havde en stor fransk befolkningsdel. (Sønderborg Slot)

Dagen derpå kom der pludselig ordre om, at regimentet skulle transporteres til en anden krigsskueplads. Altså ingen indsats på russerfronten. Hvad var der sket?

Den 7. november havde bolsjevismen taget magten i Rusland og var gået ind på fredsforhandlinger. En indsats på østfronten ville derfor næppe mere komme på tale. Derimod var der på vestfronten endnu engang opstået svære kampe. Fremstødet mod Havrincourt, som regimentet hele sommeren havde ventet på, var på denne dag gennemført. Med otte infanteridivisioner og hundreder af tanks havde englænderne presset Siegfriedstillingen ind til Noyelles. De stod i det åbne terræn, derfor 18. divisions pludselige afgang. Regimentet blev i silende regn indladet om eftermiddagen og aftenen den 21. november. Rejsen gik sydover over Grodno, Warschau (Warszawa, Polen), Koljuschki, Skalmierczyze gennem provinsen Posen og det nordlige Schlesien til Leipzig. Völkerschlacht-mindesmærket hilste os hen over hushavet. Så op ad Saale- og Imdalen, Weimar lå i aftenskumringen, Wartburg sank allerede i den grå dæmring. Bebra, Fulda, Frankfurt. Her mærkede 86'erne, at toget bøjede af mod syd, langs med bjergruten, op ad Rhindalen. Om natten fra den 25. til den 26. november steg bataljonerne ud i Mülhausen (Mulhouse) i Elsass efter en fem dages rejse.

I Cambrai var nemlig den værste risiko overstået, hvorimod et fransk angreb forventedes i retning fra Belfort. Den 18. division skulle i så tilfælde være indsatsdivision. Den var underlagt 10. armékorps (General Schmidt von Knobelsdorff) og yderligere arméafdeling B. Først fik bataljonerne kvarter i kaserner i

Mülhausen, så blev de anbragt i landsbyer omkring Mülhausen, 1. og 2. kompagni samt 1. maskingeværkompagni i Zillisheim, 3. kompagni i Flachslanden, 4. i Brubach, 5. og 6. i Eschenzweiler, 7. og 2. maskingeværkompagni i Zimmersheim, 8. i Rixheim, III bataljon i Riedisheim.

Der herskede let frost. Landsbyerne var smukke og landskabet blidt bjergagtigt. Vestpå hævdede sig næsten truende Vogeserne, i forgrunden Hartmannsweilerkopf, på hvis top franskmændene sad. Selvom de således havde et vidt overblik over Ill- og Rhindalen, lod de dog af politiske grunde Mülhausen og dets landsbyer uskadte. Füsilierernes forhold til deres kvarterværter var godt. Om Elsass's tyske karaktertræk behøvedes ikke mange ord.

De første dage var der alarmeringsøvelser og skansning. Så blev uddannelsen fortsat. Officerer og mandskab skulle gøre sig særlig fortrolig med specialvåben som minekaster, granatkaster og det lette maskingevær. På divisionens ordre øvede regimentet i større enheder, og også igen bevægelseskrig: marchsikring, forposttjeneste, uforberedte træfninger, sluttelig angreb på en udbygget fjendtlig stilling. Ny var den fædrelandske undervisning, som var påbegyndt allerede i Wilna. Den blev ved regimentet varetaget af løjtnant Albers. Målet med denne undervisning var at give hver enkelt mand en dybere begrundelse for hans opgave i felten.

Julefesten forløb denne gang særlig smukt, fordi den var fri for presset fra en forestående indsats, og fordi den kunne fejres på tysk jord.

Der blev ofte givet orlov til Mülhausen. Koncerter og et fortræffeligt teater lokkede mange, for hvem kunsten var en livsbetingelse. Ved teaterdirektør Schwantkes beredvillighed blev teatret flere gange stillet til rådighed for bataljonerne til en rimelig pris. Lidt mere plumpe naturer hengav sig til Bacchus' og Venus' fornøjelser, heftigt og uden tanker. Det er man i sin gode ret til, når man har ydet det uhyre og ikke ved, om man er i live den næste dag. På den anden side anså ledelsen det for nødvendigt at gøre opmærksom på, at en af soldatens fornemste pligter er at opretholde sine kræfter og sin sundhed for fædrelandet.

I januar dækkede et tykt lag sne haver og vinbjerger omkring Mülhausen. Strålende solskin lå henover. Det var et vintertrylteri, som slesvig-holstenerne kun sjældent nød i deres hjemstavn. Alligevel led füsiliererne ofte under kulden, når de var på øvelse. I denne måned gik der rygter om en fransk-amerikansk offensiv i retning fra Belfort og på hele den elsassiske front. Den 7. januar blev dele af regimentet alarmeret på grund af stærk artilleribeskydning ved fronten. Der skete imidlertid ikke videre. Regimentets hviletid blev ikke yderligere forstyrret. På kejserens fødselsdag, den 27. januar, var der parade for general Schmidt von Knobelsdorff. På denne eller de følgende aftener holdt kompagnierne deres fester, ofte med damer. Mange ømme forhold var nemlig allerede etableret eller blev det denne aften. Adskillige endte ganske vist alvorligt og ulykkeligt.

Postkort med to kvinder i folkedragt fra Elsass (Alsace) og Lothringen (Lorraine). De to områder tilhørte under Første Verdenskrig Tyskland, men befolkningen var overvejende fransksindet. Det forhindrede dog ikke venskabelige forbindelser mellem dem og 86'erne. (Historisk Arkiv for Haderslev Kommune)

Foråret kom her meget tidligt og gjorde en ende på den dejlige hviletid, den 9. februar indtraf ordren om afgang. Hvad der nu skulle være divisionens opgave, var temmelig klart. En styrke, som havde et kvartals hvile og uddannelse bag sig, kunne regne med den vanskeligste opgave, nemlig at føre det modangreb, som den øverste hærledning havde planlagt for foråret.

28. Det store slag

Marts 1918

Den 11. februar befandt bataljonerne sig på toget og kørte mod nord gennem det velsignede Elsass, der jo forekom dem helt og holdent tysk. Ved Schlettstadt hilste Hohkönigsburg herover, og ved Strassburg vidnede domkirken om tysk bygningskunst. Toget rullede videre gennem Lothringen. Mægtige høje-ovnsanlæg forkyndte tysk flid og handlekraft. Fra Diedenhofen (Thionville) gik det over Sedan, Charleville til Caudry (mellem Cambrai og Le Cateau) og Betry, ikke langt derfra.

Den gammelkendte, uskønne, fladbakkede egn, og så, som det snart viste sig, stillingskrig. Det var først og fremmest skuffende. Var det derfor, man i et kvart år havde øvet angrebskrig?

Regimentet afløste reserveinfanteriregiment 227 fra 117. division af gruppe Busigny. Den nye stilling lå foran landsbyen Villers-Guislain, ca. 4 km syd for vor gamle Vacquerie-stilling fra sidste år. Desværre var det ikke den dejlige Siegfried-linje, men derimod en gammel engelsk stilling, som var blevet indtaget i december sidste år ved et modangreb i Cambrai-slaget. Da det her var kampområde, lå regimentet igen dybt echelonneret. Den 16. februar besatte *I bataljon* fronten, *II bataljon* beredskabet, mens *III bataljon* indtog hvilekvarter i Walincourt. Kampbataljonen sikrede sig ved en spredt skyttekæde, der støttede sig til feltvagter, hovedmodstandslinjen lå foran Villers-Guislain.

Stillingsens tilstand var ikke god. Tilmudrede grave, få og dårlige dækningsrum, næsten ingen pigtrådsspærring. Forbindelsesgrave manglede helt, så færdsel bagud om dagen var umulig. Det tidlige forår var her endnu råt og ugæstfrit, helt anderledes end i Elsass. Kolde og våde fødder var igen dagens orden. Mere tilfredsstillende var synet af talrige fjendtlige tanks, foran og mellem stillingerne, som var blevet tilbage efter Cambrai-slaget og nu stod på åbent terræn og rustede op. Artilleriilden var tålelig. Natlige flyverbomber på Villers-Guislain forstyrrede ofte den sparsomme nattero. Fjendens patruljevirkomhed var svag. Han havde åbenbart ikke meget at byde på, som man siger i Slesvig-Holsten. Også vi holdt os mere tilbage end ellers, fordi ingen fanger måtte falde i fjendens hænder.

Denne noget glædesløse tid med usikkerhed varede dog kun 10 dage. Så besatte reserveinfanteriregiment 227 igen sin gamle stilling. 86'erne gik i hvilekvarter ved Le Cateau, *I bataljon* i Troisville, Stab, *II* og *III bataljon* i Inchy-Beaumont. I denne 10 dage lange indsats havde regimentet ingen døde og kun 11 sårede.

Regimentets hovedkvarter i stillingen ved Villers-Guislaine, hvor 86'erne lå i en ti dages tid. (Sønderborg Slot)

I landsbyerne kunne man nu se et helt andet billede: kanoner af alle kalibre, lange kolonner, livlig aktivitet. Det blev klart for alle, at den øverste hærledelse ville indlede et stort angreb. Efter nogle dage var det sluppet ud, at 18. division sammen med 23. reservekorps og 7. armé skulle føre angrebet i forreste linje. Denne efterretning virkede stærkt opmuntrende på regimentet. Endelig skulle man ud af gravenes snæverhed og stillingskriges evindelige ensformighed med dens vagttjeneste, skansning, hakken, den evige måtten dukke sig og dække sig. Endelig engang gøre gengæld for fire års tålmodighed, tænderskærende udholdenhed. Endelig være hammeren og ikke mere ambolten!

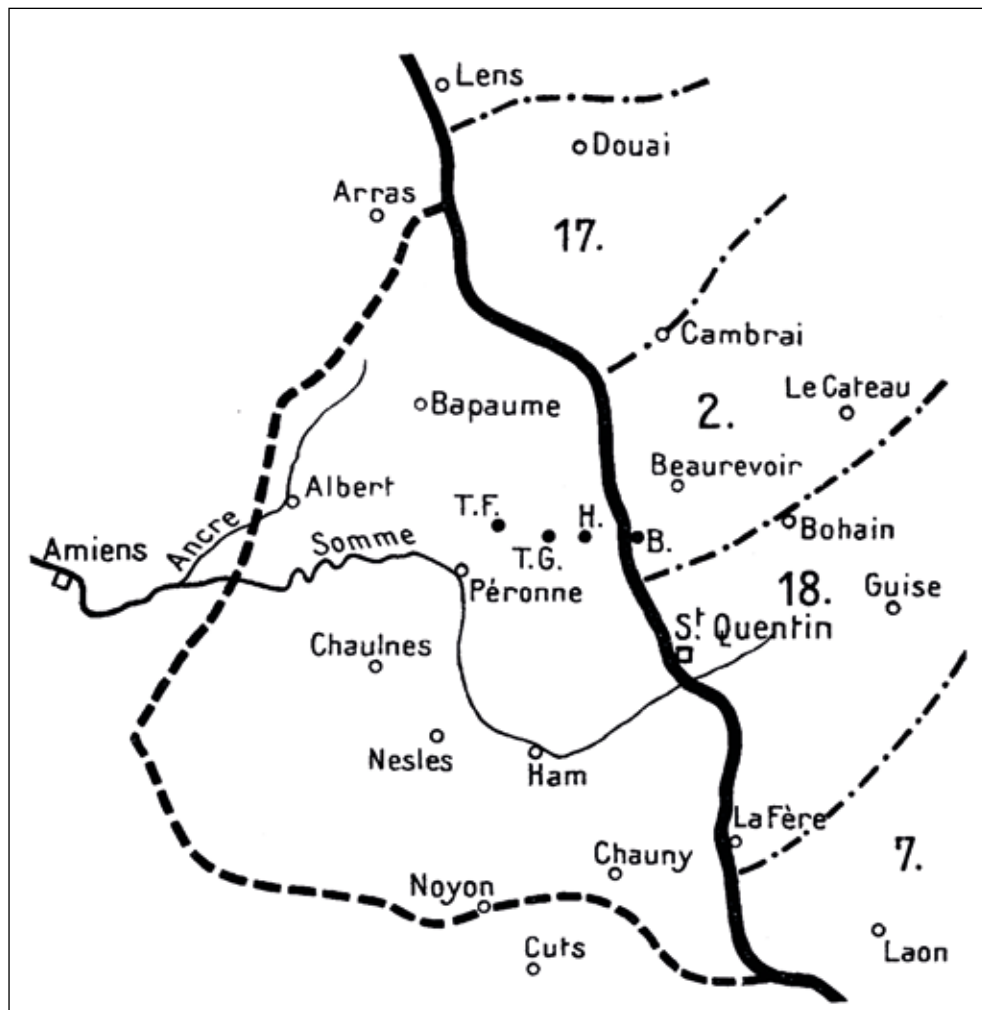
Ganske vist vidste enhver, at det ikke ville blive en ubekymret erobringskrig, at enhver ville blive nødt til at give sit yderste for at slå hul på de fjendtlige linjer. Men hellere med indsættelse af alle kræfter gøre en ende på sagen end endnu i årevis henslæbe tiden i stillingselendigheden. Alle dem, som i bagklogskabens lys bebrejder den øverste hærledelse, at den foretog sig noget, som oversteg dens kræfter, skulle betænke, at alle forhold ikke blot på hjemmefronten trængte til en hurtig afgørelse, men at også stemningen blandt tropperne ligefrem krævede det. En yderligere forhaling af forsvaret ville for troppernes moral have været en utålelig belastningsprøvelse.

Den faste og glædelige beslutsomhed hos 86'erne voksede, efterhånden

som de så, at sagen blev grebet fornuftigt an. De korte uger, der var tilbage, blev benyttet til endnu engang at indøve vinterens lærdom: at komme hurtigt op af skyttegraven, at overvinde hindringer, behændighed i nærkamp. Derpå i større sammenhænge: fremstød i dybden, kamp mod støttepunkter og modstandsreder, at bortlede fjendens opmærksomhed ved fronten imens, hovedangreb fra flanken og bagfra. Fremrykning af en opklaringsbølge, så tropperne ikke løber lige ind i maskingevær- og infanteriild. Samarbejde med andre våben, særlig med artilleri og minekastere, til nedkæmpelse af pludseligt opdukkede modstandsreder, og endelig med infanteriflyvere til fastlæggelse af den forreste linje. Enhederne, i hvilke der blev øvet, blev stadig større: bataljon, regiment og til sidst hele divisionen.

Ved siden af uddannelse blev der ydet et kæmpemæssigt organisatorisk arbejde. Hvis et angreb nogensinde var godt forberedt, så var det dette. Først og fremmest blev hver enkelt mands udrustning genstand for særlig omhu, gasmasken afprøvet eller på ny tilpasset, ammunitions- og håndgranatforråd blev fyldt op, større nødrationer blev udleveret. For hurtigt at kunne erstatte tab af førere, blev der udtaget en førerreserve under ritmester Kothe. Der blev vist særlig omhu med hensyn til forsyningstjenesten, hestebestanden gjort fuldtalig og suppleret, kamptrosset blev delt op i to, en ammunitionsenhed og en forplejningsenhed; hver af dem under en officer. Vandvogne skulle følge de angribende tropper, brøndbygningskommandoer skulle fremtrylle vand på stedet ved hjælp af abessinierbrønde;³⁹ ja, endog folk til at tage vandprøver var med; disse skulle undersøge drikkevandet i de erobrede områder for gift- og sygdomskim. Vejbygningskommandoer skulle bane vej over grave og kratere for artilleriet og hele trosset. For hver kolonne var marchvejen nøje foreskrevet, vejofficerer skulle regulere hele trafikken, navnlig ved veikrydsene for at undgå trafikpropper. Ligeså var opmarchen for angrebstropperne og deres anbringelse i de skyttegrave, hvorfra stormen skulle udgå, nøje reguleret. Kort baseret på månedlange iagttagelser viste områder med stærk beskydning og områder med svagere beskydning og gav således værdifulde fingerpeg for opstillingen før angrebet. Af stor, måske afgørende vigtighed var det, at alle forberedelser forblev skjult for fjenden, derfor havde hvert kompagni sin flyverdæknings-officer, som med stålsat energi vågede over, at ingen mand unødigt løb omkring ved dagslys, og at hvert køretøj og hver hest stod tildækket mod indseende. Kun således var det muligt at holde de uhyre forberedelser med hundrede tusinder af mennesker skjult for fjendtlige flyvere. På grund af fjendens velorganiserede spionagesystem måtte dag og time for angrebet holdes hemmeligt så længe som muligt. Derfor blev der i de forberedende ordrer kun talt om X-dag og 0-tid. Dage og timer før angrebet var for eksempel X minus 3 dag, 0 minus 300 minutter osv.

På den anden side blev intet uforsøgt for at undersøge det fjendtlige angrebsterræn. Fra jorden, fra ballon og fra flyvemaskine blev der uopholdeligt

Kort over den tyske offensiv i marts 1918. Den sorte linje er udgangstillingen den 21. marts, den stiplede linje til venstre fronten ved angrebets afslutning. B=Bellicourt, H=Hargicourt, T.G.=Templeux le Guérard, T.F.=Templeux la Fosse (Efter B. Studt: Infanterie-Regiment Graf Bose (1. Thüringsches) Nr. 31 im Weltkrieg 1914-1918, 1926)

observeret derover for at fravriste fjenden flest mulige hemmeligheder. Med hundreder af optagelser havde man forsøgt at få hver modstandsrede og hvert maskingevær på fotopladen for at være forberedt på ubehagelige overraskelser. Ved et fotoforedrag hos divisionen i Clary fik officererne vist og indprentet terrænet, og ved officersmøder internt i bataljonen blev endnu engang gennemgået alle mulige vanskeligheder.

Nat efter nat raslede ammunitionsenheder og kanoner fra de lette feltkanoner op til 42 cm mørsere frem. Dér voksede ammunitionsstakkene til små bjerge. Fra den 16. marts skubbede også 18. division sig gradvist ind i deres udfaldsstilinger. Sangen i de skønne forårsnætter stilnede først af, da frontens nærhed forlangte stilhed. Opmarchstemning.

Opmarchens etaper var Bertry, Elincourt, Walincourt, Malincourt, Beauvevoir, Gouy ved Le Catelet og Siegfriedstillingen. Yderst vanskelig var sløringen af sådanne troppemængders opmarch mod flyverindseende. I kældre, gamle bunkers, blandt murrester krøb 86'erne sammen om dagen, af flyverdækningsofficeren ubønhørligt jaget tilbage i deres huller. Først efter mørkets frembrud måtte de strække benene.

Endelig aftenen før kom den forløsende ordre. X-dag var den 21. marts, 0-tid var 9.40 formiddag. Efter en 5-timers ildforberedelse skulle infanteriet bryde ind i den fjendtlige stilling. Med optimistisk tillid blev nyheden modtaget. Synet af de kolossale forberedelser, visheden om at alt var gennemtænkt og gennemarbejdet til mindste detalje, styrkede tilliden: vi skal nok klare det!

Divisionens angrebsstribe begyndte syd for Le Catelet ved Quennemont-Ferme, skød frem i næsten vestlig retning over Ronsoy, Hargicourt, Templeux-Guérard, overskred ved Villers-Faucon den dobbeltsporede banelinje Cambrai – St. Quentin og Cambrai – Peronne, satte over Tortillebækken ved Moislain, krydsede vejen Arras-Peronne ved det engang så hedt omstridte Bouchavesnes, omfattede de fra Somme-slaget så kendte navne Maurepas, Hardecourt, Maricourt, så løb den langs den nordlige Somme-bred mod Amiens.

Regimentet angreb i midten af divisionen. I tilslutning til højre var infanteriregiment 85, til venstre var infanteriregiment 31. Det havde her en særlig taktisk opgave. De to fløjregimenter stødte under deres fremrykning på store landsbyer og et stenbrud, altså alvorlige modstandspunkter, som frontalt kun vanskeligt kunne tages. Lige som en strøm flyder stærkest og raskest i midten mellem to hindringer, således skulle regimentet med smal front og dybt echelonneret trykke sig igennem mellem disse modstandspunkter og, hvis det blev nødvendigt med sine reserver svinge til højre og til venstre for flankerende at bringe naboregimenterne aflastning. Svarende dertil lød regimentets angrebsordre i hovedpunkterne således:

”Regimentet angriber X-dag med infanteriregiment 85 til højre, infanteriregiment 31 til venstre, og gennembyder den fjendtlige stilling.

Opdeling og underlagte troppeenheder.

- a) 1 bataljon med 3. jægerbataljonens stormenheder med hjælpevåben.
2. batteri fra feltartilleriregiment 45
18. Minekasterkompagni.
- Regimentets 6 bevægelige lette minekastere.

- b) *II bataljon* og to oprydningskompagnier fra bayeriske infanteriregiment 14.
Infanterikanonbatteri nr. 7
To grupper fra 9. pionerkompagni
- c) *III bataljon* og 3. maskingeværkompagni
Bjerg-maskingeværafdeling 221.

Beredskabet er gennemført senest to timer før artilleriforberedelsens begyndelse. Alle standpladser er indtaget senest ved samme tid.

Artilleriforberedelse. Artilleriet beskyder de fjendtlige batteristillinger med gas fra 0-300 minutter til 0-195 minutter og går så over til stormforberedende beskydning af fjendtlige infanteristillinger, i hvilken minekasterne vil deltage fra 0-60 minutter. De bageste fjendtlige infanteristillinger samt stenbruddet vest for Hargicourt vil blive belagt med rigelig gas på samme tid. Den stormforberedende skydning er slut kl. 0.

Indbrud. Præcis kl. 0 bryder infanteriet ind i den fjendtlige stilling og trænger frem i takt med ildbølgen, tæt op ad denne og uopholdelig videre. Bajonetterne skal kun opplantes af forreste linjes bataljon, og først kort før stormen.

Ildbølgen springer i indbrudsøjeblikket først 400 meter videre frem, forlægger derpå sin placering i spring på hver 200 meter yderligere frem, hver gang af 5 minutters varighed. På den anden fjendtlige stilling bliver den liggende ind til 0+55 minutter, hvis ikke dens yderligere forlægning bliver rekvireret af bataljonskommandørerne med lyssignaler. Efter at have forladt den anden fjendtlige stilling (kl. 0+55 min) springer ildbølgen i samme takt som hidtil videre frem, når kl. 0+99 minutter den tredje fjendtlige stilling (højderyggen sydvest for Ronsoy) og bliver liggende på den til 0+130 minutter, derfra springer den til hovedstillingen og bliver dér, indtil yderligere forlægning bliver rekvireret med lyssignaler. Yderligere ildstøtte sker så ved de i mellemtiden fremskudte lette og svære batterier.

Ledsagebatteri. De ledsagebatterier, der er tildelt regimentet, 2. feltartilleriregiment 45, infanterikanonbatteri 7, minekasterkompagni 18, desuden regimentets lette minekastere samt stormstyrkernes infanterikanoner, slutter sig til de bataljoners fremrykning, som de er underlagt.

Flankerende virksomhed mod udkanten af landsbyerne Ronsoy, Hargicourt, Templeux ligesom forsvar mod fjendtligt modstød (tanks) er de ledsagende kanoners og lette minekasteres opgave. Hovedopgaven for minekasterkompagni 18 er den rettidige virksomhed mod anden og tredje fjendtlige stilling.

Anvisning til gennemførelse af angrebet. I regimentets område ligger tyngdepunktet for divisionens angreb. Regimentets opgave er i ét stræk at støde igennem den fjendtlige stilling og straks sætte sig i besiddelse af det højedrag, der strækker sig fra Ronsoy mod sydvest. Regimentet lægger tyngdepunktet for sit angreb på den højre fløj. Svarende hertil indfører bataljonerne sig som allerede fastsat.

Tropper fra regimentet går frem på højde med Ronsoy på angrebets første dag. (Sønderborg Slot)

I bataljon af regiment 86 har til opgave først at støde forbi den fjendtlige stilling med tyngdepunktet til højre ved de støttepunkter, der ligger ved sydgrænsen af afsnittet. Efter at have fjernet den nordlige flig af stenbruddet nordvest for Templeux forlægger bataljonen sit tyngdepunkt til venstre, sætter sig i besiddelse af anlæggene tæt nord for Templeux og støder med al kraft igennem den tredje fjendtlige stilling samt hovedstillingen ved sydrenden af afsnittet. Fjendtlige flankeringsanlæg skal holdes nede ved ild fra de tildelte hjælpevåben.

II bataljon af regiment 86 har til opgave at følge *I bataljon* i en afstand af 500 meter og overvåge *I bataljons* angreb. Selvstændig indgriben til støtte for *I bataljon*, navnlig i modstødene, er nødvendig.

III bataljon følger *II bataljon* så tæt som muligt for at kunne gribe hurtigt ind, på ingen måde længere væk end 1000 meter. Før gennembruddet gennem den tredje fjendtlige stilling skal man ikke regne med *III bataljons* indsats.

Førerne af alle reserver må ikke vente på ordrer, men skal selv handle efter de givne retningslinjer, når situationen tvinger dertil. Men jo længere de kan holde deres enhed uantastet, jo mere vil de være til nytte for ledelsen.

Efter at have nået højderyggen, der fra Ronsoy strækker sig mod sydvest skal der sikres fremefter, bringes orden i enhederne, reserverne udskilles, angrebet videreføres under samtidig virkningsild fra artilleriet, der i mellemtiden er trukket frem.

Kampflyvere vil støtte infanteriets indbrud i de første fjendtlige stillinger og

i de fjendtlige batteristillinger, infanteriflyverne vil overvåge, at man når den anden og tredje fjendtlige stilling samt videregive lyssignaler om forlægning af ilden til foran hovedstillingen. Der gøres særligt opmærksom på udlægning af signalflag til identifikation fra luften.

Behandling af sårede. Bataljonslægerne indretter forbindspladser ved deres bataljoners opmarchveje og sørger for at samle og viderelede de sårede.”

Så vidt regimentsbefalingen.

Den 21. marts om natten kl. 2 havde bataljonerne indtaget deres udfaldsstillinger. *I bataljon* (kaptajn von Knobelsdorff) lå i og bag ved forpostgraven, *II bataljon* (kaptajn Friherre von Ompteda) i gravene ved Quennemont-Ferme, *III bataljon* (kaptajn Brunk) i Siegfriedstillingen. Natten var kold og gravene våde. Marts havde ind til nu vist det smukkeste vejr. Men den 19. væltede det ned i stride strømme, den 20. var det klaret op, så der den 21. kunne forventes det samme vejr.

Præcis kl. 4.40 om morgenen satte med ét vort artilleri ind. Først almindelig gasskydning på det fjendtlige artilleri. Dette svarede kun svagt og med temmelig planløs, spredt ild. Så koncentreredes en del af vor ild om den forreste stilling. Minekasterne istemte helvedeskoncerten og knuste den fjendtlige front med deres jernnæver. Som en kolossal vild jagt hylér det hen over hovederne. En bragen, buldren, eksploderen så voldsom, som det aldrig før er oplevet i denne krig. I vild ekstase fornemmer füsiliererne ingen kulde og væde. Deres glæde over, at fjenden nu endelig får at føle på egen krop, hvad han så ofte har tilføjet dem, er stor og naturlig. Hos nogle iblandes glæden dog også spørgsmålet: vil ilden være tilstrækkelig til også i større dybder at mörne modstanden? Da morgenen gryede, viste det sig, at den tætteste tåge lå over terrænet. Mere end tre skridt var der intet at se.

Kl. 9.40, 0-tid. Ildbølgen forlægges, man hører, at nedslagene blive svagere. Füsiliererne stiger op af skyttegravene, mange er i forventning om sejrbegejstringen som berusede. Sammen med dem sætter sig trekvart million mand i bevægelse. Da rammes de af vor egen gas, drevet tilbage af en let morgenbrise. Utilpashed, tårer, irritationshoste melder sig. Forsøgsvis tager man gasmaske på, men så er man helt blind. Nogle tager ind sugningen i munden, andre holder lommetørklæder for mund og næse og marcherer fremad, så godt det går. Men i tågen, den tætteste som regimentet har oplevet i felten, er orientering kun mulig med kort og kompas. Også det var forudset, næsten alle gruppeførere er forsynet dermed. Helt naturligt rives skyttelinjerne fra hinanden og samler sig til flokke, der kommunikerer indbyrdes ved tilråb. Mange tager fat i hinanden. Enkelte grupper blandes forbigående med naboregimenter, ja, endog med nabodivisioner, således som omvendt dele af andre troppeenheder fortsat befinder sig i vort regiments kampstribе.

Den første engelske stilling ved ”Edderkoppen”, en flerdobbelt korsvej, bliver løbet over ende uden kamp. Grav og pigtrådsspærring er helt sønderskudt.

Engelsk stilling erobret af 86'erne under den store tyske offensiv i marts 1918. En såret eller død englænder anes midt i billedet. (Sønderborg Slot)

Stillingen syntes at være rømmet, for der blev ingen fanger taget og kun forefundet få døde og sårede. Da flakker den første ild. Den kommer fra en hulvej umiddelbart bag ved den engelske anden grav. Vore maskingeværer knitrer, modstanden bliver nedkæmpet. Oprakte hænder viser sig i tågen. Nogle forstyrrede ansigter kigger ud af skyttegrave og nedgange til dækningsrum, de første fanger. Det bliver betydet dem at bevæge sig bagud.

Videre går det mod den anden engelske stilling. Regimentet må være lidt forud for naboregimentet, for i retning af Hargicourt slår der maskingeværild ned i de fremrykkende bataljoner. Da brager der også heftig ild mod dem forfra. Den kommer fra den lille Toine-skov, et støttepunkt før den engelske anden stilling. Ophold. Stilling. Ild. Den engelske modstand svækkes. Den lille Toine-skov og den bagved liggende, godt udbyggede anden stilling bliver taget. Englænderne trækker sig tilbage. Straks bliver den forreste linje igen opholdt. Nogle hundrede meter bagved skyder et i terrænet godt indbygget maskingevær som vanvittig. I helt små grupper arbejder füsiliererne sig frem imod det. En mand dræber på nært hold den ene skytte, den anden bliver såret, den tredje taget til fange.

Det var om formiddagen. Hen mod middag lettede tågen. Det viste sig, at alle tre bataljoner var blevet blandet, og at også 85'ere og 31'ere kæmpede på vort område. Hurtigt bliver så godt som muligt enhederne bragt i orden

De første britiske fanger den 21. marts 1918. (Sønderborg Slot)

igen, og det går på ny fremad. For anden gang får nu de første bølger stærk maskingeværild fra venstre. Den kommer fra højderyggen foran stenbruddet. De lette maskingeværer bliver sat ind imod den og nedkæmper denne forstyrrelse. Da dukker det første batteri op. Fra umiddelbar nærhed skyder det med kardæsker og shrapnelnedslag mod *I bataljon*. Batteriet ligger uden for vor kampzone, andre må tage sig af at erobre dem med storm. Springende fra krater til krater kommer füsiliererne forbi batteriet. Deres marchretning går mod det nordlige hjørne af stenbruddet. Dette har åbenbart ikke taget megen skade. Dets besætning forsvare sig heftigt med gevær-, maskingevær- og geværgranatild. Et maskingevær ved foden af stenbruddet skyder indtil det sidste, blot nogle meter foran falder en gruppe død om. Så bliver besætningen nedkæmpet af de forbitrede füsilierere i håndgemæng. Den nordlige ruinbunke blev straks derefter taget af *II bataljon*. I rask tempo stormer *I bataljon* til højre forbi stenbruddet mod det næste mål, "gåden" fra Templeux-Guéard. Det var dette ene rensningsanlæg nord for landsbyen, der på flyverbillederne havde fået den betegnelse. Foran en fabrik fyrer et feltkanonbatteri lige til det sidste. Det bliver erobret med storm. Nu er der ikke mere for fjenderne at holde. I skarer går de tilbage hen over den næste bakke, højde 144. *I bataljon* følger dem, forcerer på højen en intakt pigtrådsspærring og støder igennem hovedstillingen. Svage patruljer føler sig allerede for til Beausejour, mens der til højre om Ronsoy og St. Emilie, til venstre om Templeux endnu bliver kæmpet. Da møder bataljonen hen mod kl. 2 englændernes første modangreb. Fire tanks kryber med frem. Stærk maskingeværild kommer fra flankerne. Fjendens artilleriild vokser til uhyggelig voldsomhed. Alt dette betyder holdt for bataljonen. Således skete det, at *II bataljon* snart efter var på højde med *I bataljon*.

II bataljon var efter omorganiseringen hurtigt fulgt efter *I bataljon* og havde efter middag snart nået stenbruddet. Som nævnt var *I bataljon* gået frem med stenbruddet til venstre uden at storme dets bjerg af stenblokke. Nogle vildfarne folk lå endnu foran. En heftig og ubehagelig infanteriild kom øverst fra stenbjerget ind i *II bataljons* flanke. Ved foden af bunkens hobede dele af regimentet sig op. Tågen letter et øjeblik. Føreren af *II bataljon*, kaptajn friherre von Ompteda, overskuer i dette øjeblik situationen, så råber han skarpt og klart: "Alle fra *I* og *II bataljon*, der ligger her, hør min ordre: Til storm på de foran liggende højder spring ... op march, march!" Som én mand kommer folkene op af kraterne og stormer op ad højen. Englænderen, så vidt han ikke er taget til fange, er forsvundet. Videre går det forbi stenbruddet. Adskillige batterier bliver erobret efter omringning; derved tager bataljonen fanger. Kl. 3 om eftermiddagen ligger de to bataljoner side om side i og bag ved hovedstillingen.

III bataljon var helt efter ordre fulgt efter *II bataljon*. Et batteri fyrer stadig ud fra Templeux. Da foretager løjtnant Carsten Schmidt og sergent Schriewer fra 10. kompagni sammen med en gruppe et fremstød mod landsbyen. De erobrer adskillige kanoner og forsvare dem mod engelske modangreb ud fra landsbyen. Stående bag en kanon med pistol i hånden falder løjtnant Schmidt og med ham fem af hans tro mænd.

Et af de sidste ofre på denne angrebsdag var den tapre kommandør for 18. division, generalløjtnant von Blotnitz. Han faldt ved en fjendtlig granat, da han fra stenbruddets høj ville iagttage angrebet på Templeux. Med ham faldt en mand, i hvem de bedste gammelpreussiske soldaterdyder var forenet. Aldrig havde han i dette felttog tøvet, når det var nødvendigt hensynsløst at risikere livet. I hans sted overtog friherre von Massenbach, hidtil kommandør for 18. feltartilleri brigade, kommandoen.

Om aftenen blev *II bataljon* under kaptajn von Ompteda til kampbataljon. Den bestod, da enhederne var blevet blandet, af 5., 8., og dele af 1., 6., 7., 9., 11. kompagni og lå den nat lige foran hovedstillingen. Alle andre udgjorde reservebataljon under kaptajn von Knobelsdorff. Denne forblev om natten i den tredje engelske stilling. Til højre lå 85'erne ligeledes foran hovedstillingen, til venstre regiment 31, lidt bagudbøjet, men med Templeux-Guéard foran.

Natten var bitterkold, men der måtte ikke tændes ild. Det ville have tiltrukket de fjendtlige fly lige så ufejlbarligt som lyset tiltrækker en fugl. Således frøs 86'erne temmelig meget i det åbne terræn. Feltkøkkenet kom ikke frem; den kolde nødration måtte klemmes ned. Tørsten plagede.

Til trods for det var 86'erne glade for, hvad de havde nået. De var dog stødt igennem den fjendtlige stilling i en dybde af 4 km. Men det var klart for dem, at det sværeste stykke arbejde endnu var foran dem. Den næste morgen var fjenden ikke længere overrasket, og artilleriet kunne ikke være så effektivt som dagen før. Infanteristen ville i hovedsagen være henvist til sig selv.

Füsilierer i stenbruddet ved Templeux om morgenen den 22. marts 1918 ventende på befaling til videre fremmarch. (Sønderborg Slot)

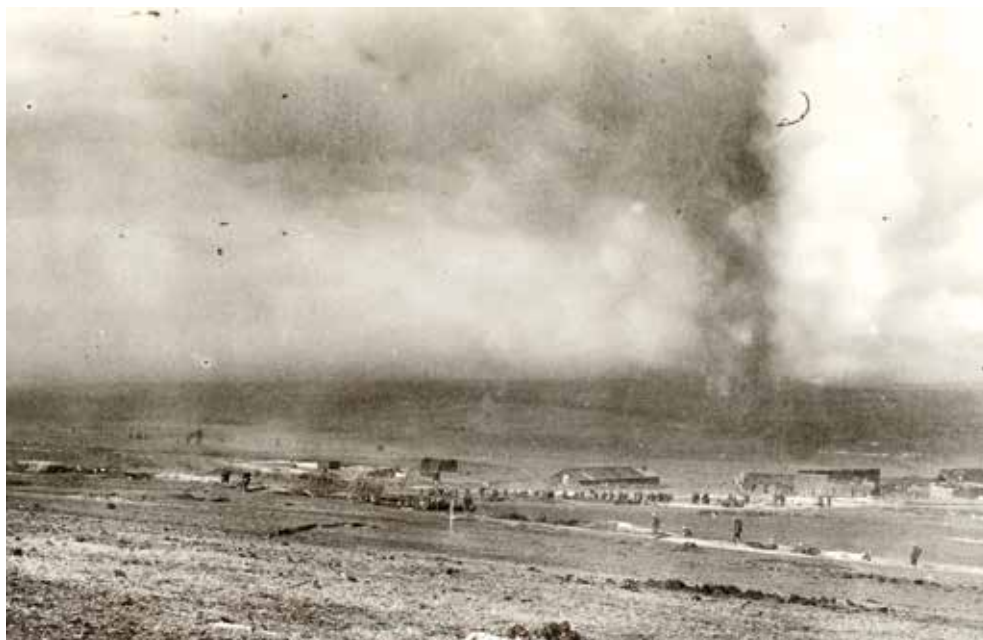
Efter en næsten søvnløs nat fik bataljon Ompteda den følgende morgen kl. 6.30 ordre om at der skulle stilles til angreb på hovedstillingen kl. 7.12. Ordren nåede først ud til kompagnierne i sidste øjeblik. Der var igen tåge. Artilleriforberedelsen var generelt set svag. Alligevel springer füsiliererne med dødsforagt ind i pigtrådsspærringerne. Fjenden fyrer af al kraft. Mange bliver hængende i det sammenfiltrede trådværk, angrebet kommer ikke fremad. Frontbataljonen går i stilling foran pigtrådsspærringen og skyder fortvivlet på englænderne. Disse har imidlertid fordelen, for de kan fra det højdedrag, hvor deres stilling forløber, overskue den lavning, hvor begge bataljoner ligger. Selv granatkraterne yder ingen beskyttelse. Hvis ikke morgentågen nogenlunde havde taget udsynet fra fjenden, ville kun ganske få være kommet derfra med livet i behold. Alligevel havde døden haft sin blodige høst, bitre, uforlæmmelige minutter forløber. Da kommer angrebet pludselig i gang. Mod og beslutsomhed baner vejen for regimentet. På den venstre fløj havde nogle behjertede folk,⁴⁰ kun fem eller seks i antal, ubemærket af fjenden arbejdet sig op på højen; Selvstændigt og uden ordre. De bryder ind og ruller en del af stillingen op fra flanken. Nu kommer også det frontale angreb i gang. Et brusende hurra forplanter sig langs med skyttelinjerne. På ny springer 86'erne ind på pigtrådsspærringen. De når ned i graven. Englænderne flygter over

højen; nogle bliver. En forbitret nærkamp udvikler sig, ofte en kamp mand mod mand. Fjenderne bliver nedkæmpet eller taget til fange. Kl. 7.30 om morgenen er hovedstillingen indtaget. Straks bagefter faldt et batteri i regimentets hænder. Nu blev enhederne hastigt ordnet og den videre march mod Villers-Faucon tiltrådt. Her blev føreren af kampbataljonen, kaptajn friherre von Ompteda, dødeligt såret af et hovedskud. Efter at kaptajn Brunk allerede aftenen i forvejen var blevet syg af gas, overtog nu kaptajn von Knobelsdorff resterne af regimentet.

Snart var der en ny svær krise, som skulle overvindes. Den første linje var kun 400 meter fra banedæmningen, Beauséjour er næsten nået, da slår en svær maskingeværild ned i linjerne. Samtidigt lød råbet "tanks!" gennem rækkerne. Og sandelig dukkede to af disse kæmper op i tågen få hundrede meter foran fronten. Det hele standser. Over for en tank er soldaten i åbent terræn forsvarsløs. Alligevel gik første linje i stilling, maskingeværerne tog ildkampen op for i det mindste at tvinge uhyret til at lukke sine øjne og holde fast ved det. Og sandelig, tank'en blev liggende stille; men vort angreb ruller heller ikke mere. Da kom netop regimentsadjudanten premierløjtnant Oberlin ridende for at inspicere situationen i forreste linje. Han hører råbet "tanks", rider hen over fronten, ind til han har konstateret tankenes position, rider tilbage og lover folkene at hente artilleriet. Snart kommer han tilbage med en kanon. I mellemtiden har tank'en mejet nogle store huller i vor forreste linje. Bl. a. lå en maskingeværbesætning døde eller sårede ved siden af deres gevær. Alligevel holdt forreste linje. Synet af kanonen virker som en forløsning. Officerer og füsilierer griber i egerne for at bringe den i stilling. Det lykkes, selv om den forreste tank på 300 meters afstand straks har rettet ilden mod den nye fjende. Kanonen og dens besætning sker der ikke noget med. Det første skud. For kort! Det næste. En mægtig stikflamme står ud af tanken; et brag og en røgsky, et dundrende hurra fra füsiliererne. Den anden tank og også en tredje, der endnu dukkede op, blev ligeledes nedkæmpet.

Nu kommer der på ny gang i angrebet. Banedæmningen foran Villers-Faucon er næsten nået. Da slår der tungt fjendtligt artilleriild ned i de forreste rækker; dertil kommer ulykkeligvis nogle for korte skud fra vort eget artilleri. Regimentet, der allerede er rystet af de forudgående kampe, navnlig af tankene, kan ikke klare disse indtryk. Det går i stå, går tilbage. Hasse og nogle officerer, der følger hans eksempel, holder stadig en håndfuld folk fast. En korporal blæser til fremrykning. Men størstedelen af regimentet går tilbage. Hovedstillingen bliver holdt.

Da ankom kort efter kl. 12 middag to bataljoner fra infanteriregiment 15. De hørte til 13. division, der marcherede bag ved kamptropperne. Således forstærket rykkede 86'erne frem igen. Højderne øst for Beauséjour måtte endnu ikke overskrides af regiment 15. 86'erne er igen overladt til sig selv, men tilbagelaget er overvundet. Artilleriet havde tage banedæmningen under ild. Den

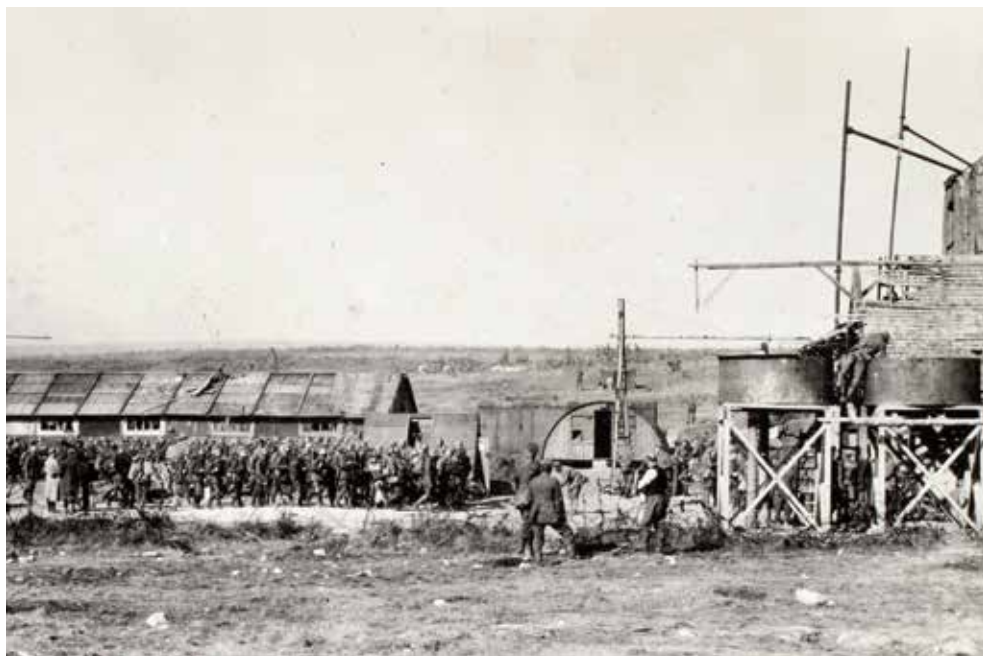

“Storm på Longavesnes den 23. marts 1918” lyder teksten til dette billede. Røgsøjlen i baggrunden stammer formentlig fra et brændende ammunitionsdepot. (Sønderborg Slot)

bliver stormet af 86'erne. To svære jernbaneskyts blev taget som bytte. Fjenden stikker af over højene syd for Villers-Faucon. Forfølgelsesilden fra vore maskingeværer tilføjer ham svære tab. Kl. 1.30 om eftermiddagen er regimentet oppe på højene syd for Villers-Faucon. Også den næste høj er ubesat og bliver overskredet. Longavesnes, den første landsby i regimentets kampområde, dukker op. Den er stærkt befæstet, og også den mod syd tilgrænsende Tincourt-skov er spækket med maskingeværer. Füsiliererne kan ikke komme videre. Det kommer til ildkamp. Eftermiddagen går. Da går der endnu engang en heftig fjendtlig artilleriild ned i den lavning øst for landsbyen, hvor regimentet er samlet. Det lider nye tab og bliver sprængt fra hinanden. Om aftenen kl. 7.15 forlod fjenden i flokke sit skyttegravssystem nordøst for Longavesnes. Et angreb på den flygtende modstander var ikke mere muligt. Regimentets rækker havde fået for mange huller, enhederne var for svækkede. Kommandøren fører resten af regimentet tilbage til Villers-Faucon. Enhederne bliver reorganiseret, førerreserven bliver indsat. To bataljoner bliver formeret. I den forreste linje står så næste dag bataljon Kothe, 7.-12. kompagni, i anden linje bataljon Kobelsdorff, 1.-6. kompagni. Den forreste linje blev under reorganiseringen holdt af infanteriregiment 15. Der havde været svære tab denne dag. Regimentets kampkraft havde lidt meget. Hvad vil morgendagen bringe, vil den fjendtlige modstand yderligere forstærkes?

Hvile skulle der ikke være noget af denne nat. Kort før midnat kom en brigadebefaling: Fjenden havde uden kamp rømmet Longavesnes, regimentet skulle straks rykke frem efter ham. Om natten træder 86'erne an og overskrider vest for Longavesnes infanteriregiment 15's forpostlinje. Dette regiment havde allerede ved patruljevirkksomhed konstateret, at fjenden holdt sin fjerde stilling foran Templeux-La Fosse meget kraftigt besat. 86'ernes skyttelinje arbejdede sig frem til den fjerde stilling. Heftig gevær- og maskingeværild fortalte dem, at 15'ernes melding var korrekt. De besætter nu et åbent stykke skyttegrav og tager i den tidlige morgenstund stillingen under stærk maskingeværild. Den fjendtlige modstand er imidlertid så stærk, pigtrådsspærringen så bred og ubeskadiget, at det snart bliver klart, at stillingen ikke kan tages uden artilleriforberedelse. Denne skulle så finde sted fra 10 til 12.30 om middagen. Da var det lykkedes den til højre opererende division at storme Aizecourt le Bas i flanken af den fjerde engelske stilling. Nu letter det for 18. division. Englænderen rømmer gravene. Den sidste modstand bliver brudt af maskingeværild. füsiliererne stormer gravene og tager fanger. I skarer strømmer hovedparten af fjenderne mod Templeux La Fosse, to brændende ammunitionsdepoter viser deres vej. Vore tunge maskingeværer fyrer ind imellem og rammer ikke så få. Tre tanks kryber frem mod forfølgerne og prøver på at standse dem. Forgæves, fra landsbyen Longavesnes bliver de nedkæmpet af artilleriet. Nu rykker regimentet kl. 10.40 formiddag gennem Templeux La Fosse og skoven ved Gurlu. Med en let svingning til højre tages der retning mod Moislain. Tortille-bækkens brede dal åbner sig. På højderne på den modsatte side har modstanderen på ny sat sig fast. Hen mod kl. 6 om aftenen rømmer han også denne stilling. Moislain nås, Tortille-bækken og kanalen overskrides. Om natten sikrer regimentet højene 1500 meter vest for Moislain.

Om natten indtræffer den længe savnede befaling: 18. division bliver tredje linje. Fronten får 119. division og 13. division danner anden linje. Den følgende morgen samledes regimentet i Moislain; det fik logi i landsbyen og bivuakerede ved vejen til Bouchavesnes. Roen efter de uhyre psykiske og fysiske anstrengelser gjorde godt. Om aftenen var der tappenstreg. Der blev til trods for alle forsigtighedsregler tændt bål. Regimentsorkesteret spillede utrætteligt. Der lød leveråb for Hindenburg og Ludendorff. Jublen og begejstringen var stor, følelsen af sejr blev nydt i fulde drag. Stolthed over præstationen fyldte 86'erne. På tre dage havde regimentet trods sej og vedholdende modstand stormet den fjendtlige stilling i en dybde af 18 km. Den gamle angrebsånd fra 1914 havde ikke lidt ved fire års stillingskrig. Med dødsforagt og officererne i spidsen var 86'erne sprunget ind i pigtrådsspærringerne og maskingeværilden. Den stillede taktiske opgave havde regimentet løst. Major von Drigalski tildeltes Pour le Merite. Han betonedede i en regimentsbefaling, at denne udmærkelse alene skyldtes füsilierernes tapperhed. Tabene blandt officerer og mandskab var svære, men dog retfærdiggjort af resultatets be-

Marchpause i Moislains den 24. marts 1918. (Sønderborg Slot)

tydningsfuldhed. Angrebet rullede videre. Den 25. marts kl. 6 om morgenen tiltrådte regimentet i tredje linje fremmarchen. Det marcherede igennem ruinene af det i Somme-slaget så omstridte Bouchavesnes. På højene vest for denne landsby viste sig spor af svære kampe; en skyttegrav var fyldt med døde englændere. I en lavning ved Le Forest blev der gjort holdt og slået bivuak op. Om eftermiddagen stormede 119. division Hardecourt og tog 500 englændere til fange, deriblandt en general. På denne dag blev fjenden drevet tilbage til linjen Pozières-Carnoy. Så trådte 13. division ind i den forreste linje; 119. division ind i tredje linje; 18. division blev nu anden linje. Regimentet formerede sig igen i tre bataljoner.

Også den 26. marts rullede fremrykningen videre. Den gik over Maurepas, Hardecourt, Maricourt, Carnoy, Marmetz og Fricourt. Det var Sommes blodmættede terræn. Vidt og bredt var der intet hus, ingen træer, ren ørken. Det tætte krater- og skyttegravsvirvar var forrige år velgørende tilgroet med et græsdække og så nu ud som et stivnet, grågrønt hav. Landsbyerne var kun begreber. Et par træstumper og et skilt: "This was Maurepas" tydede på, at her engang havde blomstret liv. Strøet vidt ud over terrænet grave, grave, grave. Enkeltvis og samlede, smykket med kokarden eller et kors.

Foran Méaulte blev der bivuakeret. En del af regimentet blev anbragt i et engelsk tank-værksted og tank-skole. Et betragteligt antal af disse uhyrer

var blevet tilbage. De og hele anlægget vidnede om fjendens overvældende overlegenhed i materiel. Det samme gjorde de ligefrem uhyggelige ammunitions-mængder, der lå oplagret langs vejen. Det var lykkedes modstanderen at sprænge dele deraf. De kæmpemæssige ild- og røgsøjler, der overalt skød op i horisonten, frembød et overvældende skue. De lod i den forfølgende troppeenhed det lønlige håb opstå, at fjenden ville opgive videre modstand. Det håb skulle snart blive skuffet.

Den 27. marts sagtnede fremrykningen tempoet. 13. division indtog Ville sur Ancre. Den til højre tilgrænsende 9. reservedivision stormede Albert, gik dér over Ancre og holdt byens vestlige udkant besat. Den 28. marts forsøgte også 13. division at tiltvinge sig Ancre-overgangen. Forgæves. Fjenden ydede på højene på den anden side af floden hårdnakket modstand. To dage forblev regiment 86 på sin bivuak-plads foran Méaulte.

Den 29. marts hvilede hele 23. reservekorps' angreb. Kl. 7 formiddag kom ordren, at 18. division skulle indsætte i front til venstre for 13. division. Regiment 31 og 85 kom i forreste linje; den løb syd for vejen Corbie-Bray langs med Saily-Laurette, bagved kom regiment 86 i den lavning, der skrånede ned mod Somme nord for Chipilly og Etinehem. Regnen dryppede ned og trykkede stemningen.

Den 30. marts skulle 228. division angribe syd for Somme og sætte sig i besiddelse af Hamel. 18. division havde derved til opgave at dække højre flanke af den angribende division nord for Somme, idet den skulle støde frem syd for vejen Corbie-Bray mod Corbie. I front gik regiment 31 og 85 foran. Tyngdepunktet lå til højre ved regiment 31. Regiment 86 fulgte bag dette regiment med *III* og *II bataljon* i forreste, *I bataljon* i anden linje. Kl. 12 middag skulle divisionen rykke frem, efter kun 10 minutters artilleriforberedelse. Længere rakte ammunitionen ikke. Hvor utilstrækkelig denne artilleriforberedelse var, viste sig snart. Fjendtlig maskingeværild falder i flanken på det fremrykkende regiment 31. Umuligt at opdage dem; siden kl. 12 øser det ned, hvilket hæmmer observationen. Regimentet kommer ikke fremad. Ledsagebatterierne køres frem, men de kan heller ikke finde maskingeværrederne.

Füsilierregiment 86 havde sluttet sig til 31'erne. *II bataljon* var snart i forreste linje og forsøgte at rive angriberne med frem. Forgæves, den blev ligeledes liggende i en heftig, flankerende maskingeværild. Imens blev den pløjede jord gennemvædet af regn. De afkræftede heste kunne ikke trække kanonerne videre. *I bataljon* var blevet ramt af nogle fuldtræffere af svær kaliber, havde tab og blev spredt. Kl. 7 om aftenen blev bataljonerne trukket tilbage til deres udgangsstilling, da yderligere operationer syntes udsigtsløse.

Regnen silede uophørligt ned. Natten blev, som de forrige, tilbragt på åben mark. Stemningen faldt til nulpunktet. En fiasko, som divisionen indtil da endnu ikke havde oplevet. Hvordan skete det? I hovedsagen lå det i den helt utilstrækkelige artilleriforberedelse. Dette havde sin årsag i mangel på ammu-

Tilfangetagne britiske soldater fra forskellige regimenter, blandt andet – som den kiltsklædte soldat antyder – fra et skotsk highland regiment. (Sønderborg Slot)

nition, hvilket igen skyldtes de utilstrækkelige forsyninger. Divisionen var allerede 45 km fra sin udgangsstilling; de afkræftede heste kunne ikke længere klare de stadig længere strækninger. Man havde observeret, at englænderne under beskydningen var begyndt at løbe. Men da beskydningen ophørte, gik de straks i stilling igen. En halv times yderligere beskydning ville sandsynligvis have været nok til helt at ryste dem. Denne erkendelse var bitter. Var det mon enden? Oversteg hele denne offensiv måske vore kræfter? Disse spørgsmål lå i den følgende nat på manges læber.

29. Stillingskrig ved Ancre og hviletid i Tournay

April til juni 1918

Meget var nået. Over hundrede tusinde var taget til fange, på ti dage havde man fravristet fjenden et areal, der var flere gange større end alt, hvad han i mere end tre år i utallige små og store angreb havde erobret. Men endemålet, gennembruddet gennem den fjendtlige front, var ikke nået. Angrebet gik på dette sted i stå. Englænderen havde vist sig som en sej modstander, der ikke var så nem at få til at stikke af. På vor side kunne de afkræftede heste ikke længere klare de stadig voksende krav til forsyninger; der manglede endvidere reserver, der udhvilede og med friske nerver kunne holde angrebet i bevægelse. Ret meget manglede der ikke, så var det lykkedes, men det var ikke gået uden svære blodofre for infanteriets vedkommende. Disse ofre ville den øverste hærledelse ikke bringe og forlagde derfor kampenes tyngdepunkt til andre steder.

De tre følgende dage tilbragte regimentet i en lavning nord for Etinehem. Den 2. og 3. april kom det til fronten og afløste dér infanteriregiment 31. Den 5. april skulle divisionerne til højre og til venstre for 18. division angribe. Hvis angrebet lykkedes skulle også 18. division støde frem til Corbie. Resultaterne på begge sider var imidlertid ikke tilstrækkelige; 18. division måtte forblive på sin plads.

De følgende nætter bragte nye uroligheder. Regimentet blev lånt ud til Dernancourt, blev igen trukket tilbage, så i natten fra 8.-9. april igen indsat foran Morlancourt. Her lå det igen delt op i tre dele, så i det mindste én bataljon havde hvil i Bray. Heftige ildoverfald i åbent terræn gav tab. I natten fra 16.-17. april var der afløsning fra reservedivision 50. I en baraklejr ved Suzanne vinkede endelig hvile forude, og den var tiltrængt, for regimentet var ikke alene udmattet af tab og sygdom, også de overlevende ved fronten var totalt afkræftede. Behageligheden ved et tag over hovedet og tørt gulv under kroppen kunne en tid lang forjage mismodet over den fastkørte offensiv.

Den 25. april blev roen pludselig brudt. Alarmering. Englænderne havde angrebet syd for Somme foran Villers-Bretonneux. Situationen var endnu uklar. Regimentet skulle sikre den nordlige Somme-bred mellem Bray og Etinehem. Om aftenen afløste det så regimentet foran Saily-Laurette. Her lå det ti dage med 2 bataljoner i front og én i reserve. Det måtte i den tid tåle svære og heftige ildoverfald. Det engelske artilleris ildoverlegenhed var trods uhyre tab af ammunition og materiel stadig ubetvivlelig, og det virkede nedslående.

"Tilbagemarch efter den store offensiv gennem den tidligere landsby Sailly-Saillisel" lyder teksten til dette foto. Landsbyen var blevet ødelagt under Sommeslaget 1916. (Sønderborg Slot)

Om natten mellem den 6. og 7. maj kom regiment 107 for at afløse füsiliererne. Men de forblev i alarmberedskab i bivuak ved Etinehem og ved landevejen Suzanne-Maricourt, fordi fjenden var trængt ind til højre for vejen Bray-Corbie. Den 8. maj tog sergent Rainewitz sammen med tre mand fra 2. maskingeværkompagni ved en dristig operation fire officerer og 37 mand fra et australsk regiment til fange. Disse var trængt igennem ved en nabodivision og havde om natten opholdt sig i slugten nord for Sailly-Laurette. Desuden tog de tapre füsiliere fire maskingeværer som bytte. De følgende dage blev igen tilbragt i barakkerne i Suzanne og Maricourt.

Den 16. maj brød divisionen op i nordøstlig retning til en anden del af den vestlige krigsskueplads. 11 officerer og 133 mand døde efterlod de på kampområdet for det store slag.

Marchen gik hen over Somme området. Maricourt, Combles og Sailly-Saillisel strejfedes. I den sidste landsby forekom ødelæggelserne særligt grelle. Kolossale kraterer var overgroet med mos og fyldt med vand. Man kunne kun med tavs ærefrygt passere dette stykke jord, næsten hvert skridt gik over lig. Marchen førte videre over Etricourt, Fins, Gouzeaucourt. Her blev Siegfriedstillingen passeret. Indtil da var regimentet marcheret kilometervis forbi stabler af engelske ammunition og materiel. Så gik det videre forbi Vacquerie, som regimentet for et år siden havde holdt besat, over Le Pavé, Masnières til Cambrai, som blev nået den 18. maj efter en tre dages march. Der herskede

en glødende hede. Marchen var ret anstrengende, men nattehvilen i åbent terræn var en velgerning.

I Iwuy ved Cambrai ventede togene på regimentet. Den 19. maj transporterede de regimentet gennem det franske industriområde til den smukke belgiske by Tournay. Bataljonerne fik kvarter i omegnen. Staben og *I bataljon* i Rumes, *II bataljon* i Froidmont, *III bataljon* i Espléchies.

I to måneder kunne regimentet glæde sig over hvilen. Dagene omkring Tournay hører til de skønneste, som regimentet oplevede i denne krig. Naturligvis stod tiden ikke stille mht. tjeneste. De erfaringer, man havde gjort i de seneste slag, blev evalueret. Når tjenesten var overstået, blev der ofte givet orlov til den gamle og smukke Schelde-by. I det store og smukt indrettede soldaterhjem fandt füsiliererne sammen om et glas øl. Hos mange var behovet for kultur efter fire års liv som landsknægte vokset meget. De besøgte koncerter og teaterforestillinger eller besigtigede med divisionsmaleren Bachmann som fører den herlige katedral, en af de smukkeste og interessanteste middelalderbygninger. Kompagnierne foranstaltede kompagnifester i deres landsbyer, bataljonerne sportsfester. Den gamle stemning vågnede igen. Med stor glæde modtog man efterretningen om vor sejr ved Damenweg. Håbet om at vinde sejren voksede igen.

Resterne af byen Le Pavé, som 86'erne også passerede igennem på tilbagemarchen fra den store offensiv. (Sønderborg Slot)

I juli dukkede der rygter op om divisionens snarlige indsats. De viste sig korrekte. Divisionen skulle straks efter et stort fremstød i Champagne deltage i et angreb ned ad højdedraget Kimmel, der skulle bringe Ypern (Ypres) til fald og rulle den fjendtlige stilling op helt til Nordsøen. Englænderne lå her beredt til forsvar. De bedste divisioner var udvalgt til denne opgave.

Det kom ikke så vidt. Det store fremstød i Champagne den 15. juli mislykkes. Fjenden var åbenbart ved forræderi, enten forsætligt eller ved sløseri, underrettet om angrebsområde og -tidspunkt, og havde rømmet de forreste stillinger, som vi nu formåsløst spildte vor ammunition på. De ventede på angriberne i en bagvedliggende og ubeskadiget stilling. Mens angrebsbølgerne forblødte foran dem, førte de allieredes øverstbefalende, marskal Foch, to dage senere fra Villers-Cotteret skoven flankestødet ind i vor sårbare angrebsbue. Dybt trængte de ind i vore linjer; buen måtte trækkes tilbage, franskmændenes yderligere fremtrængen standses. Nye divisioner måtte frem. Angrebet ved Kimmel blev opgivet, 18. division blev sammen med andre den 22. juli i al hast transporteret i retning af det nye brændpunkt. Fjenden havde igen taget initiativet fra os. Det var begyndelsen til enden.

30. Kampe ved Besle, Aisne og ved Damenweg

August til oktober 1918

Efter 12 timers rejse over Cambrai, Roisel, Peronne, Chaulnes, Nesle, Ham steg regimentet om aftenen den 22. juli af i Fargnier ved Tergnier. Lastbiler stod parat og transporterede det sydpå til Coucy le Chateau i 7. armés område. Her bivuakerede regimentet nogle dage og marcherede den 26. juli i sydøstlig retning mod kapterrænet. Ved Vailly passeredes Aisne, længere sydlig ved Braisne Vesle. I Cerfeuil syd for Braisne blev regimentet indtil 31. juli.

Den 1. august om formiddagen kl. 8, alarmering. Kl. 9 stod regimentet klar til march. Fjenden, sådan forlød det, var mod syd ved Arcy St. Restitue brudt ind i den 3. bayeriske reservedivision, situationen skulle genetableres. Under en yderligere spredt formeret fremmarch viste det sig, at situationen ude foran allerede var i orden igen. Regimentet besatte nu en tilbagetrukket stilling, "Zietenlinjen", opkaldt efter generalmajor Ernst von Zieten. Det var underlagt 3. bayriske reservedivision. *II bataljon* overtog sikringen af et forfelt af 5 kilometers bredde. Om natten rømmede stillingsdivisionen den forreste linje, således at regimentet nu lå tættere ved fjenden. Den følgende dag forøgede fjenden sit pres. De til højre og venstre liggende enheder gav efter; *II bataljon* fik allerede maskingeværild fra venstre flanke og så sig tvunget til at trække sine vagtposter tilbage, hvis det ikke ville risikere at blive omringet. Sent om aftenen kommer ordren, at alle enheder syd for Vesle skal gå tilbage til den nordlige bred. *I bataljon* sikrer tilbagetrækningen. Kort før midnat passerer regimentet igen Vesle ved Braisne og slår sin bivuak op i en skov lidt nordvest derfor. *I bataljon* besætter den forreste linje i Braisne. Vesle var gået over sine bredder, et oversvømmet område på 2-300 meter skilte regimentet fra fjenden. Broforbindelserne, der endnu førte over, var beskyttet af tråd og barrikader. Vagtposterne stod om natten ved Vesles bredder, om dagen mest i huse, spejdende ud ad murhullerne.

Det var glødende varme sommerdage. Egnen omkring Braisne lignede den omkring Moulin. Vidtstrakte plateauer, dybt indskårne dale, disse ofte af ubeskrivelig skønhed. Navnlig Braisne havde i den vidtstrakte, frugtbare Vesle-dal en vidunderlig beliggenhed. Kalkhuler gav enhederne en velkommen beskyttelse.

Regimentet lå i denne stilling en hel måned. Det havde til højre infanteriregiment 79, til venstre infanteriegiment 31. To bataljoner lå forrest og én i reserve. Fra 20. august inddeltes regimentet igen i kamp-, beredskabs- og

hvilebataljon. Modstandslinjerne havde navnene Blücher I og Blücher II. Det var ikke sammenhængende stillinger, men derimod områder med modstandsreder. Det franske artilleri lod næsten hver nat nogle heftige ildoverfald slippe løs. Om dagen var det noget roligere. Brugen af gasgranater øgedes. På adskillige dage oversteg tallet af gassyge antallet af sårede. Vort artilleri skød ligledes ret livligt. Med de grønt afkrydsede granater blev der sendt mangt en sky af sennepsgas over i den fjendtlige lejr. I anden halvdel af måneden aftog den fjendtlige ild mærkbart; tabene, som i de første ti dage af august var betydelige, tog også af. Den glødende hede fremkaldte imidlertid talrige tarmsygdomme.

Stillingskrigens ensformighed var indtrådt igen. Tjeneste som vagt, gravearbejde, afløsning i en regelmæssig vekslen. Det var bittert for en enhed, der havde smagt bevægelseskrigen. Disciplin og pligtfølelse bevirkede imidlertid, at omstillingen skete gnidningsløst. Siden englænderne den 8. august var stødt dybt ind i vort angrebsterræn ved Ancre, vidste enhver selvstændigt tænkende soldat, at alle erobringer siden Det store Slag var tabt igen. Et angreb kunne man slet ikke tænke på mere, sejt forsvar af den gamle linje måtte nu være opgaven.

For at forblive stærk nok til dette forsvar besluttede den øverste hærledelse yderligere at forkorte fronten, Den beordrede en forlægning tilbage til Aisnes nordlige bred. Denne blev gennemført i nætterne til den 3. og 4. september. Sikringen af tilbagetrækningen overtog for regimentet *II bataljon*. Stærke officerspatruljer blev tilbage i Braisne. Den 4. gik de til Blücher II-stillingen, den følgende dag overskred de kanalen og Aisne på gangbroer, efter at broerne allerede dagen i forvejen var blevet sprængt.

Fjenden fulgte kun tøvende efter. Først den 6. september sås hans kavalleripatruljer på de sydlige Aisne-højder. Regimentet lå nu i stilling foran Chavonne, 4 km oven for Vailly. Aisne og dens kanal ydede god beskyttelse. Stærke fjendtlige patruljers natlige forsøg på at tiltvinge sig overgang under dækning af indirekte maskingeværild blev afværget af 7. kompagnis poster. Så meget større var risikoen til højre. Der stod fjenden på Aisnes nordlige bred. Den til højre kæmpende 5. division havde ved Vailly bøjet sin fløj mod nord. Faldt denne stilling, så var 18. division truet i flanke og ryg. Derfor blev allerede den 8. september *I bataljon* taget ud og trukket længere nordlig til Pargny til forstærkning af 5. division. En uge senere i nætterne til 15. og 16. september fulgte de to andre bataljoner. Hullet blev lukket ved at trække de to naboregimenter 85 og 121 fra hinanden. Regimentet skulle forstærke den hårdt truede 5. division. Før det var på plads havde det frygtede flankefremstød allerede ramt 5. division. Kun *I bataljon* var som korpsreserve på plads.

Tidligt den 16. september blev regimentet alarmeret og af 5. division beordret til Toly-Ferme. Denne ligger i en slugt 5 kilometer nord for Vailly. Marchen gik over Damenwegs højderyg. Her kom 2. og 4. kompagni samt 1. maskingeværkompagni i en heftig spærreild og blev splittet. De nåede først

*Hans Petersen (1890-1918),
Sottrup. Faldet den 4. august
1918 ved Cys la Commune.
(Sønderborg Slot)*

bataljonen igen om aftenen. Resten af bataljonen indtraf ved middagstid ved Toly-Ferme. Situationen var den: Livgrenaderregiment 8 var blevet kastet tilbage, stillingen skulle generobres.

Trods det at bataljonen var svækket til omkring det halve, angreb den kl. 5.30 eftermiddag uden artilleriforberedelse. Udgangsstillingen lå stik vest for Tolyslugten. Med stor beslutsomhed går bataljonen frem, 1½ km over åbent terræn og ned igen ad skråningen på den anden side. Den mistede stilling bliver taget igen, og der bliver taget 40 til fange. Om aftenen kunne livgrenader regimentet igen indtage sine gamle stillinger. *I bataljon* blev trukket ud og indrettede sig på vestskråningen af Tolyslugten.

Den 17. september trådte franskmænden an til angreb over en bredere front. Grenadererne holdt fast, kun den venstre fløj var trykket lidt ind, men den blev holdt. Om eftermiddagen slog svær trommeild ned på den tyske front. På ny gik fjenden frem. Længere til højre blev infanteriregiment 230

*Jørgen Lassen (1886-1918),
Lavensby, 5. Kompagni. Faldet
den 24. august 1918.*

delvist rullet op. Igen blev *I bataljon* alarmeret; den besatte en grav på Tolyslugtens skråning, men kom ikke i kamp.

Den følgende dag forsøgte 8. grenadere at generobre deres stilling fra i igår. 2. kompagni af regiment 86 deltog i dette angreb. Til trods for at ordren måtte gives noget forhastet, gik det i begyndelsen godt fremad. Da blottede angriberne deres ubeskyttede højre flanke for fjenden. Regiment 344, der skulle erstatte regiment 230, der dagen før var blevet rullet op, var endnu ikke på plads. Fjenden opdagede denne blottelse og stødte fra højre ind i angribernes flanke. Disse blev overrasket og til dels taget til fange. Også fra 2. kompagni blev der taget mænd til fange. Nu gik resten af *I bataljon* frem og besatte en stilling vest for Tolyslugten og holdt denne, indtil der hen mod middag kom en bataljon 89'ere til forstærkning. Begge bataljoner gik efter en svag artilleri-forberedelse på ny frem til angreb. Fløjene forblev tilbage, men midten stødte langt frem. Da stødte de på et fransk angreb, ført med overlegne kræfter. Vore angribere kunne ikke stå imod overmagten og måtte gå tilbage. Men de med-

*Peter Gudemoos (1888-1918),
Hundslev, Notmark sogn, 2.
Kompagni. Død den 30. septem-
ber 1918. (Sønderborg Slot)*

bragte 170 tilfangetagne. Udgangsstillingen ved Tolyslugten blev holdt. I den derpå følgende nat blev den kamptrætte bataljon trukket ud og gik igen til Pargny som korpsreserve. Den havde i disse dage mistet 3 officerer, 13 mand døde, 87 sårede og 34 savnede.

De to andre bataljoner blev ligledes enkeltvis indsat. *II bataljon* en kilometer nordvest for Vailly foran slottet Vauxelles i infanteriregiment 52's område. Her slog 2. maskingeværkompagni et angreb af stærke fjendtlige patruljer tilbage i natten mellem 16. og 17. september. Sergeant Braak udmærkede sig her ganske særligt. Den 18. september gik bataljonen i hvilestilling nord for Damenweg.

III bataljon blev indsat mellem *I* og *II*. Efter at have marcheret over Hame-ret-Ferme steg den om eftermiddagen den 15. september ned i den nævnte slugt til regiment 12, ved hvis front situationen endnu var uafklaret. 9. og 11. kompagni blev sendt mod de tabte grave. I et håndgranatangreb tog de betragtelige stykker af det terræn fra fjenden, som grenaderregiment 12 havde mistet. Næste dag fornyet kamp; franskmændene forsøgte igen at fravriste 11.

Området mellem Aisne og Damenweg (Chemin des Dames) 1918. Toly-Ferme ligger omtrent nord for Jouy, mens Oise-Aisne-Kanalen ses i øverste højre hjørne. Den stiplede linje er der hvor den løber i en underjordisk kanal. (Efter B. Studt: Infanterie-Regiment Graf Bose (1. Thüringsches) Nr. 31 im Weltkrieg 1914-1918, 1926)

kompagni deres terræn, det lykkedes dem ikke. Den 19. september blev også denne bataljon afløst og gik ligledes til hvile nord for Damevejen. Seks døde og 34 sårede havde disse dage kostet den.

Efter en kort pause blev regimentet skubbet ind lige oven for Vailly, igen dybt echelonneret. Kun to kompagnier lå på forpost, to på hovedmodstandslinien, den såkaldte "Dachsbaulinie" (grævlingehulelinje). Beredskabsbataljonen besatte med tre kompagnier artilleribeskyttelsesstillingen. Hvilebataljonen lå i kalkhulerne.

Den ændrede situation havde nødvendiggjort den fornyede indsats og den dybe echelonnering. Vailly var den 14. blevet opgivet af 31'erne, 85'erne holdt endnu den nordlige og østlige del besat. Aisne dannede ingen beskyttelse mere, da fjenden allerede stod på nordbredden. Vailly var imidlertid som hjørnepille i den tyske stilling for vigtig. Derfor besluttede regiment 85 sig for at generobre stedet. På venstre fløj af angrebsbataljonen skulle endnu dele af regiment 86 gå frem. Hertil blev udtaget to stødtropper fra 7. kompagni og hver en stødtrop fra 5. og 8. kompagni. Om morgenen den 26. september blev fjenden rystet ved kort artilleri- og mineild; kl. 8 sprang stødtroppene fremad. Det lykkedes naboregimentet at indtage Vailly igen. Også vore stormsoldater nåede deres angrebsmål, slagteriet ved Vailly's sydvestlige hjørne og de nordfor tilgrænsende husblokke. De tog 12 fanger og erobrede tre maskingeværer. Om aftenen og den følgende dag forsøgte fjenden at tage det vundne fra os igen. De tapre angribere holdt ud mod hans hidsige artilleri- og mineild. Deres kugler jog fjenderne tilbage i deres stillinger. Ved angrebet udmærkede sergent Seller (8. kompagni) sig særligt. Han erobrede to franske maskingeværer; straks efter faldt han ved et hovedskud. I angrebet lige som i forsvaret ydede oversergent Hansen (5. kompagni) en fremragende indsats.

For angriberne var det smertefuldt, at Vailly allerede om natten fra 27.-28. september igen blev rømmet. Det stadig stærkere fjendtlige pres nord for Vailly nødvendiggjorde denne forholdsregel. II bataljon frigjorde sig fra fjenden. I "Dachsbaulinjen" nord for Vailly sikrede den regimentets tilbagetog på Damevejen og afviste endnu om eftermiddagen den 28. 9. et fransk angreb på denne stilling. Men så kom de sidste dele af bataljonen i en farlig situation. Åbenbart var den tilgrænsende bagtrop gået hurtigere tilbage, for pludselig så füsiliererne sig vidt omgået fra højre og også truet fra venstre. Meget hurtigt tiltræder de tilbagetrækningen. De kommer i krydsild; 13 mand kan ikke længere komme tilbage og kommer i fangenskab. Maskingeværerne kunne med nød og næppe reddes, efter at oppakningen var blevet ofret. Derved udmærkede sergent Braak fra 2. maskingeværkompagni sig igen.

Den nye stilling løb fra Nordvest til sydost langs Oise-Aisne kanalen. Dér hvor kanalen forsvinder i en tunnel under Damenweg, løb vejen henover ryggen af dette langstrakte højdedrag. Et virvar af kratere og grave lettede fjendens arbejde på denne kampomtumlede høj. Han angrebslyst var også steget

*Jørgen Jørgensen (1889-1918), Asserballeskov, 7. Kompagni.
Faldet den 12. oktober 1918 ved Sucrerie Ferme.*

ved vores stadige tilbagetrækning. Han stødte derfor energisk og klogt efter os. Den 26. september lykkedes det ham desværre ubemærket at komme på nær hold af en forpost fra 9. kompagni og nedkæmpe den.

Den 30. september larmer den "lille krigs" gevær-, håndgranat- og geværgranatild bestandigt på Damenwegs høje. To gange støder fjenden frem mod 9. kompagni, én gang mod 11. kompagni. Disse holder deres stillinger. Kl. 4.30 om eftermiddagen forsøger han igen efter at have beskudt stillingen næsten en time. Han trænger ind ved 9. kompagni. I et modstød smider man ham ud derfra igen. Kl. 9, det er allerede mørkt, lykkes det fjenden at få fodfæste i et lille stykke skyttegrav mellem 10. og 11. kompagni. Forposterne bliver derpå i natten til den 1. oktober trukket tilbage til hovedmodstandslinjen.

Til den 2. oktober havde tilfangetagne bebudet et større angreb. Derfor skød vort artilleri tidligt om morgenen 1½ times spærreild. En fjendtlig stødtrop følte sig kl. 6.45 om morgenen frem mod 12. kompagni. Håndgranater

bragede imod ham og jog ham tilbage. Men dermed var det ikke slut. Hele formiddagen kredsede fjendtlige flyvere over Damenweg, mens vore observerede i fjendens slugter og lavninger. Da satte kl. 1.45 eftermiddag en kraftig tilintetgørelsesild ind mod vore grave. Tætte sværme af geværgranater regnede samtidigt over for- og sapeposter. En hel time måtte füsiliererne udholde det. Så kom bølgerne af blåfrakker hen over kraterterrænet. Infanteriilden sprang i gang; den ene efter den anden sank ned i kraterne, resten sprang tilbage. Kun i et stykke af 11. kompagnis skyttegrav havde fjenden fået fodfæste. Et modstød fra dette kompagni smed ham ud igen. Ærgrelsen over denne fiasko rasede franskmændene ud med en rødglødende geværild. Den blev bragt til tavshed af vor returild.

Glæden over det gode resultat blev dæmpet ved følelsen af stærk udmattelse. I over to måneder havde regimentet allerede været sat ind, havde gentagne gange været i kamp, måtte i ugevis i det fri tåle ubehagelighederne ved efterårets komme. Den nødvendige opfriskning med bad og aflusning måtte undværes. Ingen store succeser kunne sætte den svindende kraft i vejret. Det var ikke mærkeligt, at nerver, helbred og modstandskraft var svært rystet. Så meget mere beundringsværdigt er det, at regimentet endnu engang opnåede en stor afværgesucces.

Fjenden lod ikke så hurtigt planen om et flankeangreb falde. Den 5. oktober røg og lynede det på højene på Damenweg fra fjendtlig tilintetgørelsesild. Hele divisionsafsnittet, og også til venstre 26. divisions afsnit, blev ramt. I næsten 6 timer, fra kl. 7-12.45 om middagen krøb füsiliererne sammen i deres stykke skyttegrav, i kratere og saper, og lod jernregnen rasle ned over sig. Gift-skyer bølgede ind imellem og tvang dem til at tage gasmasker på. Da dukkede fjendens skikkelser op i røg og damp. Vores årvågenhed beredte dem en varm velkomst. Foruden den gængse afværgeild slog også geværgranater, der med de nye affyringsbægre kom i stadig mere anvendelse, ned i de fjendtlige angrebsbølger. På den højre fløj ved 9. kompagni trængte fjenden ind i en sape og tog den ni mand stærke besætning til fange. Derpå foretog dele af 4. kompagni et tappert fremstød mod saven og bragte denne på vore hænder igen. Men på hele den øvrige front brød angrebet sammen. Det kostede fjenden de sværeste tab. Foran sapespiden taltes alene 20 døde, som den indirekte maskingeværild fra 4. kompagni havde strakt til jorden. To flammekastere og fire maskingeværer blev bragt ind.

86'erne havde ikke ret lang tid til at glæde sig over sejren. Om eftermiddagen tordnede tilintetgørelsesild ned over dem igen. En hel time. Kl. 4.30 kom franskmændene med beundringsværdig offervilje igen. Også denne gang var det blodig alvor. Med håndgranater blev de sidste jaget ud af saperne og fremspringende skyttegravsstykker. Hele stillingen forblev på vore hænder.

Endelig en afværgesejr i den store stil. Hele 18. division og den til venstre tilgrænsende 26. division deltog. Fra generalkommandoen og fra hærgruppe

*Andreas Andresen (1887-1922), Vr. Sottrup.
Død i hjemmet i Snogbækskov pga. en krigslidelse.*

Kronprinsen kom der tak og anerkendelse. Ja, selv i hærberetningen blev på denne dag de slesvig-holstenske regimente, der med held havde forsvaret deres stillinger ved Damenweg, rosede omtalt.

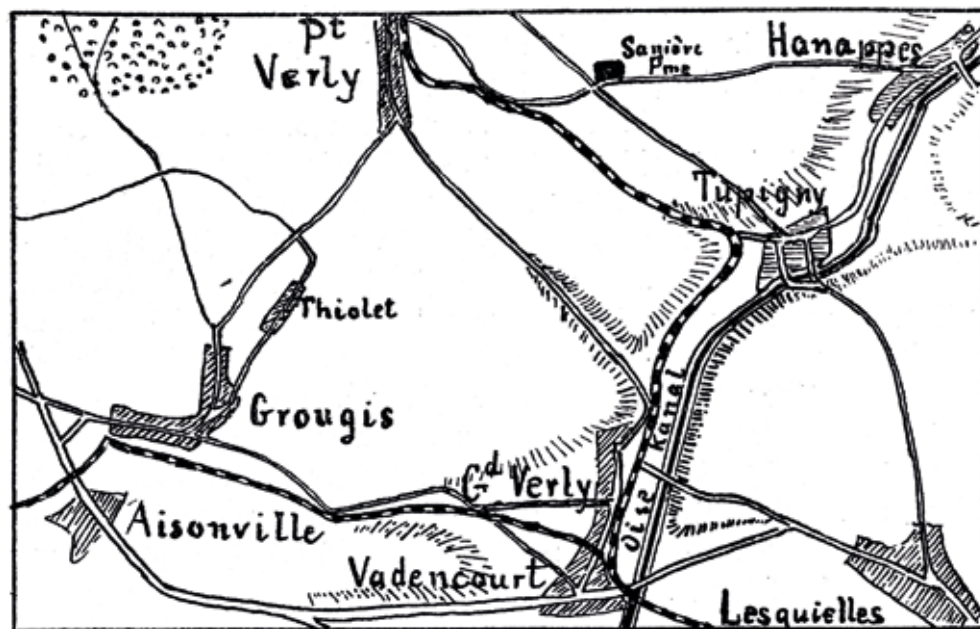
Ganske vist kunne denne afværgesejr ikke standse den tyske hærs generelle tilbagetog. Fjenden førte bestandig nye og friske reserver ind i kampen. Vi havde, sådan som 18. divisions månedlange indsats bevidnede, ingen mere til rådighed. Den franske overgenerals plan gik ud på ved de stærkeste angreb i nord og syd at omgå og sammenpresse den tyske front med overmagt. Over for det kunne den tyske hærledelse af mangel på reserver ikke gøre andet end at forkorte fronten ved at trække den fremspringende midte tilbage og på den måde nogenlunde udligne tabene.

31. Den bitre ende

Enden kom, Bulgarien brød sammen i begyndelsen af oktober. I stadig højere grad gik den tyske hær i opløsning, mens fjendens ved hjælp af amerikanerne fortsat forstærkedes. Siden en division, som den 8. august skulle opfange det store engelske fremstød, var blevet mødt med tilråbet "strejkebrydere", vidste den øverste hærledelse, at mangel på enheds kampkræfter var mønet op indefra. De anså det nu for at være tid til at holde inde med kampen. Den 5. oktober afgik centralmagternes våbenstilstandstilbud til Wilson. Men afværgekampen fortsatte stadig.

Den 10. oktober måtte man opgive stillingen på den gennempløjede Dammeweg til hvilken så stolte erindringer knytter sig for den tyske hær. *II bataljon* frigjorde sig for fjenden. *III bataljon* blev kampbataljon foran Lierval, men allerede i natten fra den 11. til den 12. oktober blev fronten forlagt yderligere 20 km tilbage og "Hunding-stillingen" ved Notre Dame de Liesse blev besat. Derved forkortedes fronten betydeligt, og i det sumpede terræn ved Notre Dame kunne der ikke forventes større angreb. 18. division kunne her trækkes ud, men ikke for at hvile. Allerede den 14. rullede füsiliererne i lastbiler nordpå, hvor nøden var større. Turen gik over Richaumont, Colonsay, Wiège-Faty, Villers-les-Guise til Iron, 6 km nord for Guise. Her var regimentet i 18. armées og 26. reservekorps' afsnit. Hvile kunne der ikke tilstås enhederne, der var godt rystet af køreturen. Straks kom der ordre om at afløse reserveinfanteriregiment 82 ved fronten. Det skete natten mellem den 15. og 16. oktober. *I bataljon* overtog fronten nord for Aisonville, *II bataljon* gik i beredskab nord for Grougis, *III bataljon* blev den følgende dag underlagt infanteriregiment 268 fra 14. division længere til højre. Her blev bataljonen beordret til angreb. Kl. 7.40 om morgenen efter en kort tilintetgørelsesild fra vort artilleri trådte man an. I begyndelsen gik det godt fremad, men så løb angrebet død i den godt ledede fjendtlige ild fra artilleri og talrige maskingeværreder. Kl. 10 gav regiment 268 ordre til ikke at gå videre frem og vende tilbage til udgangsstillingen.

Den 17. oktober var en ulykkesdag for regimentet. Sammen med dagen for Moulin den sorteste dag i dets krigshistorie. Allerede den 16. oktober fyrede det fjendtlige artilleri med vekslende heftighed mod vor forreste linje og landsbyen Grougis. Det så ud som et forestående angreb. Ulykkeligvis gik det højre naboregiment, infanteriregiment 268 fra 14. division, natten til den 17. oktober tilbage, fordi franskmanden havde taget en gård i dets flanke. 3. kompagni, som lå til højre, trak derpå om natten sin flanke noget tilbage. Den tilbagebøjning måtte standse, da skudfeltet blev ugunstigt. Forbindelsen

Kort over kampområdet ved Oise-Kanalen 1918.

til 269 opretholdt kompagniet ved poster, mere kunne det ikke gøre. I sig selv er enhver regiments- og divisionsgrænse et svagt punkt, der kræver en særlig stærk besætning. Nu udgør dette sted et særligt sårbart punkt. Hvor årsagen til denne fejl lå, om vor division var utilstrækkeligt eller slet ikke underrettet af nabodivisionen, om givne ordrer pga. tidnød ikke kom frem eller ikke kunne komme til udførelse, lader sig ikke konstatere inden for rammerne af regimentets historie. I hvert fald skulle fejlen hævn sig på det bitterste.

Kl. 7 formiddag den 17. oktober begyndte trommeilden at rase. Den ramte hele divisionens og nabodivisionens front. Tæt tåge, som man kun kunne se 20-30 meter igennem, blandede sig med slagets støv og røg. Straks efter kl. 7 vældede franskmændene frem. Der hvor han angreb frontalt, blev han slået tilbage. Snart troede *I bataljon* at have opnået en sejr. Men modstanderen var brudt igennem ved 14. division og havde også fundet det ulykkelige hul. Nu dukkede hans flokke op bag ryggen af fronten. Modstand syntes udsigtsløs. Bataljonen blev taget til fange. Men dermed var det ikke slut med ulykken. Fjenden var brudt så langt igennem til højre, at han i tågen kom til syne foran fronten og i flanken på den fuldstændig overraskede *II bataljon*, som lå længere tilbage i beredskab. En kort kamp mod en overmagt, så blev den største del af denne bataljon også taget til fange eller nedkæmpet. Det var 5. og 7. kompagni samt en deling af 6. kompagni og 2 delinger maskingeværer, der

ligeledes måtte vandre den bitre vej ind i det fjendtlige område. *II bataljons* stab blev ramt af en fuldtrefter og sat ud af spillet. Aisonville faldt, og om det langstrakte, krogformede Grougis blev der kæmpet. I artillerisikringsstillingen gik fremstødet i stå. Ingen kanoner gik tabt. Om aftenen blev de dele trukket tilbage, der kæmpede i landsbyen, så der blev dannet en ny linje, der løb fra Thiolet-Ferme langs østranden af Grougis, med de i mellemtiden tilkaldte forstærkninger: *II bataljon* fra regiment 82 og *III bataljon* fra regiment 85 samt infanteriregiment 94. *III bataljon* forblev længere til højre i samarbejde med 14. division. Den besatte først højene nord for Sanière-Ferme, måtte så udfylde et hul mellem to regimenter, blev så afløst om natten af pionerer og gik i bivak bag fronten.

Til et modangreb, der var planlagt til den 18. oktober, rakte kræfterne ikke længere. Det måtte opgives. Det blev endda nødvendigt at forlægge stillingen længere tilbage bag ved Oise-kanalen. Fjenden fulgte skarpt efter, endda med tanks. Det lykkedes at holde ham fra livet. I tre dage holdt resterne af regimentet kanalens østbred besat, så blev det afløst og marcherede til Esquéhies for opfyldning og nyformering. Den dejlige landsby, i hvilken 86'erne efter den stolte afværgesejr ved Somme havde tilbragt kostelige hviledage, var nu øde og uddød. Spor efter begyndende nedbrydning viste sig. Mange sammenligningede med vemod dengang og nu. De nye erstatningsfolk, som indtraf i disse dage, viste allerede betænkelige spor af revolutionær smitte. Passiv modstand og åben ulydighed var forfærdende tegn på denne nye ånd. Ville den springe over på den lille rest af regimentet, der ind til nu tappert kæmpende havde gjort sin pligt? Eller ville denne rest kunne gennemtrænge de nye tropper med den gode frontånd?

I al hast blev de tre bataljoner formeret på ny. Om natten fra den 23.-24. oktober besatte regimentet i echelonneringen *III, II, I bataljon* fronten øst for kanalen mellem Hanappes und Tupigny. De følgende dage forløb med stadige småkampe. Hårdnakket forsøgte fjenden med brædder at krydse kanalen, som der kun var lidt vand i. Det lykkedes ham flere gange at bringe små afdelinger over på østbredden. De blev af 9. kompagni trængt tilbage igen og efterlod døde og tilfangetagne i vore hænder. Om natten til den 26. oktober havde fjenden foran 11. kompagni etableret en ny gangbro. Sergeant Rohwedder springer ud af buskadset med en sprængladning, kravler under gevær- og granatild med største dødsforagt ud på gangbroen og fastgør sprængladningen. Få minutter efter er gangbroen ødelagt.

I de følgende dage kom frontbataljonen igen i en truende situation fra flanken. Denne gang kom faren fra venstre. Der havde 6. bayriske division forlagt fronten tilbage fra kanalen, sådan at denne næsten gik i en ret vinkel på vores. Bataljonen traf foranstaltninger og forskød alle disponible kræfter mod venstre. Fjenden observerede straks den gunstige lejlighed til at udvide terrænvindingen på østbredden. Indtil på højde med bataljonsstaben skød

han om eftermiddagen den 2. oktober spærreild. To steder lykkedes det ham at sætte små afdelinger over kanalen. På 11. kompagnis venstre fløj tog han en underofficerspost til fange, men så kastede dette kompagnis modstød ham igen over kanalen, et maskingevær faldt derved i vore hænder. Ligeledes på regimentets venstre fløj trængte 30 franskmænd over slusen ind i vor stilling. Tre af 9. kompagnis underofficersposter faldt i deres hænder.

Det gjaldt nu i hvert fald om at kaste fjenden tilbage over kanalen og således spare divisionen for en større operation, hvilket ville blive nødvendigt, når franskmændene først havde trukket større styrker til og havde bygget en regulær bro. Ved en dristig overrumpling lykkedes dette. 7. kompagni fra beredskabsbataljonen blev hurtigst muligt hentet frem. Kompagniføreren, løjtnant Meyer, gik, efter at hækken var taget under kraftig ild fra maskingeværer og minekastere, med sin stormtrop frem fra nord til syd, idet han falder franskmændene i ryggen. Det lykkedes ham med sine få folk at kyse fjenden. En officer og 30 mand overgiver sig. Foruden løjtnant Meyer udmærker sig endnu oversergent Wulf, 5. kompagni, og sergent Stülpe, 7. kompagni. De seneste dages dåd beviste, at fusilierernes gamle ånd endnu ikke er udsukt.

De følgende dage lå regimentet under svær, tabgivende ild på divisionens venstre fløj. Den 30. afværgede det endnu engang med håndgranater et fjendtligt patruljefremstød på kanalens østbred. Den 3. november blev det ramt af et nyt tungt slag. Efter meget stærk trommeild lykkedes det fjenden med hjælp fra tanks at løbe det bayriske regiment 10 over ende. Således kunne han igen falde *I bataljon*, som lå ved fronten, i ryggen og afskære den. Bataljonen og det til rådighed stillede 6. kompagni kom i fangenskab. Et gennembrud lykkedes ikke fjenden. Resterne af beredskabsbataljonen sikrede linjen syd og sydvest for Iron. Før *III bataljon* kunne træde an til modangreb, kom ordren til yderligere tilbagetrækning.

I og II bataljon blev nu forenet til én bataljon, men rent taktisk kunne den kun mønstre et infanterikompagni og et maskingeværkompagni, dertil kom så den knap så angrebne *III bataljon*. Disse rester marcherede den 5. november afsted i nordøstlig retning, uhindret af fjenden. Bag dem sprang broerne i luften, og træer blev lagt tværs over landevejene. De indtog en ny stilling noget vest for den store nationale hovedvej, som fra Avesnes fører sydpå, og det imellem denne landsby og Etroeungt. Trods de etablerede spæringer trængte fjenden, nu var det englændere, tæt op bag os. Den 7. november om midt dagen overraskede en engelsk patrulje KTK. Det måtte formodes, at de var ført derhen af beboerne gennem et hul i fronten. Tæt tåge havde begunstiget operationen. Syv 86'ere fra staben blev taget til fange. 9. og 11. kompagni generobrede ved et modstød KTK og ligeledes et batteri 45, som var bygget ind dér. De mistede tre døde. Det var 86'ernes sidste kamphandling.

I de følgende dag blev tilbagetoget mod den belgiske grænse fortsat. Den 10. november overskred regimentet grænsen ved Beaumont. På denne og de

forudgående dage led det svære tab på grund af flyverbomber. Alene den 10. under en gudstjeneste, som pastor Bielfeldt afholdt, mistede det 9 døde og 21 for størstedelen hårdtsårede. Det var de sidste tab. Den 11. november kl. 9 om morgenen melder telefonen de tunge ord: "Kl. 12 middag er der våbenhvile over hele fronten". Regiment 86 oplevede ikke effektueringen af denne ordre ved fronten, men som divisionsreserve ved Chaudeville ved den belgiske grænse. Mangen et øre lyttede ved middagstid efter fronten, hvor endnu engang kanonerne dundrede. Så indtrådte stilheden. Verdenskrigen var slut.

Det i årevis længselsfuldt ventede øjeblik var kommet. Af sådan en storhed og tyngde var dets betydning, at det næppe var til at fatte. At være sluppet helskindet ud af denne fire år lange gru, denne fireårige dødedans! Var dette mirakel virkelighed? Ingen døde og sårede kammerater mere! Ikke mere gå i stilling en vinternat i regnvej, ikke stirre i timevis fra muddret ind i mørket, omgivet af eksploderende granater og miner! At sove, at kunne sove, nat efter nat, ingen alarmering mere, ingen brag af flyverbomber! Og så hjemstavnen, kone og barn, kæreste, forældre, arbejde! En kort lykkefølelse berusede. Den kunne kun være kort. Samtidig kom der andre nyheder: Våbenstilstandsbestemmelserne, revolution i Tyskland. Den der tænkte videre og havde sit fædreland kært, hos ham druknede glæden over jeg'ets frelse snart i bitter vrede og smerte for Tyskland. Tyskland havde udkæmpet en mere end fireårig kamp for sin eksistens og sin fremtid, og det havde tabt. Strømme af blod havde flydt forgæves. Løgn og misundelse havde sejret og satte nu foden på dets nakke. Tænderskærende måtte en overmodig fjendes ydmygelser tåles. Men værre var: I hjemstavnen viste der sig ingen storhed i ulykken. Fejghed og æreløshed førte dér det store ord. Ville denne ånd springe over på fronten? Ville lydigheden og ordenens bånd løsne sig og millionhæren kaste sig over Belgien og hjemegnen som en hoben tøjlesløse plyndrere? Det var det usikre spørgsmål. Det skete ikke. Ganske vist så man i forsyningsområdet nogle bilkolonner med røde vimpler og hujende desertører. Det forblev gud ske lov et helt lille antal. Størstedelen af fronten tog afstand fra galskaben og forblev pligtro og lydig vel vidende, at kun sådan kunne det værste forhindres. Frontånden havde sejret.

På dette sted bør nævnes regimentets samlede tab. De andrager af døde det uhyggelige tal af 97 officerer og 3899 mand. Det er betragteligt flere end regimentets kampstyrke ved udmarchen, som dengang androg 70 officerer og 3025 mand.

Den 12. november tiltrådte regimentet tilbagemarchen til hjemlandet sammen med sin division. Den belgiske befolkning forholdt sig korrekt. Den orden, i hvilken fronttropperne trak sig tilbage, aftvang stadig respekt. Retningen var i begyndelsen nordøstlig. Syd for Namur blev Maas overskredet den 15. november. Så gik det stik øst, hele tiden 3-4 dages march, så en dags hvil, gennem de øde udløbere af Hohes Venn⁴¹ mod den tyske grænse. Den blev

overskredet den 21. november ved Recht, 10 kilometer syd for Malmédy. Nu steg regimentet op på Eifels nøgne højland. Kun få landsbyer og dårlige kvarterer. Det sene efterår var heldigvis mildt og tørt. Indbyggerne fortalte, at der ved denne tid ofte lå meterhøj sne. Hvis det havde været sådan nu, så ville vognene på grund af de afkræftede heste være blevet ynkeligt hængende. Den 29. november steg regimentets kolonner ned i Rhindalen. Man nåede Bonn. Modtagelsen her var overordentlig hjertelig og velgørende. Den følgende morgen kl. 10, march over Rhinen. Lige før broen holdt divisionskommandøren friherre von Massenbach. Hele divisionen marcherede i mønstergyldig orden forbi ham. Aviserne i Bonn berettede om det gode indtryk, som 18. division havde gjort på borgerne. Så brusede den tyske flod under 86'ernes fødder. Fra højre hilste herover den strenge statue af Ernst Moritz Arndt, på hvis sokkel der stod at læse: "Rhinen, Tysklands flod, ikke Tysklands grænse!" Men "Wacht am Rhein", engang sunget så stolt og sejrssikkert, ville ikke komme over læberne, skam og smerte lukkede munden. Man vidste jo, at man om få dage måtte overlade dette dyrebare land til en overmodig sejrherres nåde.

I Sieg-dalen marcherede regimentet videre sammen med divisionen. Den 6. december var det i Weidenau ved Siegen, så overskred man Rothaar-bjergene. Ved denne march blev regimentsbagagens heste udmattet til det yderste. Nogle måtte skydes, andre blev solgt billigt eller simpelthen efterladt.

I de følgende 14 dage marcherede regimentet i området omkring Eder og Fulda, den 20. december nåede man Kassel. Her kunne divisionen endnu opleve et opløftende øjeblik. Ved slottet Wilhelmshöhe havde divisionen den ære at marchere forbi sin feltherre. Som en kriger fra fortiden ragende op over sine omgivelser stod generalfeltmarskal von Hindenburg ved vejen. Klart og tydeligt lød hans "God morgen, kammerater!" ud over kolonnerne. Den, der på denne dag så feltherrens ærefulde hoved, vil aldrig glemme synet af tilbageholdt smerte i de strenge træk.

Regimentet marcherede gennem Kassel og blev indkvarteret i omegnen af Hannoversch Münden. Herfra blev *III bataljon* sendt afsted den 22. december kl. 1 om natten. Den 24. december om morgenen kl. 11 indtraf den i Sønderborg. Staben og *II bataljon* – resten af *I bataljon* var fordelt på denne – kørte afsted den 23. om morgenen. De skulle ikke opleve juleaften hjemme, men indtraf først på Flensborg Sporskifte den 25. december kl. 9.30 om morgenen.

Kl. 12 marcherede resten af regimentet ind i Flensborg. Det var nu kun en lille skare. Mange havde undervejs fået bevilget deres ansøgte hjemsendelse. Modtagelsen i Flensborg var varm og hjertelig. En stor menneskemængde trængtes i gaderne, mange havde tårer i øjnene, den, der var dem dyrebare, er der ikke. Faner hilste velkommen. På Søndertorv bød overborgmester Todsen på byens vegne regimentet velkommen og overrakte major von Drigalski en laurbærkrans. Så kom den sidste march. I kasernegården et afskedsord fra kommandøren, de døde kammerater blev mindet. Nu blev geværene stillet

Der har ikke kunnet findes billeder af Füsilier-Regiment Nr. 86's hjemkomst til henholdsvis Flensborg og Sønderborg den 22. december 1914, men det har formodentlig taget sig nogenlunde ud som på dette billede, hvor Reserve-Infanterie-Regiment Nr. 86 bliver modtaget op Søndertorvet i Flensborg ni dage tidligere (Arkivet og Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig).

op ad væggen og de øvrige våben afleveret. Kammeraterne, der i årevis havde stået sammen i nød og død, spredtes nu for alle vinde. Det stolte regiment "Königin" eksisterede ikke mere.

Det eksisterer ikke længere. Fjendtlig vilkårlighed og samvittighedskval har slået den form i stykker, der gennem fire år holdt kammeraterne sammen i jernhagl, mudder og giftskyer. Men hvad de ikke kunne slå ihjel, er den ånd, der voksede ud af dødsfællesskabet. Ånden, der er underordnet den store helhed, pligtopfyldelsens ånd, troskabens ånd, det broderlige kammeratskabs ånd, offerviljens ånd til døden.

Ikke alle regimentets soldater var lige så bedrøvede over det tyske nederlag som forfatteren til denne regimentshistorie, Dr. Wilhelm Jürgensen. Sønderjyden Jens Holdt som strunk prøjsisk officer i fuld uniform med såretmærket i sølv under jernkorset af første klasse, 1918. Til højre ses han i civil med dansk studenterhue, efter at han var blevet indskrevet ved teologi på Københavns universitet. Han blev siden præst i Bredebro. (Jørgen Bendorff)

Kammerater! Vi er vort folk skyldige, vore næste fire tusinde døde skyldige, at vi holder denne ånd vågen. Om vort stolte regiments faner igen engang skal blafre i vinden, dets våben skinne i solen, vi ved det ikke. Én ting må vi dog fast tro på uden at sige for meget: Hvis ånden hos 86'erne bliver fællesgods i vort folk, så vil vort fædreland igen opnå sin plads i solen, navnet Tyskland stråle i ny glans. Hvis hver kammerat på sin måde og i sin kreds medvirker, så er heller ikke vore dyrebare dødes blod udgydt forgæves.

Regimentets kampkalender

1914

	2.8.	Mobilisering
	8.8.	Afgang fra Flensborg og Sønderborg
11.8. -	6.9.	Fremmarch i Belgien og Frankrig
	14.8.	Indmarch i Lüttich (Liège)
	18.8.	Kampe ved Tirlemont
	23.8.	Slag ved Mons
	25.8.	Kampe ved Bavai
	6.9.	Slag ved Neuvy og Esternay (Marneslaget)
7.9. -	20.9.	Tilbagetrækningskampe
	9.9.	Kampe ved Bargny
	12.9.	Kampe ved Vic sur Aisne
	13.9.	Natkampe ved Autrêches
	20.9.	Regimentets angreb ved Autrêches
21.9. -	6.10.	Stillingskrig ved Moulin
6.10. -	8.10.	Stillingskrig foran Quennevières-Ferme
8.10. -	17.12.	Stillingskrig foran Dreslincourt og Pimprez

1915

26.12.14.-	10.10.	Stillingskrig ved Moulin
11.4. og	12.4.	Franske minesprængninger ved 4. kompagni
	18.4.	Patruljeoperationer mod Quennevières-Ferme
6.6. -	16.6.	Kampe ved Moulin
	15.8.	Sprængning ved 2. komp. Fransk angreb afvist

1916

16.10.15. -	14.6.	Stillingskrig i Champagne
	27.2	Fjernelse af Navarin-Ferme ("Erntebier")
	19.5.	Tysk gasangreb
	27.5.	Patruljeoperationer ("Zugketten")
10.7. -	21.7.	Første Sommeslag
11.7. og	20.7.	Storkampdage
20.8. -	8.9.	Andet Sommeslag
4.9. og	6.9.	Storkampdage
13.9. -	12.12.	Stillingskrig foran Arras
	13.10.	Engelsk gasangreb

1917

19.12.16. - 18.2.	Stillingskampe ved Ancre
11. og 16.2.	Engelske angreb afvist
7.3. – 17.3.	Stillingskampe foran Logeast-skoven
17.3. - 18.3.	Tilbagetog til Siegfried-stillingen
9.4. - 24.4.	Arrasslaget
	23.4. Storkampdag
5.5. - 12.5.	Stillingskrig foran La Vacquerie
13.5. - 28.8.	Stillingskrig ved Havrincourt
	21.7. Patruljeoperation mod engelsk stilling
15.9. - 11.10.	Flandernslaget
	9.10. Storkampdag
21.10. - 21.11.	Hvile i Vilna

1918

25.11.17.- 11.2.	Hvile i Mülhausen i Elsass
16.2. – 26.2.	I stilling foran Villers-Guislain
21.3.- 23.3.	I forreste linje i det store slag
	30.3. Regimentets angreb ved Sailly-Laurette
31.3. - 16.5.	Stillingskrig ved Ancre
19.5. - 22.7.	Hvile i Tournay
3.8. - 3.9.	Stillingskampe ved Besle (Braisne)
4.9. - 28.9.	Kampe ved Aisne
16.9. - 19.9.	Kampe ved Iouy og Le Toly-Ferme
	26.9. Dele af regimentet erobrer sammen med IR85 Bailly
28.9. - 10.10.	Kampe ved Damenweg
2.10. og 5.10.	Afværgesjere mod franskmændene
15.10 - 5.11.	Kampe foran Alsonville, Grougis og ved Oise-kanalen
17.10. - 3.11.	Storkampdage
5.11. - 11.11.	Tilbagetogskampe mellem Avesnes og den belgiske grænse
	11.11. Våbenstilstand
11.11. – 20.12.	Hjemmarch til Hannoversch-Münden
	24.12. <i>III bataljons</i> ankomst til Sønderborg
	25.12. <i>I og II bataljons</i> ankomst til Flensborg

Officersbemandingen i regimentet ved udmarchen august 1914

Regimentsstab

Oberst v. Obernitz

Oberstløjtnant v. Graevenitz, ved staben
Løjtnant friherre v. Erhardt, regimentsadjutant
Stabslæge Dr. Schencke, regimentslæge

I bataljon

Major v. Burstin
Løjtnant v. Leyser, adjutant
Løjtnant (R) R. Hansen, forplejningsofficer
Overlæge Dr. Riis, bataljonslæge

1. kompagni

Kaptajn friherre v. Liliencron
Løjtnant (R) Pagenstecher
Løjtnant Remmers

3. Kompagni

Premierløjtnant v. Estorff
Løjtnant (R) Lassen

2. kompagni

Kaptajn Siegert
Løjtnant Schwede
Løjtnant (R) Kahlke

4. kompagni

Kaptajn friherre Loeffelholz v. Kolberg
Løjtnant Reissmann
Løjtnant (R) Beltz

Maskingeværkompagni

Løjtnant Kalepky
Løjtnant (R) Rintelen
Kaptajn friherre v. Ledebur
Løjtnant v. Poser und Gr. Naedlitz

II bataljon

Major v. Schuckmann
Løjtnant Ebeling, adjutant
Løjtnant (R) Hesselbarth, forplejningsofficer
Stabslæge Dr. Gerloff, bataljonslæge
Underlæge Dr. Abesser

5. kompagni	7. kompagni
Premierløjtnant greve v. Blücher	Kaptajn Pecher
Løjtnant v. Dechend	Løjtnant v. Mühlenfels
Løjtnant (R) Plank	Løjtnant (R) Heinson
6. kompagni	8. kompagni
Kaptajn Simon	Premierløjtnant Henrici
Løjtnant Windeck	Løjtnant Gaedt
Løjtnant (R) Hollesen	Løjtnant v. Barm

III bataljon

Major v. Meding
Løjtnant v. Bismarck, adjudant
Løjtnant (R) Jaritz, forplejningsofficer
Stabslæge (R) Dr. Schow, bataljonslæge
Reservelæge (R) Dr. Aggeley

9. kompagni	11. kompagni
Kaptajn v. Knobelsdorff	Kaptajn Kosegarten
Løjtnant Baller, Carl	Løjtnant v. Massow
Løjtnant (R) Bong-Schmidt	Løjtnant (R) Hansen
10. kompagni	12. kompagni
Premierløjtnant Jacobsen	Premierløjtnant Loycke
Løjtnant Saur	Løjtnant Baller, Hans Gustav
Løjtnant (R) v. Stein	Løjtnant (R) Prah

Ærestavle

For Füsilier-Regiment "Königin" Nr. 86.

- Overlæge Dr. Riis, død den 10. august 1914 i Aachen
- Løjtnant Reissmann, faldet 18. august 1914 ved Tirlmont
- Kaptajn friherre v. Liliencron, faldet 6. sept. 1914 ved Esternay
- Premierløjtnant Loycke, faldet 6. sept. 1914 ved Esternay
- Løjtnant (R) Beltz, faldet 6. sept. 1914 ved Esternay
- Løjtnant (R) Lassen, faldet 6. sept. 1914 ved Esternay
- Løjtnant Pietschker, faldet 6. sept. ved Esternay
- Løjtnant (R) Prah, faldet 6. sept. 1914 ved Esternay
- Løjtnant Gaedt, faldet 13. sept. 1914 ved Autrêches
- Kaptajn Pecher, såret 13. sept. 1914 ved Autrêches, død 18. sept. I fransk fangenskab
- Premierløjtnant Henrici, såret 13. sept. 1914 ved Autrêches, død 4. nov. 1914
- Major v. Meding, faldet 20. sept. 1914 ved Autrêches
- Løjtnant v. Barm, faldet 20. sept. 1914 ved Autrêches
- Løjtnant v. Dechend, faldet 20. sept. 1914 ved Autrêches
- Løjtnant Windeck, død 12. nov. 1914 af tyfus i Noyon
- Løjtnant (R) Fischer, såret 16. febr. 1915 foran Moulin, død 27. febr. 1915 i Blérancourt
- Premierløjtnant v. Bismarck, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Premierløjtnant (R) Karstens, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Premierløjtnant (R) Steemann, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant Andersen, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant Carl Baller, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant Hans Gustav Baller, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant (R) Bronisch, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant Hammer, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant (R) Hesselbarth, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant (R) Johannsen, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant (R) Plate, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant (R) Puttkamer, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant (R) Wünsche, faldet 6. juni 1915 ved Moulin-sous-Touvent
- Løjtnant Baake, faldet 15. juni 1915 foran Moulin-sous-Touvent

31. Premierløjtnant (R) Reimers, faldet 18. oktober 1915 ved Somme-Py
32. Løjtnant Behnke, faldet 24. nov. 1915 ved Somme-Py
33. Løjtnant (R) Hambruch, faldet 27. febr. 1916 ved Navarin-Ferme
34. Løjtnant Weyhe, faldet 27. febr. 1916 ved Navarin-Ferme
35. Løjtnant (R) Knitzsch, såret 6. marts 1916 ved Somme-Py, død 7. marts 1916 i Machault
36. Løjtnant (R) Peters, faldet 27. maj 1916 ved Navarin-Ferme
37. Premierløjtnant (R) Hansen, faldet 11. juli 1916 ved Somme
38. Løjtnant von Gladis, faldet 11. juli 1916 ved Somme
39. Løjtnant (R) Festesen, faldet 11. juli 1916 ved Somme
40. Løjtnant (R) Jesseb, faldet 11. juli 1916 ved Somme
41. Løjtnant Remmers, faldet 17. juli 1916 ved Somme
42. Løjtnant (R) Butzbach, faldet 19. juli 1916 ved Somme
43. Løjtnant (R) Horstmann, faldet 19. juli 1916 ved Somme
44. Løjtnant (R) Paulsen, faldet 19. juli 1916 ved Somme
45. Løjtnant (R) Bode, faldet 20. juli 1916 ved Somme
46. Løjtnant (R) Hoff, faldet 20. juli 1916 ved Somme
47. Løjtnant Kutscha, faldet 20. juli 1916 ved Somme
48. Løjtnant (R) Berghahn, faldet 30. aug. 1916 ved Somme
49. Løjtnant (R) Griese, faldet 31. aug. 1916 ved Somme
50. Løjtnant (R) Peters, såret 31. aug. 1916 ved Somme, død 7. september 1916
51. Løjtnant d. Landwehr Iwersen, faldet 2. sept. 1916 ved Somme
52. Løjtnant(R) Ahrendt, faldet 4. sept. 1916 ved Somme
53. Løjtnant (R) Faasch, faldet 4. sept. 1916 ved Somme
54. Løjtnant (R) Fabian, faldet 4. sept. 1916 ved Somme
55. Løjtnant (R) Görse, faldet 4. sept. 1916 ved Somme
56. Løjtnant (R) Jepsen, faldet 4. sept. 1916 ved Somme
57. Løjtnant (R) Toft, faldet 4. sept. 1916 ved Somme
58. Løjtnant (R) Bartels, såret 4. sept. 1916 ved Somme, død 5. sept. 1916 i Pargny
59. Løjtnant Schwede, såret 4. sept. 1916 ved Somme, død 12. okt. 1916 i fransk fangenskab
60. Løjtnant (R) Magens, faldet 5. sept. 1916 ved Somme
61. Løjtnant (R) Lehfeldt, faldet 6. sept. 1916 ved Somme
62. Løjtnant (R) Stielow, faldet 6. sept. 1916 ved Somme
63. Løjtnant Niemann, faldet 7. sept. 1916 ved Somme
64. Løjtnant von Ahlefeldt, såret ved Somme, død 12. sept. 1916
65. Løjtnant Deedjen, faldet 14. nov. 1916 foran Arras
66. Løjtnant (R) Peter Mathias Petersen, faldet 10. febr. 1917 ved Ancre
67. Løjtnant (R) Bönning, faldet 11. febr. 1917 ved Ancre
68. Løjtnant Kind, faldet 20. april 1917 foran Arras

69. Løjtnant (R) Kurzenberger, faldet 21. april 1917 foran Arras
70. Løjtnant (R) Kirchner, faldet 21. april 1917 foran Arras
71. Løjtnant (R) Siemen, faldet 23. april 1917 foran Arras
72. Løjtnant (R) Stange, faldet 23. april 1917 foran Arras
73. Løjtnant (R) Dethleffsen, faldet 9. juli 1917 ved Havrincourt
74. Løjtnant (R) Rodatz, faldet 21. juli 1917 ved Havrincourt
75. Løjtnant (R) Rumöller, faldet 9. okt. I Houthulster skoven
76. Løjtnant Sager, død af sygdom 25. dec. 1917 i Freiburg/Br.
77. Løjtnant (R) Egerland faldet 21. marts 1918 ved Templeux-Guérard
78. Løjtnant (R) Carsten Schmidt, faldet 21. marts 1918 ved Templeux-Guérard
79. Løjtnant (R) Butzbach, faldet 22. marts 1918 ved Templeux-Guérard
80. Løjtnant (R) Güssow, faldet 22. marts 1918 ved Templeux-Guérard
81. Løjtnant Schildt, faldet 22. marts 1918 ved Templeux-Guérard
82. Løjtnant (R) Schmidt, faldet 22. marts 1918 ved Templeux-Guérard
83. Feldwebelløjtnant⁴² Clausen, faldet 22. marts 1918 ved Villers-Faucon
84. Løjtnant (R) Feindt, faldet 22. marts 1918 ved Villers-Faucon
85. Løjtnant (R) Schoeneck, faldet 22. marts 1918 ved Villers-Faucon
86. Løjtnant Stein, faldet 22. marts 1918 ved Villers-Faucon
87. Kaptajn friherre v. Ompteda, såret 22. marts 1918 ved Villers-Faucon, død 30 marts 1918 i Valenciennes
88. Løjtnant (R) Roetting, faldet 23. marts 1918 ved Longavesnes.
89. Løjtnant (R) Crüger, faldet 16. september 1918 ved LeToly-Ferme
90. Løjtnant (R) Carl Ritzschke, såret 16. sept. 1918 ved Le Toly-Ferme, død 18. Sept. 1918
91. Løjtnant (R) Genz, faldet 17. sept. 1918 ved Iouy
92. Løjtnant (R) Romberg, faldet 8. okt. 1918 ved Damenweg
93. Løjtnant (R) Leseberg, faldet 18. okt. ved Grougis
94. Løjtnant (R) Hein, såret 19. okt. 1918 ved La Neuville, død 30. okt. 1918
95. Løjtnant Goette, såret 19. okt. 1918 ved La Neuville, død 7. nov. 1918
96. Løjtnant (R) Koldewey, faldet 28. okt. 1918 ved Grand Berly
97. Løjtnant Ranitzsch, død 25. nov. 1918 i Laval ved Le Mans i fransk fangenskab

Medlemmer af regimentet, der er faldet tjenstgørende ved andre enheder (ufuldstændig):

Oberstløjtnant greve von Kielmannsegg
Kaptajn friherre von Erhardt
Kaptajn Simon
Løjtnant (R) Jensen, Thomas
Løjtnant (R) Knutz
Løjtnant (R) Kossmale
Løjtnant (R) Rathje

Desuden faldt fra Regiment "Königin"

3899 underofficerer og mandskab.

De døde for folket og fædrelandet.

Æret være deres minde!

Noter

1. Først i 1871 efter den fransk-tyske krig blev de mange små og større tyske stater samlet i et rigsfællesskab med Preussens konge Wilhelm I som tysk kejser.
2. Patriotisk sang om at forsvar Tyskland ved Rhinen. Den blev populær under den fransk-tyske krig 1870-71, og en popularitet den beholdt i de efterfølgende krige.
3. Under indmarchen i Belgien mente tyskerne, at de blev angrebet af guerillaer i civilt, hvilket i hovedsagen ikke var tilfældet. De tyske repressalier var hårde med både summariske henrettelser og nedbrænding af bygninger.
4. Shrapnell er en granat fyldt med blykugler, der spredtes ved eksplosionen, ofte tidsindstillet til detonation før nedslaget med større virkning til følge.
5. Friskarer var tysk betegnelse for guerillaer.
6. Enkeltløbede geværer, altså formentlig rifler, i modsætning til dobbeltløbede jagt-geværer til jagt.
7. Når en troppeenhed flyttes er der tale om march, hvad enten man går eller kører. Foregår det i eller nær kampzonen, vil marchen skulle sikres mod ildoverfald, typisk ved hjælp af mindre grupper foran og til siderne
8. Zuaverne var en styrke fra de franske besiddelser i Nordafrika. De var som de øvrige kolonialtropper frygtede af tyskerne.
9. Skansning vil sige gravearbejde, altså anlæggelse og udbedring af skyttegrave mm.
10. Kanontype, der kombinerer stål- og støbejernsteknik. Den var forældet ved Verdenskrigens udbrud.
11. Soldater fra det preussiske Kaiser Alexander Garde-Grenadier-Regiment Nr. 1.
12. Plattysk (nedertysk) var på den hjemmesproget for en stor del af slesvig-holstenerne, navnlig på landet, men også blandt jævne folk i byerne (hungrig sind wi meist, awer afslicken dot wi di dorüm doch nich).
13. Spansk rytter er en flytbar spærring bestående af en træ- eller metalbuk omviklet med pigtråd, ca. 60-120 cm høj.
14. En mine bliver affyret af en minekaster, en slags infanterimortér, og er et våben med høj bane og forholdsvis kort rækkevidde. Fandtes i flere kalibre og varianter.
15. Sape er en dækningsgrav, der fra den forreste skyttegrav går ud i ingenmandsland og ender i en sapespids, der tjener som lytte- og observationspost, og hvorfra man kunne beskydning af en angribende fjende i flanken.
16. Et galleri er i denne sammenhæng en overdækket skyttestand.
17. Fransk militærkasket. Stålhjelme fik krigens parter først i løbet af 1916, fransk-mændene dog allerede i 1915.
18. Slaget ved Gorlice-Tarnow sydøst for Krakow i det polske Galicien fandt sted 2.-10. maj 1915 og blev starten på en tysk-østrig-ungarsk fremrykning, der først stand-sede i september.

19. Skulderværn (travers) er et fremspring i skyttegraven, der beskytter mod beskydning på langs ad skyttegraven.
20. Italien erklærede den 23. maj Østrig-Ungarn krig og brød dermed sit forbund med landet.
21. Fransk for udrensere, soldater der stod rydning af en erobret stilling for fjendtlige soldater.
22. FORFATTERENS FODNOTE: Løjtnant af reserven Hans Petersen skriver til mig: "Jeg blev taget til fange den 16. juni og opnåede på grund af mine begrænsede arabiske sprogkundskaber at blive forskånet af de sorte. Fra en fransk underofficer, der bragte mig bagud, erfarede jeg en meget interessant kendsgerning, som senere gentagne gange i fangenskab blev bekræftet: I begyndelsen af marts var to berømte franske generaler, nemlig Maunoury, fører af arméen imod vor højrefløj i Marne-slaget, og Villaret, kommandør for et korps, under observation blevet alvorlig ramt af et tysk infanteriprojektil, der var gået igennem observationsspalten. Villaret var død, Maunoury mistede et øje. Dette mesterskud kan kun være afgivet af en 86'er." Samtidige franske beretninger bekræfter denne fremstilling. Om Villaret meldes der ganske vist kun om en alvorlig læsion, om han senere er død af den, har jeg ikke kunnet konstatere.
23. Se Sønderjyske Årbøger 2010: Morten Andersen: "Oluf Wolf og den franske forbindelse. En sønderjysk spionagesag under Første Verdenskrig."
24. Organisering/gruppering bag hinanden. I dette tilfælde får hvert regiment derved en kort front på kun én bataljons bredde.
25. Eiffeltårnet blev brugt som antenne til langdistance radiotrafik, til at opsnappe tyske radiomeddelelser og som støjsender.
26. FORFATTERENS FODNOTE: En sen og billig hævn for dette nederlag tog franskmændene i februar 1920. Den franske jægerbataljon, som dengang blev sendt til Flensburg, angiveligt til sikring af afstemningen i anden zone, havde umiddelbart efter indrykning i regiment 86's kaserne intet bedre at tage sig for end at ødelægge Navarin-mindestenen på kasernegården!
27. Fourerer er soldater, der sendes forud for at finde indkvartering.
28. Den tyske automatpistol P08, bedre kendt som Luger.
29. Halmbundter bruges bl.a. til antændelse under og efter et gasangreb, idet den varme luft virkede rensende.
30. Citat fra Schillers digt "Reiterlied" (1797), som der også er sat marchmelodi til. Her citeres slutningen af vers 3. Digtet romantiserer friheden, der i sin egentlige form kun findes hos soldaten! "Der Soldat allein, ist der freie Mann" hedder det i vers 2.
31. Bemandede, tøjrede balloner, hovedsageligt til artilleriobservationer.
32. Franske soldater, pga. farven på deres uniform.
33. General Ferdinand von Quast var chef for IX armékorps samt nogle støttedivisioner, derfor betegnelsen armégruppe.
34. Hindenburgbrenner var en slags fyrfadsllys.

35. "Den røde kampflyver" var Manfred Freiherr von Richthofen, også kendt som Den røde Baron. Han var med 80 nedskydninger verdenskrigens mest succesfulde jagerpilot.
36. FORFATTERENS FODNOTE: Førerens navn kunne ikke fastslås
37. FORFATTERENS FODNOTE: Førerens navn kunne ikke fastslås
38. "Übermaterialschlacht" – et af forfatteren konstrueret udtryk, der skal forstærke ordet "Materialschlacht", der under 1. verdenskrig betegnede slag udkæmpet på materiellets betingelser.
39. "Abessinierbrunnen" er en simpel brønd bestående af et rør, der rammes ned i jordens vandførende lag. Navnet skyldes, at de blev anvendt af englænderne under deres felttog i Abessinien 1868.
40. FORFATTERENS FODNOTE: Deres navne har jeg ikke kunnet konstatere
41. Hohes Venn (Hautes Fagnes) er den højeste del af Ardennerne, en mose- og heedeegn.
42. Feldwebelleutnant er en geledudnævnt underofficer uden for nummer, udnævnt blandt hjemsendte underofficerer (reservister), kunne ikke avancere yderligere.